

સ્તુતિ.

યદુવંશ સમુદ્રેન્દુઃ કર્મકવ હતાશનઃ

અરિષ્ટનેર્મિર્મગવાન્, મૃયાદ્રોઽરિષ્ટનાશનઃ

ભાવાર્થ—યાદવ વંશ રૂપી સમુદ્રને ઉદ્ધાર પમાડવાને ચંદ્રમા
સમાન, શાનાવરણાદિ આઠ કર્મ રૂપી વનખંડને શુકલધ્યાન રૂપી
અગ્નિએ કરી દહન કરનાર તેવા શ્રી અરિષ્ટનેભિ-શ્રી નેમનાથ
ભગવાન તે તમારા સકળ ઉપદ્રવનો વિનાશ કરનારા થાઓ.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

રસ બહુ જોવામાં આવે છે. કંઈપણ કારણ મળનાં તેને કંઈપણ અસંબંધ કથાઓના આકારમાં ગોઠવી અથવા ઇચ્છીસ નવલકથા ઉપરથી નવીન પાત્રો તૈયાર કરી, કંઈપણ સંકલના જનાવી નવલકથાના પુરતકો પછી પ્રગટ થાય છે અને તેવા કેટલાક નવલકથાના મંથોમાં તો પાત્રોને ધર્મ કે નીતિના ઉદ્દેશ વગર જોખમેય નચાવવા અને જનસમૂહને આકર્ષકમાં લીન કરવા કે ખેંચાણ કરવા, અનેક પ્રસંગો ઉપરિચિત્ત કરી તે પ્રસિદ્ધ થતા હોવાથી તેવા વાંચનથી નમજા મગજના જનસમૂહને ખરાબ રસતે દોરવા જોયું બને છે. આવા મંથોના વાંચનમાં લીન થયું તેને જ અમે મને તેવું વાંચન કહીએ છીએ.

વિશેષ કરીને નવલકથાને ઉદ્દેશ બહુ ઉચ્ચ હોવા જોઈએ; કારણ કે નવલકથા લોકોના વાંચકમાં બહુધા પ્રકારે આવે છે. આવા નવલકથાના કંઈપણ મંથો બલે તે ઉચ્ચ ઉદ્દેશવાળા લખાયેલ હોય; છતાં જો પ્રાચીન મહાન પુરુષોના ચરિત્રો જે કે સાંજોમાં સંસ્કૃત, મામળી, મધ પદાર્થક રચાયેલા છે, તેને નવલકથાના આકારમાં ગોઠવી જનસમૂહની આગળ મૂકવામાં આવે તો તેથી વધારે હાનિ થવા સંભવ છે. ધર્મ ભાવનાના જે અદ્ભૂત અને સમૃદ્ધિદાયક તત્ત્વો, ખલ-ચર્મ, તપસ્યા કે આરાધનના રૂપરૂપ લોકોમાં પ્રસિદ્ધ થવા હોય, તેનું મહાત્મ્ય પ્રગટ કરવાથી જનસમૂહની કે તે સમાજની ધર્મ ભાવના-મદદા રૂઢિ પામે છે. તે સાથે સાંસારિક ઉત્તતિના કારણભૂત નીતિના માર્ગનું સારી રીતે અવલોકન થાય છે. એ ઉચ્ચ હેતુથીજ આ શ્રી નેમનાથ પ્રભુના ચરિત્રની યોજના કરવામાં આવી છે અને તેને નવલકથાના રૂપમાં સંસ્કૃત ઉપરથી ભાષાંતર કરાવી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

મનુષ્ય જીવનના સુદૃઢ અવલોકનમાંથી ધાર્મિકજીવિતા અંતઃકરણો કમેઘાં સુખોષ્ણને શોધે છે અને તેનું નિરૂપણ કરે છે. આ અનાદિ અનંત સંસારમાં મનુષ્ય એ વિશેષ લક્ષ્ય ખેંચે તેવી વસ્તુ છે અને અનેક પ્રકારની લાગણીઓથી ભરપૂર છે. કાણે કાણે નવા નવા તરંગો અને નવી નવી વૃત્તિઓ તેના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને તેની અસર તેની ક્રિયાના પ્રવર્તન ઉપર થવા કરે છે, તેથી માનવ હૃદયમાં સારા સારા તરંગો, સારી સારી અભિલાષાઓ અને ઉત્તમ ઉત્તમ વૃત્તિઓ ઉત્પન્ન થાય તેવા વાંચનની જરૂર છે. તે જરૂરીઆત આ શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર સર્વ રીતે પૂરી પાડે છે. આ ઉપયોગી કથાના મંથમાંથી જે આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે તે અપૂર્વ અપરિમિત છે, તેની અંદર સંઘમ થયેલો ઉત્તમ બોધ નિર્મળ અંતઃકરણોમાં અદ્ભૂત આનંદનો પ્રવાહ રહે છે અને આ ચરિત્રની અંદર આવતા ઉદાર, પુણ્ય પ્રભાવક, ધર્મવીર રત્નોના ચરિત્રનું રમણ કરાવી વાંચકોના હૃદયમાં ઉત્તમ ભાવના જાગૃત કરે છે. આ મંથમાં તેવા પુણ્ય પ્રભાવક કથા મહાપુરુષો અને સત્ગુણીઓનાં ઉત્તમ ચરિત્રો આવેલા છે કે જેથી દુઃખોદ્ધાસ પ્રગટ થવા સાથે ઉચ્ચભાવના મનુષ્યોને પ્રગટ થાય છે ! તે નીચેની કહાડીકતથી જણાશે. આ ઉત્તમ ચરિત્રમાં શું જોશે !

ખાલીસામાં જન્મતપ્તિ શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું નવ ભવનું અપૂર્વ વર્ણન, નેમનાથ પ્રભુ અને સતી રાજેમતીનો નવ ભવનો ઉત્તરોત્તર આદર્શ પ્રેમ, પતિ પત્નીનો આઘોક્ષિક રનેહ, સતી રાજેમતીનો વેરાઅ અને સતીપણનો વૃતાન્ત; પ્રભુની જ્ઞાન કીડા, વિદ્યા, કેવળગાન અને મોક્ષમન વગેરે પ્રમગ્ધોની જાણવા યોગ્ય કહાડીકતો; તેમજ શ્રી વસુદેવ રાજાનું ચરિત્ર અને ઉચ્ચ પ્રકરની પુણ્ય પ્રતીન અને તેના મીઠા રસોનું વર્ણન; શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવનું ચરિત્ર, વેશવ, પરાક્રમ, રાજ્યવર્ણન, પ્રવિરાસુદેવ જરાસંધનો વધ, શ્રીકૃષ્ણની નેમનાથ પ્રભુ પ્રત્યેની અપૂર્વ ભક્તિ; તદ્ભવ મોક્ષામી શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવના પુત્રો કાળિ અને પ્રહુલનું જીવનવૃતાંત; મહાપુરુષ અને

શ્રીનેમિનાથ અને રાજમતીનો પહેલો તથા બીજો ભવ—અચળપુર નગરના વિક્રમધન રાજની ધારણી નામની રાણીએ સ્વપ્નમાં આશ્રવૃક્ષ જોયો, અને તે સ્વપ્નમાં જ કોઈ પુરૂષ આવી “આ આશ્રવૃક્ષ નવ વાર ઉત્કૃષ્ટ ઉત્કૃષ્ટ ફળ આપશે” એમ કહ્યું. સ્વપ્નપાઠકોને પૂછતાં તેમણે “આ સ્વપ્નથી મહા પરાક્રમી પુત્ર થશે” એમ કહ્યું, પરંતુ નવ વાર ઉત્કૃષ્ટ ઉત્કૃષ્ટ ફળ દેવાનું જ કહ્યું તેમાં તેમણે પોતાનું અજ્ઞાનપણ જણાવ્યું. પછી પૂર્ણ સમયે પુત્ર જન્મ થયો. તેનું ધન નામ પાડ્યું.

કુસુમપુરના રાજ સિંહને વિમળા નામની પત્નીથી ઉત્પન્ન થયેલી ધનવતી નામે કન્યા હતી. તે એકદા વનમાં ક્રીડા કરવા ગઈ. ત્યાં તેણીને એક ચિત્રકાર મળ્યો. તેની પાસે ચિત્રપટમાં ધનનું ચિત્ર આજેએકું હતું, તે જોઈ ધનવતીને તેના પર રાગ થયો. તેણીને ક્રમણવતી નામની સખીએ સાંત્વન ક્યું. ત્યારપછી એકદા તે કુસુમપુરમાં અચળપુરથી એક દૂત આવ્યો. તેણે સિંહ રાજ પાસે ધનના રૂપ, ગુણ અને કળાદિકની પ્રશંસા કરી. તે સાંભળી સિંહ રાજએ પોતાની ધનવતી કન્યા સાથે ધન કુમારનો સંબંધ કરવા માટે વિક્રમ ધન રાજની પાસે તે જ દૂતને મોકલ્યો. ધન અને ધનવતીએ પરસ્પર પ્રીતિનાં પત્રો લખી મોકલ્યા. છેવટે તે બન્નેનાં લગ્ન થયાં.

એકદા અચળપુરના ઉદ્યાનમાં ચતુર્થાની વસુંધર નામના મુનિ પધાર્યા તેને વંદના કરવા માટે વિક્રમધન રાજ કુટુંબ સહિત ગયો. ત્યાં રાજએ સ્વપ્નપાઠકોએ નહીં જાણેલું ધારણીના શેષ સ્વપ્નનું ફળ પૂછ્યું, ત્યારે ગુરૂએ મનઃપર્યવ અને અવધિજ્ઞાનથી કેવળીને પૂછી નવ ભવવાણું શ્રીનેમિનાથનું ચારત્ર જાણી સંપૂર્ણ સ્વપ્નનું ફળ કહ્યું. એકદા ધન કુમાર ધનવતીની સાથે ક્રીડા કરવા સરોવરમાં ગયો. ત્યાં તેણે એક ખૂર્ચી પામેલા મુનિને જોયા. તેણે ઉપચાર કરી મુનિને સાવધાન કર્યા. મુનિએ તેમને ધર્મોપદેશ સંભળાવ્યો. ધન અને ધનવતીએ શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો. છેવટે પોતાના જ્યંત નામના કુમારને રાજ્ય પર સ્થાપન કરી ધનદત્ત અને ધનદેવ નામના બાઈએ અને ધનવતી રાણી સહિત ધન રાજએ વસુંધર મુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. છેવટે તે સર્વે સૌધર્મ દેવલોકમાં ગયા.

ત્રીજો તથા ચોથો ભવ—વૈનાઢ્ય પવંત ઉપર મુરતેજ નામના નગરમાં મુર નામે વિદ્યાધર રાજ હતો. તેને વિદ્યુત્મતી નામની રાણી હતી. તેની

કુસિમાં ધનનો જીવ હતો. તે ચિત્રગિ નામે પુત્ર થયો. તથા શિવમંદિર નગરના સ્વામી અનંગસિંહ રાજને શયિપ્રભા નામની રાણી હતી. તેની કુસિમાં ધનવતીનો જીવ પુત્રીપણે અવતર્યો. તેનું રત્નવતી નામ પાડ્યું. એકદા અનંગસિંહે નૈમિત્તિકને પૂછ્યું કે—“આ રત્નવતીનો ભર્તા કોણ ગયો ?” નિમિત્તિ-આએ જવાબ આપ્યો—“જે તમારું ખર્જૂર લીધું તેવી લેશે, તથા સિદ્ધાયતનમાં જના ઉપર આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ પડશે તે રત્નવતીનો પતિ થશે.”

આ અવસરે ચક્રપુર નગરના સુમીત્ર નામના રાજને યશસ્વતી અને ભદ્રા નામની બે રાણીઓ હતી. તે બન્નેને અનુક્રમે સુમિત્ર અને પદ્મ નામના પુત્રો હતા. એકદા ઓરમાન માતા ભદ્રાએ સુમિત્રને વિષ આપ્યું, અને પછી જ્ય પામવાથી તે નારી ગઈ. તેવામાં આકાશમાંથી ચિત્રગતિ કુમાર ત્યાં આવ્યો. તેણે સુમિત્રનું વિષ ઉતાર્યું. પછી તે બન્નેને પરસ્પર દૃઢ મૈત્રી થઈ એકદા બન્ને મિત્રો કેવળી પાસે ગયા. ત્યાં ધર્મ સાંમળી ચિત્રગતિએ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી તે પોતાના ઘેર ગયો.

એકદા અનંગસિંહના પુત્ર અને રત્નવતીના બાઈ ક્રમગે સુમિત્રની બહેનનું હરણ કર્યું. તે બહુ મિત્રની બહેનને પાછી લાવવા માટે ચિત્રગતિ કુમાર શિવમંદિર નગરમાં ગયો. ત્યાં તેણે ક્રમગને મારી નાંખ્યો. પછી તેને અનંગસિંહ સાથે યુદ્ધ થયું. તેમાં તેણે તેનું ખર્જૂર લીધું, અને સુમિત્રને તેની બહેન પાછી લાવી આપી. પછી સુમિત્રે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. એકદા તે સુમિત્ર મુનિ કથોત્સર્ગે રજા હતા, તે વખતે તેના ઓરમાન બાઈ પદ્મે તેની છાતીમાં બાણ માર્યું. તેથી મરણ પામી તે મુનિ બ્રહ્મદેવલોકમાં ગયા. તેજ વખતે પદ્મે સર્પદંડ થયો, અને તે મરીને સાતમી નરકે ગયો.

એકદા ચિત્રગતિ કુમાર સિદ્ધાયતનમાં યાત્રા માટે ગયો. ત્યાં રત્નવતી સહિત અનંગસિંહ આવ્યો હતો. તે વખતે બ્રહ્મલોકથી આવેલા સુમિત્ર દેવે ચિત્રગતિ ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. ચિત્રગતિને એક રત્નવતી કામાતુર થઈ, તે એક અનંગસિંહને રત્નવતીના વરનો નિર્ણય થયો; પછી તેઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા.

એકદા રત્નવતીની સાથે ચિત્રગતિને સંબંધ કરવા માટે અનંગસિંહ રાજાએ સૂર રાજ પાસે પોતાનો પ્રધાન પુરુષ મોકલ્યો અને તે બન્નેના વિવાહ થયો. પછી મનોમતિ અને ચપગતિ નામના પોતાના બાઈઓ તથા રત્ન-

વતી પ્રિયા સહિત ચિત્રગતિએ યાત્રા કરી. પછી ચિત્રગતિ રાજ થયો. અવસરે પુરંદર નામના પોતાના પુત્રને રાજ્ય પર સ્થાપન કરી બન્ને ભાઈઓ અને રત્નવતી સહિત ચિત્રગતિએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. છેવટ તે ચારે ભાઈં દ્ર દેવ-લોકમાં ગયા.

પાંચમો તથા છઠ્ઠો ભવ—પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં પદ્મ નામની વિજયને વિશે સિંહપુર નામનું નગર છે. તેમાં હરિનંદી નામે રાજ હતો, તેને પ્રિય-દર્શના નામની રાણી હતી. તેની કુક્ષિમાં ચિત્રગતિનો જીવ સ્વર્ગથી અધીને ઉતર્યો. સમય પૂર્ણ થયે પુત્રજન્મ થયો, તેનું અપરાજિત નામ પાડ્યું; તેને પ્રધાનના પુત્ર વિમળબોધની સાથે મૈત્રી થઈ. એકદા તે બન્ને ઠીકાને માટે નગર બહાર ગયા ત્યાં વિપરીત શિક્ષાવાળા અશ્વો તે બન્નેને મોઢા અરણ્યમાં ફરી ગયા. તેટલામાં “ રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો. ” એમ બોલતો એક પુરૂષ તેમની પાસે આવ્યો. કુમારે તેને ઘરણુ આપી શાંતિનું વચન કહ્યું, તેવામાં રાજતા આરક્ષકો ત્યાં આવ્યા; તેમને કુમારે તે પુરૂષ સોંપ્યો નહિ, તેથી તેઓએ કુમારની સાથે યુદ્ધ કર્યું. કુમારે તેઓનો પરાજય કર્યો, તે બહીત્યના ડોસલ રાજ પોતે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. ત્યાં પોતાના મિત્ર હરિનંદીનો જ આ પુત્ર છે એમ બહી સન્માનપૂર્વક તે બન્નેને તે રાજ પોતાને ધેર લઈ ગયો ત્યાં તે ડોસલરાજની કનકભાલા નામની કન્યાને પરણી મિત્રની સાથે રાત્રિને સમયે ગુપ્ત રીતે નીકળી ગયો.

એકદા રાત્રિએ કાલિકાદેવીના મંદિરની પાસે કુમારે ઠાઠ સ્ત્રીનું રૂઢન સાંભળ્યું, તે વખતે કુમાર વિમળબોધ સહિત ત્યાં ગયો, તે ઠેકાણે ઉધાડા ખર્જવાળા એક વિદ્યાધરને તથા એક કુમારીને જોયા. કુમારે વિદ્યાધર સાથે યુદ્ધ કરી તેને તીકણ પ્રહારવડે મુછિત કર્યો. પછી તેનાજ કહેલા મણિ અને મૂળીયાવડે કુમારે તેને સન્ન કર્યો. વિદ્યાધરે પોતાનો વૃત્તાંત કહી કુમારને મણિ તથા મૂલિકા અપાંલુ કર્યા, તેમજ વિમળબોધને વેપનું પસવર્ગન કરનારી ગુટિકા આપી. તેવામાં ત્યાં તે રત્નમાળા નામની કુમારીના માખાપ આવ્યા. તેમણે અપરાજિત કુમાર સાથે રત્નમાળાનો વિવાહ કર્યો; પછી સસુરની રાજ લઈ અપરાજિત મિત્ર સહિત આગળ આદ્યો. માર્ગે ચાલતાં એક અરણ્યમાં આવ્યા, ત્યાં કુમાર વૃષાતુર થયો; વિમળબોધ જળ લેવા ગયો, જળ લઈને આવ્યો ત્યારે તેણે કુમારને તે સ્થળે જોયો નહોતો; તેથી તે આમનેમ તેની શોધ

અને વિજયસેના નામની એ કન્યાઓને તે કળાના જગના પાત્રવડે પરણ્યો. વિજયસેનાએ અમર નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો. પછી વસુદેવ વિજયએટલી નીકળ્યો. અનુક્રમે એક અટવીમાં જળાવતં સરોવરમાં એક દાણીને તેણે ખેડે પમાડ્યો, તેણી પ્રસન્ન થયેલા અશનિવેગ નામના વિદ્યાધર પોતાની રથામા નામની કન્યા તેને પરણાવી.

એકદા મુનેશ વસુદેવને અંગારક નામનો વિદ્યાધર દરી ગયો. તેની માથે મુક મયું. તેમાં તેણે આક્રમમાંથી વસુદેવને મુશી ઢીધો, તે એક સશવ-રમાં પડ્યો. તેને તરીને તે બહાર નીકળ્યો. ત્યાં મળેલા એક શ્રાક્ષણી સાથે તે ગંગા નગરીમાં ગયો. ત્યાં મંધવં વિદ્યાના વિજયના પાત્રવડે તે આરૂઢ નામના શ્રેષ્ઠીએ આપેલી મંધવંસેનાને પરણ્યો તથા મુખીવ અને મશોમીવની રથામા અને વિજયા નામની કન્યાઓને પણ પરણ્યો. આરૂઢને તેને મંધવં-સેનાનો કૃત્તાંગ કથો.

પછી મિંદદ ૫૬ નામની નીલવગા નામની કન્યાને તે પરણ્યો. તેણીની માથે તે દ્વીમંત પર્વતપદ મંથો. ત્યાં કાર્દ માયાવી મયુરે નીલવગાનું દરણ કાઢે વસુદેવ પણ તેનો પાછળ એક નજમાં ગયો. અને અનુક્રમે ગિરિ નદીને કાર્દ વેદના નામના ગંગા ત્યાં વેદના જગના પાત્રવડે સોમશ્રી નામની કન્યાને પરણ્યો. વસુદેવ ઉચાનમાં ગંગા ત્યાંથી દ્વિગમાંએ મિષિકામાં બેસાડી તેનું દન્તુ રુ પછી તે મિષિકામાંથી કેવળી નૃત્યગોપક નામના ગામમાં ગયો. ત્યાં દેવદાસ નામના શોકેલ મહાન કન્યાન સસવને તેનું માયો. શોકાએ કદે-કુ નામનું કૃત્તાંગ નાંખવું, અને તેઆએ આપેલી પાંચસો કન્યાઓને તે પ-રણ્યો. પછી વસુદેવ અચળ નામનાં ગંગા ત્યાં મિષશ્રી નામની સાર્થવાદની કૃત્તેને પરણ્યો. પછી વેદનામ નામના પુરમાં ગયો. ત્યાં અધનું મદન કરવા પૂર્વક કૃતિવ નામના કૃષિના નામની કન્યા પરણ્યો. કૃષિયાએ કૃષિવ નામનો દુવ પ્રસન્ન્યો. પછી વસુદેવ આવગુદ પુરમાં ગયો. ત્યાં ભાગ્યમેન અને ભંચમેનની મહાવતી અને અધમેના નામની પુત્રીઓ પરણ્યો. પછી તે ભદ્રિસ પુરમાં ગયો ત્યાં પૃદ નામની પૃદા નામની કન્યાને પરણ્યો. ભદ્રિસે વિષે પૃદ નામે પુત્ર ઉપાધ્ય થયો.

પછી અચ્ચક વિદ્યાધરે વસુદેવને મથા નદીમાં નાંખ્યો. તેને નદીને નેડ બાંધેલ પુન્માં ગયો. ત્યાં રત્નવતી નામની સાર્થવતની કન્યાને પરણ્યો.

પછી સાર્થવાદની સાથે ને મદાપુરમાં ગયો. ત્યાં પોતાની પૂર્વભવની પત્ની સોમશ્મીને તે પરદુષ્ટો. એકદા વસુદેવ ઉપવનમાં ગયો. ત્યાં વેગવતીએ તેને પતિપત્ને સ્વીકાર કર્યો. પછી વસુદેવને માનસવેગ નામનો વિદ્યાધર દરી ગયો, અને તેને ગંગામાં નાંખ્યો. વસુદેવના પ્રભાવથી ચંડવેગ નામના વિદ્યાધરને વિદ્યાની સિદ્ધિ થઈ. તેથી તેણે વસુદેવને આશ્રય ગામિની વિદ્યા આપી. પછી વસુદેવ અમૃતધાર નગરમાં ગયો. ત્યાં ને મદનવેગને પરદુષ્ટો. પોતાના વિષુદ્ધેશ નામના યમુરને મૂઢાવવા માટે તેણે ત્રિશિખરની સાથે યુદ્ધ કરી તેનો વિનાશ કર્યો. મદનવેગએ અનાધૃષ્ટિ નામનો પુત્ર પ્રસવ્યો.

પછી ત્રિશિખરની પત્ની સૂર્યલુષ્ણીએ વસુદેવનું દરજ્જું કર્યું, અને તેને મારી નાંખવા માટે આશ્રયમોથી પરનો મૂક્યો, પરંતુ તે રાજગૃહની સમીપે ધાસના દગસા ઉપર પડ્યો. ત્યાં જયસંધે રાખના મનુષ્યોએ તેને પકડી પર્વત ઉપરથી પડનો મૂક્યો, ત્યાં વેગવતી નામની ધાત્રીએ તેનું રક્ષણ કર્યું. પછી વેગવતીના મેગાપથી તે ભાગ્યચંદ્રા નામની કન્યાને પરદુષ્ટો.

પછી વસુદેવ કુમાર શ્રાવસ્તી નગરીમાં ગયો. ત્યાં કામદત નામના એટ્રીની પુત્રી ભંધુભતિને તથા અંધર્વ વિવાહે કરીને પ્રિયંયુક્તદરીને ને પરદુષ્ટો. પછી સોમશ્મીની સખી પ્રભાવતી તેને મુવર્ણામપુરમાં સોમશ્મી પાસે લઈ ગઈ. સોમશ્મીને માટે વસુદેવ અને માનસવેગને પરસ્પર વિવાહ થયો, અને યુદ્ધ થતાં માનસવેગનો પરાજય થયો. પછી ખેચરો અને સોમશ્મી સહિત વસુદેવ મદાપુર નગરમાં ગયો. ત્યાંથી સૂર્યદે વસુદેવને દરી ગંગાના જળમાં નાંખ્યો. ત્યાંથી તે તાપસના આશ્રમમાં ગયો. ત્યાં નંદિષેણ નામની જયસંધની પુત્રીને કામલ રહિત કરી. પછી જયસંધના પુરુષો તેને પકડીને રાજગૃહમાં વધ્યસ્થાને લઈ ગયા. ને વખતે ગંધારપિંગલ નામના વિદ્યાધરે પોતાની પુત્રી પ્રભાવતીના વિવાહ માટે ભગીરથી નામની ધાત્રીને રાજગૃહમાં મોકલ્યો. તે વસુદેવને ગંધારમુદ્ધ, નગરમાં લઈ ગઈ. ત્યાં તે પ્રભાવતીને પરદુષ્ટો. પછી વસુદેવ કોશલ નગરીમાં ગયો. ત્યાં કોશલ નામના વિદ્યાધર રાખની દેવતા નામની કન્યાને પરદુષ્ટો. અદ્રો બીએ પરિચ્છેદ પૂર્ણ થાય છે. પા૦૨૭થી પા૦૫૬ (પ્રકરણ ૫ થી ૬).

ત્રીએ પરિચ્છેદ—પેદાશપુર નગરમાં હરિચંદ્ર રાખએ પોતાની પુત્રી કનકવતીનો સ્વયંવર કર્યો. ત્યાં વસુદેવ ગયો. કુચેર પજુ ત્યાં ગયો. વસુદેવ

કુબેરનાં દૂતરૂપે કનકવતીની પાસે ગયો. બન્નેને પરસ્પર વાણીનો વિનોદ થયો. કનકવતીએ કુબેરને પતિપણે સ્વીકાર ન કર્યો. સ્વયંવર મંડપમાં કનકવતીએ વસુદેવના કંઠમાં વરમાળ નાંખી. તે બન્નેનો વિવાહોત્સવ થયો.

વસુદેવે કુબેરને કનકવતીના સ્વયંવરમાં આવનાતું કારણ પૂછ્યું. કુબેરે પોતાના પૂર્વ ભવનો વૃત્તાંત કહેતાં કનકવતી સાથેનો સંબંધ કહ્યો. તેમાં નળ દમયંતીનું અરિત આવે છે. અહીં ત્રીએ પરિચ્છેદ સંપૂર્ણ થાય છે. પા. ૫૭ થી પા. ૧૦૧ (પ્રકરણ ૭ થી ૮).

ચોથો પરિચ્છેદ—સૂર્યક વિદ્યાધરે પેદાશપુરમાંથી વસુદેવનું હરણ કરી તેને ગોદાવરી નદીમાં નાંખ્યો. તે ત્યાંથી નીકળી કેદારાપુર નામના નગરમાં ગયો. ત્યાં તે પદ્મશ્રી નામની રાજપુત્રીને પરણ્યો. ત્યાંથી નીલકંઠ નામના વિદ્યાધરે તેનું હરણ કરી તેને અંપા સરોવરમાં નાંખ્યો. ત્યાંથી નીકળી તે અંપા પુરીમાં જઈ મંત્રીની પુત્રીને પરણ્યો. ત્યાંથી સૂર્યકે તેનું હરણ કરી ગંગામાં નાંખ્યો. ત્યાંથી નીકળી તે પદ્મીમાં ગયો. ત્યાં પદ્મીપતિની જરા નામની કુમારીને તે પરણ્યો. તે જરાને વિષે જરાકુમારનો જન્મ થયો. ત્યાર-પછી તે અવંતિસુંદરી, નરદ્રેષિણી, જીવયશા અને સુરસેના વિગેરે હજારા રાજપુત્રીઓને તે પરણ્યો.

પછી અરિષ્ટપુરમાં રૂધિર રાજની રોહિણી નામની કન્યાના સ્વયંવરમાં તે વસુદેવ રૂપતું પરાવર્તન કરીને ગયો. ત્યાં જરાસંધ વિગેરે ધણા રાજાઓ આવ્યા હતા. રોહિણીએ વસુદેવના કંઠમાં વરમાળ નાંખી. તે બેઠે ધૃત્યાંથી બીજા રાજાઓ તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે સર્વનો વસુદેવે પરાજય કર્યો. પછી જરાસંધની આજ્ઞાથી સમુદ્રવિજય રાજા બુદ્ધા રૂપને ધારણ કરનાર વસુદેવની સાથે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયો. બન્ને ભાઈઓનું યુદ્ધ થયું. પછી વસુદેવે સમુદ્રવિજયની આગળ પોતાના નામના ચિન્હવાણું બાણ નાંખ્યું. તે વાંચી સમુદ્રવિજયને હર્ષ થયો. વિયોગવાળા બન્ને ભાઈઓનો મેળાપ થયો, પછી વસુદેવ તથા રોહિણીનો વિવાહોત્સવ થયો.

પછી વસુદેવ આકાશમાર્ગે ગગનવલ્લભ પુરમાં ગયો. ત્યાં તે કાંચનદંટ નામના વિદ્યાધરની આળયંદ્રા નામની કન્યાને પરણ્યો. પછી પૂર્વે પરણેલી સર્વ પત્નીઓ સહિત વસુદેવ સૌર્યપુરમાં આવ્યો અને સમુદ્રવિજય વિગેરે સર્વ સ્વજનોને તે મળ્યો. અહીં ચોથો પરિચ્છેદ પૂર્ણ થાય છે. પા. ૧૦૨ થી ૧૦૪ (પ્રકરણ ૮).

એકદા કંસે પોતાના રાત્રીની ખાત્રી કરવા માટે વૃંદાવનમાં અરિષ્ટ, કેશી, ખર અને મેષને મોકલ્યા. કૃષ્ણે તે સર્વને મારી નાંખ્યા. પછી કંસે મથુરામાં રાંડે ધનુષની પૂજનો મહોત્સવ કર્યો. તે વખતે અનાધૃષ્ટિની સાથે કૃષ્ણ પણ મથુરામાં ગયો, અને તેણે તે ધનુષ ચડાવ્યું. પછી કંસે મદલ યુદ્ધનો મહોત્સવ કરી રાજાઓને આમંત્રણ કર્યું. તેમાં રામ અને કૃષ્ણ પણ ગયા. મદલ યુદ્ધમાં રામ અને કૃષ્ણે મુદ્ધિક અને વ્યાલુર નામના મદલોને મારી નાંખ્યા. પછી કૃષ્ણે કંસને પણ મારી નાંખ્યો. અને જરાસંધના સૈનિકોને સમુદ્રવિજયે હાંકી કાઢ્યા.

પતિનો વિનાશ કરવાથી કોપ પામેલી કંસની પત્ની જીવયશા પોતાના પિતા જરાસંધને ઘેર ગઈ. યાદવોએ વિંધ્યાચળ તરફ પ્રયાણ કર્યું. જરાસંધનો પુત્ર કાળ નામનો કુમાર તેમની સાથે યુદ્ધ કરવા આવ્યો, પરંતુ માયાથી કંસાદ્યે તેણે અગ્નિપ્રવેશ કર્યો. પછી યાદવો સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ગયા. સૌધર્મેન્દ્રની આજ્ઞાથી કુબેરે દ્વારકા નગરી બનાવી. તેમાં કૃષ્ણનો સન્યાસિવેશ થયો. અહીં પાંચમો પરિચ્છેદ પૂર્ણ થાય છે. પા. ૧૦૫ થી ૧૨૬ (પ્રકરણ ૯ થી ૧૧).

છઠો પરિચ્છેદ—પ્રદ્યુમ્નનો જન્મ ધૂમકેતુએ પ્રદ્યુમ્નનું હરણ કર્યું, તેને કાલસંવર નામનો નિધાધર રાજા પોતાના નગરમાં લઈ ગયો, અને તેને પુત્ર તરીકે રાખ્યો. પ્રદ્યુમ્નના પૂર્વ જન્મનું વૃત્તાંત. પાંચ પાંડવોની ઉત્પત્તિનું વર્ણન. દ્રૌપદીનો સ્વયંવર. પાંડવોની સાથે દ્રૌપદીનો વિવાહ મહોત્સવ. દ્રૌપદીના પૂર્વ જન્મનો વૃત્તાંત. પાંડવો ઘૂતમાં પરાજય પામી દ્વારકામાં આવ્યા. કાલસંવરની રાણી કનકમાલાએ પ્રદ્યુમ્નની પાસે સંભોગની યાચના કરી, અને તેને ગૌરી તથા પ્રતાપિત નામની બે વિદ્યાઓ આપી. પવિત્રતાના નિધાન રૂપ પ્રદ્યુમ્ને તેણીની યાચના સ્વીકારી નહીં. પછી તેદ્વારકામાં આવ્યો, અને તેણે ત્યાં વિવિધ કૌતુક પ્રગટ કર્યાં. અહીં છઠો પરિચ્છેદ પૂર્ણ થાય છે. પા. ૧૨૭ થી ૧૫૧ (પ્રકરણ ૧૨ થી ૧૩).

સાતમો પરિચ્છેદ—પ્રદ્યુમ્ન જેવા પુત્રની પ્રાપ્તિ માટે સત્યભામનો કદામિદ યત્નાથી કૃષ્ણે હરિભૈગમેથી દેવનું આરાધન કર્યું. પછી અંબવતીથી શાંબનો અને સત્યભામાથી બીકલ સ્વભાવના જ્ઞાનુકનો જન્મ થયો. શાંબ સાદગ્ય પ્રદ્યુમ્ન બોજકટ પુરમાં ગયો. ત્યાં તે વૈદર્ભિને મળ્યો. ઉક્ત શાંબને કૃષ્ણે દ્વારકામાંથી કાઢી મૂક્યો. પ્રદ્યુમ્ન પણ શાંબ સાથે સ્થગાનમાં જઈ રહ્યો.

સત્યમામાએ જાનુકને પહોંચવા માટે નવાણું કન્યઓએ એકઠી કરી. તેમની
મધ્યે પ્રધુમ્નની સદાપથી શાંખનો નિવાદ થયો. જનઓ પરિચ્છેદ સપૂર્ણ.
ખ. ૧૫૨ થી ૧૬૦ (પ્રકરણ ૧૪)

આઠમો પરિચ્છેદ—જરાસંધે યાદવો સાથે યુદ્ધ કરવા પ્રયાણ કર્યું.
યાદવોએ યુદ્ધ માટે સજ્જ થઈ મેનપટ્ટી ગામની પાસે સૈન્ય સ્થાપન કર્યું.
જરાસંધેના પસના વિદ્યાપરીએ નિમંત્ર કરવામાટે પ્રધુમ્ન, શાંખ અને વિદ્યા-
પરીને સાથે સહ વસુદેવ પૈતાદ્ય પર્વત પર ગયો. જરાસંધેના મંત્રી દસે
યાદવોના બળનું વર્ણન કર્યું. તે સાંભળી જરાસંધે તેનું અપમાન કર્યું.
જરાસંધેના સૈન્યમાં ચક્રવ્યૂહની રચના કરવામાં આવ્યાં, અને યાદવોના સૈન્યમાં
ચક્ર વ્યૂહની રચના થઈ. બન્ને સૈન્યનું યુદ્ધ થયું. યુદ્ધમાં કુર્મોપન વિગેરે
કોરવોનો અને શિશુપાળ, દિરદુષનાભ વિગેરેનો વિનાશ થયો.

કોપક્રમેણ જરાસંધે યાદવોના સૈન્યમાં જરા વિદ્યા મુડી તેને દૂર કરવા માટે
દૃષ્ટ્યે પાણેંદ્રની આરાધના કરી. તેણે અપેક્ષા કરી પાશનાથના બિંબનું
સ્નાનશ્રી છાંટવાથી યાદવોનું સૈન્ય જરા સંહિત કર્યું. જરાસંધે દૃષ્ટ્ય ઉપર
ચક્ર મૂક્યું, તે દૃષ્ટ્યના દાઢમાં આવ્યું. પછી દૃષ્ટ્યે જરાસંધે ઉપર ચક્ર મૂક્યું,
તેનાથી જરાસંધેના મસ્તાનો છાંટ થયો. આઠમો પરિચ્છેદ સપૂર્ણ થયો.
ખ. ૧૬૧ થી ખ. ૧૭૭ (પ્રકરણ ૧૫)

નવમો પરિચ્છેદ—દૃષ્ટ્યે જરાસંધેના પુત્ર સદેવને રાજશૂદ્ર નગરનું
રાજ્ય સોંપ્યું. ત્રણ વિદ્યાપરીઓ દૃષ્ટ્ય પાસે આવ્યાં. તેમણે વિદ્યાપરી સંહિત
વસુદેવના અવતરની વધામણી આપી. વસુદેવનું દ્વારકામાં અવતરું થયું.
જીવશરણે અગ્નિ પ્રવેશ કર્યો. મેનપટ્ટી ગામને દેશણે આનંદપુર નગરની
સ્થાપના કરી. દૃષ્ટ્યે ઝાંખપુર નામનું નવું નગર વસાવી તેમાં ઝાંખના-
દના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. દૃષ્ટ્યે જગન્નાથ સ્થાપ્યું. મગવ દેશમાં ગેહો કેદિ
રિડા તેણે વચ્ચે જગન્નાથ ઉદ્ધરી. યાદવ સંહિત દૃષ્ટ્યે દ્વારકામાં આવ્યા. તેને
વસુદેવ પાસે અભિષેક થયો અને તેણે દબાર કન્ય સ્ત્રીઓ તેનું પત્નિ
મહાણું થયું.

દશમેન રાજાની પત્નીની નામની ગાંધીની કુલિમાં રહે જાનીને જીવ
અપારંખિત રેવડે કાપી ચળીને અજરથી રાજામતેને જન્મ થયો. દશમેનના
પુત્ર નજાનેનને આરે કાપેલી કુલિને નામની કન્યને સ્વયંવર પાડ્યો.

વૈતાલ્ય ઉપર પ્રધુન્નતા પુત્ર અનિરૂદ્ધનો બાણની પુત્રી ઉપા સાથે ગાંધર્વ વિવાહ થયો. તે બાણી બાણે અનિરૂદ્ધને રૂંધ્યો. કૃષ્ણે આવી બાણ સાથે યુદ્ધ કર્યું. અને બાણને મારી નાંખ્યો. નવમો પરિચ્છેદ સંપૂર્ણ. પા. ૧૭૮ થી ૧૮૨ (પ્રકરણ ૧૬).

દશમો પરિચ્છેદ—એકદા શ્રીનેમિકુમારે ચમરગાળામાં પ્રવેશ કરી પાંચ જન્ય સંખ વગાડ્યો. તે બાણી ચમરકાર પામેલા કૃષ્ણે તેની સાથે સુગ વાળવાનું યુદ્ધ કર્યું. તેમાં કૃષ્ણનો પરાજય થયો. રૈવતાચળ પર્વત ઉપર વસંત ઋતુને વિષે વનકીડા અને ઓખ ઋતુમાં જળકીડા કરી, કૃષ્ણ વિગેરેએ શ્રીનેમિકુમારને વિવાહ માટે પ્રાર્થના કરી. છેવટ તેણે સ્વીકાર્યું. કૃષ્ણ હાસ્યેનને ઘેર ગયા. રાજ્યમતી સાથે વિવાહનો નિશ્ચય કર્યો. શ્રી નેમિના વિવાહોત્સવની તૈયારી. વધને માટે આણેલા પશુઓના ચખ્દ સાંભળી શ્રી નેમિકુમારે પોતાનો રથ પાછો વાળ્યો. સસુદ્રવિજય વિગેરે ખેદ પામ્યા. રાજ્યમતી મૂર્છા પામી. શ્રી નેમિનાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. રથનેમિએ રાજ્યમતી પાસે ભોગનો યાચના કરી. તેણીએ તેને પ્રતિજ્ઞા કર્યો. શ્રી નેમિનાથ પ્રભુને દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. દેવજ્ઞાનનો મહોત્સવ અને ગણધરની સ્થાપના. દશમો પરિચ્છેદ સમાપ્ત. પા. ૧૮૩ થી ૧૯૬ (પ્રકરણ ૧૭).

અગ્યારમો પરિચ્છેદ—નારદ દ્રૌપદીને ઘેર ગયા. તે અવિરતિ હોવાથી તેણીએ તેનો સત્કાર કર્યો નહીં. તેથી ક્રોધ પામી નારદે ધાતકીખંડમાં અમં-રકંઠા નામની નગરીમાં જઈ પદ્મ રાજની પાસે દ્રૌપદીના સૌંદર્યનું વર્ણન કર્યું. પદ્મ રાજએ દેવ પાસે દ્રૌપદીનું હરણ કરાવ્યું. પાંડવો સહિત કૃષ્ણ ધાતકીખંડમાં ગયા, પદ્મનો પરાજય કરી દ્રૌપદીને લઈ પાછા દ્વારકામાં આવ્યા.

દેવકીના ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થયેલા સુલસાના છ પુત્રોએ મદિલપુરમાં શ્રી નેમિનાથ પાસે દીક્ષા લીધી. પ્રભુની સાથે તેઓ દ્વારકામાં આવ્યા. પ્રભુએ દેવકી પાસે તેમનો વૃત્તાંત કહ્યો. દેવકીને પુત્ર લાલન કરવાની ઉત્કંઠા થઈ. તેને માટે કૃષ્ણે નૈગમેષીની આરાધના કરી, તેથી દેવકીને વિષે ગજસુકુમાલ પુત્રનો જન્મ થયો; તે દીક્ષા ગ્રહણ કરી મોક્ષે ગયા. શ્રીનેમિનાથે કૃષ્ણની પાસે ગજસુકુમાલનો પૂર્વજન કહ્યો. નવ દશાહો અને સિદ્ધદેવી વિગેરેએ સ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. કનકવતી અને સાગરચંદ્ર દીક્ષા લઈ મોક્ષે ગયા. ક્રોધ દેવ કૃષ્ણની પરીક્ષા કરવા આવ્યો. દેવ પ્રસન્ન થયો તેણે રોગને શાંત કરનારી

નેરી આપી. કૃષ્ણે પ્રજાપાસે વૈતરણિ અને ધનંતાર વૈદ્યોનો ગતિ પૂછી. વૈતરણિ વૈદ્યને અગ્રામી બવનો વૃતાંત. કૃષ્ણના પુત્ર હંદણકુમારે દીક્ષા મહલ કરી. તેના પૂર્વ બવનો વૃતાંત. તેને દેવગજાનની પ્રાપ્તિ.

શ્રીનેમિનાય ગિરનારગિરિ ઉપર સમવસર્થો. પાલકે દ્રવ્યથી અને યાંને જાવથી પ્રજાને પ્રથમ વંદન કર્યું. અગ્રારમો પરિચ્છેદ સમાપ્ત. પા. ૨૦૦ થી ૨૧૫ (પ્રકરણ ૧૮).

બારમો પરિચ્છેદ—કૃષ્ણે શ્રીનેમિનાયની પાસે દારકાના વિનાશનું કારણ પૂછ્યું. શ્રીનેમિનાયે દ્વૈપાયનથી દારકાનો દાહ તથા જરાકુમારથી કૃષ્ણનું મરણ થયે એમ કહ્યું. કૃષ્ણની રક્ષા માટે જરાકુમાર વનમાં ગયો. સિદ્ધાર્થ દીક્ષા લઈ સ્વર્ગે ગયો. શંખાદિક કુમારોએ મહિરાપાન કરી પથ્થરોવડે દ્વૈપાયન મુનિને પ્રહાર કર્યા. દ્વૈપાયન દાપ પડ્યો. દારકામાં પર્વતની પ્રવૃત્તિ દ્વૈપાયન અગ્નિકુમારમાં દેવ થયો. તેણે કોપથી દારકાનો દાહ કર્યો. કૃષ્ણને વિષાદ થયો.

રામ અને કૃષ્ણે પાંડુમથુરા તરફ પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં કૃષ્ણ સુપાતુર થયા. ભોજન લાવવા માટે બળભદ્ર દક્ષિણપુરમાં ગયા. ત્યાં પુનરાશ્વત્તા પુત્રે તેની સાથે યુદ્ધ કર્યું; તેના તેણે પરાજય કર્યો. રામ અને કૃષ્ણે દક્ષિણ દિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં કૌશાંબ નામના વનમાં કૃષ્ણને તીવ્ર દુષા લાગી, બળભદ્ર બળ લાવવા ગયા; બલિભયગાને યોગે તે વનમાં જરાકુમાર આવ્યો. તેણે સુનેશા કૃષ્ણને મૃત પારી તેના પાદને તળે રાખ્યાં. કૃષ્ણ બગી મયા, પરસ્પર ઝોગખાણ થઈ, જરાકુમાર ખેડથી મૂર્છા પડ્યો. કૃષ્ણના કહેવાથી જરાકુમાર પાંડવો પડે ગયો. કૃષ્ણ રોદ્રધ્યાનથી મરી ગ્રીષ્મ નરકે ગયા. બારમો પરિચ્છેદ સમાપ્ત પા. ૨૧૬ થી ૨૨૪ (પ્રકરણ ૧૯).

તેરમો પરિચ્છેદ—બળ લઈ બલભદ્ર આવ્યા. કૃષ્ણને મરેલા એક ખૂંટ પડ્યા. જાડના સ્નેહથી એક પામેલ: બળભદ્ર કૃષ્ણનું કલેવર રાક્ષસર અરોપણ કરી પર્વતોદિકમાં જમણું કરવા લાગ્યા. સિદ્ધાર્થદેવે અગ્ની વિવિધ દશનાવટે બળભદ્રને પ્રતિજ્ઞા કર્યો. પછે તેણે દીક્ષા લીધી.

એકાદ બળભદ્ર મુનિ મિત્ર: માટે નગરમાં પ્રવેશ કરતા હતા. તે વખતે પુવાને કાંઠે રહેલી એક સ્ત્રીએ મુનિનું રૂપ એક બ્યવ થવથી ધમને બદલે

આ સભા તરફથી ખાસ વાંચવા જેવા પ્રગટ થયેલા ઉપયોગી
ગ્રન્થોની પ્રતો.

૧	જોડા નવનાથ (દ.ઓ)	૦-૧-૦	૨૯	અમીન નવ બાપુને સાથે	૦-૪-૦
૨	નવનાથને બુદ્ધ મેષ	૦-૧-૦	૩૦	શો જીવનુજી વિરજી	૧-૮-૦
૩	દેવગીરના પ્રતિભજી	૦-૮-૦	૩૧	ચંપાલમાઝા અગિય	૦-૮-૦
૪	જીવનમાર જીવ	૦-૧-૦	૩૨	કુષ રાજા જીવિય (દિગી)	૧-૦-૦
૫	અગાન નિમિત્ત બાપુને	૦-૮-૦	૩૩	શો જીવનુજી હોમી	૧-૮-૦
૬	જોડા બાપુ વિરજી પ્રતિભજી	૦-૮-૦	૩૪	કાશી પ્રાપ્તિના બીજી રત્ન	૦-૮-૦
૭	જોડા નવનાથના કુલ નવ બાપુને	૦-૧-૦	૩૫	અગાનમાર કુલ	૦-૮-૦
૮	જોડા વિરજી જીવ અગાનમાર	૦-૮-૦	૩૬	અગાનમાર પરીણ	૦-૪-૦
૯	નવનાથના કુલ	૦ ૧૨-૦	૩૭	કાશીના કુલ	૦-૮-૦
૧૦	કાશીના કુલ (દ.ઓ)	૦-૧-૦	૩૮	શો કુલના નીચે નવનાથની	૦-૪-૦
૧૧	વિરજી પુલના કુલ	૦-૮-૦	૩૯	શો અગાનમાર પ્રતિભજી	૦-૪-૦
૧૨	કુલના વિરજીના કુલ અગાનમાર	૦-૮-૦	૪૦	અગાનમાર કુલના કુલ (અગાનમાર)	૦-૧૨-૦
૧૩	જોડા નવનાથના કુલના કુલ (દ.ઓ)	૦-૨-૦	૪૧	શો દેવ અગાનમાર પ્રતિભજી	૧-૦-૦
૧૪	કાશીના કુલ	૦-૪-૦	૪૨	શો કુલના સમિતિ	૧-૦-૦
૧૫	નવનાથના કુલના કુલના કુલ	૦-૮-૦	૪૩	અગાનમાર સમિતિ	૧-૦-૦
૧૬	અગાનમાર નવનાથની	૦-૧-૦	૪૪	કુલના કુલ (અગાનમારના કુલના કુલ)	૧-૮-૦
૧૭	કાશીના કુલના કુલ	૦-૧૨-૦	૪૫	કુલના કુલના કુલ	૧-૦-૦
૧૮	અગાનમાર કુલ, કુલના કુલના કુલ	૦-૮-૦	૪૬	શો નવનાથના કુલના કુલ	૧-૮-૦
૧૯	અગાનમાર કુલના કુલ (દ.ઓ)	૦-૧૨-૦			

છપાયેલા જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો.
(મીમાન્સ પ્રવર્તિત થી શાન્તિવિજ-
યત ગ્રંથમાળા.

૨૪ કાનૂન પુષ્કાલ ૪૯૫૫	૦-૬-૦૦	૧ વિદ્ય મંત્રિવહી	૧-૦-૦૦
૨૫ જાન્યુઆરી ૧૯૨૬	૦-૮-૦૦	૨ રૂબ રસીકા	૧-૦-૦૦
૨૬ જાન્યુઆરી ૧૯૨૬	૧-૦-૦૦	૩ સુબલ તિથિદાર પ્રજા	૧-૦-૦૦
૨૭ તારીખ ૧૯૨૬	૦-૮-૦૦	૪ આપીન જાન્યુઆરી ૧૯૨૬	૧-૦-૦૦
૨૮ તારીખ ૧૯૨૬	૦-૮-૦૦	૫ આપીન જાન્યુઆરી ૧૯૨૬	૦-૮-૦૦
૨૯ તારીખ ૧૯૨૬	૦-૮-૦૦	૬ આપીન જાન્યુઆરી ૧૯૨૬	૦-૮-૦૦

[illegible]

વિધ્યાનુક્રમણિકા

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	શ્રી નેમનાથ પ્રભુના પૂર્વ ભવ વર્ણન-પદેષા ત્રીજા ભવનું વર્ણન.	૧-૨
૨ ત્રીજા ચોથા ભવનું વર્ણન...	૮
૩ પાંચમા છઠ્ઠા ભવનું વર્ણન.	૧૪
૪ સાતમા આઠમા ભવનું વર્ણન.	૨૨
૫	શ્રી નેમનાથ પ્રભુના નવમા ભવનું વર્ણન, કરિચંદ્ર કુળની કીર્તિ અને વસુ- દેવ રાજાનું જ્ઞાતિ.	૨૭
૬	કંસ રાજાની કીર્તિ.	૩૦
૭	અઘાવની સાથે વસુદેવ રાજાનો વિવાહ.	૫૭
૮	શ્રી નગ કમવંતીનું અરિત.	૬૭
૯	શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવ અને ભગવદ્દત્તનો જન્મ અને ભાગીદાર.	૧૦૫
૧૦	શ્રી નેમનાથ ભગવાનનો જન્મ.	૧૧૩
૧૧	વાસુદેવ તથા રાજાનું પરાક્રમ (કંસનો વધ)...	૧૧૫
૧૨	શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું નામ જીવન રૂઢિમણીનું કૃષ્ણ કરેલું કરજી અને પ્રભુઓનો જન્મ	૧૨૭
૧૩	શ્રી પાંચ પાડવોની કીર્તિ યોગનાથસ્થા અને કૌપરીનો નૃપવંશ.	૧૪૦
૧૪	દર્શનકુમારનું જીવન જ્ઞાતિ.	૧૫૨
૧૫	પ્રતિવાસુદેવ જરામથ અને શિશુપાળનો વધ...	૧૬૧
૧૬	શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવનો રાખ્યામિતે.	૧૭૮
૧૭	શ્રી નેમનાથ પ્રભુની ભાગીદાર-ગળા પરિક્ષા, અરિત અને ભાગની તેવારી, દીક્ષા મદોત્સવ, કીર્તન થયેલું કેરગયાન અને કુરેવ તીર્થ સ્થાપના.	૧૮૩
૧૮	સગી કૌપરીનું કરજી, શ્રી નેમનાથ પ્રભુના વિદ્યારનું વર્ણન અને મમ્મકુમાર કુમારનું તથા કલ્ક યુગનું જીવન જ્ઞાતિ.	૨૦૦
૧૯	હારકદત્તનું કૃષ્ણ વાસુદેવનું અવમાન.	૨૧૬
૨૦	શ્રી ભગવદ્દત્તનું અરિત મૃદજી, શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું મોક્ષમથન અને દેવોએ કરેલું નિર્વાજ મદોત્સવ અને પ્રભુના પરિવારનું વર્ણન...	૨૨૫
૨૧	મંથ પ્રદર્શન-મથકર્તાનું નામ, ક્યા મામમાં કંઈ સારમાં રહેલો તેની વર્ણન.	૨૩૨

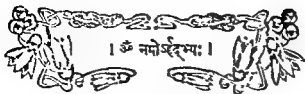

આળખાણચારી આવીશમા જિનેશ્વર

શ્રી ભૈરવનાથ પ્રભુનું

ચરિત્ર.

श्रीमद्-गुणविजयगणि विरचित.

श्रीनेमिनाथ प्रभुनुं चरित्र.

प्रथम परिच्छेद.

पूर्वभव वार्त्तुन.

हुनिभाમાં બાળ્યાએ પંદરીય કપેલા, જેમના ચરણે કવેન દુષ્કર્મનું લાંબુન વિરા-
ટન છે, તથા જન્મતામાં કાળ્ય ધર્મીજનો જેમને નમસ્કાર કરી રહ્યા છે, એવા
મીઠાપભદ્રેવસ્વામી જન્મવંત થઈ છે.

જલ્દી જુવનમાં સર્વ સમાન, કવિજ્ઞાપી કમળાને વિહસિત કરવામાં
હરજીવ, મનમનું માન મેડાડાશ તથા પુત્રીમંદલમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા એવા
મી વિરાજાનંદન જન્મવંતા થઈ.

આવશ્યક કમળને વિહસ પમાડવામાં થઈ સમાન, એવા આશ સદ્યુર વિરાજા જન્મવંત
રહો, જે જેમની આજુન પ્રતિજ્ઞા (સુદિ), સિમ્બેના અતિ આગ્રહથી હજી પૂર્વે જન્મે પ્રિતિને
ઉત્તમ જન્મવની દેવની !

દેવીપ્રમાન જેવડ યાનપ સર્વને કારણ કરનારા એવા શ્રી પુત્રીકે અલ્પકર સ્વામીથી
માંડીને મોનમસ્વામી સુધીના તમામ અલ્પકર જન્મને પાવન કરે છે.

જાના નિર્મળ, કુટુંબને કારણ કરનારી, જન્મને પૂર્ણાવ, સુદર્શિના અનેવર્ણિતને
પૂર્વ કરનારી, એવી મી સરસ્વતી દેવી સાક્ષાત્ આજુન સુખને ઉપજાવે છે.

કોપર રહ્યા તે જિનેપરો, અલ્પકરના તથા મી સરસ્વતીની, પરમ કવિજ્ઞા પ્રિતિને દેવ-
જન્મનાર તથા આજુન સુખને કરનાર એવા અલ્પકર-ગુણને પ્રણમ કરીને શ્રી નેમિનાથ,
રામ, કૃષ્ણ, જરાસાથ, એમનું સરલ ચરિત્ર હુ (સુખવિભવચરિત્ર) રત્ન છું.

પ્રકરણ ૧ લું.

પહેલો તથા બીજો ભવ.

બુદ્ધીપના ભરતસેવમાં પૃથ્વીરૂપ સ્ત્રીના તિલક સમાન એવું અચલ પુર નામે નગર હતું. ત્યાં રણસંઘામમાં પ્રેમાગ એવો વિક્રમધન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને ધારિણી નામે રાણી કે જે તેને બહુ પ્રિય હતી. એક દિવસે તે રાણીએ શત્રો થોડી બાકી રહી હતી તે વખતે સ્વપ્નમાં ભ્રમરા અને કોપસગજીની વ્યાસ, માંજરના શુભાઓમાંથી પૂરણ આશ્વસ દીધાં. તે સદ્ગાર તરૂને કોઈ રૂપવાન પુરૂષ હાથમાં હાથને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—“ આ સદ્ગાર આજે જે તારા આંગળે રોપવામાં આવે છે, તે કેટલોક સમય જતાં નવ વાર અન્ય અન્ય સ્થળે સ્થાપના કરતાં ઉત્કૃષ્ટ ને ઉત્કૃષ્ટ ફલ આપનાર થશે.” આ પ્રમાણે સ્વપ્ન જોઈને તે રાણી એને પોતાના વડલ (સ્વામી) ને કહ્યું. એટલે રાજાએ તે સ્વપ્નનો સ્વપ્નપાઠકો પાસે નિર્ણય કરવાનો વિચાર ચલાવ્યો. ત્યારે સ્વપ્નપાઠકોએ તેનું ફલ કહી બતાવ્યું કે—“ તમારે એક સુહર પુત્ર થશે; પરંતુ અન્ય અન્ય સ્થળે રોપવાથી નવ વાર ઉત્કૃષ્ટ ને ઉત્કૃષ્ટ ફલ આપનાર થશે, તે બાબત અમે જાણતા નથી. એ તો કેવલી બાજે.” આ પ્રમાણે તેમનું વચન સાંભળીને રાણી બહુજ ખુશી થઈ અને ત્યારથી બહુજ સાવચેતીથી પૃથ્વી જેમ નિધાનને ધારે તેમ તે ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી. ત્યારપછી સમય આવતાં તેણીએ પવિત્ર રૂપયુક્ત, પૂર્વ દિશા જંમ ફુનીયાને આનંદ ઉપભવનાર એવા સૂર્યને પેદા કરે, તેમ પુત્રને જન્મ આવ્યો. તે વખતે તે રાજાએ મોટા મહોત્સવ પૂર્વક પુત્રનો જન્મ-મહોત્સવ કરીને ધન એવું નામ રાખ્યું; માતાપિતાના મનોરથની સાથે તે બાળક વધવા લાગ્યો. ધાવમાતાઓની જેમ રાજાઓના એક યોજામાંથી બીજા યોજામાં જતાં કૃષ્ણવૃક્ષની જેમ વૃદ્ધિ પામતાં તે આક વરસનો થયો. તે વખતે અધ્યાપક પાસે તેને બધી કળાઓ શીખવવામાં આવી, અને અનુક્રમે તે મન્મથના કીડાવન સમાન એવા યોવનને પામ્યો.

૧—“ યજ્ઞ યજ્ઞર્ણ સાદ્દમ્, વિતર્ણ સ્વતોય દ્વચ્ચર્ણ । માર્દિદ ઘપરાગ્નિય વીદ્યમર્ણ દ્વાત્તે તતો ॥ ૧ ॥ સંજો અગમર્ણ મઘા, તત્તો ઘપરાગ્નિય વિમાદમ્મિ ॥ નેમિ-નાદમર્ણ વિવ નવમમ્વે દેવિ વંદામિ ” ૧૨ ।

અર્થ—“ પહેલે બાવે ધનને ધનવતી, બીજે સૌધર્મ દેવલોક, ત્રીજે વિદ્યાધર ચિત્ર-ગતિ ને રત્નવતી, ચોથે માર્દિદ દેવલોક, પાંચમે અપરાગ્નિ ને પ્રીતિમતી, છઠ્ઠે આરણ્ય દેવલોકી સ્વાતમે દાંપ ને યશઃમતી, આઠમે અપરાગ્નિ વિમાને, અને નવમે નેમિનાથ ને રાજમતી—એ બંને અમર આત્માઓને હું વંદન કરું છું.”

ગર્ભ. ત્યારથી તે, રાજહંસી જેમ મરૂ દેશમાં તેમ કયાંય પણ સંતોષ ન પામી, એટલુંજ નહિ પણ વનમાંથી પકડી આવેલ વિયોગી હાથણીની જેમ તે ક્રુધા તૃપ્તાને પણ બાણતી ન હતી અને રાત્રે નિદ્રા પણ લેતી ન હતી. ચિત્રપટમાં ચિત્રેલ અને કાને સાંભળેલ ધનના રૂપનું વારંવાર સ્મરણ કરીને તે કાલજીને લીધે ગાલ ઉપરથી પોતાને હાથ અલગ કરતી ન હતી. ધનકુમારના ધ્યાનને વશ થયેલી તે જે કાંઈ જોઈ કરતી, તે બીજા જન્મમાં બાળે કરેલ હોય, તેમ તેના સ્મરણમાં રહેતું નહિ. યોગિની જેમ મુદ્રદેવતાને અને નિર્ધન માણસ જેમ દ્રવ્યને ચિંતવે, તેમ તે એક ધનનુંજ ધ્યાન ધરવા લાગી. ધનવતીની આવી હાલત જોઈને એક દિવસે કમલિનીએ તેને પૂછ્યું કે—“હે કમલ લોચને! તને એવી તે કઈ પીડા સતાવે છે કે જેથી તું આવી દુર્બળ બની ગઈ છે?” ત્યારે ધનવતી બોલી કે—“હે સખી કમલિની! એક પરાયા માણસની જેમ તું મને શા માટે પૂછે છે? શું તને એ બાબતની ખબર નથી? તું તો મારા બીજા હૃદય સમાન છે, તું મારા જીવિતબ્ય તુલ્ય છે, તો આવો પ્રશ્ન કરીને મને શા માટે શરમાવે છે?” કમલિની બોલી—“હે સખિ! તે મને કપડો લીધો તે વાજબી છે. હું તારા મનનું યશ્વ સમજી ગઈ છું, કે ધનની પ્રાપ્તિનો, તારા હૃદયમાં મોટામાં મોટો મનોરથ છે. પેલા ચિત્રને જોતાંજ તું ધનને વહાય છે—એવી મેં ખાતરી કરી લીધી. એક અજાણની જેમ મેં તને જે પૂછ્યું, તે તો મેં એક હાંસીમાત્ર કરી. તારો આ અનુરાગ ઉચિત સ્થાને બાળીને મેં એક રાત્રીને પૂછ્યું—‘મારી સખીએ ચિંતવેલ વસ્તુ તને પ્રાપ્ત થશે?’ તેમણે કહ્યું—‘તે મળશે’ માટે હે સખિ! તું ખીરજ ધર. તારો મનોરથ આપ સમયમાં સિદ્ધ થશે.” આ પ્રમાણે તેણે આશ્વાસન આપ્યું એટલે ધનવતીને ખીરજ આવી.

એક વખતે ધનવતી, રીબ વસ્ત્ર ને અલંકાર ધારણ કરીને તે પિતાને પ્રણામ કરવા આવી. તેને નિહાળીને રાજા આનંદ પામ્યો, પછી તેને નિહાય કરીને તે વિચારવા લાગ્યો કે—‘મારી આ પુત્રી વરવા લાયક થઈ છે, એને લાયક પતિ કોણ થશે?’ આ પ્રમાણે રાજા વિચાર કરે છે, તેવામાં પૂર્વે પોતે મોકલેલ દૂત વિક્રમધન રાજા પામેથી આવ્યો. તે રાજકાર્ય બધું નિવેદન કરીને ભેડો, એટલે સિંહરાજાએ તે દૂતને પૂછ્યું કે—‘ત્યાં જતાં તે કાંઈ આશ્ચર્ય દીડું?’ તે બોલ્યો—“મેં વિક્રમધન રાજાના પુત્રનું રૂપ જોયું. તેના જેવું રૂપ દેવ, મનુષ્ય કે વિદ્યાધરામાં નહિ હોય. તે વખતે મેં વિચાર કર્યો કે—‘આ વર ધનવતીને યોગ્ય છે, માટે જો એમનો સંગમ થાય, તો વિધાતાનો પ્રયાસ સફલ થાય.’” એમ સાંભળીને રાજા બહુ સંતુષ્ટ થઈને બોલ્યો—“અહો! તું પોતે મારા કામની કાલજી રાખે છે. મુનાબાવરની ચિંતારૂપ સમુદમાં દું નિમજ્જ

રહત છે, પછી પોતે એક લેખ લખીને હારની સાથે તે દૂતને સોંપીને વિસર્જન કર્યો. તે પોતાના નગરે આખ્યો, અને ત્યાં બનેલી વાન જપી પોતાના રાજ્યને કહી સંભળાવી, તેથી રાજા બહુજ સંતુષ્ટ થયો. પછી દૂત ધનવતીનો પામે જઈ, નમન કરીને તે હાર અને લેખ તેને આપ્યા. એટલે તે બીડેલ લેખ રાણીને તે જેટલામાં વાંચે છે, તેવામાં નીચેના એક શ્લોક તેના વાંચવામાં આવ્યો.—

“યત્ પ્રમોદયતે સૂર્યઃ, પથિર્નીરુપીદનાન્ ।

સોર્ગ્યઃસ્વમાનસંસિદ્ધો, નદિ વાગ્ધ્રાપમેણતે ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“સૂર્ય, પોતાના કર્ણીગથી પથિ ઠીને જે આનંદ પમાડે છે, તે આનંદ સ્વમાનથી સિદ્ધ છે, તેમાં માથના કરવાની જરૂર પડતી નથી.”

આ પ્રમાણે વાંચીને ધનવતી બહુ હર્ષ પામી અને વિચારવા લાગી કે—“આ શ્લોકના અર્થથી એમ લાગે છે કે—મારા મનનો ભાવ ધનના ભણવામાં આવી ગયો છે. વળી સ્વભુજલતાના આલિંગનમાં કોણરૂપ આ હાર, ગળે પહેરવાને મને મોકલેલ છે.” એમ ચિંતવીને તેણે તે હાર પોતાના ગળામાં નાખ્યો, અને દૂતને બહીષ્ઠ આપીને વિદાય કર્યો.

હવે રાજાએ સારા મુદ્દત્તે વૃદ્ધ પ્રધાનો સાથે પરમ સમૃદ્ધિ સહિત ધનવતીને અચલપુર તરફ વિદાય કરી, પરણવાને જતી ધનવતીને તેની વિમલા માતા શિખામણુ આપવા લાગી કે—“હે પુત્રી ! સાસુ, સસરા અને પતિ ઉપર દેવ જેવી ભક્તિ રાખજો. વધારે શું કહેવું ? સપત્નીઓ (સોડયો) સાથે સદા અનુકૂલ યર્થને રહેજો. પતિની મહેરબાનીમાં ઉદ્વેગ રહિત અને અપમાનમાં ખેદ રહિત થજો.” ઇત્યાદિ પોતાની માતાની હિત શિક્ષાને શિરપર ચઢાવીને વિરહ વેદાનાથી આખમા આસુ લાવી વારંવાર આલિંગન હર્ષ શિખિકામાં બેઠીને છત્ર, ચામર સહિત તે અચલપુર તરફ ચાલી. અનુક્રમે ત્યાં પહોંચતાં નગર વાસી જનોએ બહુજ આશ્ચર્ય પૂર્વક બોલ્યું કે—“આ તો સાક્ષાત્ લક્ષ્મી પોતે ધનકુમારને વરવા આવી લાગે છે.” પછી મોટા મહોત્સવ પૂર્વક તે બંનેનો વિવાહ થયો. તે વિવાહની ખૂબી જોવાને દેવેન્દ્રો પણ આવ્યા હતા. તે નવોઢા (નવી પરણેલી સ્ત્રી) થી ધનકુમાર બહુજ શોભવા લાગ્યો, કે જેમ સોપારી નાગલતાથી, જલધર વીજળીથી અને કામદેવ જેમ રતિથી શોભા પામે. પછી તે રમણીની સાથે ભોગ ભોગવતા કેટલોક કાલ તેણે એક મુદ્દત્તની માફક વ્યતીત કર્યો.

એક દિવસે સર્વ અલંકારથી વિભૂષિત યર્થને કુમાર અથ ઉપર આરૂઢ યર્થને વનમાં ગયો. ત્યાં ચાર જાનને ધારણ કરનારા અને દેશના આપતા એક મુનિને તેણે જોયા, અને ભાવથી વદન કરી ઉચિત સ્થાને બેસીને કાનને અમૃતના પારણા સમાન તે દેશના સાંભળવા લાગ્યો. તે વખતે વિક્રમધન,

સાધુને ત્યાં કેટલોક વખત રાખ્યા. પછી ધનની આશા લઇને મુનિ પોતાના ગમ્મમાં આવીને મળ્યા. એક ધર્મમાં રક્ત હોવાથી ધન અને ધનવતી વિશે-
મથી પ્રીતિવાળા થયા. હવે પોતાનો અંતસમય પાસે આવતાં પિતાએ ધનનો
રાખ્યાભિષેક કર્યો અને તે પૃથ્વીનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

એક દિવસે ઉદાનપાલકે આવીને વધામણી આપી કે—“હે સ્વામિન! પૂર્વે આવી ગયેલા વસ્તુધર નામના મુનિ વનમાં પધાર્યા છે.” તે સાંભળતાં રાજા હર્ષ પામી ધનવતીની સાથે આવીને મુનિને તેજે વંદન કર્યું, અને દેશના સાંભળીને તે સંસારથી વિરક્ત થયો. પછી ધનવતીથી ઉપજી ગયેલ જયંત કુમારને પોતાના રાજ્યપર સ્થાપન કર્યો. અને પોતે ધનવતી સહિત દીક્ષા અંગી-
કાર કરી. તે વખતે ધનદત્ત અને ધનદેવ નામે ધનના બે ભાઈ હતા, તેમણે પણ ધનની સાથે આરત્ર લીધું. પછી ધનર્ષિ શુરૂની પાસે તપ તપતાં અને શા-
સ્ત્રનો અભ્યાસ કરતાં તે ગીતાર્થ થયા, એટલે શુરૂએ તેને આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યા. ધનસૂરિએ ઘણા રાજાઓને પ્રતિજ્ઞાપ્યા અને ધણીને દીક્ષા આપી. પછી છેવટે ધનવતીની સાતે અનંશન લઇ એક મહિને મરણ પામીને બંને સૌધર્મ દેવ-
લોકે શકેના સામાનિક દેવ થયા, તથા ધનના ભાઈ ધનદત્ત અને ધનદેવ પણ સૌધર્મ દેવલોકે દેવ થયા. તેમજ ધનના પ્રતિજ્ઞાપેલા બીજા રાજા વિગેરે પણ અખંડિત મત પાળીને સૌધર્મ દેવલોકે દેવતા થયા.

પ્રકરણ ૨ જી.

શ્રી નેમનાથ પ્રભુનો ત્રીજો અને ચોથો ભવ.

વે આજ ભરતક્ષેત્રમાં વૈતાલ્ય પર્વતની ઉત્તરચેલ્લીમાં સૂરતેજ નામે નગરમાં સૂર નામે ખેચર ચક્રવર્તી હતો. તેને વિદ્યુન્મતી નામે રાણી હતી. તેની કુક્ષિને વિશે ધનનો જીવ પોતાનું આયુ પૂરણ કરીને ઉત્પન્ન થયો. સમય પૂરે થતાં વિદ્યુન્મતી રાણીએ સંપૂર્ણ લક્ષણ વાળા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. પછી પવિત્ર દિવસે મોટા આડંબરપૂર્વક પિતાએ ચિત્રગાત્ર એવું તેનું નામ રાખ્યું. અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં તે સકલ કલાનો બાણ થયો.

હવે ધનવતીનો સંબંધ કહે છે—તેજ વૈતાલ્ય પર્વતની દક્ષિણ શ્રેણિપર શિવમંદિર નામે નગરમાં અનંતસિંહ નામે રાજા હતો. તેને શશિપ્રભા નામે રાણી હતી. તેના ઉદરને વિશે ધનવતીનો જીવ આવીને અવતર્યો. સમય થતાં તે

મને વિષ આપતાં મારી ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો, કારણકે નહિ તો તારૂં દર્શન મને ક્યાંથી થાય ? તે' કેવળ મને જીવિતદાન નથી દીધું, પરંતુ પ્રત્યાખ્યાન અને નમસ્કાર હીન એવા મને દુર્ગતિમાં પડતો બચાવ્યો. જીવિતદાન આપી ઉપકાર કરનાર તારો હું શું પ્રત્યુપકાર કરું ? " એટલું બોલી શાંત થતા મુમિત્રને ચિત્રગતિએ કહ્યું—“ હે મુમિત્ર ! હવે પોતાના નગર તરફ જવાની મારી ઇચ્છા છે. ” મુમિત્ર બોલ્યો—“ હે જ્ઞાત ! મુચર્યા નામે કેવલી અત્યારે નજીકના પ્રદેશમાં વિચરે છે, તે હવે અહીં આવવાના છે, તેમને વંદન કરીને પછી તારે જવું ઉચિત છે ” ચિત્રગતિએ એ વાત માન્ય રાખી. પછી તેની સાથે કોઠા કરતાં કેટલાક કિંચક સુગંધીયાની માફક વ્યતીત કર્યા. એવામાં કેવલી ભગવાનના આગમનનો સંદેશો સાંભળીને તેજને તેમને વંદન કરવા ગયા, ત્યાં કેવળીને વાંચા, મુખીયે પણ આવીને વંદન કર્યું, અને બધા ત્યાં બેસીને દેશના સાંભળવા લાગ્યા. દેશના પૂર્ણ થતાં ચિત્રગતિએ મુનીને પૂછ્યું—“ કૃપાળુ એવા આપે મને આહુત ધર્મનો બરાબર જ્ઞાતા બનાવ્યો છે. જમિની અંદર રહેલ નિધાનની જેમ કુળપરંપરાથી આવેલ એવા શ્રાવક ધર્મને પણ હું બાળી શક્યો નહિ. મારા મામ્યયોગે મને મુમિત્ર મલી ગયો, એણે મને આપનાં દર્શન કરાવ્યાં. ” એમ કહી તે કેવલી ભગવંત પાસે તેણે સમ્યક્ત્વ મૂલ શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. પછી રાજાએ કેવલીને વંદન કરીને પૂછ્યું—“ મારા પુત્રને વિષ દર્શને તે દુષ્ટ બદા ક્યાં ગઈ ? ” મુનિ બોલ્યા—“ તે અહીંથી ભાગીને અટવીમા ગઈ, તેવામાં ભૂપજાદિક છીનવી લઈને બીલોએ તેણીને પક્ષીપતિને સોંપી, અને પક્ષીપતિએ એક વાળીયા પાસે તે વેચી. ત્યાંથી પણ ભાગીને આગળ ચાલતા મહા દાવાનગથી બગી રોડપ્રાનથી મરણ પામીને તે પ્રથમ નરકે ગઈ. ત્યાંથી ચલીને તે ચંડાલની સ્ત્રી થયે. ત્યાં પણ સગર્ભા થતાં સપત્ની (શોકય)ની સાથે કકાસ થયે. એટલે સપત્ની તેને છુરીથી મારી નાખયે, તે મરીને ત્રીજા નરકે જયે. ત્યાંથી તિર્યચગતિમાં જયે. એમ અનંત ભવ મુખી તે જીવ દુઃખનો અનુભવ કરયે. તેનું કારણ માત્ર સમ્યગ્દષ્ટિ તારા પુત્રને વિષ દીધું તે ” આ પ્રમાણે કેવલી ભગવંતનાં વચન સાંભળીને મુશીવ રાજા સંસારથી વિરક્ત થયો અને તેને સવમ લેવાની ભાવના થઈ. પછી મુમિત્ર રાજાને પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યો—“ મને ધિક્કાર થાએ કે જે હું માતાના આવા દુષ્ટ કર્મમા કારણરૂપ થયો. માટે હે સદ્ગુરો ! કૃપા કરી ભવસાગરથી મારો ઉદ્ધાર કરે. ” એમ બોલતા મુમિત્રને અજ્ઞાથી અટકાવી રાજ્યપર બેસારીને રાજાએ પોતે સંવમનો સ્વીકાર કર્યો. મુશીવ જાણ કેવલી ભગવંતની સાથે વિચરવા લાગ્યા અને મુમિત્ર જનકને નમીને ચિત્રગતિની સાથે પોતાના નગરમાં આવ્યો. બદાના પુત્ર પદ્મને મુમિત્રે કેટલાક ગામ આપ્યા. પરંતુ તેટલાથી અસંતુષ્ટ થઈ દુર્બિનીન તે રાજધાનોમાંથી નીકળીને ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. ચિત્રગતિ મુમિત્રની

સંસારથી વિરજા હતો, અને વગી જ્ઞેનના હરણથી કામદેવનું વિનાશ સ્વરૂપ સમજીને તેને અતિથય વૈરાગ્ય થયો. પછી પોતાના પુત્રને રાત્રીપર બેસારીને પોતે મુચરા કેવલીની પાસે દીક્ષા લીધી. ચિત્રગતિ મુનિજને નમન કરીને પોતાના નગરમાં આવ્યો. પોતાના ગુરૂની પાસે બુદ્ધિશાળી મુનિજ કંઈક ન્યૂન નવ પૂર્વ બલ્યો. પછી ગુરૂની આજ્ઞા લઈ એકાકી વિચારતાં તે મગધ દેશમાં એક ગામની બહાર કાચોત્સર્ગે રહ્યા. ત્યાં એરમાન માતા બદાને પુત્ર પદ્મ ભક્ત્યં ભક્ત્યં આવી ચડ્યો. ધ્યાનમાં રહેલા તેને પર્વતની જેમ ત્રિધર ભ્રમ્યો. પછી પાપી પદ્મે કાન મુધી ખેલેલ બાલુથી તે મુનિને દૃઢ્યમાં ધાયત કર્યા, એટલે માતાને મગવાને માટે કુબુદ્ધિ પદ્મે નરકની સન્મુખ થઈને એ ભાતું લીધું શું ? તે વખતે સાધુ ચિંતવવા લાગ્યો કે—“ આ બિચારો પોતાના આત્માને નરકમાં નાંખીને મને સ્વર્ગે મોકલે છે, માટે એના કરતાં વધારે દ્વિત કરનાર બીજો કોણ છે ? એને મેં રાત્રી ન આપ્યું, તેથી મેં એનો અપકાર કર્યો, તે આ હુમા કરો. ” એ પ્રમાણે ધર્મધ્યાન કરતાં નમસ્કાર મંત્રના સ્મરણ પૂર્વક તે પેદનાથી મરણ પામીને બ્રહ્મદેવલોકમાં સામાનિક દેવ થયો, અને પદ્મ ત્યાંથી ભાગતો હતો, તેવામાં તેને કાળા સર્પે ડંખ માર્યો, તેથી મરણ પામીને સાતમી નરકે ગયો.

હવે મુનિજના મરણથી ચિત્રગતિને બહુ ચોક થયો, તેથી મહાભતિ તે સિદ્ધાચતનની યાત્રા કરવા ચાલ્યો. ત્યાં બીજા ધણા વિદ્યાધરો ભેગા થયા હતા. અનંગસિંહ પણ રત્નવતી સાથે આવ્યો હતો. ચિત્રગતિએ બહુજ ભક્તિથી શાશ્વત અરિહંતની વિવિધ પ્રકારે પૂજા કરી. હવે અવધિજ્ઞાનથી આ બધું જાણીને મુનિજદેવ ત્યાં આવ્યો, અને આવતાંજ ચિત્રગતિ ઉપર બીજા દેવતાઓ સાથે પુષ્પ વૃષ્ટિ કરી. તે વખતે બધા વિદ્યાધરો આ પ્રમાણે ચિત્રગતિનું અમત્કારી સ્વરૂપ જોઈને અત્યંત આશ્ચર્ય પામ્યા. આથી પોતાની પુત્રીનો વર અનંગસિંહના જાણવામાં આવી ગયો. તે વખતે મુનિજદેવ પ્રત્યક્ષ થઈને કહેવા લાગ્યો—“ હે ચિત્રગતિ ! તું મને ઓળખે છે કે નહિ ? ” ત્યારે ચિત્રગતિ બોલ્યો—“ તું મહાન દેવ છે, એમ સાંભળીને દેવે પોતાનું સ્વરૂપ બતાવવા માટે મુનિજનું રૂપ કહ્યું. ચિત્રગતિ તેને પ્રીતિપૂર્વક બેટીને આ પ્રમાણે બોલ્યો—“ હે મિત્ર ! તારા પ્રસાદથી હું ધર્મ પામ્યો. ” મુનિજ પણ બોલ્યો—“ હે ચિત્રગતિ ! તારા મહત્ત્વથી આ ઋદ્ધિ હું જીવિતદાનના બદલામાં પામ્યો નહિ તો પ્રત્યાજ્ઞાન ને નમસ્કાર રહિત હું મનુષ્ય પણ ન હોત. ” એ રીતે પરસ્પર પુણ્યની પ્રશંસા કરતા શ્રી સૂરચકી પ્રમુખ વિદ્યાધર રાજાઓ તેમની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. ત્યાં રૂપ અને ગુણોથી અસાધારણ એવા ચિત્રગતિને ભેટાં રત્નવતી કામદેવને આધીન થઈ ગઈ. પોતાની પુત્રીની એવી અવસ્થાજોઈને અનંગસિંહરાજા ચિંતવવા લાગ્યો—“ અહો ! નૈમિત્તિકનું વચન બરાબર મળતું આવ્યું, કારણ કે એણે માત્ર ખડ્ગ છીનવી

પાંચમે અને છઠ્ઠો ભવ.

વે પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં પદ્મ નામે વિજયમાં સિંહપુર નામે નગર છે, ત્યાં હરિનંદી નામે રાજા અને ત્રિયદર્શના નામે તેને રાણી હતી. મહા સ્વપ્નથી સચિત ચિત્રગતિનો જીવ તેના ઉદરે આવીને અવતર્યો, સમય ચતાં તેણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો કે જેમ પાંડુકવનની ભૂમિ કંડપટ્ટણને પેદા કરે. રાજાએ તેનું અપરાજિત એવું

નામ રાખ્યું. ધાવમાતાઓના લાલન પાલનથી તે ક્રમે ક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. અનુક્રમે તે બધી કળાઓ મજુ શીખ્યો અને યૌવન વય પામ્યો. તેને વિમલબોધ નામે પ્રધાનનો પુત્ર મિત્ર હતો. તે બંને કુમારો એક વખત ક્રીડા કરવાને અર્થ ઉપર આરૂઢ થઈને બહાર ગયા, પરંતુ તે અર્થો કુશિક્ષિત હોવાથી તેમને કોઈ મહા અરવ્યમાં ઉપાડી ગયા, ત્યાં અર્થો ચાકવા ત્યારે તે બંને એક વૃક્ષની નીચે ઉતર્યા. એટલે રાજપુત્ર વિમલબોધને કહેવા લાગ્યો—“હે મિત્ર ! આ અર્થો જો આપણને અહીં ઉપાડી લાગ્યા ન હોત. તો આપણે આ આશ્ચર્યમય ભૂમિ ક્યાંથી જોઈ શકત ? વિનોદને માટે જતાં જો માખાપની રજા લેવા જઈએ, તો આપણે વિરહ સહન ન કરી શકવાથી તેઓ આપણને કદી પણ જવાની રજા ન આપે, માટે તારૂં થયું.” આ કુમારનું વચન પ્રધાન પુત્રે પણ માન્ય રાખ્યું.

એવામાં ત્યાં કોઈક પુરૂષ ‘મને બચાવો, મને બચાવો’ એમ બોલતો અને બચથી કંપનો કંપનો કુમાર પાસે આગ્યો. એટલે એકદમ તેને શરણે આવેલ જોઈને—‘બીનિ ન રાજ’ એમ કુમારે અને આશ્વાસન આપ્યું. તે વખતે પ્રધાન પુત્ર બોલ્યો—‘હે મિત્ર ! જરા વિચારીને એની રક્ષા કરો, જો એ અન્યાય કરનાર હશે, તો એનું રક્ષણ કરવું તારૂં નથી.’ અપરાજિત બોલ્યો—એ અન્યાયી હોય કે નાની હોય, પણ શરણાગતનું રક્ષણ કરવું, એ ક્ષત્રિયોના ધર્મ છે, આ પ્રમાણે હજી કુમાર બોલે છે, એવામાં ‘મારો મારો’ એમ બોલતા રાજપુરૂષ દ્વાયમ તીક્ષ્ણ તરવાર લઈને ત્યાં આગ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે—‘તમે જે મુઝારૂં દૂર જશી જાઓ, આ ત્યારને અમારે મારવો છે, એણે અમારૂં સમસ્ત નગર છુટવું છે.’ આ સાંજની કુમાર દસીને બોલ્યો—આ મારા શરણે આવેલો છે, તો તેને ગંદપણ મારી ન શકે, તો બીજાની શી વાત ? આ સાંજની આરસકો કોંથી બની તેને હજીવાને તૈયાર થય, તેવામાં તરવાર લઈ સિંહ જેમ મૂઝવાએને મારે નેમ કુમાર તેમને મારવા દોડ્યો, તેથી તેમણે તરત નાશીને પોતાના સ્વામી કોસલરાજને તે બાજન કહી. એટલે રાજાએ પણ ચારના

રક્ષકોના વધ કરવા બહુદૈન્ય મોકલ્યું. તે સર્વને અપરાજિતે હરાવ્યા. તે સાંભળીને રાજા પોતે સેનાસહિત ત્યાં આવ્યો, તેને આવતો જોઈને તરકર પ્રધાનપુત્રને સાંધીને કુમાર યુદ્ધ કરવાને વાત્યો. પછી હાથીના ઘાંતપર સિંહની જેમ પગ દબીને કુંભસ્થાવર આવી રકષકપર લેડેલ મહાવતને તેણે મારી નાંખ્યો, અને તેજ હાથી ઉપર બેસીને અપરાજિત યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તેવામાં એક મંત્રીએ તેને જોઈને રાજાને કહ્યું કે—હે સ્વામિન! આ કુમાર તો હરિનંદીરાજનો પુત્ર છે, બીજો નહિ. એમ જાણી જાણે પોતે હુકમ કરીને સૈનિકોને યુદ્ધ કરતાં અટકાવીને તે કુમારને છડ્યું કે—હે કુમાર! તું મારા મિત્ર હરિનંદીનો પુત્ર છે. તારા બગથી ટુંકાં સંતુષ્ટ થયો છું. સિંહના જગ્યા વિના હાથીની સામે થરાને કોણ સમર્થ છે? માટે હે મહાબુજ! તું હવે મારા ઘરે આવ. એમ કહી તેને જોડીને પોતાના હાથી ઉપર બેસારી પિતા જેમ પુત્રને લઈ જાય, તેમ રાજા તેને પોતાને ઘર તેડી ગયો. પ્રધાનપુત્ર પણ ધોરને ઊઠી દબીને અપરાજિતની સાથે ચાલ્યો. તે બંને કોસલરાજના મહેલમાં આનંદથી રહ્યા. ત્યાર પછી કોસલરાજાએ બહુજ આનંદ સાથે કુંભકમાલો નામે પોતાની કન્યા અપરાજિતને પરણાવી. ત્યાં કેટલાક દિવસ રહી ‘જ્યાં વિજય ન થાય’ એમ વિચારી રાજાને જણાવ્યા વિના પોતાના મિત્રસહિત કુમાર રાત્રે બહાર નીકળી ગયો. રસ્તે જતાં કુમારે કાલિકાદેવીના મંદિરમાં ‘અહા! આ પૃથ્વી શું પુરૂષ વિદ્યાની શર્ષ ઝણ? ’ એ પ્રમાણે નજીકમાં રાત્રે રૂઢન સાંભળ્યું, એટલે મનમાં તે સમજી ગયો કે—‘આ કોણ સ્ત્રી રૂઢન કરે છે.’ એમ ધારી ચઢાનુસારે તે આગળ ચાલ્યો. ત્યાં બગલી જવાણની પાસે બેઠેલી એક સ્ત્રી અને તીક્ષ્ણ થયેલ જંભે ‘એ સ્ત્રી લીધું’ છે એવા એક પુરૂષને જોયો. એવામાં ફરીને પણ ‘આ અધમ વિદ્યાધર પાસેથી કોઈ પુરૂષ ગંધા તો મને ભચાવો’ એ પ્રમાણે ચિંકારીના હાથમાં આવેલ પક્ષીની જેમ તે સ્ત્રીનું રૂઢન કુમારના સાંભળવામાં આવ્યું. એટલે કુમારે તે અધમ વિદ્યાધરને આસોપથી કળું કે—‘રે પુરૂષાધમ! હવે મને માટે તૈયાર થા. આ બિચારી અભણ ઉપર તારું બગ કેમ અજમાવે છે?’ આ સાંભળી પેહો વિદ્યાધર ‘આ સ્ત્રીની જેમ તારી ઉપર અજમાવતાં પણ મારું બગ હવે તમ નથી.’ એમ જોલતો તે કુમારની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તે બંને યુદ્ધમાં કુશળ હોવાથી પરસ્પરના ધાને ચૂકાવતા ઘણા વખત ખડ્ગ યુદ્ધ કર્યું અને પછી ભુજયુદ્ધમાં પ્રવર્ત્યા. તે યુદ્ધમાં કુમારને ન છૂટી શકાય તેવો માનીને વિદ્યાધરે અપરાજિતને નાગપાશથી બાંધી લીધો, પણ કુમારે તે નાગપાશને એક છૂર્ણ દોરડીની જેમ તોડી નાખ્યો. એટલે ફરીને પણ વિદ્યાધરે વિદ્યાના પ્રભાવથી અમુરકુમારની માફક વિવિધ શસ્ત્રોથી કુમારને પ્રહાર કર્યા, પરંતુ પૂર્વપુરુષના પ્રભાવથી અને દેહના સામર્થ્યથી કુમારને તે લેણ પણ પ્રહાર લાગ્યા નહિ. એવામાં સૂર્યોદય થયો, ત્યારે રાજાપુત્રે તે બેચરને ખડ્ગવતી માથામાં

પ્રહાર કર્યો. તે પ્રહારથી તે મૂછાં પામીને તે એચર જમીન પર પડી ગયો. તે વખતે કુમારની બાજુ સ્પર્ધા કરતો હોય તેમ કામદેવે તે સ્ત્રીને પોતાના બાજુથી ધાવલ કરી. પછી કુમારે ઉપચાર કરીને તે વિદ્યાધરને સ્વસ્થ બનાવીને કહ્યું—
 ‘હજી પણ જો તારામાં બળ હોય, તો સુદ્ધ કર.’ ત્યારે વિદ્યાધર બોલ્યો—“હે કુમાર ! તેં મને બરાબર જીતી લીધો એટલુંજ નહિ પણ સ્ત્રીવધના પાપથી નર-કમાં પડતાં મને બચાવ્યો. હવે સાંભળ મારા વચના છેડાની ગાંઠમાં મણિ અને જડીબુટ્ટી છે, તે મણિના જગથી મૂળીયાને ઘસીને મારા વલ્લપર લગાડ. ” કુમારે તેમ કર્યું, એટલે વિદ્યાધર સજ્જ થયો, પછી કુમારે પૂછ્યું ત્યારે તે પોતાનો વૃત્તાંત આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—“હું શ્રીવેણુવિદ્યાધરનો સુરકાંત નામે પુત્ર છું. અને આ સ્ત્રી રથનૃપુર નગરના સ્વામી અમૃતસેન રાજાની રત્ન-માલા નામે પુત્રી છે, એક વખત જાનીએ કહ્યું હતું કે—‘હરિનંદી રાજાનો પુત્ર અપરાજિત એવો વર થશે.’ તેથી એ તેની ઉપર અતુરજા થઈ. બીજા કોઈમાં તેનું મન ન થયું. એક વખતે મેં એને જોઈ અને વિવાહને માટે માગણી કરી, ત્યારે એ કહેવા લાગી કે—‘અપરાજિત માફ પાણિયહણ કરશે, અથવા તો અગ્નિ મારા દેહને બાળશે, તે શિવાય બીજી ગતી નથી.’ એ પ્રકારના તેના વચ-નથી હું કોપાયમાન થયો અને નગરની બહાર આવીને દુઃસાધ્ય વિદ્યાને સાધવા લાગ્યો, વળી ફરીને પણ અનેક ઉપાયથી મેં એની માંગણી કરી, પરંતુ એણે જ્યારે કોઈ રીતે માન્યું નહિ, ત્યારે હું હરણ કરીને એને અહીં ઉપાડી આવ્યો. કારણ કે કામાંધ પુરૂષો શું નથી કરતા ? આજે હું એને કાપી કાપીને અગ્નિમાં નાંખવાને તૈયાર થયો હતો, પણ તેં મારાથકી એને બચાવી, અને મને દુર્ગતિમાં પડતો બચાવ્યો. એમ બન્ને ઉપર તે ઉપકાર કર્યો, હવે હે મહાબુજ ! કહે, કે તું કોણ છે ? ” આ પ્રમાણે તે વિદ્યાધરે કુમારના કુલાદિક પૂછ્યા, એટલે પ્રધાન પુત્રે બધું કહી બતાવ્યું. તે વખતે રત્નમાલા પણ ઇદ્ર સમાગમથી હર્ષ પામી. એવામાં પાછળથી રત્નમાલાના માતૃપિતા કીર્તિમતી અને અમૃતસેન ત્યાં આવ્યા. અને વૃત્તાંત પૂછતાં મત્રિપુત્રે વીતક વાત બધી કહી બતાવી. પોતાનો પુત્રોત્તર ક્ષણ કરનાર તેજ પરણનાર સમજીને તે બંને આનંદ પામ્યા. પછી તેમણે અપરાજિતને પોતાની કન્યા પરણાવી અને તેમના વચનથીજ અપરાજિતે સૂરકાંતને અભય-દાન આપ્યું. પછી કુમાર નિઃસ્પૃહ હોવાથી સૂરકાંતે પ્રથમની જો મણિ અને જડી બુટ્ટી તથા વેપ પરાવર્તન કરવાની યોજીએ પ્રધાનપુત્રને આપી. હવે અપરાજિતે પોતાના સસરાને કહ્યું કે—“હું મારા સ્વસ્થાને ગયા પછી તમે તમારી પુત્રીને ત્યાં લેડી આવજો.’ એમ કહીને ચાલતો થયો. એટલે પુત્રી સાથે અમૃતસેન અને સૂર-કાંત વિદ્યાધર અપરાજિતને યાદ કરતા પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

હવે કુમાર પ્રધાનપુત્રની સાથે આગળ ચાલતાં મહાઅટવીમાં તૃપાતુર થયો.

ત્યાં એક સદાકાર વૃક્ષની નીચે બેઠો, અને પ્રધાનપુત્ર પાલી લાવવાને ગયો. ત્યાં દૂર જઈ પાલી લાવીને મંત્રિપુત્ર આપ્યો, એવામાં સદાકાર નીચે કુમારને તેણે ભેળો નહિ. એટલે ચિંતાવવા લાગ્યો કે— શું તે આ સ્થાન ન હશે? શું જાંતિથી હું અહીં આવી ગયો? અથવા તુષાનુર ચક્રને કુમાર પાતે પાલી લેવાને ગયો હશે? એમ ધારી કુમારની યોગ્ય કરવાને દરેક વૃક્ષ આગળ તે ભમવા લાગ્યો, પરંતુ કુમારને ત્યાં પણ ન એવાથી ને મૂંઝાઈ આપીને ધરતી પર ઢળી પડ્યો. પવનથી સાવધાન થતાં પાછો ઉઠીને તે કંઈક સ્વરથી કૂદન કરવા લાગ્યો—“હે કુમાર! તું તારા સ્વરૂપને દેખાડ. ચિરહથી મને શા માટે મળાવે છે. તારો અપકાર કે પ્રદાર કરવાને કોઈ પુરૂષ સમર્થ નથી. હે સખે! તું અદૃશ્ય થતાં અમંગલકર્તુ કાંઈ કારણ નથી, તું જ્યાં ગયો હઈશ, ત્યાં મુખનું ભાજન ચડેશ.” આ પ્રમાણે બહુ પ્રકારે વિલાપ કરીને પાછો તેની યોગ્ય કરવાને આમાદિકમાં ભમતાં તે નહિ. પુર નગરમાં આપ્યો. ત્યાં બહાર ઉઠાનમાં ભેલે છે. તેજમાં જે વિલાપદો આવીને તેને હોવા લાગ્યા—“હે મંત્રિપુત્ર! ભુવનભાનુ નામે વિરાધર રાજા એક મહેલ વિકુર્ણને મહાવનમાં રહે છે. તેને કૃમલિની અને કુમુદિની નામે બે કન્યાઓ છે તેમનો વર તારો મિત્ર અપરાધિત થયો—એમ જાણીએ છીએ” છે. તેને લાવવાને માટે અમારા સ્વામીએ અમને મોકલ્યા. તે વનની અંદર આવતાં તમે જે અમારા એવમાં આવ્યા તે વખતે તું પાલી લાવવા ગયેલ હોવાથી કુમારને લઈને અમે અમારા સ્વામી પાસે મૂક્યો. ઉદય પામેલા સૂર્ય સમાન તેને એકાંતે ભુવનભાનુ એકાંત ઉભો થયો અને રત્નના બદ્ધાસનપર તેને બેસાડ્યો. પછી તે વિલાપદે કુમારની શુભ સ્તુતિ કરી પાતાની બને કન્યાના વિલાદની કુમાર પાસે માગતી કરી, પરંતુ તે તારો વિશેષી હોવાથી કાંઈ પણ જવાબ આપી શક્યો નહિ. એક તારી ચિંતામણ તે સુનિની લંબ પ્રેાન બેસી રહ્યો. એટલે તને લાવવાને માટે અમારા સ્વામીએ અમને હુકમ કર્યો. પછી આમનેમ બેગા અત્યારે અમે અહીં આવ્યા છીએ, અને જામડ્યો. જે તું હમણેજ એવામાં આવી ગયો. માટે હે મહા ભાગ! હા અને તરત ચાલ, તારા ચિરહને લીધે કુમારનો વિવાહ અટકી પડ્યો છે.” એમ સાંભળીને પ્રધાન પુત્ર બહુ દર્ષ પાડ્યો અને તે બનેની સાથે આવી બંને સારારૂ દર્ષ હોય એમ તે કુમારને મળ્યો. પછી કુમારે તે બને કન્યાનું પાણિપદણ કરું ત્ય અદૃશ્ય સમય રહીને પ્રવેશ પ્રમાણે મિત્ર સદિત કુમાર નવ્ય રથાં જવા નીકળ્યો. જતા જતા તે બને સીમોદર નગરમાં આવ્યા અને ત્યાં મુકીને આરોગ્ય મંજિરી મને. પછિત પૂર્વ કન્યા રહેવા લાગ્યા.

તે રિવસે તે નગરમાં બેઠો. હાદારક થયો. સંકરથી સંજય થયેલા મુખે. એવામાં આવતા હતા ત્યારે કુમારે પ્રધાનપુત્રને પૂછ્યું કે—“આ શું છે?”

એટલે તે લોકોની પાસેથી જાળીને બોલ્યો—“હિ મિત્ર ! અહીં સુપ્રસ નામે રાજા છે, તેને એક પુરૂષ છગ કરી મુરીથી મારી નાંખ્યો છે તે રાજાના રાજ્યને ધારણ કરનાર પુત્રાદિક કોઈ નથી. તેથી પોતાના રક્ષણને માટે બ્યાકુલ થયેલા લોક બધા નગરમાં બમી રહ્યા છે, અને તેથી આ તુમુલ હાહારવ થાય છે ” આ સાંભળીને કુમારને બહુ ખેડ થયો. તે વખતે સંરોહલોપધિયો પણ રાજાનો પ્રહાર વધતો જોઈ એક કામલતા નામની પ્રધાન ગણિકાએ સુખ્ય મંત્રીને કહ્યું—“હિ મંત્રિ ! આ નગરમાં સાક્ષાત્ દેવ સમાન કોઈ પરદેશી પુરૂષ આવેલો છે, તે કંઈ પણ ઉત્તમ કરતો નથી છતાં સર્વ રીતે સુખી છે. તેથી મોટો પ્રભાવ થાગી લાગે છે. માટે તેની પાસે કંઈ ઔષધ હશે. ” તે સાંભળી મંત્રીએ કુમારને વીનવીને રાજાની પાસે લઈ ગયા. હયાતુ કુમારે ઘાત જોઈને મિત્ર પામ્યો મિત્ર અને મૂળીયું લઈ, મલ્લિજળથી તે મૂળીયું ઘસીને રાજાના ઘાપર લગાડ્યું. એટલે રાજા તરત સજ્જ થયો, અને કુમારને કહેવા લાગ્યો—“હે અકારણ બાંધવ ! તું અહીં ક્યાંથી આવેલ છે ? ” આ સાંભળી તેનો બધો વૃત્તાંત પ્રધાનપુત્રે રાજાને કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળીને રાજા કહેવા લાગ્યો—“હે મંત્રીઓ ! આ મારા મિત્ર હરિનંદીનો પુત્ર છે. અહો ! પ્રમાદથી હું જાળી ન શક્યો. ” એમ કહી તેના મુખથી રજિત થયેલ રાજાએ આમલપૂર્વક પોતાની રંભા નામે કન્યા તેને પરજાવી તેની સાથે ભોમ ભોમવતા ઘોડો વખત ત્યા રહીને પ્રથમની જેમ મિત્રસહિત કુમાર દેશાતર ચાલી નીકળ્યો. અને અનુક્રમે તે કુંકુપુર નગરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યા ઉધાનમાં કેવલી જગતંતને જોવા તેમને વહીન તેમ દેશના સામગ્રી દેશના પછી કુમારે કેવલીને પૂછ્યું કે—“હે જગતંત ! હું જન્મ મૃત્યુ કે અજન્મ ? કેવલી બોલ્યો—“તું બધું છે. પાશ્વમે ભયે તું બાવીશમાં નીર્થ કર ચર્ચય, અને આ તારો મિત્ર ગભુધર થશે. ” એમ સાંભળી તે જાને આનંદ પામ્યા અને તે મુનિની સેવા કરતા કંટલાક દિવસ ત્યાં રહ્યા. પછી મુનિ વિદાર કરી ગયા, ત્યારે તે બેને હરેક સ્થળે ચૈત્યવંદન કરતા કહેવા લાગ્યા.

હવે જ્ઞાનાનંદપુરમાં જિતશત્રુ નામે નાજા હતા, તેની ધારણી નામે રાજાના ઉદરમાં જન્મવાનીનાં છવ બાવીને બચતર્યો ન પણ કાલ થતા તે રાજાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. શુભ દિવસ પિત્રએ તેનું પ્રીતિમંત્રી એવું નામ રાખ્યું તે અનુક્રમે વૃદ્ધ પામી અને જમી કળાએ ખીખી પછી તેને યૌવ નવની જોઈને પિત્રા ચિચારવા લાગ્યો—“એ એને જેવા નેવા વર માથે પરજાવીશ, તે એ મજા પામશે. ” એમ ધારીને જન્મએ તેને એકાગ્રમ બોલાવીને પૂછ્યું—“હે પુત્રી ! તને કયો વર પસંદ છે ? ” તે બોલી—“હે તાત ! જે કળામાં મને જીતે, તે વર મને પસંદ છે ” આ તેનું વચન રાજાએ કનુલ શ્રાવ્યુ આ તેની પ્રતિજ્ઞા

તો આટલાજ છે. એમાં તો મારી પુત્રીને લાયક વર દેખાતો નથી. અથવા તો કેાઈ હીનવર થયો, તો એની શી ગતિ ? ” તે વખતે ભાવને બહુનાર પ્રધાન કહેવા લાગ્યો—“ હે રાજન્ ! એક ન કરો. જગતમાં બલવંત કરતાં પણ બલવંત હોય છે. કારણ કે ‘વહુરત્ના વસુંધરા’ એટલે આ વસુંધા ધણા રત્નોને ધારણ કરે છે. માટે હવે એવી ઘોષણા કરાવો કે—“ રાજપુત્ર અથવા બીજે કેાઈ જે આ મારી પુત્રીને જીતે, તે એનો વર થાય. ” આ સાંભળી ‘બહુ સારી સલાહ આપી’ એમ કહીને રાજાએ તે પ્રમાણે ઘોષણા કરાવી. તે ઘોષણા સાંભળીને અપરાજિત વિચારવા લાગ્યો—‘ સ્ત્રી સાથે વિવાહ કરતાં પુરૂષનો વિજય થાય, તોપણ કંઈ મોટાઈ મલતી નથી. ’ ફરી આ પ્રમાણે તે ચિંતવવા લાગ્યો—‘ ઉત્કર્ષ થાય કે ન થાય, પણ એને મારે જીતવી તો ખરી. ’ એમ ધારીને કુમાર તરત પ્રીતિમતી આગળ આવ્યો. તે વખતે જો કે તેણે સાદો વેષ પહેર્યો હતો, છતાં પૂર્વ જન્મના સ્નેહાનુભાવથી પ્રીતિમતીની તેનાપર પ્રીતિ થઈ. પછી પ્રીતિમતીએ પૂર્વપક્ષ કર્યો. એટલે તેજ વખતે તેને તુરત નિરૂત્તર બનાવીને અપરાજિતે જીતી લીધી. તેથી તેણીએ કુમારના કંઠમાં હર્ષપૂર્વક વરમાલ્યા નાંખી. તે જોઈને ભૂથર અને જ્યેષ્ઠરાને ક્રોધ થઈયો. ‘ અમો હાજર છતાં આ એક કાર્પટિક શું પરણવાનો હતો ? ’ એમ બોલતાં ને બડબડતા બધા રાજાઓએ ઘોડા અને હાથીઓના સ્વારો સાથે શસ્ત્રસજ્જ થઈને હડાઈ શરૂ કરી. એટલે કુમાર પણ છત્ર ગમારી કેાણક ગજ સવારને હણીને તેના હાથીપર બેસી હાથીના કવચમાં રહેલા તેના શત્રોથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. સહુવાર પછી એક રથ હાકનારને મારી તેરથમાં બેસીને પ્રહાર કરવા લાગ્યો. સહુવારમાં જમીનપર અને સહુવારમાં પાછો હાથીપર બેસીને સંઘ્રામ કરવા લાગ્યો. એવી રીતે પોતે એક છતાં બંને અનેક હોય તેમ વીજળીની જેમ સ્ફુરાયમાન થઈ તેણે શત્રુસૈન્યને લાંગી નાખ્યું. આ વખતે તે રાજાઓ ચિંતવવા લાગ્યા—‘ પ્રથમ તો સ્ત્રીએ આપણને શસ્ત્રવાદમાં જીતી લીધા અને અત્યારે એણે એકલાએજ શસ્ત્રથી જીતી લીધા. ’ એમ લજ્જા પામતા તે ફરી પણ યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયા. એટલે કુમાર સોમપ્રભ રાતના હાથી ઉપર ચડ્યો, એવામાં તે રાજાએ કેટલાક લશ્કરો અને તિલકોથી તેને ઓળખી લીધો, અને અત્યંત સ્નેહપૂર્વક લેટી પડ્યો. ‘ હે અપરિમિત બલવાળા ! તું મારો ભાણેજ છે, બરાબર મારા બહુવામાં આવ્યું છે. ’ એમ મોટેસાદે બોલતાં તે બધા રાજાઓને કહેવા લાગ્યો. એટલે તે બધા યુદ્ધ કરતા બંધ થયા પછી તેજ બધા સ્વજનો થઈને વિવાહ-મંઠપમાં બેઠા, અને શુભ દિવસે જિતરાત્રુ રાજાએ અપરાજિત અને પ્રીતિમતીનો વિવાહ કર્યો, તે વખતે કુમારે પોતાનું અસલ રૂપ પ્રગટ કર્યું. પછી જિતરાત્રુ રાજાએ બધા રાજાઓનો સત્કાર કરીને તેમને વિસર્જન કર્યા અને અપરાજિત પ્રીતિમતીની સાથે લોગવિલાસ કરતો ત્યાં રહ્યો તે વખતે રાજાના મંત્રીએ પો-

અપરાધિત અને પ્રોતિબંધીત છે.

તાની પુત્રી વિમલજોધને પરણાવી અને તે પણ તે સ્ત્રી સાથે સંસારમુખ લોગ

[illegible][illegible]

28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 8

એક મહર્દિક સાર્થપતિનો પુત્ર તેના જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈને રાજાએ પોતાના એક સેવકને પૂછ્યું—‘એ કોણ છે?’ તે જોડ્યો—‘એ સમુદ્રપાદ સાર્થવાદનો અનંગદેવ નામે પુત્ર છે.’ તે સાંભળીને ‘અહો! હું ધન્ય છું કે જેના રાજ્યમાં આવા ઉદાર અને મહર્દિક વેપારીઓ વિદ્યમાન છે’ એમ પ્રશંસા કરતો રાજા પોતાના ઘરે ગયો, પછી બીજે દિવસે જહાર જતાં રાજાએ, ચાર પુરોએ ઉપાડેલ, પોતાની છાતીને કુટલી, કેશ છુટા કરીને રાત્રી એવી સ્ત્રીઓ જેની પાછળ ચાલી રહી છે એવા એક મુકડાને જોયું. ત્યારે ‘આ કોણ મરી ગયો છે?’ એમ રાજાએ પૂછ્યું, એટલે સેવકો જોડ્યા—‘હે સ્વામિન! જેને તમે કાલે વનમાં જોયો, હોય, તેજ આ અનંગદેવ વિસુચિકાથી મરણ પામ્યો.’ તે સાંભળીને સંસારથી વિરક્ત સર્થ મહા વૈરાગ્યને ધારણ કરતો રાજા ખેડ પામતો પોતાના ઘરે આગ્યો, અને કેટલાક દિવસ તે ધરસંસારમાં રહ્યો. હવે જે તેણે કુંડ પુરમાં કેવલીને જાંઘા દેતા, તે ભગવંત જ્ઞાનથી તેને યોગ્ય બાળીને ઉપકાર કરવાને ત્યાં પધાર્યા તેમની પામે ધર્મ સાંભળી, પ્રીતિમતીથી ઉત્પન્ન થયેલ પદ્મ નામના પુત્રને પોતાના રાજ્યપર સ્થાપીને રાજાએ દીક્ષા લીધી. તે વખતે પ્રીતિમતી, મૂર અને સોમ બાધેલા, અને વિમલગ્રોધ મંત્રીએ પણ તેની સાથે દીક્ષા લીધી અને તપ તાપી, મરણ પામીને આરણ દેવલોકે પરસ્પર પ્રીતિવાળા ઈશ્વર સામાનિક દેવતા થયા.

પ્રકરણ ૪ થું.

શ્રી નેમિનાથ

શ્રી નેમનાથ પ્રભુનો માનભો અને આડભો ભવ.

આ જગુદાપના જન્મ પ્રવચન કુદરે નામના દેશમાં હસ્તિનાપુર નગરમાં શ્રીવેંકુ નામે નાજા દત્તા તેને શ્રીમતી નામે રાણી હતી. તેણે એક વખત રાત્રિ સુત્રી કેવ નદી ને વળેને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતા પૂજ્ય સેવકને જોયો, અને પ્રભાતે ને સ્વપ્ન તેણે પોતાના પતિને કહી ને જાણવું એટલે નાજા નવાન પાડકો પામે તેના નિર્જીવ કરાવ્યો. એ સ્વપ્નના પ્રભાવથી નમસ્ત યજુરૂપ અષ્ટાશરને દળનાર એવો રાણીને પુત્ર થયો. હવે અપર્યાયન દેવલોકથી ચલીને રાણીની કુખે આવીને ઉત્પન્ન થયો, અને નમસ્ત યજુ રાણીએ તપ દક્ષણે પૂર્વ એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો, પિતાએ તેનું રાજા એવું નામ રાખ્યું. અનુક્રમે શ્રદ્ધ પામતા તે સર્વ કળાઓ શીખ્યો અને વૈવસ્વત પામ્યો.

હવે વિમલ ગ્રેષ્મને જીવ શ્રીવેંકુ રાજાના પ્રધાનને અનિમિત્ત નામે પુત્ર

તે બાહ્યવસ્ત્રાધી શંખકુમારને પ્રેમપાત્ર મિત્ર થયો. એક દિવસે તે દેશના
એ આવી પોકાર કરીને શ્રીલેખુ રાજાને વિનંતી કરી કે—“હે સ્વામિનું !
તે દેશના સ્ત્રીમાદામાં અત્યંત વિષમ એવો વિશાલસૃંગનામે પર્વત છે, તે
પ્રમાણ શિશિરાનદીથી સંયુજા છે. તે પર્વતના ડુર્ગમાં સમરરેતુ નામે પછી-
રહે છે. તે નિઃશંકપણે અમને છુટે છે, માટે તેના ત્રાસથી અમેને બચાવો.”
પ્રમદે સાંભળી તેના વધ કરવાને રાજાએ પ્રયાણ કરવાની બંબા વગડાવી. તે
તે શંખકુમારે પ્રણામ કરીને રાજાને કહ્યું—“હે તત્ત! આવા એક પછીપતિ,
સામાન્ય જનપર તમે પોતે આટલો બધો આગ્રેષ સામાટે કરો છો ? ધરણ
પ્રિયલપર સિંહનો પરાક્રમ યોગે નહિ. માટે એ આજ્ઞા આપો તો હું તેને
તેને અહીં છડ આપું.” તેના વચન સાંભળતાં રાજા બહુ હર્ષ પામ્યો. અને
સહિત શંખકુમારને પછીપતિને નિગ્રહ કરવાને રાજાએ વિદાય કર્યો. પો-
તે નગરથી કુમારને આવેલા સંભળીને પછીપતિ ડુર્ગને શૂન્ય મૂકીને કપટ પ્ર-
ણાએ તે બીજી કોઈ ગુફામાં પેચી ગયો, એટલે કુચામણ્ડિ કુમારે તે ડુર્ગ
માં મજબુત સેના સહિત સામંતને મોકલ્યો, અને પોતે સેના સહિત એક
માં રહ્યો. હવે પછીપતિએ છગ કરીને ડુર્ગને રાધ કર્યો અને ‘હે કુમાર !
તું ક્યાં જવાને છે ?’ એમ એટલામાં મર્જના કરે છે, તેટલામાં કુમારે અ-
મુખટો સહિત તે પછીપતિને ધેરી લીધા. એટલે એક બાજુ ડુર્ગમાં રહેલ રાજા-
ટો તેને પ્રહાર કરવા લાગ્યા અને બીજી બાજુ કુમારના મુખટોએ મધ્યમાં
લ તેને બાકુલ બનાવી દીધા, તેથી તે દીન થઈ ગયો. પછી પોતાના કંકપર કુ-
નાખીને તે કુમારને શરણે આવ્યો, અને બોલ્યો કે—“હે સ્વામિનું ! મારા
શામત્રાનું હરણ કરનાર એક તું જ છે, હવે હું તારો દાસ થઈશ આ બધું
તુ કર અને મારા પર મહેરબાની કર.” પછી શંખકુમારે એનું નેતેલું લીધું
તું, તેને તે દ્વારાયેલો માલ બધો મુગ્ધ કર્યો. અને પોતે તેની પાસેથી રૂક
તે પછીપતિને સાથે તેની પાછો ફર્યો. એવામાં સાંજ સુગંધ રસ્તામાં પડાવ
ખીને તેણે સેનાને રક્ષાપન કરી. ત્યાં અર્ધરાત્રે તે કુમારના કુનેસે છે, એવામાં
જુ સ્વર તેના કાને પડ્યો, એટલે ખડકને હાથમ. હાને શંખકુમાર તે સ્વરના
નુસારે ચાલ્યો. આગળ જતાં એક અર્ધ વૃદ્ધ સ્ત્રી તેના બેવામાં આવી કુમારે તેને
પ્રયુકે—“હે ભદ્રે ! તુ તારા કુખનુ ધરણ કરી સંભળાવ.” આ તેના વચનથી
કેક આશ્ચર્ય પામીને તે બોલી—“અરેસમ. એવા નમની નગરીમાં
જતાદિ નામે રાજા છે, તેની પ્રીતિમની નામે તારી છે, તેને બહુ પુત્રે ઉપર
રોમમતી નામે પુત્રી છે. પોતાને લાલક વર ન બેવાથી તેની રાત્રિ કેઈપણ પુત્ર
માં રમતી નથી. હવે એક દિવસે કુણપત્ર એવો દીર્ઘ સંજ્ઞાને પુત્ર તેના
સંજ્ઞામાં આવ્યો. ત્યારથી તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે—શંખકુમાર મને પચ્છે.”

એક મહર્દિક સાર્થપતિનો પુત્ર તેના જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈને રાજાએ પોતાના એક સેવકને પૂછ્યું—‘એ કોણ છે?’ તે બોલ્યો—‘એ સમુદ્રપાલ સાર્થવાહનો અનંગદેવ નામે પુત્ર છે.’ તે સાંભળીને ‘અહો ! હું ધન્ય છું કે જેના રાજ્યમાં આવા ઉદાર અને મહર્દિક વેપારીઓ વિદ્યમાન છે’ એમ પ્રશંસા કરતો રાજા પોતાના ઘરે ગયો, પછી બીજે દિવસે બહાર જતાં રાજાએ, ચાર પુરોએ ઉપાડેલ, પોતાની છાતીને કુટવી, કેશ છુટા કરીને રાત્રી એવી સ્ત્રીઓ જેની પાછળ ચાલી રહી છે એવા એક મુકદ્દાને જોયું. ત્યારે ‘આ કોણ મરી ગયો છે?’ એમ રાજાએ પૂછ્યું, એટલે સેવકો બોલ્યા—‘હે સ્વામિન! જેને તમે કાલે વનમાં જોયો હતો, તેજ આ અનંગદેવ વિસૂચિકાથી મરણ પામ્યો.’ તે સાંભળીને સંસારથી વિરક્ત યર્ધ મહા વૈરાગ્યને ધારણ કરતો રાજા ખેદ પામતો પોતાના ઘરે આવ્યો, અને કેટલાક દિવસ તે ઘરસંસારમાં રહ્યો. હવે જે તેણે કુંડપુરમાં કેવલીને બાંધા હતા, તે ભગવંત જ્ઞાનથી તેને યોગ્ય બળીને ઉપકાર કરવાને ત્યાં પધાર્યા તેમની પાસે ધર્મ સાંભળી, પ્રીતિમતીથી ઉત્પન્ન થયેલ પદ્મ નામના પુત્રને પોતાના રાજ્યપર સ્થાપીને રાજાએ દીક્ષા લીધી. તે વખતે પ્રીતિમતી, સૂર અને સોમ બાંધવો, અને વિમલગ્રાધ મંત્રીએ પણ તેની સાથે દીક્ષા લીધી અને તપ તપી, મરણ પામીને આરણ્ય દેવલોકે પરસ્પર પ્રીતિવાળા ઈશ્વર સામાનિક દેવતા થયા.

પ્રકરણ ૪ થું.

શ્રી નેમનાથ પ્રભુનો સાતમો અને આઠમો ભવ.

જંબુદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં કુરુ નામના દેશમાં હસ્તિનાપુર નગરમાં શ્રીયેણુ નામે રાજા હતો. તેને શ્રીમતી નામે રાણી હતી. તેણે એક વખત રાત્રિ થોડી શેષ રહી તે વખતે પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતા પૂર્ણચંદ્રને જોયો, અને પ્રભાતે તે સ્વપ્ન તેણે પોતાના પતિને કહી સંભળાવ્યું. એટલે રાજાએ સ્વપ્ન પાઠકો પાસે તેનો નિર્ણય કરાવ્યો કે—‘એ સ્વપ્નના પ્રભાવથી સમસ્ત યનુરૂપ અધિકારને હણનાર એવો રાણીને પુત્ર થયો.’ હવે અપરાજિત દેવલોકથી ચલીને રાણીની કુખે આવીને ઉત્પન્ન થયો, અને સમય થતાં રાણીએ સર્વ લક્ષણે પૂર્ણ એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો, પિતાએ તેનું શાંખ એવું નામ રાખ્યું. અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં તે સર્વ કળાઓ શીખ્યો અને યૌવનવય પામ્યો.

હવે વિમલ ગ્રાધનો છવ શ્રીયેણુ રાજાના પ્રધાનને મતિપ્રભ નામે પુત્ર

તે બાજ્યાવસ્થાથી શંખકુમારનો પ્રેમપાત્ર મિત્ર થયો. એક દિવસે તે દેશના
એ આવી પોકાર કરીને શ્રીવેણ રાજાને વિનંતી કરી કે—“હે સ્વામિન!
તે દેશના સ્ત્રીમાદામાં અત્યંત વિષમ એવો વિશાલસૂંગનામે પર્વત છે, તે
સમાન શિશિરાનદીથી સંયુક્ત છે. તે પર્વતના દુર્ગમાં સમરકેતુ નામે પહી-
રહે છે. તે નિઃશંકપણે અમને છુટે છે, માટે તેના ત્રાસથી અમોને બચાવો.”
પ્રભાતે સાંભળી તેના વધ કરવાને રાજાએ પ્રયાણ કરવાની બંસા વગડાવી. તે
તે શંખકુમારે પ્રણામ કરીને રાજાને કહ્યું—“હે તાત! આવા એક પહીપતિ
સામાન્ય જનપર તમે પોતે આટલો બધો આસ્રેષ સામાટે કરો છો? ધારણ
પ્રયાણપર સિંહનો પરાક્રમ શોભે નહિ. માટે જો આજ્ઞા આપો તો હું તેને
હીને અહીં લઈ આવું.” તેના વચન સાંભળતાં રાજા બહુ હર્ષ પામ્યો અને
સહિત શંખકુમારને પહીપતિનો નિગ્રહ કરવાને રાજાએ વિદાય કર્યો. પો-
તા નગરથી કુમારને આવતો સાંભળીને પહીપતિ દુર્ગને શૂન્ય મૂકીને કપટ પ્ર-
ભાતે તે બીજી કોઈ સૂરામાં પેચી ગયો; એટલે કુશાગ્રબુદ્ધિ કુમારે તે દુર્ગ
માં મજબુત સેના સહિત સામંતને મોકલ્યો, અને પોતે સેના સહિત એક
માં રહ્યો. હવે પહીપતિએ ઇજા કરીને દુર્ગનો રાધ કર્યો અને ‘હે કુમાર!
તું ક્યાં જવાનો છે?’ એમ એટલામાં ગર્જના કરે છે, તેટલામાં કુમારે અ-
મુખેટો સહિત તે પહીપતિને દેરી હીધા. એટલે એક બાબુ દુર્ગમાં રહેલ રાજ-
કો. તેને પ્રદાર કરવા લાગ્યા અને બીજી બાબુ કુમારના મુખેટોએ મધ્યમાં
જ તેને બાકુલ બનાવી દીધા, તેથી તે દીન થઈ ગયો. પછી પોતાના કંઠપર કુ-
નાખીને તે કુમારને ઠરણે આવ્યો, અને બોલ્યો કે—“હે સ્વામિન! મારા
પામત્રેનું હરણ કરનાર એક છુંજ છે, હવે હું તારો દાસ થઈશ આ બધું
હણ કર અને માત્ર પરમહેરજાની કર.” પછી શંખકુમારે એનું લેતેલું હીધું
નું, તેને તે ધારાયેલો માલ બપો મુખત કર્યો, અને પોતે તેની પાસેથી દંડ
જ તે પહીપતિને સાથે તેડીને પાછો ફર્યો. એવામાં સાંજ સનું રસ્તામાં પડાવ
ખીને તેણે સેનાને સ્થાપન કરી. ત્યાં અર્ધરાત્રે તે સંસ્થામાં મુલેકો છે, એવામાં
જ સ્થર તેના કાને પડ્યો, એટલે ખડગને હાથમાં લીધે શંખકુમાર તે સ્થરના
નુસારે આવ્યો. આગળ જતાં એક અર્ધ વૃદ્ધ સૌતેના એવામાં આવી કુમારે તેને
પ્રયુકે કે—“હે ભદ્રે! તુ તારા કુખનું કારણ કહી સંભળાવ.” આ તેના વચનથી
કંઈ આશ્ચર્ય પામીને તે બેઠી—“અત્રેકથમ સ્વપ્ના નામની નગરીમાં
જ તારી નામે રાજા છે, તેની પ્રતિનિધિની નામે રાણી છે, તેને બહુ પુત્રે ઉપર
રોમતી નામે પુત્રી છે. પોતાને લાલક જ ન બેવડી તેની દિષ્ટ કેઈપણ પુત્ર
માં રમતી નથી. હવે એક દિવસે હણપાત્ર એવો ધીરેણ રાજાને પુત્ર તેના
સંભળવામાં આવ્યો. ત્યારથી તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે—“શંખકુમાર મને પરણવો.”

ચોખ પુરૂષ પર તેને અનુરક્ત જાળીને તેનો પિતા આનંદ પામ્યો. પછી તે કામને
 માટે રાજાએ જોટલામાં પાતાના માણસો શ્રીવેળ રાજ પાસે મોકલ્યા, તેટલામાં
 મળિયે ખર નામના વિદ્યાધરના રાજાએ તે કન્યાની માગણી કરી એટલે જિતારિ
 રાજાએ કહ્યું કે—“ આ કન્યા રાંખકુમાર વિના બીજા કોઈ પુરૂષને ઇચ્છતી નથી.
 પછી એક દિવસે તે વિદ્યાધર રાજાએ તેનું હરણ કર્યું હતું તેની ધાવમાતા
 રત્નેદશી તેની સાથે આવી હતી, પરંતુ તે હુલ વિદ્યાધરે બસાટકારથી મને
 અહીં મૂકી દીધી અને સંસારમાં સારભૂત એવી તે કન્યાને ઉપાડીને પેલો વિ-
 દ્યાધર કેવાં ચાક્યો મયો. તેથી હું અહીં વિલાપ કરું છું ” આ બધો વ્યતિકર
 મ જાળીને કુમાર બોલ્યો—“ હો માત ! તું ધીરજ રાખ. હું તે વિદ્યાધરને જીતીને
 કુમારીને તારા આનું છું. ” એમ કહી તેની શોધ કરવાને રાંખકુમાર મહા અટ-
 પીમા બમવા લાગ્યો. એવામાં સૂર્યોદય થયો, એટલે કુમાર વિદ્યાધરના પર્વતપર
 મયો તેની એક ગુફામાં યજ્ઞમંત્રીને પરજવાની પ્રાર્થના કરતો તે હુલ વિદ્યાધર
 તેના એવામાં આગ્યો. ત્યાં ખેરવને આ પ્રમાણે બોલતી તે કન્યાના બોલ તેણે સાં-
 જ્યા—“ અયોચ માગણી કરનાર હો ખેરવ ! તું મને વૃથા રાંખાટે જોડ પમાડે
 છે. મારો પતિ ના મળ નમાન ઉજ્જવ મુળપાળો. એવો મ અકુમારજ થયો, બીજો
 કે.ઈ થયો નથી આ પેના વચનથી કુમાર પ્રમેદ પામ્યો, એવામાં કુમાર તે
 બલેના એવાના આગ્ય થાવ નેચાન હુલ ચાલે આવી—“ હો અણ બાળા !
 દેવેયોને અપુટ થયો જા, આ તારા પ્રિય રાખ મને વશ થયા છે. હું હવે તારી
 અ.જાના સાથે એને હાલે મજા-કારથી ને પંજા. પાતાના ઘરે લઈ જઈશ. ”
 આ વમાણે વ.જાના ન નચળે ન કુમાર કહ્યા લાગ્યા—“ અરે ! પરમીનું
 હુલ કન્યાના નાંચ ’ હવે પેવાર થઈ જા આ અડગતા તારા ચિરને હમણાજ જ-
 નીનડોડન મનાવી કડ તુ પડી હાવમા નસાર લખને બલવ ન તે બને પાત
 પેનાના જાથી બાનું રવેને બન કાવતા હાવ તેમ પરપર કડવા લાગ્યા.
 પંજુ વિદ્યાધર અવારે પાતાના મુજબાથા કુમારને જીતી ન શક્યો, ત્યારે
 વિદ્યાધર વિદ્યુત કા.પકા લોકાના બે.પા. જેનેર નેચાથી ન કડવા લાગ્યો, પણ
 કુમારના આરે પુણ્યન લીધે ન કડવાનું તેને કાળા નહિ નામા આવતા કેટલાક
 અચેને તે કુમાર પાતાના અડગતાજ બાળી નાચ્યા પડી બાળ ન ખેડ પાર્મીને
 તેની નેચે ન વિદ્યાધર કન્યા તેનું પનુજા બળી લીધું, અને તેજ બાળ્યો
 તેને તેને જીતીને જાળી નાચ્યો, એટલે ન મુજા બાળે જમીનપર પડી મયો.
 તે વખતે રાંખકુમારે વ.જાના કાચ.ચે તેને જજજ કરીને ફરી કડવાને માટે
 ને.જા. એટલે એચા ને.જા. —“ હો કુમાર ! તુ વીરગિરિમણિ છે, મનુજ
 જા ને અને વિદ્યાધરને જીતી લીધો, તેથી હો અણિ ! તુ નામાન્ય માણુમ નથી.
 હો વીર ! આ વીરમતી એમ નાન મુજા કમિજ કરું, તેમ હું જજ તારા પરકમથી

સંબંધી નથી, બધા માત્ર સ્વાર્થના સંબંધી છે, તેમ છતાં આ યશોમતી ઉપર મને અધિક મમત્વ શાથી ? તે મને કહી સંભળાવો, ” કેવલી બોલ્યા કે—” એ ધનભવમાં તારી ધનવતી સી હતી, પછી સૌધર્મે પરસ્પર પ્રીતિવાળા બને દેવતા હતા. આદ્ય ચિત્રગતિના ભવમાં એ રત્નવતી તારી પ્રિયા હતી, પછી માહેન્દ્ર દેવલોકે બને મિત્ર દેવતા થયા. ત્યાંથી અપરાજિતના ભવમાં એ પ્રીતિ-મતી તારી સી હતી, ત્યાંથી આરણ્ય દેવલોકે બને મિત્ર દેવતા થયા. પછી આ સાતમે ભવે એ તારી યશોમતી પત્ની થઈ છે. તે કારણથી પૂર્વભવના રાગને લીધે તારે એની ઉપર અધિક સ્નેહ છે. હવે અહીંથી અપરાજિત નામના અનુ-ત્તર વિમાનમાં જઈ, ત્યાંથી ચવીને આ ભરત ક્ષેત્રમાં તું નેમિનાથ નામે બાવી-શમે તીર્થંકર થઈશ અને આ રાજ્યમતી, તું એને ન પરણ્યા છતાં અનુરાગ ધારણ કરી તારી પાસે દીક્ષા લઈ પરમપદને પામશે. ” એ પ્રમાણે સાંભળી શંખરાજાએ વૈરાગ્ય ભાવથી પુન્ડરીક નામે પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપી, તે કેવલીની પાસે બંને બાંધવ, મંત્રી અને યશોમતી સહિત દીક્ષા લીધી, અને અનુ-ક્રમે તે ગીતાર્થ થયો. પછી અરિહંતની ભક્તિ વિગેરે વીશ સ્થાનકના આરા-ધનથી તેણે તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું, અને પ્રાંતે પાદોપગમ અનશન કરી પ્રતાપી શંખ મુનિ અપરાજિત વિમાનમાં ગયા અને વિધિવશાત્ યશોમતી વિગેરે પણ તેની પાછળ તેજ વિમાને ગયા.

એ રીતે શ્રી શુણ્ધિવિજય ગણિ વિરચિત શ્રીમદ્દરિદ્ર નેમિના ચરિત્રમાં શ્રી નેમિનાથના પૂર્વભવ વર્ણનરૂપ પ્રથમ પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયો.

દ્વિતીય પરિચ્છેદ.

—❦❦❦—

પ્રકરણ ૫ મું.

શ્રી નેમનાથ પ્રભુનો નવમો ભવ. હરિવંશ કુળતું વૃત્તાંત.

વે આ ભરત સેત્રમાં આવેલા વત્સ નામે દેશમાં કૈરાળી નગરીમાં મુમુખ નામે રાજા હતો. તેણે વીર વણકરની સીને હરીને પોતાના અંતઃપુરમાં રાખી. તે બનિતાના વિયોગથી વીર ગાઠા થઈ ગયો, અને તે રાજા અને સીના જોવામાં આવ્યો. તેથી તે બંને સંવેગ પામ્યા. જોવામાં અકસ્માતથી વીજળી પડતાં તે બંને મરણ

પામ્યા અને હરિવંશ સેત્રમાં મુગલીયા થયા. અહીં વીર પણ અત્યંત કષ્ટ સહન કરીને સૌધર્મ દેવલોકમાં દિગ્વિજયીયો દેવ ગયો. પૂર્વભવના વૈરથી તે બંને મુગલીયાને હરણ કરી અંધા નગરીમાં લઈ જઈ, ત્યાં અપુત્રીયા ચંદ્રકીર્તિ રાજાનું રાજ્ય આપી, દેવચક્રિયી આમુખ્ય દુકું કરી તથા શરીર પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણુ બનાવી તેમના હરિ અને હરિણી જેવાં નામ રાખી, તેમજ મલ, મંસાદિનું ભક્ષણ શીખવીને તે દેવ સ્વસ્થાને ગયો. અચોરાડપે હરિવંશની ઉત્પત્તિ થઈ.

હવે સૌવીર દેશમાં યમુના નદીથી શેલતો મધુરા નામે નગરી છે. ત્યાં હરિવંશના કુળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ વમુરાજના પુત્ર બૃહદ્દેવજી પછા રાજાએ બેલીત થયા પછી યદુ નામે રાજા થયો. તેને શૂર નામે પુત્ર થયો. શૂરના શૌરિ અને મુવીર નામે બે પુત્ર થયા. પછી શૌરિને રાજ્યપર અને મુવીરને મુવરાજ પદપર સ્થાપી શૂરરાજાએ વૈરાગ્યથી દીક્ષા લીધી, પણ શૌરિએ મધુરાનું રાજ્ય મુવીરને આપી પોતે કુશર્ત દેશમાં આવી ત્યાં શૌર્યપુર નામે નગર વસાવ્યું. તે શૌરિ રાજાને અધઃકૃષ્ણિ વિગેરે પુત્રો થયા, અને મુવીરને લોહકૃષ્ણિ વિગેરે મહાભાગ્યશાળી અને પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત પુત્રો થયા. પછી મુવીર મધુરાનું રાજ્ય લોહકૃષ્ણિને આપી, પોતે સિંધુ દેશમાં સૌવીરપુર વસાવીને રહ્યો, તથા શૌરિરાજા અધઃકૃષ્ણિને પોતાના રાજ્યપર બેસાડી મુખ્યતઃ મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ મેરો

ગયો. દવે બોજગુણિને ઉમ્મસેન નામે પુત્ર થયો, અને અંધકગુણિને મુખદ્રા દેવીથી ઇશ પુત્રો થયા, તે સમુદ્રવિજય, અક્ષોબ્ય, રસ્તમિત, સાગર, હિમવાન, અચલ, ધરણ, પૂરણ, આભચંદ્ર અને વસુદેવ, એવા નામથી ખ્યાત થયા, એ ઇશે દરશાદે એવા એક નામથી લોકમાં પ્રસિદ્ધ થયા. તેમને કુંતી ને માદ્રી નામે બે નાની બહેનો હતી કુંતી પાંડુ રાજાને પરત્વી અને માદ્રી, દમયોધ ને પરત્વી. એક દિવસે અંધકગુણિ રાજાએ સુપ્રતિષ્ઠ નામના અવધિશાળી મુનિને પૂછ્યું—“ હે સ્વામિન્ ! ઇશયો વસુદેવ મારો પુત્ર અત્યંત રૂપ, સૌભાગ્ય અને કળાઓનો ભંડાર શાળી છે ? ” એટલે સુપ્રતિષ્ઠ મુનિ કહેવા લાગ્યા—

“ મગધ દેશમાં નંદી ગામને વિશે એક દરિદ્ર બ્રાહ્મણ હતો, તેને સૌમિશ્ઠા નામે મ્ત્રી હતી. તેમને નંદિયેલુ નામે પુત્ર હતો. અત્યંત મંદ ભાગ્યને ક્ષીણ બાળવાવરણમાંજ તેના મામાય મરણ પામ્યા. કુરૂપ, હંતુર (મોટા હાંતવાળો) અને અનિષ્ઠ હોવાથી સ્વજનોએ પણ તેનો ત્યાગ કર્યો. પછી તે મજરીથી છવતાં એકલા મામાના જેવામા આવ્યો, એટલે તે નંદિયેલુને પાતાના ઘરે તેડી આવ્યો. તેના મામાની સાત કન્યાઓ વિવાહયોગ્ય થઈ હતી. તેણી નંદિયેલુને તેના મામાએ કહ્યું— ‘ એક કન્યા હું તને આપીશ. ’ તે કન્યાના ક્રોધથી તે બપુ’ ધરતું કામ કરવા લાગ્યો. દવે પ્રથમ કન્યા તે વાત જાણીને કહેવા લાગી— ‘ જો પિતા મને આ (નંદિયેલુ) પંજાવશે, તો હું મરણ પામીશ. ’ નંદિયેલુ આ વાત સાંભળીને બહુ ખેડ પામ્યો, એટલે તેના મામાએ ફરી તેને કહ્યું— ‘ હે વત્સ ! તું ખેડ ન કર, હું તને બીજી કન્યા આપીશ. ’ તે સાંભળીને બીજી કન્યાએ પણ તેવોજ અનિષ્ઠ કર્યો, એટલુંજ નહિ પણ માદ્રીની બધી કન્યાઓએ પણ તેજ પ્રમાણે અનુકરે તેનું પ્રતિપક્ષ કર્યો. એટલે મામાએ તેને કહ્યું— ‘ હે ભદ્ર ! તું વ્યાકુલ ન થા, હું તને બીજા કોઈની કન્યા માગીને પરજાવીશ. ’ પછી નંદિયેલુ વિચારવા લાગ્યો કે— ‘ મને કુરૂપને આ મામાની કન્યાઓ નથી પાછતી, તો બીજી કન્યાઓ શી રીતે મેળવે ? ’ એમ વિચારી વૈરાગ્ય આવવાથી ત્યાંથી નીકળીને રતનપુરમાં તે આવ્યો, ત્યાં દીડા કરતા હાપતીઓને એમને તે પાતાને નિંદવા લાગ્યો, અને દુઃખથી મગ્નતા તે ઉપવનમાં ગયો. ત્યાં મુસ્તિથ નામના માધુને એમને તેણે પ્રથમ કપાં એટલે સાંપુ જમીનથી તેના ભાગ જાણી લઈને કહેવા લાગ્યા— ‘ હે ભદ્ર ! તું મન્યનુ સાદચ્ચ કરીશ નહિ. હું બેઠાનું કારણ તો અધર્મ છે. મારે મુન્તા અર્થોને ધર્મ આજીવનો એમને આનંદવાન કરવાથી મુખ થવાનું નથી. ’ એ પ્રથમે મુનિના વચન સાંભળીને પ્રતિપક્ષ પામી તેણે દીડા અંગી-કર કરી અનુકરે તે બીજાઈ ગયો, અને સાધુઓનો વૈરાગ્ય કરવાનો તેણે અનિષ્ઠ દીધો.

વહ્ન થાઉં 'એવું' નિદાન (નિયાણું) કરીને તે મહાશુક દેવલોકમાં દેવતા થયો. ત્યાંથી ચવીને આ તારો વસુદેવ નામે પુત્ર થયો છે. વળી નિયાણુના પ્રભાવથી તે સ્ત્રીઓને વહ્ન અને રૂપ તથા સૌભાગ્યશાળી થયો છે. " એ પ્રમાણે મુનિનાં વચન સાંભળી અંધકવૃષ્ણિ વૈરાગ્ય પામી, સમુદ્રવિજયને રાજ્યપર સ્થાપી, પોતે મુખ્યતિષ્ઠ સાધુ પાસે દીક્ષા લઈને મોક્ષે ગયા અને લોઝવૃષ્ણિએ પણ દીક્ષા લીધી. પછી મધુરાનો રાજા ઉઝસેન થયો તેની ધારિણી નામે પટરાણી હતી.

પ્રકરણ ૬ હું.

કંસની ઉત્પત્તિ.

ક દિવસે ઉઝસેન જ્ઞાર જતો હતો, તેવામાં તેણે એકાંત સ્થાને એક માસોપવાસી તાપસને દીઠો. તેનો એવો અભિમુદ્ધ હતો કે—'એક ઘરથી લીધેલ ભિક્ષાએ મારે પારણું કરવું, અન્યથા નહિ.' તે મહિને મહિને એક ઘરની ભિક્ષાથી પારણું કરીને એકાંત સ્થાને રહેતો હતો, પણ બીજા ઘરે તે ભિક્ષા લેતો ન હતો, હવે તેને નિમંત્રણ કરીને ઉઝસેન ઘરે આવ્યો, અને તાપસ પણ તેની પાછળ આવ્યો, પરંતુ રાજાને તે વાત યાદ ન રહી. પછી લોજન કર્યા વિનાજ તે તાપસ તરત પોતાના સ્થાને ચાલ્યો ગયો, અને તે પ્રમાણે બીજા મહિનાના ઉપવાસ તેણે ધારી લીધા. એવામાં એક વખતે ઉઝસેન ત્યાં જઈ ચડ્યો અને પાછા તે તાપસને તેણે જોયો. અને પછી તે નિમંત્રણની થયેલ ગફલતની તેણે મીઠા વચ્ચે નધો ક્ષમા માગી. તેજ વખતે ફરીને પણ નિમંત્રણ કર્યું અને તેજ રીતે પાછો પણ તે ભૂટી ગયો. એટલે લોજન કર્યા વિના આવીને ફરી પાછો તે પોતાના સ્થાને ગયો. એટલામાં રાજાને યાદ આવવાથી પૂર્વની ભેમ તેણે તાપસ પાસે ક્ષમા માગી, અને જ્યારે ફરી નિમંત્રણ કરવા લાગ્યો, ત્યારે તાપસને ક્રોધ ચડ્યો કે—'હું આ તપથી ભવાંતરમાં જોનો વધ કરનાર થાઉં' એ પ્રમાણે નિદાન કરી, અનશન આરાધી, મરણ પામી, ઉઝસેનની ધારિણી નામે રાણીના ઉદરમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. પછી ગર્ભના પ્રભાવથી પતિનું માંસ બક્ષણ કરવાનો ડોહલો તેને ઉત્પન્ન થયો. એટલે લજ્જાને લીધે ન કહી શકવાથી તે દિવસે દિવસે ક્ષીણ થવા લાગી. પછી મહા આચર્યથી તેણે પતિને પોતાના ડોહલાની વાત કહી સંભળાવી. એટલે પ્રધાનોએ રાજાને અધારામા બેસારી, તેના ઉદરે ચણલાનું માંસ બાંધી, તે રાણીના દેખતાં માંસ કાપી કાપીને તેને આપવા લાગ્યા. આ તેના ડોહલ પૂર્ણ થતાં તે પાછી મૂલ સ્થાવરમાં આવી ગઈ, અને બોટી, કે—' પતિ વિના જીવતર અને આ ગર્ભથી પણ શું ? ' એમ ધારી તે વખતે મરવાને તૈયાર થયેલી રાણીને

સૈન્ય આવેલ બાણીને સિંહરથ પણ સિંહની જેમ સિંહપુરથી બહાર નીકળ્યો, અને ખને સેનાઓનું મોટું યુદ્ધ થયું. એવામાં સિંહરથે વસુદેવની સેનાને ક્ષણવારમાં પરાસ્ત કરી દીધી. એટલે કંસને સારથિ બનાવીને વસુદેવ પોતે સંઝામ કરવાને તૈયાર થયો, અને વિજયને ઈચ્છતા તે ખને પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. એવામાં કંસે સારથિપણાને તણને મોટા એક મુદ્ગરથી સિંહરથનો રથ તરત ભાંગી નાખ્યો, ત્યારે કંસને હણવાને ક્રોધથી બાળવચ્ચમાન સિંહરથે તરવાર ખેંચી કઢાડી. એટલે વસુદેવે ક્ષુરમ (સાલા) વતી તેને મુદ્ધિ પ્રદેશમાં ભાંગી નાખી. પછી છલ અને બળથી ઉત્કટ થયેલ કંસે, બકરાને જેમ વડે ઉપાટે તેમ સિંહરથને ઉપાડી બાંધી લઈને વસુદેવના રથમાં નાખ્યો. હવે સિંહરથનું સૈન્ય ભંગાણ પામતાં વિજયી વસુદેવ સિંહરથને લઈને કંસસહિત પોતાના નગરમાં આવ્યો. પછી સમુદ્રવિજયે વસુદેવને એકાંતમાં કહ્યું કે—“ કોષ્ટુકિ નામના જ્ઞાનીએ મને આ દિતવચન કહ્યું છે—“આ જીવયશા જે જરાસંધની કન્યા છે, તે સારા લક્ષણ સહિત છે, માટે પતિ અને પિતાના કુળનો ક્ષય કરનારી થશે.” અને વળી જરાસંધ સિંહરથને લાવવામાં તને ઈનામ તરીકે તે કન્યા આપશે, માટે તેને તજવાનો કાંઈ ઉપાય થોપી કઢાડજે.” તે સાંભળીને વસુદેવ બોલ્યો—“ રણમાં સિંહરથને કંસ બાંધી લાવ્યો છે, માટે જીવયશા તેને અપાવવી.” એટલે રાજા કહેવા લાગ્યો—‘ તે વણિકપુત્ર છે, માટે તેને મેળવવાને તે ઈચ્છતો નથી. પરંતુ પરાક્રમ ભેતાં તો તે ક્ષત્રિય જેવો લાગે છે. ’ પછી સોગંદ આપીને કંસના સાંભળતાં તેણે રસવણિકને પૂછ્યું, એટલે આદિથી માડીને તેણે તેના વૃત્તાંત બધો કહી બતાવ્યો. અને ઉત્તરેન તથા ધારિણીના નામની બે વીંટી અને પત્રિકા તેણે રાજાને સોપી. તે પત્રિકા વાચતા બધો વ્યતિકર રાજાના બાજુવામાં આવી ગયો. ત્યારપછી ‘ આ ઉત્તરેનનો પુત્ર મહા બુદ્ધવાળો ચાલે છે, નહિ તો આવું બગ ક્યાંથી હોય ? ’ એમ બધાની આગળ કહી, કસની સાથે જઈ, સમુદ્રવિજયે જરાસંધને સિંહરથ સોંપ્યો, અને કંસનો પરાક્રમ કહી સભાળાવ્યો. એટલે સંતુષ્ટ થઈને જરાસંધે પોતાની જીવયશા કન્યા અને પિતાના રૈપથી તેણે માગેલ મથુરા તેને આપી. પછી જરાસંધ પાસેથી લરકર મેળવી, મથુરામાં આવી, અત્યંત ક્રૂર અને દુષ્ટ એવા કંસે પોતાના પિતાને બાંધીને પાંજરામાં નાખી દીધો. ઉત્તરેનના અતિમુકત વિગેરે પુત્રો થયા, પરંતુ તે વખતે અતિમુકતે પિતાના દુઃખથી વૈરાગ્ય પામીને દીક્ષા લઈ લીધી. પછી કંસે તે રસવણિક સુભદ્રને રૈપપુરથી બોલાવી કૃતરામાની તેણે મુવર્ણદિકનું દાન આપીને તેનો સત્કાર કર્યો.

એક દિવસે ધારિણી રાણીએ પોતાના પતિને મુક્ત કરવા કંસને કહ્યું, પરંતુ તેના વચનથી પણ કોઈ રીતે કંસે પિતાને છુટો ન કર્યો. એટલે તે ધારિણી

નજીક રહેલા કાઠથી તેણે એક ચિત્તા તૈયાર કરી, અને તેમાં એક અનાથ કોર્પ મુકાંદાને સગાવાવી દીધું. પછી વડીલોને ખમાવવા પોતાના હાથે એક પત્રમાં બે શ્લોક લખીને તેને એક થાંભલામાં લટકાવી દીધો. તે આ પ્રમાણે—

“ દોષત્વેનાભ્યર્ધીયન્ત, ગુરુણાં યદ્ગુણા જનઃ ।

इति जीवनं मृतमन्यो, वसुदेवोऽनलेऽविमन् ” ॥ ૧ ॥

તતઃ સન્તપસન્તં વા, દોષં મે સ્વવિતર્કિતમ્ ।

सर्वे सहजं गुरवः, गौरलोकाश्च मूलतः ” ॥ ૨ ॥

અર્થ—‘જેના શુભોને લોકોએ વડીલો આગળ દોષરૂપે કહી બતાવ્યા, તેથી જીવતાં છતાં પોતાને મૃત સમાન માનનાર વસુદેવે અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. માટે પોતાની કદમના પ્રમાણે મારો દોષ હોય કે ન હોય, છતાં હું વડીલો ! તમે તે બધું સહન કરજો અને નગરવાસીઓ પણ મૂલથી સહન કરજો.’

એ પ્રમાણે લખી, પોતે વિપ્રવેશને ધારણ કરી, આટલે માર્ગે ભ્રમતાં સન્માર્ગ પામીને તે આગળ ચાલ્યો. તેને જોઈને પોતાને પીયર જતી રથમાં બેઠેલી કોર્પક સ્ત્રીએ પોતાના માણસોને કહ્યું કે—‘આ થાકી ગયેલા વિપ્ર મુસાફરને રથમાં બેસાડો.’ એટલે તે લોકોએ તેમ કર્યું, તેથી વસુદેવ સુખપૂર્વક એક ગામે પહોંચ્યો. ત્યાં દનાન અને લોજન કરી સાંજે એક યજ્ઞના મંદિરમાં ગયો.

હવે શૌર્યપુરમાં ‘વસુદેવે અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો’ એમ જાણવામાં આવતાં પરિવાર સહિત બધા યાદવોએ આકંઠ કરીને તેના મૃતકાર્ય કર્યા. આ વાત સાંભળીને વસુદેવ નિશ્ચિત થઈ વિજયખેટ નગરમાં ગયો. ત્યાં મુક્રીવ રાજાને રથામા અને વિજયસેના નામે કલાપાત્ર બે કન્યા છે. ત્યાં કળાથી જીતવાની શરતથી વસુદેવ તે બંનેને પરણ્યો. તે બંનેની સાથે રમત કરતાં વસુદેવ સુખપૂર્વક ત્યાં રહ્યો. પછી વસુદેવની વિજયસેના પત્નીથી બીજા વસુદેવ જેવો અકૂંર નામે પુત્ર થયો. પછી તે નગરથી પણ તેણે આગળ પ્રયાણ કર્યું, અને મહા એટવોમાં આવતાં જળની અપેક્ષાથી તે જહાવર્ત નામે સરોવર પર ગયો, ત્યાં જંગમ વિંધ્ય પર્વત સમાન એક હાથી તેની સાથે દોડ્યો. મૃગેન્દ્રની જેમ તેને ખેડ પમાડીને કુમાર તેની ઉપર ચડી બેઠો. તેને ગજરૂદ જોઈને અર્ચિમાસિ અને પવનજય નામે વિદ્યાધરોએ કુંજરાવર્ત ઉદ્યાનમાં લઈ જઈને કુમારને છોડી મૂક્યો. ત્યાં અશ્વનિવેગ વિદ્યાધરપતિએ તેને પોતાની રથામા નામની કન્યા આપી. અને તેની સાથે તે સુખ લોગવવા લાગ્યો. ત્યાર પછી તેની વીણા વગાડવાની કળાથી સંતુષ્ટ થયેલ કુમારે તેને વરદાન આપ્યું, એટલે તેણે ‘તમારી સાથે મારે વિયોગ કદી ન થવો બ્રોઈએ.’ એવું વરદાન માગ્યું. આ પ્રમાણે વર માગવાનું તેણે કારણ પૂછ્યું, એટલે તે બોલી કે—

અને યશોર્થોત્ર નામે સંગીતાચાર્યોની પાસે અનુયોગ (પરીક્ષા) થાય છે. ” આ પ્રભાતે વિષયચત્ર સાંભળી ત્યાં યેછી મુઝીવની પાસે તે વિષય વેચે વર્ધને ઠહેવાં જાયો—‘ હું જોતમગોત્રનો રૂકદિલ નામે જાણજી મધર્વસેનાના મગ્ગાથી તંભારી તમે સંગીત શીખીજ. દૂર દેશથી આવેલા અને તમે શિષ્ય બનાવીને રાખો. ’ આનો મૂર્ખ લાગે છે. ’ એમ ધારીને મુઝીવે મંદ ભુદ્ધિથી અનાદરપૂર્વક તેને પાસે રાખ્યો. હવે વમુદેવ આશ્રય ભાષાથી લોકોને દસાવતો અને પોતાના સ્વરૂપને ગોપવતો તે સંગીત-અભ્યસનના મિત્રથી મુઝીવ પાસે રહ્યો. પછી જાડનો દિવસ આવ્યો; ત્યારે મુઝીવની સ્ત્રીએ પોતાના પુત્રના જેવા સ્નેહથી વમુદેવને બે વસ્ત્ર આપ્યાં તેની પહેલાં સ્વામાએ આપેલ વસ્ત્ર અને તે બે વસ્ત્રને કુમારે લોકોને કોતુહલપ્રભવતાં પહેરી લીધાં. તે વખતે લોકોએ તેની મસ્કરી કરી કે—‘ આજે તું આજ, મધર્વસેનાને વિદ્યાથી છતરો, તું સંગીતનો બાળનાર છે. ’ એટલે તે લોકોને દાસ્યલીલાથી પ્રેમ ઉપભવતો તે સભામાં ગયો. ત્યાં લોકોએ ઉપહાસ-પૂર્વક તેને ઉંચ આસને બેસાડ્યો, એવામા મધર્વસેના ત્યાં આવી અને પોતાના દેશના અને પરદેશના યજ્ઞ મંગીત બાળનારાઓને તેણે છતી લીધા. હવે ક્યારે પોતાના જાડનો વખત આવ્યો, ત્યારે કુમારે પોતાનું રૂપ પ્રગટ કર્યું, તે એકને કુમારી તરફ જોઈ પામી, અને લોકો પણ ‘ આ કોણ ? ’ એમ વિસ્મય પામ્યા. પછી લોકોને જે જે વીજા તેને આપી, તે તે વીજાએ ચતુર કુમારે દ્વિત કરી બતાવી. એટલે મધર્વસેનાએ તેને પોતાની વીજા આપી. તેને સન્ન કરીને તે બોલ્યો—‘ હે તુમ્હ’ આ વીજાથી મારે શુ ગાયન ગાવું ? ’ તે બોલી—‘ હે મંગીત ! મહાપદ્ય ચક્રવર્તીના સ્વંયંજ મધુ વિષમુકુમારના ત્રિવિક્રમ સંભળી સંગીત રર. ’ પછી વમુદેવ એવી રીતે વગાડવું કે મંથી સભા સહિત મધર્વસેનાને તેમ છતી લીધી. જ્યાં લોકો બહુવા લાગ્યા કે—‘ આ કોઈક લોકોતર પુરૂષ છે. ’ પછી તે ચક્રવર્તી જેથી બધા વહી-વળાડનારાઓને વિમર્શન કરી વમુદેવકુમારને નૈવ પૂર્વ પેતાને યેર તેડી ગયો, અને વિવાહ નમરે યેછીએ તેને પૂંડુ કે—‘ હે જન-’ કયા જોતને ઉદેશીને તને હું મારી કન્યા આપું ? ’ ત્યારે વમુદેવ જરૂર દલીલે તોડ્યો—‘ જનમન ત્રીઠ લોકો, તે કુળ જોલો. ’ યેછીએ કહ્યું—‘ આ વલિક પુત્ર છે, એટલું મારે તને આ એક દનવનું કાળ મળ્યું; પરંતુ પુત્રને મરેલ નથી વળત તો હું તને વળત આવે કન્યા મળાવીશ. ’ એમ દલીલે તેને વર કન્યાને વિવાહ કર્યો. પછી નુનુયો રાજિત ચપેશ સુનીત અને યશોર્થોત્રે પણ પોતાની સ્વામા અને વિદ્યા નામની બે કન્યા વમુદેવને પરજાવી. એક દિવસે સારંગને વમુદેવને કહ્યું કે—‘ મધર્વ નેમના કુટાલક ય.બગો—

આજ નવરીખ બહુ નામે મહા મનવાન વ્યવહારી હોયો, તેને મુબદ્દા નામે સ્ત્રી હતી પુત્રના અભાવે તે અને એક પામના દન્ય. એક વખતે તમને

તે મારો કપાસ દાવાનળથી બળી ગયો. એટલે મને નિર્ભાગી સમજી મામાએ તણ દીધો. પછી અન્ધપર બેસીને હું એકલો પશ્ચિમ દિશા તરફ ચાલ્યો. એવામાં તે અન્ધ પણ મરી ગયો, એટલે હું પાદચારી (પગે ચાલનાર) થયો, લાંબા માર્ગથી હું ક્ષુધા, તૃણથી વ્યાકુલ અને કલાંત (ચાકેલ) થયો, અને વણિકલો-કાથી વ્યાપ્ત એવા પ્રિયગુપ્તમાં હું ગયો. ત્યાં મારા પિતાના મિત્ર મુરેન્દ્રદત્તે દ્રવ્યને ભોજનાદિકથી મારો સત્કાર કર્યો અને હું મુખ પૂર્વક ત્યાં રહ્યો. એક વખતે વેપારથી વધારેલ લક્ષ્ય દ્રવ્ય લઈ તેણે વાર્ધાહત્ય કરીયાણાં લઈને હું સમુદ્ર પર ચંદયો. પછી યમુના દ્વીપમાં આવી ત્યાં આવેલા નગરાદિકમાં ગમનાગમન કરતાં મેં આઠ કોટિ સુવર્ણ ઉપાર્જન કર્યું. પછી હું મારા દેશભણ્ણી ચાલ્યો, પરંતુ દેવયોગે સમુદ્રમાં વહાણ ભાંગી ગયું. પણ મને એક પાટીયું મળવાથી સાત દિવસ તરતાં તરતાં ઉદંબરાવલીવેલ નામે ક્ષીનારાપર હું પહોંચ્યો. ત્યાંથી મહાકંઠે રાજપુર નગરે આવ્યો. ત્યાં જહાર આશ્રમમાં દિનકરપ્રભ નામે ત્રિહંડીને મેં ભેટા. તેને પોતાના કુલાદિક મેં કહી સંભળાવ્યા. એટલે પુત્રની માફક તેણે મારી બરહાસ કરી. પછી એક દિવસે તે ત્રિહંડીએ અને કહ્યું—“ હે વત્સ ! તું ધનાર્થી લાગે છે. માટે વ્યાલ આપણે પર્વતપર જઈએ. ત્યાં તને રસ આપીશ, કે જેનાથી તને કોટિ ગમે સુવર્ણ પ્રાપ્ત થશે.” એમ સાંભળી ધનનો લોભી હું હર્ષપૂર્વક તેની સાથે ચાલ્યો. અને એક મહા અટવીમાં આવી પહોંચ્યો. પછી તે પર્વતના મધ્ય ભાગમાં જતાં હું અને ત્રિહંડી, બહુ યત્નશિલાથી વ્યાપ્ત અને યમના મુખ સમાન હર્ષપાતાલ નામના મહાબિલ પાસે ગયા. તેના દ્વારને તે ત્રિહંડીએ મંત્રથી ઉઘાડ્યું અને અમે બંનેએ તેમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યાં બહુ ભમતાં ચાર હાથ પ્રમાણ વિસ્તૃત અને નરકના દ્વાર સમાન બીભરસ એવા રસના સ્થાનરૂપ કુપને અમે ભેટો. એટલે ત્રિહંડીએ કહ્યું—“ તું કુવામાં ઉતર અને આ તુંબડામાં રસ લઈ લે, ” પછી તેણે દોરડી પકડી અને હું માંચીપર બેસીને કુવામાં ઉતર્યો. ત્યાં ચાર માથોડા નીચે ઉતારતાં મેખલાથી બંધાયેલ રસ મારા ભેવામાં આવ્યો. પછી હું રસ લેવાને તૈયાર થયો, તેવામાં કોઈએ મને નિપેદ કર્યો, એટલે હું બોલ્યો—“ ત્રિહંડી લગવંતની પ્રેરણાથી ચાડદત્ત નામે વણિકે મેં અહીં પ્રવેશ કર્યો છે, તો મને શા માટે નિપેદ કરવામાં આવે છે ? ” તે બોલ્યો—“ હું પણ ધનનો લોભી વાળીયો છું. તે ત્રિહંડીએ મને કુવામાં નાખ્યો છે અને પાણી તે પોતે ચાલ્યો ગયો. રસથી મારા શરીરનો નીચેનો ભાગ ખવાઈ ગયો છે, માટે તું અહીં પ્રવેશ ન કર. તારા તુંબડામાં હું રસ નાખી આપીશ.” પછી મેં તેને તુંબડું આપ્યું, એટલે તેણે રસથી ભરીને મારી માંચીની નીચે બાંધી દીધું. તે રસ ભેળને મેં દોરડી કંપાવી, તેથી તે ત્રિહંડીએ દોરડી ખેંચી અને લગભગ કુવાના કાંડા નજીક આવતાં તેણે મારી પાસે રસ માંગ્યો.

તે ધમણની અંદર પેઠા. પછી ત્યાં આવેલા બે ભારંડ પક્ષીઓએ અમને ઉપાડયા. એક માંસની ઇચ્છાથી તે બંને વચ્ચે યુદ્ધ ચાલ્યું, તેવામાં હું સરોવરમાં પડ્યો. એટલે છુરીવતી તે ધમણને ફાટી, સરોવર તરોને હું બહાર નીકળ્યો. આગળ ચાલતાં એક અટવીમાં મહાપર્વતને મેં દીઠા. તેના ઉપર ચડતાં મેં કાયોત્સર્ગે રહેલા એક મુનિને જોયા અને વાંઘા. એટલે ધર્મલાભ આપીને તે મુનિ બોલ્યા—“હે આરૂદત્ત ! આ વિષમ ભૂમિમાં તું શી રીતે આવી ચડ્યો. કારણ કે અહીં દેવતા અને વિદ્યાધરા શિવાય અન્ય કોઈ આવી શકતા નથી. જેને તમે પૂર્વે મૂકાવ્યો હતો, તે હું અભિતગતિ છું, તે વખતે આકાશમાં ઉડતાં મેં તે વૈરીને અષ્ટાષ્ટ પર્વત પાસે પકડ્યો. એટલે મારી સ્ત્રીને તજીને તે અષ્ટાષ્ટના કોઈ વિષમ સ્થાનમાં ભાગી ગયો. પછી તે પડતી એવી મારી સ્ત્રીને લઈને હું પોતાના સ્થાને ગયો. ત્યારબાદ મારા પિતાએ મને રાત્ર્યપર બેઝારીને પાંતે હિરણ્યકુંભ અને મુવણ્ડકુંભ મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. હવે મારી અનેરૂઆ સ્ત્રીએ સિંહચરણ પુત્રને જન્મ આપ્યો. અને જીલ્લે મારો વરુહચીત્ર પુત્ર મારા સમાન પરાક્રમ વાળો થયો. વળી બીજી વિશ્વચેના પત્નીથી સર્વ સંગીતમાં નિપુણ એવી ગંધર્વસેના પુત્રી ઘષ્ટ. પછી રાત્ર્ય, યૌવરાત્ર્ય અને વિદ્યાઓ મારા બંને પુત્રોને આપીને મેં પણ પિતા-શુરની પાસે સંવત્ સ્વીકાર્યો, આ લવણસમુદ્રમાં આવેલ કુંભકંઠ નામે દ્વીપ અને કંકેરેટક નામે પર્વત છે. હવે તું કહે, કે અહીં શી રીતે આવ્યો.”

એ પ્રમાણે મુનિએ પૂછતા મેં બધું મારું સંકટ કહી સંભળાવ્યું. એવામાં તેના સમાન બે વિદ્યાધરા ત્યાં આવ્યા, અને તેમને નમ્યા. તેની સદૃશ હોવાથી ‘તે બંને તેના પુત્ર હશે’ એમ અનુમાનથી હું સમજી ગયો. પછી મુનિએ તેમને કહ્યું કે—‘અરે ! તમે આરૂદત્તને પ્રણામ કરો.’ એટલે ‘તાત તાત’ એમ બોલતા તેઓ મને પ્રણામ કરીને ગેઠા. એવામાં આકાશમાંથી એક વિમાન ઉતર્યું. તેમાંથી એક દેવે ઉતરીને પ્રથમ મને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપીને વંદન કર્યું, અને પછી સાધુને તેણે વંદન કર્યું. એટલે આ વંદન-વિષય (વિદોષ) જોઈને તે બે વિદ્યાધરાએ તેને પૂછતાં તે કહેવા લાગ્યો—“આ આરૂદત્ત મારો ધર્માચાર્ય છે. તે આ પ્રમાણે—

કારી નગરીમાં વેદને જાળુનારી મુલદ્રા અને મુલસા નામની પરિવ્રાજિકા બે ભગિની હતી. તેમણે ઘણા વાદીઓને જીતી લીધા હતા. એક દિવસે તેની વાદ વાર્તા સાંભળતાં મહાવાદી યાજ્ઞવલ્કય નામે મહાન તાપસ પરદેશથી આવી ચડ્યો. તેણે તે બંનેને જીતી લીધી. પ્રથમ કદેલ પણને લીધે તે તેની ફારી ઘર્ષ ગર્ષ. નવતરૂણી મુલસા, તે નવતરૂણ ચારણચક્રની શુશ્રૂષા કરતો હતો, તેવામાં તે કામાભિલાષી થયો. કારીની નજીકના સ્થાનમાં રહેતાં તે તેણીની સાથે કામક્રીડામાં

પણ્યો. તેમ કરતાં માતૃવદ્વયને તેનાથી પુત્ર થયો. એટલે લોકો પચાદના ભવથી તે
 બને ભાગ્યને પીપજાની નીચે મૂકી દઈને કંઈક ભાગી ગયા. તે ભદ્રીને મુખ-
 દાએ તે બાલને પુત્ર તરીકે સ્વીકાર્યો. પોતાનો મેચે મુખમાં આવી પડેલ પિપ્પ-
 લાલને ખાંતો એઈને તેનું પિપ્પલાદ એવું શબ્દ નામ તેનીએ પાડ્યું. પછી
 તેને તે ઉપરવા લાગી અને વેદાદિક ભણાવતો હતો. તે મહા બુદ્ધિશાળી અને
 શરીરના મર્વને મંજવાર થયો. તેની સાથે વાદ કરવાને મુશ્કેલી અને
 શાત્રવશ્ય ત્યાં આવ્યા. તે બંનેને તેણે વાદમાં જીતી લીધા. પછી તે બંનેને
 પોતાના માતાપ બની 'એમણે મને જન્મતાંજ તજી દીધો' આથી
 ક્રોધમાં આવીને તેણે માતા-પિતૃમેષ પ્રમુખ વર્તોની સ્થાપના કરીને પોતાના
 માતૃપિતાનો વધ કર્યો. હું પિપ્પલાદનો કિંમ્વ વાગમત્રી નામે આમ તેમ પશુ
 મેષાદિક યજ્ઞો કરાવતો ચાર નરકમાં ગયો. નરકમાંથી નીકળીને હું પાંચ વાર
 પશુ થયો, અને કદ પાછાલોએ વારંવાર વજ્રમાં મને માર્યો. પછી ટંકેજુ દેશમાં
 હું બંકરો થયો. ત્યાં રૂદ્રના મારતાં આ આરૂદત્તે મને ધર્મ સંભારાવવાથી હુંના
 ધર્મ દેવલોકે ગયો, તેથી આરૂદત્ત મારો ધર્માચાર્ય છે, એટલે મેં તેને પ્રથમ
 નમસ્કાર કર્યો, અને કમને બોળ્યો નહિ. "તે દેવ પેલા વિદ્યાધરને એ પ્રમાણે
 કહ્યું, એટલે તે બને કહેવા લાગ્યા—'આ આરૂદત્ત એમ તારો ઉપાધરી છે, તેમ
 અમારા પિતાને તે જીવિતદાન આપનાર છે. 'પછી તે દેવતાએ અને કહ્યું—'હું
 આરૂદત્ત ! આ લોક-સંબંધી તારો હું શું પ્રત્યુપકાર કરું ?' મેં કહ્યું કે—'સમ
 ચપર તારે આવવું' પછી તે દેવ સ્વસ્થાને આવ્યો ગયો. ત્યાંથી બંને વિદ્યાધરો
 મને શિવમંદિર નગરમાં લઈ ગયા. ત્યાં તે બંને વિદ્યાધરોએ, તેમની માતાએ
 તેમના બંધુઓએ તથા બીજા વિદ્યાધરોએ મારો સન્કાર કર્યો અને અધિકાધિક
 માતૃ પામતાં હું ત્યાં રહ્યો. આ સંધર્વસેનાને દેખાડીને મને તે બંને આ
 પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—'અમારા પિતા દીક્ષા લેતાં અમને આ પ્રમાણે આરંધ
 કરી ગયા છે—' અમને જાનીએ કહ્યું છે કે—તમારો આ બહેનને કળામાં જીતીને
 વમુદેવકુમાર પડણ્યો, માટે મારા બધુ આરૂદત્ત બુધિચરને આ કન્યા સોંપજો,
 કે જેથી વમુદેવ બુધિચર એને મુખ પડણી શકે. ' માટે તારી પુત્રી સમાન
 એવી આ કન્યાને તું લઈ જા. ' એમ તમના કહેવથી તે કન્યાને લઈને
 મંદલામાં હું મારા નમર તરફ જવાને તૈયાર થયો તોવામાં તે દેવ આવ્યો.
 પછી તે દેવ, બંને વિદ્યાધરો, તેમના સંવકો અને બીજા વિદ્યાધરો વિમા-
 નથી લીધા કરતા સજ્જવારમાં મને અહીં લઈ આવ્યા, અને મુવર્ણ માલિકૃષ અને
 મુખાશ્વો કોટિ મેં અને આવીને તે દેવ અને વિદ્યાધરો પોતપોતાના સ્થાને
 ગયા. પછી પ્રજાતે મેં સર્વાર્થ મામાને, મિત્રવતી સીને અને બપેલ પેલીવાગી

વસનમેના વેશ્યાને જોઈ, હે વસુદેવ ! આ ગંધર્વસેના કન્યાની ઉત્પત્તિ મેં તને કહી બતાવી. માટે એને વળિકૃપુત્રી સમજીને કઠીપણ તું તેની અવસા કરીશ નહિ.”

એ પ્રમાણે ચાતુરતાના મુખથી વૃત્તાંત સાંભળીને વસુદેવ તે ગંધર્વ સેના સાથે અધિક રમવા લાગ્યો.

એક દિવસે ચૈત્ર મહિના આવતાં તેની સાથે રથમાં બેસીને ઉદ્યાન તરફ જઈ માતાંજન્ય લેખવાળી અને માતાંજ લોકોથી ઘેરાયેલી એવી એક કન્યાને તેણે જોઈ. તે જાનને પરસ્પર વિઠારસહિત જોઈને ગંધર્વસેના કૃત નેત્ર કરી સારથિને કહેવા લાગી—‘હે સારથિ ! રથને જલદી ચલાવ. ’ તેણે રથને ઉભાવવાથી ચલાવ્યો, એટલે તરત ઉપનમમાં ગઈ, તેની સાથે કીડા કરીને પાછો વસુદેવ ચંપાપુરીમાં આવ્યો. એવામાં તે માતાંજ સમૂહમાંથી એક વૃદ્ધ માતાંજી આવી, આશીર્વાદ દઈ, બેઠીને આ પ્રમાણે વસુદેવને કહેવા લાગી—

“ પૂર્વે શ્રીકૃષ્ણદેવે રાજ્ય, વિભાગ કરીને પોતાના પુત્રોને આપ્યું. તે વખતે દેવેશ્વરે ત્યાં નમિ અને વિનમિ ન દત્તા. અટલે તે જાને રાજ્યને માટે નંદથી પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા. તેમની સેવાથી ત્રણેય યથેચ્છ ધરણેદ્રે વૈતલ્ય પર્વતપત્ની બે યેજીનુ જુડુ જુડુ રાજ્ય તેમને આપુ. અવધરે પોતાના પુત્રોને રાજ્ય આપી, તે જાને પ્રજા પાને હીક્ષા ભઈ, મુકિતમા બીરાજમાન એવા રવામીને જાણે એવાનેજ નિશ્ચય નવા નમિમુત માત્ર ન હીક્ષા કમળ સ્વર્ગે ગયો. તેના વશમા પ્રદક્ષિણ નામે વિદ્યાધરપાત્ર છે, અને હું તેની હિરણ્યવત્ની નામે સાધા છું. મારો પુત્ર સિદ્ધહૃદ્ અને તેની પુત્રી નીલચંદ્રા ક જાને તે જોઈ છે, હે વસુદેવ કુમાર ! તેને જ પગ. તે જાને જાને મદનાતુ જાની નહ છે. આ સમય મુજ છે, તે વિજયને જલન કરી ચક્રની નથી. આ નાભાગીને વસુદેવ ગ્રાણ્યો— ‘તું પ્રજાને આજ્ઞા દુ વિચારીને કરીશ. ’ ને ઓડી— ‘તું ત્યા આવીશ કે હું બહી આવીશ, એ કાલે જાણું છે. ’ એમ કહીને તે ત્યાં ચાલી ગઈ.

એક દિવસે બીષ્મકનુમા વસુદેવ ત્રણેયરમા કીડા કરીને ગંધર્વસેનાની સાથે મુંડા એવામાં તેને દ્વાયમા મજામુત પકડીને ‘કેકે’ એમ વાવવાર ગ્રાણ્યના એવા જાને તેણે મૃતિ માવાં છતાં તે વસુદેવને કહીને એક ચિત્રા પામે ભઈ ગયો. ત્યાં વસુદેવે બલવજવાન અર્જુન અને જય કર રૂપવાળી હિરણ્યવત્ની વિદ્યાધરીને સમજાવે છે. ‘હે જાન ! તને જ્ઞાન છે. ’ એમ નાગીબ જાને કહેતાં તે તેણીને વસુદેવ દેખીને ક્રમવારમા અદરશ થઈ ગયો. એટલે તે જાન જરા કહીને વસુદેવને કહેવા લાગી—‘હે કુમાર ! તે મું વિચારું ? ’ હે મુદર ! અમામ ત્રણેય (આ.૧૬) થી દશ પદ્મ તું વિચાર કરી જ. ’ એવામા ત્યાં પૂર્વે બેયેટી, અનરાઓના પરિવર્તનહિત કદનીદેવીની જામ પોતાની સખીએ નહિત નીલચંદ્રા ત્યાં આવી. જઈ, વિદ્યાધરી (વિદ્યાના માત્ર) હિરણ્યવત્ની એ કહ્યું કે—‘તું તારા વરને મદલ કર. ’ એમ જ જાન તે વસુદેવને જાને આજ્ઞામાયે ચાલી ગઈ. પ્રજાને હિરણ્ય

વલીએ વનુદેવને કહ્યું—“હે કુમાર ! એવપ્રમ વનથી બામ આ હીમાન પર્વત છે. ચારણ મુનિજીના આશ્રયણ આ પર્વતમાં વ્યવસ્થા પુર અંચારક, વિદ્યાજ્ઞ યજ્ઞથી રીતે જાણી તે વિદ્યાજ્ઞને સાથે છે. તેને વિદ્યાજ્ઞ દાંત્રા મળે તિલક મળે, પરંતુ તારા દર્શનથી તે તરત તિલક થયે. માટે તેના પર ઉપાસર કરવાને તારે ત્યાં જવાની જરૂર છે.” વનુદેવ જોયો—“એને એવાથી સમુ” એટલે હિરણ્યવલી જોઈને પર ચિત્તમંદિર નગરમાં તેને લઈ ગઈ. પછી સિંહદંડ રાજાને જોવા ગયે તેથી જઈને તેને નીકળવા જોવાની કન્યા પરજણી.

એવામાં તુમુદ કન્યા સાંભળતાં વનુદેવે તેનું મન લગાડ્યું. એટલે દારણ લેયો—“જહી રાકેટમુખ નામે નગર છે. ત્યાં નીકળવા નામે રાજા અને તેની નીકળવી નામે રાણી છે. તેમને નીકળવામાં કન્યા અને નીકળ નામે પુત્ર છે. જાણ અને જાણની વચ્ચે પ્રથમ એવો સંકેત થયો કે—“આપણા પુત્ર પુત્રીનું પરપર પછી મહલ કરવું.” નીકળવાની પુત્રી આ દારી પ્રિયા નીકળવા દઈ અને નીકળ કુમારને નીકળ નામે પુત્ર થયો. એટલે નીકળે પોતાના સંકેત પ્રમાણે પુત્રને માટે તેની માનવી રીતે, પરંતુ એ કન્યાના પિતાએ જુદાસંકેત નામના મુનિને પૂછતાં મુનિએ કહ્યું—“જર્જ ભરતનો સ્વામી વિષ્ણુનો પિતા, વહુજનમાં કૃષ્ણ થયેલ અને મનમથ સમાન ઉપવાસ એવો વનુદેવ એવો જર થયો.” તેથી કૃષ્ણ થયેલ અને મનમથ સમાન ઉપવાસ એવો વનુદેવ એવો જર થયો. તેને વિદ્યાના જાને રાજાએ અને જહી જણાવ્યો. અને તું એ કન્યાને પરજો. તેને માટે નીકળ આવેલો છે અને તે દારી ગયે તેથી આ તુમુદ કન્યા થાય છે.” એમ સાંભળી તેણીની માથે કીડા કરતું કુમાર હર્ષ થયો.

એક દિવસે રાજાજનુમાં વિદ્યા અને એવપ્રિયેને માટે હીમાન પર્વત તરફ જઈ વિદ્યાધીને કુમારે એવા એટલે તેણે નીકળવાને કહ્યું કે—“વિદ્યાધાનમાં હું તારો દિવસ છું ! જાણી તેણી તેને લઈને હીમાન પર્વતપર ગઈ ત્યાં કુમારને કીડાનિલરિ જોઈને કાઢીવડ વિષુદ્ધિને તે કુમારને સમજાવ લખી એવામાં તેણીએ એક મધુરને જોયો અને તે તેને જુવં વચ્ચે લખી—“જહો ! મધુર પૂર્વે કાલ તેણીએ એક મધુર પામે રહી. એટલે તે જવાવલી મધુર તેને પોતાના મધુર ઉપર જે મારીને મધુરને એમ આજ્ઞા કરાવે ઉપરી ગાયો. આટલે વનુદેવ પડતો પાછા તેનાં કોઈ મધુર (કાલે પૂરવડું સ્થાન) માં ગઈ ગયો ત્યાં તેણીએ જો તેને સતાર મળે પછી રાજાને ત્યાં મળીને પ્રભાતે તે દિવસ વિદ્યા તરફ ગાયો. અને દિવસે જામે આવે ત્યાં મોઢ વેશધન સજ્જા કરી જઈને તેના પાનું તેણે મનુષ્ય પૂછ્યું. એટલે તે જાણ્યું એટલે—“હે કુમાર ! પૂર્વે કાલ મધુર દિવસે દિવસે દિવસે વિદ્યાધીને પોતાની પુત્રી નાનકડીને ગઈ તેના વંદે મંદાદેવ નામે જાણેલ અને કુમાર છે તેના સ્વરૂપ નામે રાજાને તેને

જાળનાર. એવી સ્ત્રોમશ્રી નામે પુત્રી ઉત્પન્ન થઇ છે. તેના વરને માટે પિતાએ કરાડ નામના ઝાળીને પૂછતાં તેણે કહ્યું કે—‘વેદમાં જે એને જીતયે, તે એને પરજીયે.’ માટે તેને જીતવાને આ ટોકો વેદાધ્યાસમાં તત્પર થયા છે. અહીં પ્રદ્મદંત નામે ઉપાધ્યાય વેદ લખાવનાર છે. ‘હવે કૌતુકી કુમાર પોતે પ્રાક્ષણ યજ્ઞને તે વેદાધ્યાયને કહેવા લાગ્યો—‘હું જોતમ જોત્રીય સ્કંદિલ નામે પ્રાક્ષણ, તમારી પાસે વેદ લખવા આવ્યો છું.’ એટલે તેની અનુજ્ઞા થતાં તે વેદ લખવા લાગ્યો. પછી અનુક્રમે વેદમાં સ્ત્રોમશ્રીને જીતીને તે પરજીયો. તેની સાથે ભોગવિદ્યાસ કરતાં વસુદેવ ત્યાં રહ્યો.

એક દિવસે વસુદેવ ઉદ્યાનમાં ગયો, ત્ય ઇંદ્રશર્મા નામના ઇંદ્રજાળીયાને તેણે ભોળો. તેની અમરકારિક વિદ્યા ભેળને કુમારે તેની માગણી કરી એટલે તે બોલ્યો કે—‘આ મનને મોહ પમાડનારી વિદ્યાને અહુણ કર. સાંજે સાધવાનો આરંભ કરતાં એ વિદ્યા રવિને ઉદય થતાં સુધી સિદ્ધ થાય છે. પરંતુ એમાં બહુ ઉપસર્ગ થાય છે. કૌર્મક સહાયકારી જરૂર ભેળજે.’ કુમારે કહ્યું કે—‘હું પરદેશીને સહાયક કયાંથી હોય ?’ એમ સાંભળીને તે બોલ્યો—‘હે જાત ! હું તારે સહાયક છું. આ તારા ભાઈની સ્ત્રી વનમાલા પણ તેવીજ જાણજે.’ ઇંદ્રજાળીએ એમ કહ્યું. એટલે વસુદેવ તે વિદ્યાને સાધવા લાગ્યો. વિધિપૂર્વક જપ કરતાં તે કષ્ટી ઇંદ્રજાળીએ શિબિકાથી તેનું હરણ કર્યું. છતાં કુમાર તે ઉપસર્ગને વિચારતાં તે વિદ્યાનો જપ કરવા લાગ્યો. પછી પ્રભાતે તે માયા ભણીને શિબિકાથી નિષે ઉતર્યો, કે તરતજ ઇંદ્રશર્માદિક પાછળ હોડતાં છતાં પણ વસુદેવ આગળ ચાલતાં ચાલતાં દિનચેષ રહેતાં તે તુલ્યોપક સન્નિવેશ (ગામ) માં આવ્યો. ત્યાં દેવકુલમાં સુતેલા વસુદેવને એક રાક્ષસે આવીને તરત ઉઠાડ્યો, કુમારે તેને મુઠિ વડી કુટ્યો. પછી લાગે વખત પરત્પર બાહુચુદ કરતાં તે રાક્ષસને વસુદેવે બાંધી લીધો. અને ધોત્રી જેમ શિલાપર વચ્ચે પછાડે, તેમ તેને જમીનપર પછાડીને મરી નાખ્યો. પછી પ્રભાતે ટોકો પણ તે રાક્ષસને મરેલો ભેળ, સંતુષ્ઠ થઈ, વસુદેવને રથમાં બેસારી વરરાજાની જેમ વાજાંત્રના નાદ સાથે તેને ગામમાં લઈ ગયા. ત્યાં તેમણે પાંચસો કન્યા આપતાં વસુદેવ તેઓનો નિવેધ કરીને બોલ્યો—‘અહીં આ રાક્ષસ કોણ ?’ ત્યારે કૌર્મક બોલ્યો કે—

‘કલિંગ દેશમાં કંચનપુર નામે નગરમાં જિતયત્રુ નામે રાજા છે, તેનો સ્ત્રોદાસ નામે આ પુત્ર છે. તે સ્વભાવથીજ માસનો લોહુપી છે, અને રાજાએ તે જીવેને અભયદાન આપેલું છે. પરંતુ તે પુત્રે પોતાના પિતા પાસે દરરોજ એક મયૂરનું માંસ માંગ્યું. એટલે તે પોતાને અનિદ્ર છતાં પુત્રના રોહને લીધે તેણે તે વાત કબૂલ રાખી પછી રસોયા દરરોજ પકાવવાને માટે મંચગિરિમાંથી એક મયૂર લઈ આવતાં હતા. એક દિવસે મારેલ મયૂરને

ભાણુનાર-એવી એમશ્રી નામે પુત્રી ઉત્પન્ન થઇ છે. તેના વરને માટે પિતાએ કરાણ નામના ઝાળીને પૂછતાં તેણે કહ્યું કે—‘વેદમાં જે એને ઇત્યે, તે એને પરણ્યો’ માટે તેને ઇત્યને આ લોકો વેદાભ્યાસમાં તત્પર થયા છે. અહીં બ્રહ્મદત્ત નામે ઉપાધ્યાય વેદ ભણાવનાર છે. ” હવે કૈતુકી કુમાર પોતે બ્રહ્મચર્યને તે વેદાભ્યાસને કહેવા લાગ્યો—‘હું જોતમ જોત્રીય રૂકદિલ નામે બ્રાહ્મણ તમારી પાસે વેદ ભણવા આવ્યો છું.’ એટલે તેની અનુજ્ઞા થતાં તે વેદ ભણવા લાગ્યો. પછી અતુલ્ય વેદમાં એમશ્રીને ઇત્યને તે પરણ્યો. તેની માં જોગવિદ્યાસ કરતાં વસુદેવ ત્યાં રહ્યો.

એક દિવસે વસુદેવ ઉદ્યાનમાં ગયો, ત્ય ઈંદ્રશર્મા નામના ધંદલગીયાને તેણે જોયો. તેની ચમત્કારિક વિદ્યા જોઈને કુમારે તેની માગણી કરી એટલે તે જોડ્યો કે—“આ મનને શ્રદ્ધ પમાડનારી વિદ્યાને ગ્રહણ કર. સાંજે સાધવાને આરંભ કરતાં એ વિદ્યા રવિને ઉદય થતાં મુખી સિદ્ધ થાય છે. પરંતુ એમ બહુ ઉપસર્ગ થાય છે. કોઈક ગ્રહાયકારી જરૂર જોઈએ.” કુમારે કહ્યું કે—‘હું પરદેશીને સહાયક ક્યાંથી હોય ?’ એમ સાંભળીને તે જોડ્યો—‘હે બ્રાત્રી હું તારો સહાયક છું. આ તારા બાઈની સ્ત્રી વનમાઝા પણ તેવીજ ભણ્યો.’ ધંદલગીએ એમ કહ્યું. એટલે વસુદેવ તે વિદ્યાને સાધવા લાગ્યો. વિધિપૂર્વક જપ કરતાં તે કપટી ધંદલગીએ શિખિકાથી તેનું હરણ કર્યું. છતાં કુમાર તે ઉપસર્ગને વિચારતાં તે વિદ્યાનો જાપ કરવા લાગ્યો. પછી પ્રભાતે તે માયા ભણીને શિખિકાથી નિચે ઉતર્યો, કે તરતજ ઈંદ્રશર્માદિક પાછળ દોડતાં છતાં પણ વસુદેવ આગળ ચાલતા ચાલતાં દિનશેષ રહેતાં તે તુલ્યોષક સન્નિવેશ (ગામ) માં આવ્યો. ત્યાં દેવકુલમાં સુનેલા વસુદેવને એક રાક્ષસે આવીને તરત ઉઠાડ્યો, કુમારે તેને મુઠિ વટી કુટ્યો. પછી લગ્ન વખત પરંપર બાદુચુદ કરતા તે રાક્ષસને વસુદેવે બાંધી લીધો. અને ધોત્રી જેમ શિલાપર વચ્ચે પછાડે, તેમ તેને જમીનપર પછાડીને મરી નાખ્યો. પછી પ્રભાતે લોકો પણ તે રાક્ષસને મરેલો જોઈ, સંતુષ્ઠ થઈ, વસુદેવને સ્થમ. ગ્રેસાની વરનાની જેમ વાહનના નાદ સાથે તેને ગામમાં લઈ ગયા. ત્ય તેમણે પાસેના કન્યા આપના વસુદેવ તેઓનાં નિષેધ કરીને જોડ્યો—‘અહીં આ રાક્ષસ કોણ ?’ ત્યારે કોઈક જોડ્યો કે—

“કલિંગ દેશમાં કલિન્દપુર નામે નગરમાં જિતરાત્રુ નામે રાજા છે, તેનો એકાસ નામે આ પુત્ર છે. તે સ્વભાવથીજ માસનો લોહુપી છે, અને રાજાએ તો ઇચ્છેને અસહ્યદાન આપેલું છે. પરંતુ તે પુત્રે પોતાના પિતા પાસે દરદોષ એક મયૂરનું માંચ માંચું. એટલે તે પોતાને અનિષ્ઠ છતાં પુત્રના સ્નેહને લીધે તેણે તે વાત કબૂલ રાખી પછી રસોયા દરદોષ પકાવવાને માટે મંચગિરિમાંથી એક મયૂર લઈ આવતાં હતા. એક દિવસે મારેલ મયૂરને

સાથે મુનો, તેવામાં પાતાને માનસવેગ ખેગજ દરજ્જ કરી જાય છે; એમ જાણીને કુમારે તેને એક સુવિવતી પ્રદાર કર્યો, તેથી વ્યાકૃત ચર્મને તેણે કુમારને ગંગા જળમાં નાખ્યો. પણ ત્યાં રહીને વિદ્યાને સાધવા શ્વંહેવેગ વિદ્યામદના રક્ષક પરતાં વસુદેવ તેની વિદ્યાશિક્ષામાં કારણરૂપ થયો. એટલે તે વિદ્યાપર પ્રાપ્ત્યો— 'હે મહાત્મન! તારા પ્રભાવથી મને વિદ્યા સિદ્ધ થઈ, માટે તને મું આપું ?' તે સાંભળી કુમારે તેની પાસે આકાશગામિની વિદ્યા માગી, એટલે વિદ્યાપર તે વિદ્યા તેને આપી. પછી વસુદેવ કનખલપુરના દ્વાર આગળ નેવિદ્યા માધવા જાગ્યો, એવા માં શ્વંહેવેગના ગયા પછી વિદ્યુદ્દેગ રાજાની મદનવેગા નામે પુત્રીએ ત્યાં આવતાં વસુદેવને દીઠો. તેને જોતાં મદન વગ ચર્મને તેને વેનાલપ પર લઈ જઈ પુષ્પશયન નામે ઉદ્યાનમાં મૂક્યો, અને પોતે અમૃતધારા નામે નગરમાં ગઈ. પછી પ્રભાતે તે કુમારીના ત્રણે ભાઈઓએ ત્યાં આવીને કુમારને નમસ્કાર કર્યા. તેમનામાં પ્રથમ દ્વિધિમુખ, બીજો શ્વંહેવેગ અને ત્રીજો શ્વંહેવેગ કે જે કુમારને વિદ્યા આપનાર હતો. તે ત્રણેજે વસુદેવને નમસ્કારમાં લઈ જઈને તે મદનચંચાની સાથે તેનો વિવાદ કર્યો, અને તે તેની સાથે ભોગવિલાસ કરવા લાગ્યો. ત્યાર પછી એક દિવસે કુમારને પ્રસન્ન કરીને મદનચંચાએ વર માગતા તેણે તે આપ્યો.

એક વખતે દ્વિધિમુખ વસુદેવને નમસ્કાર કરીને નીચે પ્રમાણે પ્રાર્થ્યો—“ દિવસિતલક નામના નગરમાં ત્રિશિખર નામે રાજા છે તેણે પાતાના પુત્ર સૂર્યકને માટે મારા પિતા પાસે મદનચંચાની વાચના કરી, પણ મારા વિદ્યુદ્દેગ પિતાએ તે આપી નહિ. એકદા મારા પિતાએ ત્યારજ સ્થપિને પુત્રીના વરને માટે પૂછતા, તે પ્રાર્થ્યો— “ દ્વિધિમુખમાં પેલા થયેલ વસુદેવ તારી પુત્રીના વર થશે, અને તે ગંગામાં વિદ્યા સાધતા શ્વંહેવેગના રક્ષક ઉપર રાત્રે પડશે અને તેથી શ્વંહેવેગની વિદ્યાએ તરત સિદ્ધ થશે. ” એમ સાંભળીને મારા પિતાએ તેને કન્ધા નજ આપી. આથી બલ ગર્વિષ્ઠ ત્રિશિખર રાજા રોષથી મારા પિતાને આપીને પાતાના નગરમાં લઈ ગયો. માટે હવે સ્વપત્ની મદનચંચાને પાતે આપેલ વરને પાદ કરીને તારા અશુરને ઓઢાવ, અને હું સાગા ઉપર મહેરબાની કર. અમારા વંશનું મૂલ તો નષ્ટ છે. તેનો પુત્ર પુણસ્તથ, અને તેના વંશમાં મેઘનાદ થયો. તે મુરેશ્વર રાજાને જીતનાર, પાતાના સસરા મેઘનાદને સંજુદ થયેલ મુખ્યમ ચક્રવર્તી જામાતાએ બે શ્રેણિ તથા પ્રાક, આગ્નેયાદિક અસ્ત્રો આપ્યા, તેના વંશમાં રાજાજી અને ૧૭ બીપળ થયા, વિદ્યુદ્દેગ મારા પિતા બિબીવળના વંશમાં થયો. માટે હે મહાભાગ! કુગપરંપરાથી આવેલા તે અસ્ત્રોનો તું સ્વીકાર કર, તને તે જરૂર ઉપયોગી થશે, અને નિર્ભાગી અમારે માટે તે વૃથા છે ” એમ કહી તેણે આપેલ અસ્ત્રો લઈને વસુદેવ વિધિપૂર્વક તેને સાધવા લાગ્યો, પુણ્યથી મું સિદ્ધ ન થાય ?

હવે મદનચંચા જૂથર (મનુષ્ય)ને અપાયેલી સાંભળીને ક્રોધાગ્નિથી ધમાએલ

છીનવીને ગંધસંમૃદ્યુરમાં લંછ ગઈ. પછી વસુદેવ તે પ્રભાવતીને પરણ્યો અને તેની સાથે લોગવિલાસ કરતાં તે મુખપૂર્વક રહ્યો.

એ પ્રભાણે વિલાધર રાજાઓની કન્યાઓ, મુકેશલા તથા બીજા માનુષી કન્યાઓને પરણીને મુકેશલાના ધરે રહેતાં વસુદેવ પોતાની ધ્રુવ છા મુજબ નિરંતર લોગવિલાસ કરવા લાગ્યો.

એ પ્રભાણે શ્રી ગુણવિજય ગણિ વિરચિત ગદ્યજંથ શ્રી નેમિનાથના ચરિત્રમાં બીજો પરિચેદ સમાપ્ત થયો.

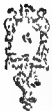

તૃતીય પરિચ્છેદ.

—૧૦૦૦—

પ્રકરણ ૭ મું.

કનકવતીની સાથે વસુંદરનો વિવાદ.

યે આજ ભરતદેવનેવિશે વિવાદરોના નગર સમાન પેટાકપુર નામે નગર છે ત્યાં હાલેશ્વર નામે લાભ, મદાભદ્રિથી ૯૬ સમાન યોગે છે કુખંડન જંગમ લક્ષ્મી, તેમતેને સદશીવની નામે પટસાળી છે. તે શીલ, લાભ, પ્રેમ, દાક્ષિણ્ય, વિનય વિગેરે શુભાથી પતિના મન રૂપ કુમુદને આનંદ પમાડવામાં શ્રદ્ધા સમાન છે. વળી તે સર્વ કળાઓથી પાલવિત, લાભ, વિવેકાદિ શુભાથી પ્રુષિત (પુષ્પ-પુષ્પ), અને પતિજાનિથી રૂઢિત જંગમ લગા સમાન યોગે છે. ત્યાર પછી તે સાત્ત્વિયે કેટલાક કાળે પુત્રાને જન્મ આપે. સર્વ લક્ષણોએ પૂર્વ એવી તેના જન્મતાજ પદે બાંધે સાક્ષાત્ લક્ષ્મી આવી દોષ, તેમ તેના માખાપ બહુ દુર્ગ પામે. તેના પૂર્વ જન્મના પતિ કુખરે મોહથી તે વખતે કનકાની વૃદ્ધિ કરી. તે સુવર્ણ વૃદ્ધિથી અત્યંત દર્શિત થયેલ સભાએ તેનું કનકવતી એવું નામ રાખ્યું. ધાત્રીઆના એક ભાગ્યભાથી બીજા બેળામાં જતાં રાજકુલેસ્ત્રીની જેમ તે પછે શાસ્ત્રના શીખી, અને હજારે દળયે બાજબુદ્ધિને તજતા તે કળાઓ શીખવા યોગ્ય થઈ, એટલે સભાએ શુભ દિવસે તેને કળાચાર્યની પાસે મોકલી, ત્યાં કંઈ કંઈ અદાર શિષિ, નામભાલા, વ્યાકરણ, ન્યાય, છંદશાસ્ત્ર, અલંકારશાસ્ત્ર, અને ઠાપાદિક શીખીને તે પારગત થઈ, વચનની ચતુરાઈના વખતે માનુષી વેધ તે સાક્ષાત્ નરવતી જેવો લાગતી હતી. ગીત, વાગ્ગેય વિગેરેમાં તે એક આચાર્ય સમાન બાસતી હતી. વધારે શું કહીએ ? એવો કોઈપણ કળા ન હતી કે જે તેને આવડતી ન હોય. લાવણ્યરૂપ જળાની નદી સમાન તે અનુક્રમે કળા સમુદને સદૃશ કરનાર એવા યોગને પામી. તેને યોગવતી જોઈને તેના માખાપ, તેના શુભ, રૂપ અને વયમાં સમાન એવા વરની લપાસ કરવામાં તત્પર થયા, પણ તેને યોગ્ય વર નજરમાં ન આવતાં તેમણે સ્વયંવર મંડપની રચના કરી.

હવે એક દિવસે તે કનકવતી પોતાના ઘરે સુષ્ણે બેઠેલી છે, એવામાં અડ સમાત આવેલ, અત્યંત ગ્રેમ ઉપગ્રવનાર, અચોક્કૃષ્ણના પદ્મવ સમાન રક્ત ચંચુ, ચરણ અને લોચનચુક્રા, કપૂર સમાન ધવલવર્ણથી સુરોભિત, સાર સાર શુકલ પરમાણુઓને લઈને, વિદાતાએ બાણે બનાવેલ હોય એવા એક રાજહંસને તે કન્યાએ ત્યાં દીઠા. જેના કંઠે સુવર્ણની ઘુઘરીઓ બાંધેલ છે, જેના સ્વર મીઠા છે અને ગમન કરતાં બાણે આમતેમ નાચતો હોય એવા તે હંસને જોઈને તે મનમાં વિચારવા લાગી—“ આ કોઈ અતુલ પુણ્યવંતનું વિનોદ સ્થાન હશે. ડારણ કોઈ સ્વામીના હાથમાં ગયા શિવાય પક્ષીઓને બૂલણ ક્યાંથી હોય ? એ ભલે ગમે તેનો હોય, પણ મને તો વિનોદ કરવાને બસ થશે. વળી એને જોતાં મારું મન અત્યંત ઉત્કંઠિત થાય છે. ” પછી તે હંસગામિની કન્યાએ ગવાક્ષમાં બેઠેલ તે હંસને પોતે પકડી લીધો, અને સુખ સ્પર્શી પોતાના કમળ જેવા કોમળ હાથવતી તે કીડા કમલ સમાન તેને હળવે હળવે રમાડવા લાગી, તથા શિરીષપુષ્પ સમાન સુકુમાળ પોતાના હાથવતી બાલકના કેસપાશ તુલ્ય તે રાજહંસના પીંછાઓને તે સાફ કરવા લાગી. પછી તેણે સખીને કહ્યું કે—‘ સુવર્ણનું પાંજરું લાવ કે જેથી આ પક્ષીને તેમાં પુરું. કારણકે પક્ષીઓ એક ઠેકાણે સ્થિર રહી શકતા નથી. ’ હવે તે સખી કનકપંજરને લાવવાને માટે જેટલામાં ઉડી, તેવામાં રાજહંસ મનુષ્યભાષામાં બોલ્યો—“ હે રાજપુત્રી ! તું વિવેકવાળી છે, માટે મને પાંજરામાં નાખીશ નહિ. મારે કંઈક તને પ્રિય કહેવું છે. મને છુટો કર. ’ એમ મનુષ્ય વાચ્યાથી બોલતા તે રાજહંસને જોઈને વિસ્મય પામતી રાજકુમારી, આવેલ પરાણી જેમ તેને ગૌરવથી આ પ્રમાણે કહેવા લાગી—“ હે હંસ ! તું તો ખરેખર ! પ્રસાદને લાયક છે, માટે પ્રિય કહે; કારણકે અધુરી વાત સાકર કરતાં પણ વધારે મીઠી હોય છે. ’ હંસ બોલ્યો કે—

“ વૈતાલ્ય પર્વતપર કોશિકા નામે નગરીમાં કોશિકા નામે વિદ્યાધર રાજાની દેવી સમાન સુકોશિકા નામની પુત્રી છે. તેના યુવાન પતિ રૂપનો એક ભંડાર છે. તેને જોતાં બધા રૂપવંત પુરુષોની રેખા ભાંગી બાય છે. તે યુવક રૂપસંપદાથી જેમ પુરુષોમાં સુગઢ સમાન છે, તેમ હે સુંદર ! તું સ્ત્રીઓમાં સુગઢ સમાન છે. તમને બંનેનું રૂપ આદર્શમાં છે, અન્ય સ્થાને નથી. માટે તમે બંનેનું રૂપ જોઈને તમારા સંગમની અભિલાષાથી તારું સ્વરૂપ તે કુમારને કહીને તેનું સ્વરૂપ મેં તારી આગળ કહી બતાવ્યું. મેં તેની આગળ તારું એવું વર્ણન કર્યું છે કે તારા સ્વયંવર સાંભળીને સ્વયંવરના દિવસે તે જરૂર અહીં આવશે. નક્ષત્રોમાં ચંદ્રની જેમ સ્વયંવર મંડપમાં ધણી રાજ્યઓ, રાજકુમારોની અંદર અતિશય તેજથી તું તેને ઓળખી લેજે, માટે મને મૂકી દે, તારું કલ્યાણ થાઓ. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને કનકવતી વિચારવા લાગી કે—‘ કોતુકને માટે હંસના રૂપને ધારણ કરનાર

આ કોઈ સામાન્ય પુરુષ લાગતો નથી. 'એમ ધારીને તેણે પોતાના હાથમાંથી તેને છોડી મૂક્યો. એટલે તરત આકાશમાં ઉડતાં તેણે કનકવતીના ખોળામાં એક ચિત્રપટ નાખ્યો, અને કહ્યું કે—'હે ભદ્રે! તે યુવાનને જોવા મેં જોયો, તેવો અહીં આજેખરો છે. આ ચિત્રને જોઈ, અહીં આવેલ તેને હું જોગખી કેરો.' આથી કનકવતી હર્ષ પામી, અંજલી જોડીને કહેવા લાગી કે—'હે ભદ્ર! તું કોણ છે? તારું સ્વરૂપ કહેવાની મારી ઉપર મહેરબાની કર.' એટલે હંસરૂપે આવેલ વિદ્યાધર દિવ્ય રૂપે પ્રગટ થઈને જોડ્યો—'હું ચંદ્રાનંદ નામે વિદ્યાધર છું. હે ચંદ્રાનંદ! તારા ભાવી પતિની સેવા કરવામાં હું તારપર છું. વળી બીજું વિદ્યાના પ્રભાવથી તને કહું છું કે—'તારા સ્વયંવરના દિવસે તે બીજનો દૃત થઈને આવશે.' એમ કહેનાર તે વિદ્યાધરને આશિષ આપીને કનકવતીએ વિદાય કર્યો, અને પોતે વિચાર કર્યો કે—'મારા ભાગ્યેયોએ દેવતાનું વચન સત્ય થવાનું!' પછી તે પટમાં આવેજેલ પતિના દર્શનથી અતૂમ અને વિરહના તાપથી ખીટિન બોલી તે કનકવતી પટને વારંવાર ફેણે કંઠમાં, ફેણે શિરપર અને ફેણવાર હૃદયપર ધારણ કરવા લાગી. હવે તે બનેના સંગમને કાનુકૂળ ચંદ્રાતપ વિદ્યાધર તરત કોશલા નગરીમાં ગયો, અને વિદ્યાશક્તિથી પવનની જેમ ક્યાં પણ સ્પર્શના ન પામતાં રાત્રે તે વસુદેવના વાસભવનમાં પેઠો, ત્યાં સ્ત્રી સહિત વસુદેવને તેણે સુતેલો જોયો: એટલે ચરણસેવાથી તેને સાવધાન કર્યો અને કુમાર પણ ફેણવારમાં બાગી ઉઠ્યો; કારણ કે ઉત્તમ પુરુષને અત્ય નિદ્રા હોય છે. રાત્રે અકસ્માત આવેલ તે પુરુષને જોતાં કુમાર ભય કે ક્રોધ ન પામ્યો, પણ વિચારવા લાગ્યો કે—'આ પુરુષ મારી ઉપાસના કરવાથી વિરહ તો નહિ, પણ સરણાર્થી હોવો જોઈએ, અથવા કોઈ મારા હાર્દની ચિંતા કરનાર હશે. હવે જો એને જોવાનું, તો પ્રિયાની નિદ્રાનો ભંગ થશે અને સેવા કરનાર આ પુરુષની ઉપેક્ષા કરવી યોગ્ય નથી. માટે સાવચેતીથી ઉઠી, પ્રિયાને જગાડ્યા શિવાય પલંગમાંથી નીચે ઉતરીને એને જોવાનું.' એમ ધારી હળવે હળવે પલંગને ત્યાગ કરીને વસુદેવ અન્ય સ્થળે બેઠો એટલે ચંદ્રાતપ પણ તેને સેવકની રીતે નમ્યો. એવામાં 'જેણે કનકવતીને જોગખાવી તે આ ચંદ્રાતપ વિદ્યાધર છે' એમ કુમારે તેને બરાબર જોગખી લીધી. પછી સ્વાગત પૂર્વક વસુદેવે તેને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. એટલે ચંદ્રાતપ ચંદ્ર જેવી રીતે વાણીથી કહેવા લાગ્યો—'હે વસુદેવ કુમાર! તેવી રૂપવતી કનકવતીની તને જોગખાણ આપીને તેને પણ તારી જોગખાણ આપી છે. વળી વિદ્યાના ભગ્યથી મેં તને પટપર આજેખરો, અને કનકવતીના મુખકમળને વિકસિત કરવામાં સૂર્ય સમાન એવો તે પટ મેં તેને સોંપ્યો. હે સ્વામિન! પટમાં રહેલ તને જોઈને હર્ષથી તેના કોચન ચંદ્રકાંતની જેમ પાણી ઝરવા લાગ્યા. તારા રૂપથી વિરાજિત પટને પોતાના વિરહચંતાપને ભાગ આપવા ઇચ્છતી હોય તેમ તેણે ને પટને પોતાના હૃદયપર ધારણ કર્યો,

અને પછી અંજલી ભેટી, ગૌરવથી વચ્ચંચલને ઉચો કરીને તેણે પ્રાર્થના પૂર્વક મને કહ્યું કે—‘ હે બદ્ ! મારા સ્વયંવરમાં તું એ મહાપુરુષને જરૂર લાવજો. હું ગરીબની ઉપેક્ષા કરીશ નહિ. , માટે હે પ્રભો ! આજે કૃષ્ણ દગમીનો દિવસ છે. ત્યાર પછી શુક્રવર્ણ્યમીએ દિવસના પૂર્વ ભાગમાં એના સ્વયંવર થવાનો છે. તો હે સ્વામિન ! ત્યાં તમારે જવું જોઈએ. કારણ કે તારો સંગમ એજ તેના છવિત્-બનું જોગપ છે. માટે તમારે તેના પર અનુમદ કરવાની જરૂર છે. ’ તે સાંભળીને વમુદેવ બોલ્યો—‘ હે ચંદ્રાતપ ! પ્રભાતે સ્વજનોની રજા મેળવીને હું તે પ્રભાણે કરીશ. તું આનંદમાં રહે. મારી સાથે આવવાને તું પ્રમદવનમાં બેસજો. તારા પ્રવલ્નનું ફળ તો તું તેના સ્વયંવરમાં જોઈશ. ’ એમ સાંભળતાં તે વિદ્યાધર અદસ્ત થઈ ગયો, અને વમુદેવ અતિ દર્પ પામીને પલંગમાં સુઈ ગયો. દ્વયે પ્રભાતે સ્વજનોની અનુમતિ લઈ અને સ્ત્રીજનને જણાવીને તે પેઢાસપુર નગરમાં ગયો. ત્યાં હરિચંદ્ર રાત્રીએ આવીને કુમારને લક્ષ્મીરમણ ઉદ્યાનમાં ઉતારી આપ્યો. બધી ભગના વૃક્ષાથી ભરપૂર તે ઉદ્યાનને જોઈને દૃષ્ટિને વિનોદ પમાડતો કુમાર ત્યાં રહ્યો. પછી કનકવતીના પિતા હરિચંદ્ર રાત્રીએ વમુદેવનો બહુજ આદર સત્કાર કર્યો. દ્વયે તે ઉદ્યાનમાં પૂર્વ તૈયાર કરાયેલા મોટા મહેલ અને મકાનોમાં રહેવા આ પુરાણની વાર્તા વમુદેવના સાંભળવામાં આવી—‘ પૂર્વે શ્રી નમિનાથનું સમવદ્વરણ આ ઉદ્યાનમાં થયું હતું. તે વખતે દેવાંજનાઓ સહિત લક્ષ્મી ભગવંતની આગળ અર્ધાસન રમી હતી, ત્યારથી આ લક્ષ્મીરમણ નામે ઉદ્યાન કહેવાયું. ’ પછી ત્યાં ચૈત્યમા જિનપ્રતિમાઓની કુમારે વિચ્છ ઉપહારથી પૂજા કરી, અને વંદન કર્યું, એવામાં લાખોગમિ સ્વભાવોથી મંચુપત, બહો જંગમ મિત્રપર્વત દેવ, મંગલ વાજિરતના નાદથી ગાજતું, બદ્ધિજનોના કોલાહલ સહિત એવું આકાશથી ઉતરતું એક વિમાન વમુદેવના એવામાં આવ્યું. એટલે આગ્રહ થવા વિના ધૈર્ય ધરીને કુમારે આગળ રહેલા એક દેવને પૂછ્યું—‘ ઉદ સમાન આ વિમાન કયા દેવનું છે ? ’ તે બોલ્યો કે—‘ હે મહાપુરુષ ! આ ધનર (કુબેર) નું વિમાન છે. એની ઉપર આરૂઢ થઈને તે અત્યારે કોઈ મોટા કારણને લીધે પૃથ્વી પર ઉતરે છે. દ્વયે આ ચૈત્યમા જિનપ્રતિમાઓને પૂજીને તે તરત કનકવતીને સ્વયંવર એવાને જશે. ’ તે સાંભળીને વમુદેવ વિચારવા લાખ્યા કે—‘ અહો ! કનકવતી ધન્ય છે, કે જેના સ્વયંવરના મંડપમાં દેવો પણ આવે છે. ’ પછી કુબેરે વિમાનથી ઉતરીને જિનપ્રતિમાઓની પૂજા કરી, વંદન અને સંગીત કર્યું. તે જોઈને કુમારને વિચાર થયો કે—‘ અહો ! આ દેવ મહાત્મા અને પરમ શાશ્વત છે, વારી પુણ્યના કામમાં તત્પર છે. અહો ! શ્રી જિનશાસન પ્રભાવનાનું પાત્ર છે. વારી હું પણ ધન્ય છું કે આ આશ્ચર્ય જેને દૃષ્ટિએયર થયું. ’ એ રીતે કુમાર જરંજર વિચારવા લાખ્યો. પછી ત્યાં ચૈત્યમાં પૂજા કરી, આનંદ પામીને ધનર આગળ ચાલ્યો, નેત્રમાં દિવ્ય રૂપધારી વમુદેવ કુમારને નેણે એવો, અને ચિંત-

બુઁ કે— 'એલો ! આ પુરુષનું આમુલ રૂપ છે, કે એ રૂપ મુર અમુર અને વિચા-
ધરમં પણ નથી. ' પછી દોડતાર રૂપને ધારણ કરનાર કુમારને એકને વિમાનમાં
બેઠા કુનેરે અંતુલીની નિરાનીથી સ્નેહ પૂર્વક તેને બેઠાબેઠા બેઠા છે. કોનુપ્રી
અને નિર્ભય વમુદેવ તેની પાસે ગયા, ત્યારે ધનદે પોતાના સ્વાર્થને હીપે મિત્રની
માફક પ્રિય આલાપ અને સંપ્રદરૂર્વક તેની સાથે વાલાંલાપ કર્યો. બેઠા છે સ્વભાવે
વિનયવાન અને સંપ્રદર પામેલ કુમારે અંજલિ બેઠીને બોલ્યો— ' હુકમ કરમાવો,
હું શું કરું ? ' આ સાંભળી કુનેરે મુજ ઉપજવે તેવી વાલીથી ધનદે તેને કહ્યું
— ' હે સુપુરુષ ! તારાથી સંધાવ તેવું મારું એક દુરલ્લભ કામ કર. આ નમરમાં
હરિંચંદ્ર રાજાની કનકવતી નામે કુમારી છે, તેને મારા વચનથી આ પ્રમાણે કહે
કે— ' દિનેા દિવર દિકપાલ કુનેર તને ધરણવાને કહે છે. તું માનુષી છતાં દેવી
ભવો જા. ' મારી અગ્રેષ (નિષ્કુન ન જાવ તેવી) વાલીથી વામુની જેમ ક્યાં
પણ રાજકુળ પાશ્વ શિવાય તું કનકવતીના સ્થાનને પામીશ. ' પછી વમુદેવ
પોતાના અપાસમા આવી, રિત્યાદંકરાદિને મૂકીને ચાકરને ઉચિત મહિન
વેષને ધારણ કર્યો. એ મહિન વેષથી જતાં ધનદે તેને કહ્યું કે— ' હે કુમાર !
દિવર વેષ કેમ તજી દીધો ! ધારણ કે આંજનર સર્વવ પૂજ્ય છે. ' ત્યારે
કુમાર બોલ્યો કે— ' મહિન કે ઉચ્ચવલ વેષથી શું કામ છે. ! ધારણ કે
વાલી એજ દુરપણનું ભૂલણ છે, અને તે મારી પાસે છે જ. ' તે સાંભળી ધનદે
બોલ્યો— ' જા, તારું કલ્પણ રાખો. ' એ રીતે ધનદેથી મુઠા પ્રેરાયલો કુમાર
નિરાકર હરિચંદ્ર રાજાના મુદાંતરેા આવ્યો. ત્યાં હાથી, ઘોડા, રથ અને મુમતા
દિકથી સંપ્રીર્ણ છતાં તે રાજદારમા કુમાર પેત્રી ગયો, બેઠા છે અંજન સિદ્ધ
યોગીની જેમ સર્વને અદસ્ત અને ચતિની રાજકુળ રહિત તે આગળ ચાલ્યો,
અને અનુક્રમે ક્રિત્તિદ રથેલા છીદાથી બાહ્ય રાજમંદિરના પહેલા ભાગમાં
કુમારે પ્રવેશ કર્યો. તે દિગ્દેશમણિથી અપેક્ષ ભૂમિવાનું, દરવી કાંવિના વરંદથી
વિરાજિત અને જનકદિવ વાલી (વાવ) ની પ્રતિ કરનાર એવું સ્થાન કુમારના
એવામાં આવ્યું, અને વતી ત્યાં દિવ્ય આબૂષણથી વિનૂપિત અષ્ટગુણ સમાન
મુંદર રૂપવાળી અને સમાન વરવાળી એવી સીએન્દ સમૃદ્ધને તેણે બેઠો.
ત્યાંથી બીજા જગતની કાંદર રત્નમય પુદગીએ તથા સુસુપ્તમાન ધરણદંડુના
એવો સુવર્ણનિ સ્તંભ તેણે બેઠો ત્યારબાદ કાંદની સમાન સીરદરંચવાના
સાગરમાં જેમ મુરગજ (કૈરાવજ) તેમ કુમારે ત્રોજ જગતમાં પ્રવેશ કર્યો.
ત્યાં દિવ્ય આભરણોથી વિનૂપિત અને સુવરગરમાં ન સમાવાથી જાણે અષ્ટગુણ
આવી હોય તેવી સીએન્દને તણે બેઠો, ત્યાંથી બોલે વિભાવે જ્યાં ત્યાં વરંદથી
સંચર અને રાજદંડ. સારસાદિકથી સેવિત જનકુટિમ (જન સમન જાતલી
ભૂમિ) અને તેમાં આર્દ્ર વિના પોતાના ટરીરને બેવી તથા રમુયાર સજલી
એવી અંજનાએને વમુદેવે બેઠો, તથા મુક. બેઠાએથી બેઠાનું મંચર અને

ગીત, નૃત્યમાં તત્પર એવી દાસીઓ તેના બેવામાં આવી. પછી પાંચમાં ભાગમાં જતાં મરકતમલ્લિમય ભૂમિ કે ન્યાં મુકનાફલ અને પરવાજાની ભાગા સહિત ચામરો તથા સાસ વેષ અને ઉપવાગી, રત્નાલંકારના ભાજનને ધારણ કરતી એવી દાસીઓને તેણે બેઠ, ત્યાંથી છઠ્ઠા ભાગમાં પ્રવેશ કરતાં ત્યાં દિવ્ય સરોવરની જેમ ચારે બાજુ પવોથી વિભૂષિત એવી પદ્મભૂમિ તેણે બેઠ, અને ત્યાં કૃમિરંગના વસ્ત્રોને ધારણ કરનારી બહુ સાક્ષાત્ સંધ્યાઓ હોય તેવી રમણીઓને તેણે નિહાળી. પછી સાતમા ભાગમાં જતાં ત્યાં લોહીતાક્ષ રત્નમય સ્તંભસહિત અને કર્કેતન મલ્લિમય એવો ભૂમિકા તેણે બેઠ, કે ન્યાં કરપવૃક્ષો, કુસુમાભરણો, અંગાજળથી ભરેલા કગરો, કળાકુશળ, બધા દેશની ભાષા બોલનારી, તથા જેમના ગાલપર કુંડલ લટકી રહ્યાં છે એવી રમણીઓ અને છડીદારણો કુમારના બેવામાં આવી. તે બધું જોતાં કુમારને વિચાર થયો કે—

‘ છડીદારણોથી વ્યાપ્ત આ ભવનમાં કોઈપણ પુરૂષનો પગ સંચાર ન થઈ શકે. ’

એ રીતે કુમાર ચિંતવે છે, તેવામાં લીલાના સુવર્ણકમળોને ધારણ કરનારી એક દાસી બાજુના દ્વારમાર્ગે આવી. એટલે તે છડીદારણો ઉતાવળી થઈને તેને પૂછવા લાગી—

‘ સ્વામીની કનકવતી ક્યાં છે ? અને શું કરે છે ? ’ તે બોલી કે—

‘ પ્રમદવનને વિશે દિવ્ય વેષને સજ્જને, દેવતાએ જેને સહાય કરેલ છે એવી સ્વામિની મહેલમાં એકલી બેઠી છે. તે સાંભગતાં કનકવતી ત્યાં બેઠેલી બહોળે વસુદેવ, દાસીએ કહેલ બાજુના માર્ગે નીકળી ગયો. તે પ્રમદવનમાં પહોંચ્યો અને ત્યાં સાત મજલાવાળા મહેલપર તે ચડયો. ત્યાં દિવ્ય વસ્ત્રલંકારને ધારણ કરનારી, સર્વ ઋતુના પુષ્પાભરણવાળી બહુ સાક્ષાત્ વનલક્ષ્મી હોય, રૂપની શોભાથી તો બહુ વિધાતાની જન્મભરના અનુભવથી થયેલ એકજ બનાવટ હોય, ભદ્રાસનપર બેઠેલી, પટમાં આળેખેલ પુરૂષના રૂપને જોતી, એવી કનકવતી કુમારના બેવામાં આવી. એવામાં બહુ પટતું બીજું રૂપ હોય તેમ તે કુમારને બેઠને ધ્રુવના આગમનના જ્ઞાનથી પ્રભાતની કમલિનીની જેમ તે વિકસિત થઈ પછી ભદ્રાસનથી એકદમ ઉઠી, અંજલિ બેઠીને તે કુમારને કહેવા લાગી—

‘ હે સુભગ ! હે રૂપમન્ભય ! (રૂપમાં કામ સમાન) ! મારા પુણ્યથીજ તું અહીં આવી ચડયો છે. હે સુંદર ! હું તારી દાસી છું. ’ એમ કહીને તે કુમારને નમવા લાગી. એટલે નમન કરતી તેને અટકાવીને કુમાર બોલ્યો કે—

‘ હું તો દાસ છું. હે મહાશયે ! મને પ્રણામ ન કર. જે તને યોગ્ય હોય, તે પુરૂષને તારે નમસ્કાર કરવો યોગ્ય છે. મારા કુળની જોગબાણ વિના મુજ દાસ તરફ અનુચિત ના કર. ’

એટલે તે બોલી કે—

‘ તારું બધું સારી રીતે બલુવામાં આવી ગયું છે. મારો પતિ તુંજ, કે જે દેવતાએ મને જોગબાણ્યો હતો, અને ચિત્રમાં આળેખેલ જેને મેં હર્ષ પૂર્વક ચિંતવ્યો, તે તુંજ છે. ’ ત્યારે વસુદેવ બોલ્યો—

“ હે બંદે હું તારો પતિ નથી. દેવતાએ જે તને કહ્યો, તેનો હું દાસ છું. તારો પતિ તો ધનંદ છે. હું

તેનો ફત્તુ. તેની આજ્ઞાથી હું તારી જાણવાના કરું છું કે જેની જોડી સેવાવી
તું તેની પદસાધી આ જોડેલો તે જાણતું નામ વર્ષ નમસ્કાર કરીને જોડી કે—
'હે મુંદરી! આં જોડેલો દિગ્ગજ, અને આં હું માનુષી ધીરિકા! તેણે મને
સદેશ મોકલ્યો છે, તે કીડામાત્ર અને અનુચિત છે, તારણ કે માનુષી સ્ત્રીઓનો
સમાવેશ દેવાનો સાથે પૂર્વે કરી પણ થયો નથી.' તે સાંભળીને વસુદેવ
જોડેલો—'હે મુંદરી! દેવતાના દુકમનો જનાર કરવાથી તું દેવતાની જેમ
અનર્થ પામીશ. કનકવલી જોડી—' ધનદ લેવા જણાવે સાંભળતાં કોઈ પૂર્વ
જામના સંલક્ષ્યે માટે મન જાલુ કંઈક પામે છે, પરંતુ હર્ષધમ્મના જોડારિક
કરીને રથ સહન કરવાને મુશ્કેલી (દેવ) સમર્થ નથી, જેણે જિનનું વચન
છે. તેથી ફત્તુના જાણથી જામ રહેલો તું જ મારો પતિ છે. માટે ત્વં જામને ઉત્તર
દિગ્ગજિતને મારાં વચન સાંભળાવ કે—' હું તારે રથને કરવાને પણ જાણક નથી.
તારણ કે હું માનુષી માત્ર છું, સાવ ધાતુના કરીને જામને મને તું પ્રતિમા
જાણીને પૂજા થાય છે. 'જેમ સાબરી હર્ષિત વયેલ કુમાર કોઈ ન દેવે તેમ
જાણે રથને ધનદર્શ પામે રથે ત્યાં જામને રહેવાની રજા આવે કરે છે, તેવામાં
ધનદ જોડેલો—' જામ મારા જાણવામાં આવી રહ્યું છે. 'પછી સામાનિક દેવતા
જોની આજ્ઞા કુનેરે વસુદેવની પ્રશંસા કરી—' આ મારા પુત્રનું આચરણ નિર્ધિ-
કાર છે. 'જેમ પ્રશંસા કરતાં પ્રશંસા કરે તેના જુલમાં લીન બનેલા ધનદે વસુદેવ
કુમારને દિગ્ગજિતે વચિત અને ઉદને પ્રિય એવા જે દેવદાસ જામ, સુરપ્રભ
નામે મુગ્ધ. કનકર્ષ નામના જે કુંડલ, સિમિતપૂજા નામે હાર, લલિતપ્રભ નામના
જે જાણવામાં, અર્ધજાણ નામે નક્કરમાત્રા વિચિત્ર મણિકી એમના સુદર્શન
નામના જે કંઠેલ, સ્મરદાસ નામે કંઠેલ (કુલેલો), દિગ્ગજિત અને
દિગ્ગજિતે પામ્યાં, તે જામ પહેરીને કુમાર ધનદ જેવા જામી રથે. જે રીતે
પુનેસ્થી સત્કાર થામેલ વસુદેવને જોડેલો સાથે આવેલા તેના જામ વિગેરે અધિક
પ્રમાદ પામ્યા પછી હર્ષિતે કુંડા સાથે ત્યાં આવી, અર્ધજોડેલો ધનદને
વિનંતી કરી કે—' આજ તમે ભરતકેવને પાવન કર્યું. મારો સ્વર્ગવર મંડપ
આજે દેવવિમાન સમાન લાગે છે. 'જેમ કહીને તેણે સ્વર્ગવર મંડપને
અધિક તૈયાર કર્યો અને મનેહર મંડપ કરાવ્યા, પછી દેવજાના પદ્મ સમાન
કોમળ હસ્તે ચાલતા ચામરાથી વીંધ્યા, વિવિધ મુલ્યકીર્તન કરતા અદિજનોથી
જવાબે જોડે ધનદ સ્વર્ગવર મંડપ જોડેલો જાણે, અને રત્નમય જામમાંથી
જોની કારુણી એમના છે, રત્નના લાખો આજેથી અકિન્ન, અને અનેક તે-
ણે મોડેલ એવા સ્વર્ગવર મંડપમાં ઉતર દિગ્ગજિતે પ્રવેશ કર્યો ત્યાં મનેહર
અને રત્ન સ્પર્શ ઉડ્યા એક સિંહાસન ઉપર દેવજાનોથી વરવરેલ અને હર્ષ
વાહનવાળો જોડે કુનેર જોડે, અને વસુદેવ પણ સુવરનાર જેમ તેની નજીકમાં
પ્રવેશ મુજ કરીને જોડે, તથા બીજા રાજાઓ અને વિગેરે પણ અનુક્રમે જોડે.

પછી ધનદે પોતાના નામથી અંકિત, અર્જુનમુવર્ણની બનાવેલી કુબેરકાંતા નામે સુદિકા કુમારને આપી, તેને તેણે કનિષ્ઠ અશુભિમાં પહેરી લીધી. તે વીંટીના પ્રભાવથી ત્યાં રહેલા બધા લોકો વસુદેવને ધનદ જેવો જોવા લાગ્યા. અહો ! ધનદ જે રૂપ ધારીને અહીં આવેલો છે ' એવી રીતે સ્વયંવર મંડપમાં મોટો ગડગડાટ થઈ પડ્યો. પછી સર્વ અલંકાર અને દેવદૂધ વચ્ચે તથા મઠનથી ઢાંઢા (હાંચકો) સમાન પુષ્પમાળાને ધારણ કરતી, સખીઓથી પરવરેલી કનકવતી રાજદંસીની જેમ મંદમતિથી તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી, પણ ત્યાં ચિત્રમાં જોયેલ, અને દ્રુત-પણામાં ભાગેલ વસુદેવને ન જોવાથી સાચ કાગળી મ્હાનમુખી કમતિનીની જેમ તે વિચારમય બની ગઈ બાજે સ્તંભપર લાગેલ પુતળી હોય તેમ તે કંઈ પણ બોલી નહિ. બાજે સર્વસ્થ હાથે ગયું હોય તેમ બીજા કોઈ પણ રાજ તરફ તેણે જોયું નહિ. એટલે તે કોઈ પાત્ર મળને ન વરવાથી તે સ્વયંવર મંડપમાં ' હું' અભાગમાં રૂપ કે પંચાદિકનો કોય જોવામાં આવ્યો ? ' એવી શંકાથી રાજાએ વારંવાર પોતાને જોવા લાગ્યા. ત્યારે સખીએ કનકવતીને કહ્યું—' હે મુંહરી ! હજી પણ કેમ વિચાર કરી રહી છે ? કોઈને પણ વરમાલા પહેરાવ ' કનકવતી બોલી કે—' વર ત્યાં પથંદ પડે તે વસાય. જે મને રૂપો છે, અભાગળી હું' તેને જોઈ શકતી નથી. ' પછી તે મનમાં ચિંતવવા લાગી કે—' મારી રીતિ યથે ? કે ઈષ્ટ વરને હું' જોતી નથી. હે દુઃસ્વ ! પ્રિયતા વિરદથી તું દિધા (જે ભાગ) થઈ જા. ' એ પ્રભાજે ચિંતાનુર તેણે ધનદને જોઈ, પ્રણામ કરી, દીન થઈ રૂઢન કરતાં અંજલિ જોડીને વિનંતિ કરી કે—' હે દેવ ! પૂર્વ જન્મની પત્નિ સમજીને મારી આવી મરકરી ન કર. હું' જે વરને વરી ચુકી છું' તેને તેં મુપાવી લીધો છે. ' એમ સાંભળતાં ધનદે હાથીને વસુદેવને કહ્યું—' હે મહાભાગ ! મેં આપેલ કુબેરકાંતા વીંટીને હાથ થઈ અગ્રમ કરી દે. ' એટલે ધનદની આજ્ઞાથી તે વીંટી હાથમાંથી ઉતારતાં તે પોતાના સ્વાભાવિક રૂપમાં આવી ગયો. તેવામાં પ્રભાત પામીને કુમારીએ બાજે પોતાની બુજવળા હોય તેમ સ્વયંવરમાળા તેના કંઠમાં નાખી. તે વખતે કુબેરની આજ્ઞાથી આકાશમાં ફુંદુબિનાદ થયા, અપ્સરાઓએ સરસ મંગલમાન કર્યું અને અહો ! હરિચંદ્ર રાજા ધન્ય છે કે જેની પુત્રી જન્મપ્રધાન વરને વરી ' એવી ચારે બાજુ ઉંચેથી ચાલી થઈ. સધવા ઓએ જેમ ચોખાને ઉછાળે તેમ ધનદ સુખમાંથી દેવતાઓએ ચારી રીતે વસુધાવાની નૃપિ કરી. પછી અન્યંત દુર્ગ પૂર્વક વસુદેવને કનકવતી સાથે લગ્ન થયાં. દુર્ગે કુમારે ધનદને નખીને વિનંતિ કરી કે—' તમે અહીં શા કાન્નુથી આવ્યા ? તે બજવાનું' મને કોતુક છે. ' એટલે ધનદે, જેણે હજી કંઠજી બંધિયું છે એવા નવ પરિણીત વસુદેવને કહ્યું કે—' હે કુમાર ! મારે અહીં આવવાનું કારણ સંજાગી છે—

અતઃ જનનપ્રેમમાં અદઃપદની જાને અંજર નામે નયન જે ત્યાં મરમજ

નામે શાળ અને તેની વીરમતી નામે શાળા છે. એક દિવસે તે પાનાની સ્ત્રી સદિન ચિત્તર રૂપાને આપેલા. તેવામાં તુલ્ય આચારવાજા તે કાળે સાર્થની સાથે આવ્યા અને મિલકો મલિન બેસા એક માધુને બેસા એટલે આ આચાર મુદ્ધા ઉપરમા વિન રૂપાને અપરુકન છે 'એમ માનીને ટોચા કરી દાઢીની જેમ તે સાર્થથી તેને અલગ રાખ્યો અને વાગી સરસદિન પાનાને દેર આગે જાર પડી મૂકી રાત્ર તે સાધુને સ્નાત્રનો રહ્યા ત્યારપછી બનુક પાઉપલ થતુ તે દંપતીએ મુનિને પૂછ્યું કે— 'તું ક્યાથી આવ્યો અને ક્યા જાય છે ?' તે રહે 'મુનિ જોવા—' હુ રોડિ- નકપુરથી સાર્થની સાથે આવ્યો અને અટાપરપર વિન પ્રતિભાઓને જલન કાલ જતો હોયો હે મહામાનવાજા 'તમે તારું થઈ અને મુટો ક્યો, તેથી ધર્મધર્મના બાપેલ અંતરાધને લીધે હુ અટાપરપર જઈ રાખ્યો નહિ 'એટલે તે દંપતી ભુપુ ધર્મી દેવાથી તે મુનિની સાથે વાલવીત કરતા હુ અજની જેમ કીધને બૂલી મલા. તેથી પરીપણી મુનિએ પણ તેમને કોમલ દુરવવાજા બદલીને અવરમા પ્રધાન વિનધર્મ કહી સંજગામ્યો ત્યારથી તે જાને કહ્યું ધર્મની સંમુખ થયા, અને શુદ્ધ ભાજ, પાનાદિકથી ભક્તિપૂર્વક તે મુનિને પંડિતકથા પછી ધર્મશાસ્ત્રી પી યાતા તે જાને ધર્મજ્ઞાનરૂપ મહા-જોષ આપીને તે સાધુતેમની રત્ન લઈ અટા- પરપર મલા હવે તે જાને સાધુના સંસર્ગથી આજગત ત્યારથી દુપણ માલુસો જેમ થનવી રહ્યા હૈ, તેમ થનથી જગ પાગલા લાખા.

એક દિવસે ધર્મ સિયર રૂપાને યાસન દેવી વીરમતીને અટાપરપર લઈ મહા કારણ કે ધર્મીઓને શુ પ્રાપ્ત થતુ નથી ? ત્યા મુરમુરથી પૂલની વિન પ્રતિ- ભાઓને એકને બહુજ આનંદ પામી. યાવીય વિન પ્રતિભાઓને ત્યા ભક્તિભા- વથી વડીને પાછી દેવી રક્ષિથી તે પોતાના નમરમા આવી. પછી તે લીધેના અવકોકનથી ધર્મમા સિયર જુદિને ધારણ કરતી તે વીરમતીએ એક એક જિનને ઉરેશીને વીથ વીથ અજિલ કયા, અને યાવીય વિનના ભક્તિપૂર્વક રત્નમુખ મુવ- જીના તિલક કરાખ્યા. એકદા પરિવાર સહિત અટાપરપર જઈને સ્નાત્રપૂર્વક તેણે યાવીયે જિનાની પૂજા કરી, અને જિન પ્રતિભાઓના લલાટપર તેણે તે તિ- લકોને રથપન કર્યા. વગી તે લીધેપર આવેલા સારણ-ધમજાદિક મહાપાત્રોને ધસાયોઅ રાન આપીને તેણે તપને ઉજમ્યુ, અને તેથી બલે પોતે દુતાર્થ થઈ હોય; મનથી બલે નૃત્ય કરતી હોય તેમ મુવવામા વીરમતી પોતાના નમરમા પાછી આવી. પછી શરીર ભિલ છતા એક મનવાજા તથા ધર્મકાર્યમા સદા ઉદમ વંત એવા તે દંપતીએ કેટલોક કાલ બલીત ક્યો, અને આધુ પૂરણ સદા સમા- પિથી મરણ પામીને તે જાને વિવેકી દેવકોકમાં દેવ ને દેવીરૂપે દંપતી થયા. ત્યાંથી થવીને મગમળોના છપ, બદલી દેશમાં પોતાનપુરને વિષે ધર્મિમત્ર નામના ભરવા.

ડની રોજીકા સ્ત્રીની કુળથી ધન્ય નામે પુત્ર થયો. અને વીરમતીનો જીવ દેવલોકથી ચલીને તેજ ધન્યની ધુસરી નામે બાર્યા થઈ. ધન્ય જંગલમાં લેસો ચારતો હતો. કારણ કે ભરવાડ લોકોનું એ પ્રથમ કુળકાર્ય છે. એક વખતે પ્રવાસીઓને મહાન વૈરી સમાન વર્ષાકાલ આવ્યો, વરસાદ વરસતાં છતાં ધન્ય લેસો ચારવાને ગયો. શિરપર જળને વારનાર એક મોટા છત્રને ધારણ કરી લેસોની પાછળ અરણ્યમાં પર્યટન કરતાં ધન્યે, પ્રતિભાધારી, એક પગે ઉભા રહેલા, નિશ્ચલ મનવાળા, શીત પરીવૃત્તથી જેતું ચરીર કંપમાન છે, તથા તપથી અત્યંત કૃશ એવા એક સાધુને જોયા. તેવા આકરા પરીવૃત્તને સહન કરતા તે મુનિને જોઈને જેને અનુકંપા ઉત્પન્ન થઈ છે એવા ધન્યે પોતે તેમના મસ્તક ઉપર પોતાનું છત્ર ધારણ કર્યું. એટલે ધન્યે છત્ર ધારણ કરવાથી તે મુનિ કષ્ટરહિત થયા હવે દાર્દરિયો જેમ મધપાનથી ન અટકે, તેમ વરસાદ વરસતો બંધ ન પડ્યો, તથાપિ છત્ર ધારણ કરતાં ધન્યને કંટાળો ન થયો. કેટલાક વખત પછી વરસાદ બંધ પડ્યો, એટલે વરસાદ સુધી ધ્યાનનો અભિગ્રહ કરનાર મુનિ પણ ધ્યાનથી નિવૃત્ત થયા. પછી તરત ધન્યે મુનિને નમન કરી પગ દબાવવા પૂર્વક અંજલિ જોડીને કહ્યું કે—‘હે મહારાજ! આ કાલ વિષમ છે. કાઢવથી પૃથ્વી દુઃખદાયક થઈ પડી છે. આવા સમયમાં તમે ક્યાંથી આવ્યા.’ મુનિએ ધન્યને કહ્યું કે—‘હું પાંડુદેવથી અહીં આવ્યો છું. અને શુરના ચરણથી પાવન થયેલ એવી લંકા નગરી તરફ જવાનો છું. પણ જતાં જતાં આ વર્ષાકાલે મને અંતરાય કર્યો. કારણ કે વરસાદ વરસતાં સાધુઓને જવું યોગ્ય નથી. તેથી વૃદ્ધિનો અભિગ્રહ લઈને હું અહીંજ રહ્યો. હવે આજ સાતમે દિવસે વૃદ્ધિ બંધ પડતાં અભિગ્રહ સંપૂર્ણ થવાથી અત્યારે હું ક્યાં વસતિમાં જઈશ.’ ધન્ય જોડ્યો—‘હે પ્રભુ! મારા મહિષ (પાડા) ઉપર જેસો. કારણ કે કાઢવથી જમીન બહુ વસતી છે.’ મુનિ જોડ્યા—‘હે ગોવાળ! સાધુઓ જીવે ઉપર જેસતા નથી, જે કામથી પરને પીડા માય, તેવું કામ કરી પણ કરતા નથી, સાધુઓ સદા પગે ચાલનારાજ હોય છે.’ એમ કહેતાં મુનિ તેની સાથે નગર સમીપ ગયા, એટલે મુનિને વંદન કરીને ધન્ય જોડ્યો—‘જેટલો વખત હું લેસો રોહું, ત્યાં સુધી તમારે અહીં રહેવું, એમ કહી પોતાના ઘરે જઈ, લેસોને તરત રોહી અને દુધને એક ઘડો ભરીને તે મુનિ પાસે આવ્યો. પછી પોતાના આત્માને ધન્ય માનતા એવા ધન્યે તે મુનિને પારણ કરાવ્યું. બાદ સાધુએ પોતાનપુરમાં એક રાત્રિ ગાળી ત્યાંથી ઈર્વાશુદ્ધિથી ભવિત માર્ગે જતાં તે ઈષ્ટ સ્થાને આસ્થા ગયા. સાધુના સંસર્ગથી ધન્યે પોતાની સ્ત્રી સહિત સ્થિર સમ્યક્ત્વને ધારણ કરતાં પલ્લે કાલ શ્રાવક ધર્મનું પાલન કર્યું, અને અવસરે દીક્ષા લઈ, સાત વરસ તે આરાધીને બંને સમાધિથી ભરણ પામ્યા, સાધુ દાનથી ઉપાર્જન કરેલ પુણ્યથી તે બંને હૈમવત દેવમાં સુગલીયા થયા, અને ત્યાંથી ભરણ પામી ક્ષીર ડેરીરા નામે દેવ, દેવીરૂપે દંપતી થયા.

પ્રકરણ ૮ મું.

—જીવિત—

નળ. દમયંતીનું ચરિત્ર.

હી ત્યાંથી દેવ ચલીને આ ભરતને વિશે કાચલ દેશમાં અયોધ્યા નામે નગરીમાં ઈશ્વાકુ વરોના નિષધરાજની મુંદરા રાણીથી ઉત્પત્ત થયેલ નહ નામે પુત્ર થયો. હવે અહીં વિદર્ભ દેશમાં કુડિનપુર નગરને વિશે ભીમરથ નામેરાજ અને તેની પુષ્પદંતી નામે રાણી છે. તેના ઉદરમાં સીરદિંડીરા દેવી દેવકોકથી ચલીને અવનરી, તે વખતે યયનમાં મુખે મુતેલી રાણીએ લગભગ સ્ત્રિ : સમાપ્ત થતાં એક મુસ્વપ્ન ભેળ્પિને તેણે રાજાને નિવેદન કર્યું—‘હે સ્વામિન ! આજે મને સ્વપ્ન આવ્યું કે દાવાગિથી લય પામીને સ્વેત હાથી વારા મહેલમાં પેડા તે તો બહે સાક્ષાત્ તારે યયપુંજ હતો શું ?’ તે સાંભળીને ચાલ સમુદ્રને પારગામી રાજા બોલ્યો કે—‘હે મુંદરી ! કેણ પુત્રવધાનુ જીવ આજે તારા ઉદરમાં આવ્યો છે.’ એ પ્રમાણે તે રાજા રાણી વાત કરતા બેઠા છે, તેવામાં બહે ઐરાવતનો ભાઈ હોય એવો તે હાથી સાક્ષાત્ ત્યાં આવ્યો, અને તેમના પુત્રવધી બહે પ્રેરાયો હોય તેમ વરતજ રાણી સહિત રાજાને પોતાના રકષેપર તેણે ભ્રાત્રી પછી પુષ્પમાળાના શેષ પૂર્વક લોકોથી પૂલતો તે હાથી નગરમાં ભરી, પાછો રાજભવનમાં આવીને તેણે તે બનેને નીચે ઉતાર્યા, અને પોતે આહાન-કર્તલ પાસે ઉભો રહ્યો. પછી દેવતાઓ સ્થાને સ્થાને પુષ્પો વરસાવવા લાગ્યા. હવે રાજાએ મુગધિ લેખનથી તે હાથીને વિલેપન કરી, સારા કુમુભયથી પૂજીને પછી તેની આરતી ઉતારી. હવે સમય થતાં ઉત્પાતાદિ દોષ સહિત દિવસે રાણીએ કન્યાને જન્મ આપ્યો. તેના હલારપર સૂર્ય સમાન સ્વાભાવિક એક તિલક હતું, અને તેથી તે બહુજ ચોલતી હતી. તેના જન્મના પ્રભાવથી ભીમરથ રાજા અતુલ પરાક્રમવાળો અને બીજા સર્વ રાજાઓ પાસે પોતાની ઉચ્ચ આરા મનાવનાર થયો. તે ઉદરમાં આવી તે વખતે રાણીએ સ્વપ્નમાં અગિયો લય પામેલ અને પોતાના ઘર તરફ આવતા હાથીને જોયો હતો, તેથી તે સ્વપ્નનુસારે એક માસ પૂર્ણ થતાં રાજાએ તેનું દવદંતી એવું નામ રાખ્યું. પછી જોના મુગધિ મુખકમળના આસમાં ભમરાઓની ઝેણિ લુપ્થ બની રહી છે એવી તે દવદંતી દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતાં પડે ચાલતાં શીખી, અને સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સમાન તે ધરના આંતરે રમવા લાગી. તેના પ્રભાવથી રાજાને નિષ્ઠાનો પ્રાપ્ત થતાં. પછી આઠમે વરસે કળાઓ શીખવવા માટે રાજાએ પોતાની પુત્રી કલ્યાણને સોંપી. પણ તે મુબુદિ-

વાગી હોવાથી ઉપાધ્યાય તેને સાક્ષી માત્ર થયો. આદર્શમાં પ્રતિબંબ પડે, તેમ જગાઓ તેમાં દાખલ થઈ ગઈ. તે ધીમતીએ કર્મ પ્રકૃતિ વિગેરેનો અભ્યાસ કર્યો. તેની આત્મજા કેઈ પણ આદાહ મતનું ખંડન કરના સમર્થ ન થયો. એક વખતે જગામમદનો પાર પામેલી તે દવદંતી કન્યાને ઉપાધ્યાય તેના પિતાની પાસે લઈ આવ્યો. ત્યાં રાજાની આજ્ઞાથી ગુણગુણ વનખંડમાં એક નીક સમાન એવી દવદંતીએ પોતાના મર્ષ જગાકોશલ સારી રીતે દેખાડી આપ્યું. તે વખતે તેણે શાસ્ત્રાર્થની ચાતુર્ય એવી રીતે પ્રગટ કરી કે જેથી સમ્યક્ત્વ ધારી જનોમાં પોતાનો પિતા પ્રથમ દર્શાવડપ થયો. પછી એક લાખને એક દહાર સોનામહોરો આપીને રાજાએ જગાચાર્યને નિદાય કર્યો. હવે દવદંતીના પુણ્યવિશયથી શાસનદેવીએ માણતા થઈને નેને ગુણર્થની જિન પ્રતિમા આપી અને કહ્યું કે—‘હે વસે ! ભાતી શ્રી શંતિનાથ જિનની આ પ્રતિમાની તારે દરરોજ પૂજા કરવી.’ પછી મળીએનો માથે રાખી તે કામી જનોરથ દરજોને બાંધી લેવામાં પાસા સમાન એવા ધાવનને પામી. તેને ધાવનવતી જોઈને રાજા અને રાણી તેના વિવાહ-વસ્ત્રને ભેગને જમકે થયા, પરંતુ તેના તે તે ગુણ સમૂહને લાયક એવા વસ્ત્રની ચિંતાથી રાજા, રાણી બન્ને અંતરમાં શંકયથી આતુર થયા હોય તેમ સંકેતમાં બાતી પડવા. એવામાં દવદંતી અદાર વસ્ત્રની થઈ. પણ તેને લાયક વસ્ત્રને ક્યાં પ્રાપ્ત ન થયો. પછી ‘બહુ મોટી કન્યાઓને સ્વયંવર યજ્ઞ છે’ એમ ચિંતવીને તેણે રાજાઓને બોલાવવા પોતાના દુતોને દુક્રમ કર્યો. તેના આખંડિત થઈ લઈ ગઈ અને શેઠામાં પગપર સ્વર્ધ કરતા ધણી રાજાઓ અને રાજકુમારો ઉનાવગથી કુંડિનપુરમાં આવી પહોંચ્યા તે વખતે રાજાઓના દેખના મોટા દાથીએથી કુંડિનપરની મળીપની અભિ, વિધ્યાચલની પાસેની અભિ મમાન શેઠાની દની તે મમયે પોતાના નસ અને કુએર અને પુત્રોસહિત નિષકે રાજા પણ ત્યાં આવ્યો. ત્યાં બીમરથ રાજાએ તે રાજાઓની સન્મુખ જવા પૂર્વક બધાનું સ્વાગત કર્યું, પછી બીમરથ રાજાએ શુભ દિવસે બધે પાલક વિધાનને નાને બાઈ દેવ તેવા સ્વયંવર મંડપને તૈયાર કરાવ્યો, તેની અંદર વિધાન સમાન માંચડા કમળા અને તે ઉપર તેણે સુવર્ણના સિંદાસનો રચાવ્યા, એટલે પિતૃપેતાના કમારો સહિત દિવ્ય અલંકારો અને વસ્ત્રોને ધારણ કરના રાજાઓ ત્યાં આવ્યા, તે શક્યમાનિક દેવો જેવા શેઠાના દના. તે બધા નાના પ્રજાની દેવોથી સ્વયં પિતાની કુસળનાથી જુગી દેખાડતા થયાયોમ માંચડા એવા બેડા. તેમનામાં કોઈક દરદંતીથી કનકમલને દેરવો દનો, કોઈક મુરંધિ સજનવા પુત્રોને જમની એમ મુંધનો દનો, અને કોઈક તો આકાશમાં બોલે બીએ ચંદ્ર બનાવવા દેવ તેમ દાયવની પુણ્યના દડને ઉલાગનો દનો. એમ ત્યાં નાના પ્રજાની દેવો કરના બધા રાજાઓ દેવી ગણા દના. હવે દેવી જેમ

દેવમંદિર બંધ, તેમ પિતાની આજ્ઞા ચતાં સખીઓથી પરવરેલી બહે બીજી રંભા હોય એવી દવદંતી તે મંદપને ચોભાવતી ત્યાં આવી. તે નવયુવતિને જોઈને રાત્રીએ વિશેષથી પોતાનું ચાતુર્ય પ્રગટ કરવા લાગ્યા, અને તેમણે પોતાના નેત્રોને તેમાંજ લગાડી દીધા. કેટલાક તેના પાંચિચહ્વને માટે પોતાની ઇંદ કુળદેવીને સંભારવા લાગ્યા. પછી રાત્રીની આજ્ઞાથી અંતઃપુરનો પ્રતિહારી દવદંતી આગળ રાત્રીઓનાં નામ લઈને ઠહેવા લાગ્યો કે—“ હે સ્વામિની ! શિશુમાર-પુરનો સ્વામી તથા જિતશત્રુ રાત્રીનો પુત્ર, આ ઝડતુપર્ણુ રાત્રીને નજરથી નિહાલ હંફવાકુ વંશમાં તિલક સમાન સ્ત્રી અંદ્ર રાત્રીનો પુત્ર આ અંદરાજ છે, એને વરવાની તારી ઇચ્છા છે ? આ અંધાનગરીનો સ્વામી, લોગવંશમાં જન્મેલો ધરણેંદ્ર રાત્રીનો પુત્ર સુખાહુ રાજા છે, એને તું વર, કે એથી ગંજાના મુખધિ જળભિંદુયુક્ત પવન તારી સેવા કરશે આ શાહીતકપુરનો ધણી, પવનનો પુત્ર અંદ્રશેખર રાજા છે, એ બગીચા લાખ ગામનો સ્વામી તને રૂંધે છે ? આ જય-કેસરી રાત્રીનો પુત્ર, મનમથ (હામ) રૂપ રાસલક્ષ્મી તારા મનને ખેંચે છે ? આ સૂર્યવંશમાં મુગટ સમાન, જુગકચ્છનો સ્વામી જન્મુ રાત્રીનો પુત્ર યજ્ઞદેવ છે, હે મુંદરી ! એને તું વ્હાય છે ? આ ભરતચક્રીના કુળમાં તિલક સમાન મૂળવર્ધન રાજા છે, વિંધવિષ્ણવ એ વરને તું વર. આ કુમુમાયુધનો પુત્ર સુકુટેશ્વર છે, માટે અંદને જેમ શહિણી, તેમ તું એની પત્ની થવાને લાવક છે. આ કોશલાધિપતિ નિધધ નામે રાજા, કે જે ઋષભસ્વામીના વંશમાં ઉત્પન્ન થયો છે અને ત્રણે જુવનમાં પ્રખ્યાત છે. વળી એના નળ અને કૃષ્ણેર નામે બે મહા બલવંત પુત્રો છે, તેમાં તને જે પસંદ હોય, તેના ગજામાં વરમાળા નાંખ. ” ત્યારે જન્માંતરના સ્નેહથી અને રૂપથી મોહિત થયેલ દવદંતીએ પણ તરતજ નલકુમારના ગજામાં કૃષ્ણને લક્ષ્મીની જેમ વરમાળા નાખી. તે નળને વરી, એટલે ‘ આ હીક વરી, હીક વરી ’ એમ આકાશમાં વિવાહદોની વાણી ધઈ. એવામાં કૃષ્ણરાજકુમારે મુમકેતુ સમાન ખડગને ઉપાડી, સત્વર ઉડીને નળને કબ્જે કે— “ અરે ! નલ ! દવદંતીએ તારા ગજામાં સ્વયંવરમાળા વૃથાજ નાખી, હું હાજર છતાં એને બીજે કોઈ પરજીવાને સમર્થ નથી. માટે બીમપુત્રીને મૂકી દે, અથવા તો યશ્ન લઈને સુદ કરવાને તૈયાર થા. હું કૃષ્ણરાજને છોડ્યા વિના તું શી રીતે કૃતાર્થ થઈશ ? ” આ સાંભળતાં નલકુમાર હસતાં હસતાં બોલ્યો કે— ‘ અરે ક્ષાત્રયાધમ ! દવદંતી તને ન વરી, તેથી વૃથા ખેદ થા માટે કરે છે ? દવદંતી મને વરી છે, તો મહાપાપનો વિચાર ન કરતાં તું આ પરચીને કેમ ઈચ્છે છે ? તથાપિ તને એ મળવાની નથી. ’ એમ કહીને અગ્નિ સમાન અસદ્ય તેજવાળો ક્રોધથી અધરને ફરકાવનાર એવો નલકુમાર ચમની છાલ જેવા બચકર ખડગને હાથવતી નચાવવા લાગ્યો. તે વખતે નલ અને કૃષ્ણરાજ બંનેનું સૈન્ય તરત સજ્જ

યર્ધ ગયું, એટલે દવદંતી વિચારવા લાગી કે—‘ અરે ! આ મારા નિમિત્તે પ્રલય
 પાસે આવ્યો. અહા ! હું શું પુણ્યહીન છું ? ’ હે શાસન દેવતા ! જો હું આવિઠા
 હોઉં, તો હે માતા ! નહનો વિજય થાઓ, અને જને સૈન્યને કુશળ હો. ’ એમ
 દેહી, જળકળશ લઈને દવદંતીએ શાંતિને માટે તેના જળથી ત્રણવાર છંટકાવ
 કર્યો. એટલે તે જળ છંટકાવથી જેનું મસ્તક કળાઈ ગયું છે, એવો કૃષ્ણરાજ
 સણવારમાં બુઝાઈ ગયેલ અંગારાની જેમ નિસ્તેજ થઈ ગયો, અને શાસન
 દેવતાના પ્રભાવથી કૃષ્ણરાજના કરચડી વૃક્ષથી પડતા પાકા પાંદડાની
 જેમ ખડખડ પડી ગયું. એટલે હવે પ્રભાવવાળો યર્ધને કૃષ્ણરાજ ચિંતવવા
 લાગ્યો—‘ નહ સામાન્ય જન નથી, એના તરફ મેં વિચાર વિના કહ્યું
 અને પ્રયત્ન કર્યો, પણ એ પ્રભામ કરવા યોગ્ય છે. ’ એમ વિચારીને કૃષ્ણરાજ
 એક કિંકરની જેમ નહને પગે પડ્યો, અને બોલ્યો કે—‘ હે સ્વામિન ! મેં
 વિચાર્યા વિના જો કહ્યું, તે મારો અપરાધ અને અવિનય દોષ ક્ષમા કરો. ’ એટલે
 પ્રભામ સુધી કોપ કરનાર મહા પુરુષ નગ કુમારે પ્રભામ કરનાર કૃષ્ણરાજને રાજી
 કરીને વિદાય કર્યો. જમાઈના ગુણો જોતાં ભીમરથ રાજા પોતાની પુત્રીને પુણ્યવતી
 માની અને બીજા સર્વ રાજાઓને સત્કાર પૂર્વક વિસર્જન કરીને તેણે નળ-દવદં-
 તીને વિવાહ મહોત્સવ કર્યો, વળી કર મોચનમાં રાજાએ પોતાના વેળવને ઉચિત
 હાથી, ઘોડા અને રથાદિક જમાઈને આપ્યા, ત્યારપછી જેમણે કંઠેલ બાપેલ છે
 તથા પોતાના ગોત્રની વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ જેમના મંગલગીત ગાઈ રહી છે એવા તે નવ
 પરિણીત દંપતીએ ગૃહ્યવ્યત્તને વિધિપૂર્વક વંદન કર્યું. પછી ભીમરથ તથા
 નિવધ રાજાએ મહા મહોત્સવ પૂર્વક તે બંનેનું કંઠેલમોચન કરાવ્યું. હવે ભીમ-
 રથ રાજાએ પુત્ર સહિત નિવધ રાજાને બહુજ માન આપીને વિસર્જન કર્યા, અને
 થોડી ભૂમી સુધી તે પાછળ ગયો. એવામાં પોતાના પતિને અનુસરતી દવદંતીને
 તેની માતા પુષ્પદંતી શિખામણ આપવા લાગી કે—‘ હે પુત્રી ! સંકટ પડતાં પણ
 દેહ છાયાની જેમ પતિનો તું કદી ત્યાગ કરીશ નહિ. ’ પછી પોતાના માતાપિતાની
 રજા લઈને આવતી દવદંતીને નળકુમારે રથમાં બેસારી અને પોતે પણ બેઠો. ત્યાર
 પછી ભીમરથ રાજા પોતાના પુત્ર સહિત નગરબાણી ચાલ્યો. રસ્તામાં હાથીઓના
 મદજલથી તેણે ભૂમિને બીની કરી મુકી, અથોના ખુરોથી દબાયેલી ભૂમિ કાંસાના
 તાંતની જેમ અવાજ કરવા લાગી, ગાડાઓની રેખા (ચીલા) થી રસ્તા ચિતરાઈ
 ગયા, ઉંટો અને ખચ્ચરો માર્ગના વૃક્ષોને પત્ર સહિત કરવા લાગ્યા, સૈન્યોએ જેનું
 પાછી પી લીધું છે એવા કુવા, તળાવ, વાવો, નદીઓ અને કુંડ વિગેરે જળાશયો
 પંકડોષ (જેમાં માત્ર કાંદવ ભાકી છે) થઈ ગયા, ઉંડેલ સૈન્ય રજથી ગગનમાં
 પણ જાણે બીજી ભૂમિ બની ગઈ. તે વખતે પોતાની નગરીને જોવાની ઇચ્છાથી
 આગળ ચાલતા નિવધરાજા કોઈ રીતે વચમાં અટક્યો નહિ; આગળ

જતાં અધિકાર પ્રસર્યો, અને તેથી જગ, રથગ, ખાટા કે વૃક્ષ-
દિક કંઈ જોવામાં આવતા ન હતા. તે વખતે અધિકારને લીધે
લોચનબળ અટકી જવાથી ચંદ્રિરદિગ્ધપણને પ્રાપ્ત થયેલ સૈન્યને જોઇને
નગરુમારે પોતાના જોગામાં મુતેલ દબદંતીને કહ્યું કે—“હે મુંદરી ! આપણું
સૈન્ય અત્યારે અધિકારથી પીડિત છે, માટે તારા તિલકરૂપ ભાસ્કર (સૂર્ય) ને
પ્રકાશિત કર. ’ તે સાંભળી દબદંતીએ ઉડીને પોતાના બાહનું માર્જન કમું,
એટલે તે તિલક અધિકારમાં સૂર્ય સમાન દીપ્તી નીકળ્યું, તેથી સૈન્ય નિર્વિધ્ને
ચાલવા લાગ્યું. જોવામાં આગળ ચાલતાં પદ્મખંડની જેમ ભમરાઓ જેને વગગી
રહ્યા છે એવા પ્રતિભાધારી એક સાધુ નગના જોવામાં આવ્યા, એટલે તેણે પોતાના
પિતાને કહ્યું કે—“હે તાતા ! આ મહર્ષિને જુઓ અને તેને વંદન કરો, તથા
માર્જનું પ્રાસંગિક રૂળ લ્યો. કાપોત્સર્ગે રહેલા આ મુનિને કોઈ મહોન્મત્ત હા-
થીએ ગંદચાત્રને ખંજવાળવાની ધ્વજાથી વૃક્ષની માફક ઘર્ષિત કર્યા છે,
બહુ ખંજવાળતાં તેના ગંડચલથી લાગેલ મદજળના મુવાસથો ખેંચાઈ
આવેલ ભમરાઓ જેને વારંવાર દફવા છતાં એ પરિપક્વને સહન કરે છે.
મહોન્મત્ત હાથીએ પણ પર્વતની જેમ નિશ્ચલ પગે ઉભા રહેલ, ધ્યાનથી ન ચ-
લેલ એવા આ મુનિ માર્જમાં પુવ્વયોગેજ આપણા જોવામાં આવ્યા. ” પછી થદા
જેને ઉત્પત્ત થયેલ છે એવા નિપથ રાજાએ પોતાના પુત્ર અને પરિવાર સહિત
પ્રાપ્ત થયેલ તીર્થની જેમ હાલુલર તે મુનિની સેવા કરી, તથા વારંવાર તેને સ્તવી
અને નિરૂપદ્રવ બનાવીને પરિવાર સહિત રાજા આગલ ચાલ્યો. પછી અનુક્રમે
કેશલા નગરીની સમીપ આવતાં નલકુમારે પોતાની પ્રિયાને કહ્યું કે—“હે દેવી !
જિન ચૈત્યોથી વિભૂષિત આ આપણી નગરીને નિહાલ. ’ એટલે દબદંતી પણ તેના
ઉચ્ચ ચૈત્ય જોવાથી બહુજ ઉત્કંઠિત થતી મિથના દર્શનથી મધૂરીની જેમ તે ઉ-
ત્સાહપ્રુક્ત બની ગઈ, અને વારંવાર તે પોતાના આત્માની અત્યંત પ્રશંસા કરવા
લાગી—“હું ધન્ય છું કે જેને નગ જેવો પતિ મળ્યો, દરરોજ હું આ ચૈત્યોને
વંદન કરીશ. ’ હવે ચારે બાજુ તોરણો અને શ્વન્નદિકથી નાના પ્રકારના
મંગલાચાર જેમાં ચાલુ થઈ રહ્યો છે એવી પોતાની નગરીમાં પુત્ર સહિત
નિપથ રાજાએ શુભ દિવસે પ્રવેશ કર્યો. પછી ત્યાં નલ અને દવ
દંતી દંપતીએ નખમંડસની જેમ પ્રીતિલાજન થઈને મહામુખથી કેટલોક
કાલ બ્યતીત કર્યો. ત્યારપછી એક વખતે નિપથ રાજાએ નલને પોતાના રાજ્યપર
અને કુનેરને યોગરાજ્યપર બેસાર્યો અને પોતે દીક્ષા લઈ લીધી. હવે નલરાજા
પોતાની પ્રભને સંતતિની જેમ પાળવા લાગ્યો. તેના મુખે મુખી અને તેના દુઃખે
દુઃખી રહેવાથી તે સર્વદા પ્રબળાલકજ બની ગયો. ભુદિ, પરશકમ અને બુજબ-
ળસંપન્ન તે નલ રાજાને શત્રુતાને બીજે કોઈ રાજા સમર્થ ન થયો.

હવે એક દિવસે નરસાજીએ કુલકમથી આવેલા સામંત અને પ્રધાન પુર-
 જોને પૂછ્યું કે—“શું હું પિતાજી સાથે જ ભૂમિને જ પાછું છું કે અધિકને
 પાછું છું.” તે બોલ્યા કે—“નિવેધસાગ્રએ ત્રણ અંશ ન્યૂન ભરતનો અર્ધ ભાગ
 બોમબો અને તમે તો સમસ્ત ભરતાર્થ બોમબો છો, પિતાથી પુત્ર અધિક થાય-
 એ મુજબ છે. પરંતુ અહીંથી જસેં યોજન દૂર તક્ષશિલા નગરોમાં કઢંબ નામે
 રાજા છે, તે તારી આજ્ઞાને સ્વીકારતો નથી. તારા ભરતાર્થ સાધવાના જયથી
 ક્રોધિત થયેલ અફમુન યશસ્વિ જાહેરે વિશે તે એકજ કલંક સમાન ભાસે છે, લેશ
 ન્યાપની જેમ તમે તેની ઉપેક્ષા કરી, તેથી આજે તે અત્યંત વૃદ્ધિ પામીને અસા-
 ધ્ય કષ્ટ પડ્યો છે, પરંતુ તું જો તેની ઉપર રોષથી કંઈ મન કરે, તો પર્વતથી
 પડતા થટની જેમ તે ભાગીજ ભય. માટે પ્રથમ દૂત મોકલીને તે ઉન્મત્ત કઢંબરા
 બને સમજાવો.” એ રીતે પૂર્વથી આજ્ઞા સામંતાદિકનું દ્વિતકારો વચન સાંજ-
 ગીને નજાબજને મહાપાગાલ દૂતને શિખામણ આપીને મોટા સૈન્ય સહિત ત્યાં
 જવાને હુકમ કર્યો. મરડનાં જેમ દુધર આવે તે દૂત પણ તરત ત્યાં જઈને પો-
 તાના સ્વામીને ન જાણવા કઢંબરાજાને કહેવા લાગ્યો—“અરે કઢંબ ! મહાવે-
 રાદ્રુપ વનને ઘાવાનવ સમાન મારા સ્વામી નરસાજીની તું સેવા કર, અને તારું
 અભિમાન તજ કે. હું તારી કુગરેવીથી અધિષ્ઠિત હોઉં, તેમ તને દ્વિત કહું છું
 એ તજની આજ્ઞા માનોશ નહિ, તો તને ભવિષ્યમા સતાપ થશે.” એ પ્રમાણે
 દૂતના વચન સાંજગીને ક્રોધથી ઘેરાયેલો કઢંબ, ઘાંતના અમ્મ ભાગથી હોડાને કર-
 લો અને મૂખનો જેમ પાંચાને ન જાણતો તે કહેવા લાગ્યો—“હે દૂત ! તારો
 સ્વામી શું ચડો થયો છું ? અથવા વાનુના સ્થાને સુતો છે કે જે વૈરિદ્રુપ મુરના
 (નાગરમેશ) ને ઉખેરી નાખવામા વરાહ સમાન મને ભાળતો નથી ?
 શું તેને સામંત, પ્રધાન કે પુરોદિપાદિક નથી કે મુનેલા સિંહ સમાન મને
 જમાડતુ લઈને અટકાવતા નથી ? માટે હે દૂત ! તું જા, અને એ તારો સ્વામી
 રાજ્યથી ક્રોધ પામેલો હોય, તો સંત્રામ કરવાને બદલે તૈવાર થાય. આ હું પણ
 તેના સંજ્ઞામને અનિયિ થઈ બેડો છું.” આ સાંજગી દૂત પણ તરત આવીને
 અદંકરથી દરજી તે કઢંબના વચનો તો નહને કરી સંજગાવ્યા. એટલે સર્વ
 સેનાસહિત નજાબજને તક્ષશિલા નગરી ઉપર ચડાઈ કરી, અને ઉતાવળથી ત્યાં
 જઈને જાણી તક્ષશિલા નગરીને તેમ ઘેરી લીધી. હાથીઓને લીધે ભણે વીધે
 કિત્તે બનાવ્યા હોય, તેવી તે દેખાતી હતી. તે વખતે કઢંબ પણ સૈન્ય સહિત
 સજ્જ થઈને બહાર આવ્યો. ક્રોધ કે સિંહ મુકાના હાર પામે આવેલ વીજ
 નિંદને સહન કરતો નથી. પછી જને સૈન્યના મુખેડો લડ્યા અને ચિત્કાર ભણ-
 વુદ કરતાં આડોડ્યાં જાણેના મંડપ બની ગયા. પછી ત્રણે કઢંબને કહ્યું કે—
 ‘હાથીઓ વિવરેને આ માટે મારવા જોઈએ ? આપણે જને મરુ કંઈપણથી

હાથીએ 'એટલે નહ અને કદંબ આશુધાદિકવતી કદંબુદયથી લડવા. અને અર્થિક કદંબે નહ પાસે જે જે મુદની માગણી કરી, તે તે મુદમાં વિજયી નહથી તે હારી ગયો. ત્યારે કદંબ વિચારવા લાગ્યો કે—“ મહા ભલિષ્ઠ નહની સાથે મેં મારું સ્વત્રિપણું તોલી લીધું. એટલે હવે તો તેમ્ને મને મરણની હાથપી પહોંડશે છે તો પતંગની જેમ હું ન મરું. મારે નહથી પલાયન કરીને હું દીકરા લઈ લઉં. જેનું ફગ મુંદર હોય, તેનું પલાયન પણ સાઈ છે. ” એમ મનમાં ચિંતવી, પલાયન કરી, બવિરહન થઈ મલ લઈને કદંબ ત્યાં પ્રતિભાએ રહ્યો. તેને મલ-ધારી ભેળેને નહ બોલ્યો—“ દે કદંબ ! તં મને છવી લીધી, પણ મનથી સમાને તણય નહિ, તું વિજયવાન છે. ” ત્યારે મહામલધારી ધીર કદંબે નહને કંઈ પણ જવાબ ન આપ્યો. કારણ કે નિરપૂરન સભાના ચીં પરંપ ? પછી કદંબની સ્તુતિ કરી, તેના સ્વત્રથી મસ્તકને ધુણાવવા નહરાજાએ તેના પુત્રે જયરાક્ષાકાને તેના શાસ્ત્રપર બેસાડ્યો ત્યારપછી વામુદેવની જેમ વિજયી નહરાજાને બધા શાસ્ત્રોએ મળીને બરવાર્ધના સ્વામીપણને અભિરેક કર્યા પછી પોતાની દોશલા નમરી તરફ જવા નહરાજાને બીજા શાસ્ત્રોએ એટલું આખ્યાં વિલાધરીએ બેના બહને માણ કરી છે એવો નહરાજા દર્શંતીની સાથે સોગવિલાસ કરતાં ચિરકાલ પૃથ્વીનું પાલન કરવા લાગ્યો.

હવે પોતાના કુળમાં અંગાર સમાન શાસ્ત્રકુળ કૂંવેર શાકિનીની જેમ સં-ત્યાય નહનું છગ એવા લાગ્યો. ન્યાયવંત છવા નહને જુગારનું બચન હતું. અંકમાને પણ કલંક છે અને રત્ન ક્યાં ઉપદેવ રહિત છે ? ‘હું’ પૃથ્વીને છવી લઉં ’ એવા ફર આશયથી કૂંવેર નહને સોગદાવતી સદા રમાડવા લાગ્યો. તે જાને લાગે વખત જુગાર રમ્યા, પણ હમરૂની ઝાંકની જેમ જાનેને જય થતો હતો. એક વખતે સોગદાને બાંધી લેવામાં અને છુટા કરવામાં સમયે છવા દેવેયેને નહ કૂંવેરને છવી શક્યો નહિ. ઈન્છવાં છવાં નહના અનુકૂલ પાયા ન પડ્યા. એટલે તેનું સોગદાને કૂંવેર વારંવાર મારવા લાગ્યો. તેથી ગામ, નગર, કર્જટ, ખેડ, અને કાણુકિક હારી જતાં નહ લકમીથી હીન થતો ગયો, કે જેમ ઉનાગામાં સરોવર જગરહિત થઈ બચ નહ જુગારનું બચન ન મુકવાથી બધા લોકો ખેડ પામ્યા, પરંતુ કૂંવેરના વંછિત સિદ્ધ થતાં તે બહુ પ્રમોદ પામ્યો, તે વખતે નહના અનુ-સંગી હોયો. ત્યાં હાહાકાર કરવા લાગ્યા, તે સંભળીને દર્શંતી ત્યાં આવી, અને કહેવા લાગી કે—“ દે ન્યાય ! હું તમોને પ્રાર્થના કરું છું કે મારી ઉપર મહેરબાની કરીને જુગાર તણ દો તારા જે પાયા યાત્રુની જેમ દોહ કરનારા છે. દે ન્યાય ! અગ્રિયા મમતની જેમ મુલ જન્મે જુગારને એક કીકામાત્ર રમણને સેવે છે, પણ આમ દરેક સેવતા નથી. એ આત્માને એકે ભગવદ્ગાર અને સર્વ સંપદને

ન્યાય કરનાર છે. લઘુ જંતુ કૂંચરને તું રાણ થઈને ભલે રાજ્ય આપી દે, પણ 'બ-
લાતકારથી એની લક્ષ્મી ગઈ' એવો પોતાનો અપવાદ બેહારી ન લે. તેં સેંકડો
સુદથી ઉપાર્જન કરેલી આ વસુધા જુગારમાં ગઈ. હે દેવ ! તે કારણથી એ બા-
બત પ્રવાહ વિના ઘસઘસ ગયેલ સિક્કયુ (વેળુ) ની જેમ મને સતાવે છે. " આ
પ્રમાણે તે દવદંતીનાં વચનો નજે સાંભળ્યાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તેણે તેની
સામે પણ ન એયું, દશમી મહાવચ્ચાને પ્રાપ્ત થયેલ હાથી જેમ કાંઈ પણ બાણી
શકતો નથી, એ રીતે પતિથી અત્યંત અવશા પામેલ દવદંતીએ કુલીન અમા-
ત્યોને કહ્યું કે— ' નહને ઘૂત રમતાં અટકાવે. ' સન્નિપાતવાગ્દાને જેમ ઔવધ
શુણ ન કરે, તેમ તેમનું વચન પણ નહને અસર કરી શક્યું નહિ. જુગાર-
રમા ભૂમિને હારી ગયા છતાં નલ પાછો ન હલ્યો, અને તેથી દવદંતીની સાથે
અંતઃપુરને પણ તે હારી ગયો. પછી સર્વસ્વ હારી જતાં પોતાના શરીર ઘડી
બધા આભરણાદિક, ભણે દીક્ષા લેવા ઇચ્છતો હોય તેમ દાવમા માડી દીધાં.
એટલે કૂંચરે નળને કહ્યું કે— ' અરે નલ ! હવે અહીં ન રહે, મારી ભૂમિનો ત્યાગ
કરી જા, તને પિતાએ રાજ્ય આપ્યું અને મને તો આ પાશાએ રાજ્ય આપ્યું. '
પછી ' બલવંત પુરૂષોને લક્ષ્મી દૂર નથી, તું મદ ન કર. ' એમ બોલતાં નલ માત્ર
ઉત્તરીય વસ્ત્ર પહેરીને ત્યાંથી ચાલતો ચયો, એટલે નલની પાછળ જતી દવદંતીને
કૂંચરે અધટિત વચન કહ્યું કે— ' અરે સુંદરી ! તું જુગારમાં છતાંઈ ગઈ છે, માટે
જા નહિ અને મારા અંતઃપુરને પવિત્ર કર. ' ત્યારે અમાત્યાદિક દુષ્ટમતિ કૂંચરને
કહેવા લાગ્યા— " આ મહાસતી દવદંતી પરપુરુષની છાયાને પણ સ્પર્શ કરતી
નથી, માટે એને તું અંતઃપુરમાં રાખીશ નહિ. ' મોટાભાઈની પત્ની માતા જેવી
બને મોટાભાઈ પિતા સમાન ગણાય ' એમ બાલકો પણ કહે છે. હે કૂંચર ! તો
પણ જો તું બલાતકારથી એમ કરીશ, તો આ મહાસતી દવદંતી તને ભરમીભૂત
કરી નાંખશે, કારણ કે બાળવા વિગેરેની ક્રિયા સતીઓને હુકર નથી. હે રાજા !
એ સતીને સતાવીને તું અનર્થને ઉપાર્જન ન કર, ધરંતુ પતિને અનુસરતાં એને
ઉત્સાહિત બનાવ. નહને ગામ, નગર, કે પત્તનાદિક તો ભલે નહિ આપ, પરંતુ
ભાતું અને સારથિ સહિત એક રથ તો એને આપ. " આ સાંભળતાં કૂંચરે દવ-
દંતીને નલની સાથે વિસર્જન કરી અને શંબલ તથા સારથિ સાથે એક રથ
આપ્યો. ત્યારે નલ બોલ્યો કે— ' જે મેં ભરતાર્ચના જયથી લક્ષ્મી મેળવી, તેનો
કીડાથી ત્યાગ કર્યો, તો મને રથની શી જરૂર છે ? એમ સાંભળીને લાંબા વખતથી
સેવા કરનાર પ્રધાનો બોલ્યા કે— " હે સ્વામિન ! અમે પંજુ તારી પાછળ આ-
વીએ, પણ કૂંચર અટકાવે છે. તેં જેને રાજ્ય આપેલ છે એવો આ તારો લઘુ
બ્રતા અમારે તજવા યોગ્ય નથી. કારણ કે આ વંશમાં જે રાજા હોય, તેની સેવા
કરવી—એવો અમારો ક્રમ છે. માટે હે મહાબુજ ! અમે તારી સાથે આવવાને સા-

મક નથી. અત્યારે તોરી દવદંતી સીજ તારા મંત્રી, મિત્ર અને પદાતિ છે, પરંતુ હે સ્વામિન! સતીની મર્યાદાને ધારણ કરનાર અને શિરીષ પુષ્પ સમાન મુકુમાર અંજવાળી એ દવદંતીને તું રક્તપ્રામાં પગે ગલાવતાં શી રીતે હર્ષભર્યા ! સૂર્યથી તમ ચયેલ દેવીવાળા માર્ગને કમગના જર્મ સમાન કોમગ પગ તગીયાથી એ શી રીતે સ્પર્શ કરશે ? માટે હે નાથ ! પ્રસન્ન થઈને અમારા પર મહેરબાની કરો અને રાત્રીની સાથે આ રથમાં બેસો. માર્ગ રોમ અને અને તમારું કસ્યાણ થાઓ. ” એ રીતે વારંવાર પ્રધાનોએ પ્રાર્થના કરવાથી નડરાલ દવદંતીની સાથે રથમાં બેસીને ચાલી નીકળ્યો. તે વખતે બહુ સ્નાન કરવાને તેવાર થઈ હોય તેમ માત્ર એક જ વસ્ત્રવાળી દવદંતીને બેઠીને અપજ્જથી જેમની કાંચળી ભીંભઈ મળી છે એવી નગરની સીઓ. અત્યંત રોવા હાગી. હવે નગરમાંથી જતાં નડરાલએ પાંચ-સો હાથ ઉઠા અને દિગ્દમ્ભીના આહાન સમાન એવા એક સ્તંભને બેઠો, એટલે શબ્દજ્ઞાના દુઃખને બહુ બહુનોજ ન હોય તેમ કંતુથી લીલામાત્રમાં હાથી રોમ કદલી (કેળ) ને ઉપેદી નાખે, તેમ નડરાલએ ત્રે સ્તંભને ઉપેદી નાખ્યો, અને પાંચે ત્યાંજ બેઠી રીધો. તેનું આ બલ બેઠીને નગરજનો કહેવા લાગ્યા—

“ જહો ! નહનું બલ આવા બલવાનને પણ સંકટ નહે, તે તો દેવનાજ આજ્ઞા છે. વગી પૂર્વે પર્વતના ઉછાનમાં કુન્નેરની સાથે નહ ખેલતો હતો તેવામાં એક મહર્ષિ જ્ઞાની આવ્યા, અને તેમણે કહ્યું કે— ‘ પૂર્વ જન્મમાં સાધુને આપેલ ક્ષીરદાનના પ્રભાવથી આ નહ ભરતાર્થનો સ્વામી થયો, અને જે નગરના મધ્યમાં રહેલ પાંચસો હાથ ઉઠા સ્તંભને ચલાવશે, તે અવશ્ય ભરતાર્થનો સ્વામી બનશે. ’ આ જને વાગ સ્વત્વ થયું. ભરતાર્થનો પતિ નહ અને એણે સ્તંભ ચલાવ્યો. પણ ‘ નહના જીવતાં કોમલાનગરીમાં બીજો શબ્દ થવાનો નથી ’ એમ જે તે મહર્ષિએ કહ્યું, તે તો અશ્વત્થ જેવું લાગે છે. અથવા તો વિદ્યાપૂર્વ તેની વાલી અન્યથા થાય નહિ. કદલ કે જે કુન્નેર પડી ભાંગે, તો શું થાય. તે કોને ખબર ? ! પછી કદાચિત્ત અહીં નહજ ફરી શબ્દ થાય. પવિત્ર દીર્ઘિવાળા નડનું પુણ્ય વધનું રહે. ” એ પ્રમાણે નગરજનોનાં વચન સાંભળતો, અને અત્યંત ડડન કરતી દવદંતીના અધુપ્રવાદથી જેનો રથ ભીંભઈ ગયો છે એવો નહ નગરીને તાણને દવદંતીને કહેવા લાગ્યો— ‘ હે દેવી ! આપણે હવે ક્યાં જઈશું ? કદલકે સ્થાનના તિર્થવિના દમ્ભ જનેને ચાલવાની ક્રિયા ન થાય. ’ એમ પૂછતાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળી દવદંતીએ કહ્યું કે— ‘ હે દેવ ! કુંડિનપુરમાં ચાલો અને ત્યાં અતિથિ થઈને તમે મારા પિતાપર અનુમદ્ધ કરો. ’ તે સાંભળીને નહ રાહના આદેશથી ભક્તિના આધારરૂપ સારથિએ કુંડિનપુરની દિશા તરફ અધીને ચલાવ્યા. એવામાં આગળ ચાલતાં વાઘોના ભરાણથી ભયંકર, કેસરિસિંહે મારેલા હાથીઓના દાંતથી ભૂતલ જેમાં દંતુર (દંતુકા) થયેલ હોવા વખતે તથા વખતે બહુ કીડારવાન હોય એવી મહા

શ્રી અટ્ટીમાં નક્કરજાની આવી ગયો. ત્યાં આગળ જતાં જેમણે મનુષ્યને કાનમુખી
 નેંચી લીધેલ છે અને મામે આવના યમદૂત સમાન જોવા પ્રચંડ બીલોને નક્કર
 બંને જોવા. તેમાં કેટલાક બીલો બંને મુશ્કાળમાં તત્પર જોવા તેમ નાચવા
 જાત્યા, જોઈતાં ત્યાગ્યા કાથી સમાન કેટલાક શીંગડું વગાડવા જાત્યા, નાટકમાં
 નર્તકીની જેમ કેટલાક કલકલ રાગ કરવા જાત્યા, કેટલાક મેયધારાની જેમ
 જલો વગવાવવા જાત્યા, કેટલાક રસરતજાળ મહોની જેમ કાથથી ઘાપ દેવા
 જાત્યા. એ રીતે તે બધા બીલોએ જોગા ઘડીને કાથીને જેમ કુતરા રોકે તેમ
 નવને વેગી લીધા, એટલે રથપરથી તરત ઉતરી, આનમાંથી તરવાર કઢાવીને
 હંમખમિમાં નર્તકીની જેમ પોતાની મુદ્દિમાં તે તેને નચાવવા લાગ્યો, તે વખતે
 હવઈતી રાત્રે ત્યજી, નવની બુલમાં જાગીને કરેલા જાગી—હે સ્વામિન ! આ
 જોડાપર તમે આશ્રય કેવો કરો છો ? શરણા કે રીયાળવા વિગેરે પર શું સિંદ
 પાત્યો? વગર કમ આવે છે ? હે નાથ ! ભરતાર્થની જય લક્ષ્મીના વાસરૂપ આ
 નરવાન આ બીલોપર આજ્ઞતા લલ્લ પામશે. ' જેમ કહીને હવઈતીએ પોતાની
 હૃદયવિદિને માટે વારંવાર કુંકારા મૂક્યા, સતીના પ્રભાવથી ઊડવામાં આવેલા
 તે કુંકારો બીલકોડોના કાનમાં જોડાની મેલ સમ્મન થઈ પડ્યા, એટલે તે હરેક
 કિશ્કામાં બાંધી મવા, અને તે હવઈતી તેમની પાછળ દોડતાં રથથી દૂર નીકળી ગયા,
 એવામાં બીલ બીલોએ તેમનો રથ લઈ લીધા. ' હવ શંકુ' ઘાવ, ત્યાં ઉગમ શું
 કાચ આવે ? પછી નર હવઈતીનો કાચ પડીને બંધે તેને પાલિમદ્ધના ક્રોધ-
 વળી વાડી આવેલો જોવા તેમ બમવા જાત્યા. તે મમમે હવઈતીએ હર્ષના કંટાથી
 વીંચવેલા જનમાંથી જગ્યા જોડીના ટીપાંથી જ મલતી જમીનને બંધે ઉઠ મેલ
 (મેલના આમાં) છોડેથી આવમ જનાવી ટીપી. પૂર્વે પટ્ટજંઘ (પતરાલીની
 વિશ્વવે) વિદ્યોના મન્નકાપર દત્તો, અને તે વખતે પોતાનું વસ્ત્ર કાઢીને નહે તેના
 બંને પદપટ્ટ પટ્ટજંઘ (પાટાને બંધ) કર્યો. જ્યારે હવઈતી ઘાડીને વૃક્ષ નીચે
 ઊભી, ત્યારે જલ પાત્યના વસ્ત્રના ઉડાને પડેલા જનાવીને તેને પવન નાખતો,
 હાલે, અને પદપટ્ટના પવ (પદાલ) માં પાવળી જાતીને પંજરામાં પૂગવેલી
 મેલની જેમ તેને તે પીવતવતો દત્તો. પછી હવઈતીએ પૂછ્યું કે—' આ જાડવી
 હજી કેટલી છે ? જાડી મેલનાં માટે હવઈતીએ વિજામ થઈ જવાનું જોવા તેમ
 રથે છે. ' એટલે નર જોડેલ—' હે ત્રિપા ! આ જાડવી મેં વેચવતી છે. આખો
 તે હજી પવ વેચવતજ જાત્યા ઈ.ને, માટે મનમાં પીરજ લાવ. ' એ રીતે તે
 મલ-આવરૂપ વાંચે કમ્પ જાત્ય તે હંજડીને મંજનિની બનિવત્યા બંધે જમ્પા-
 વરો. હવઈતીને મૂર્ચ આવડે થઈ. ત્યારે હવઈતી ઘાડી મર્થ કરે. ' જેમ ઘાડી,
 એટલે વૃક્ષના પાલ્લવે તેને નવલજાળે તેને માટે પથાની નિહાર કરીને કહ્યું—
 ' હે રેડી ! જાડો દવઈતીને આ પથાડીને પાવન કરો, હજીને વિનાશને માટે

નિકાનો સમય એક મિત્રરૂપ છે. 'એવામાં દવદંતી બોલી કે—'હે દેવ! આંધભણી બાબુ નહકમાં કોઈકનો વાસ મને લાગે છે. કારણ કે તેની ખાત્રી કરવા માટેનો દંભારવ (બશાડ) દાન દઈને સાંભળેા. મારે થોડી ભૂમિને ઝીંગંગીને આપવું આગળ જઈએ, ત્યાં રાત્રિ મુખે નીકળી જશે. ' એટલે નવ બોલ્યો—' હે ભીરૂ ! (બીકલ) ત્યાં તાપસોના આશ્રયો છે, તેઓ મિથ્યાદિ છે, તેમની સંગતથી સમ્યક્ત્વ રાત નાશ પામે છે, જેમ કાંઈથી દૂધ સ્વાભાવિક રસ ને ગોધાદિ રહિત કર્મ લાય છે, મારે અહીંજ મુખે મુખે જા. તેમની તરફ મરજી ન કર, અંગરક્ષકની જેમ હું તારા પહેલાં જાશી. ' પછી તે પશ્ચિમ સમ્યાપર નહે પોતાનું અર્ધવશ પાંચથું, એટલે અરિહંત દેવને વાંદી અને પંચ પરમેષીનું સ્મરણ કરીને દવદંતી ત્યાં મુલી હવે તેને નિકા આવી જતાં નવ ચિંતવવા લાગ્યો—' જેઓ સસરાને શરણે લાય છે, તેઓ જગતમાં અધમ પુરુષો છે, તો હું દવદંતીના પિતાના વરે શી રીતે જાઉં ? મારે હૃદયને વજ્રમય બનાવી, દવદંતીને અહીં તણને રંકની માફક પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ક્યાંક આશ્રયે જાઉં ! વળી શીલના પ્રજાપરૂપ શાશ્વત મંત્રથી આ ખારી પ્રિયાને કોઈ ઉપદ્રવ યનાર નથી. ' એમ વિચારી, ધુરીને એ- ચીને તેણે પોતાનું અર્ધવશ કાપી લીધું અને દવદંતીના વશપર પોતાના રૂપિરથી તેણે નીચેના આ ને લોકે લખ્યા—

“ વિદ્યેર્ષ્યે વાત્સલ્યા, ક્ષાત્ત્ર્લંકૃતપા દિશ્વા ।

કોમલેષુ ચ તદામ-સ્મયોરેવેન કેનચિન્ ॥ ૧ ॥

ગણ્દેઃ સ્વચ્છાગયે ! કેમ, પિતૃવાં જનુરસ્ય વા ।

મ્હાં તુ કાપિ ન સ્વાતુ-મુત્તરે દે વિવેકિનિ ! ” ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ વરુણ જે દિશામાં છે ત્યાંથી ભાર્ગવ દેશમાં જવાનો આ માર્ગ છે અને તેની લાખી બાબુએ કોણલદેશનો સ્તોત્ર લાય છે. હે પત્રિ આશયવાળી ! એ બેમાંથી તમે તે એક સ્તોત્ર લઈને તું પિતાના અગર શાશ્વતના વરે જાજે, પણ હે વિવેકિની ! ક્યાં પણ સહેવાને માટે મન થતું નથી. ”

એ પ્રમાણે અહીં લખીને અજાજ દર્વાં ચિવાય રૂદન કરતો નવ ચોરની માફક હાથે હાથે આગળ જવા લાગ્યો. મુતેલી સ્વપ્રિયાને તેણે સિંદાવડોડનથી એક, તે આગળ એટલે મુખી ગયો કે એટલે મુખી તે આશ્રય રૂપ. પછી તે મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—“ મ્હાં-અસ્તુવમાં અનાથની જેમ મુતેલી તે જંગાને જી રાજ કે સિંદાદિક અપ્ર જ્યો તો શી અતિ થયો ? મારે કાગજર તેનુપર નજર રાખીને તેની રક્ષા કરૂં પછી પ્રભાતે મેં બતાવેલ અમે ને સ્તોત્રે એ ચાલી લાય. ” એમ ખરીને તેજ પગલે પછી ગયેલ વસ્તુને લેવાને જેમ કોઈ ચિંતાનુર માવુસ વજે તેમ તે પામે વજ્યો, અને ત્યાં જતીન પર આગેટેલી પોતાની પ્રિયાને એમને

પાછા તેને વિચાર થયો —“ અહો ! નલનું અંતઃપુર સૂર્યને પણ ન ભેધ શકે ! તેણે ગ્રીષ્મ છતાં અહીં એક વરો અને એકાદીજ રસ્તામાં પડેલ છે. અહો ! મારા કર્મના દોષથી આ કુલીન સતી આવી દયા લોખવે છે. અરે ! હતાશ હું શું કરું ? હું પાસે છતાં ઉન્મત્ત કે અનાથની જેમ આ ગુણપાત્ર જમીનપર સુતી છે. તેથી મને વારંવાર ધિક્કાર છે. વળી એને એકલી મુકતાં બગી તો બહે રૂપમાં આવી હોય તેમ મારી સાથે જીવિત છોડવાને પણ તૈયાર થયો. માટે આ ભક્તને છેતરીને ખીન્ને ક્યાં જવાની મરજી થતી નથી. તેથી મારું જીવિત કે મરણ બંને એની સાથે થાય. અથવા તો નરક સમાન આ અરણ્યમાં નારક જીવ સમાન હું એકજ અનેક દુઃખોનું પાત્ર થાઉં, અને આ પ્રિયા, મેં વસ્ત્રમાં લખેલ આજ્ઞા સમજીને પોતે સ્વજનોના ધરે જઈ સુખી થઈને રહેશે. ” એમ નિશ્ચય કરી, ત્યાં રાત્રિ વીતાવીને પોતાની પત્ની બગે તે પહેલાં નલ ઉતાવળથી આગળ ચાલીને અદશ્ય થઈ ગયો. એવામાં રાત્રિ ખણસ થતાં દવદંતીએ સ્વપ્ન દીકું કે—‘ હું ફળ, પુષ્પ તથા પત્રયુક્ત આશ્વજીવ પર બેસી, જમરના ચણ્ડ સાંભળતી તેના ફળો ખાતી હતી, તેવામાં અકસ્માત્ વન હાથીએ આવીને તે વૃક્ષને ઉખેડી નાખ્યો. એટલે હું પક્ષીના ઈંડાની જેમ જમીનપર પડી ગઈ. ’ આ સ્વપ્ન ભેળને દવદંતી તરત જામત થઈ, અને નલને ત્યાં ન ભેવાઈ સાથ (ટોળા) થી છુટી પડેલ મુગલીની જેમ તે ચારે બાજુ ભેવા લાગી. તેને વિચાર આવ્યો કે—“ અહો ! મને શરણ રહિતને પતીએ પણ તણ દીધી. અથવા તો મારો પ્રાણેશ પ્રભાતે સુખધાવન કરવાને ક્યાંક જળના સ્થાને પાણી લેવાને ગયો હશે, કે કોઈ વિદ્યાધરી તેના રૂપમાં મોહિત થઈને જળરજ્જીથી તેને દમાડવા લઈ ગઈ, અને તેણીએ કોઈ કળામાં મારા વશને લોભ પમાડ્યો છે. કે હજી પણ જે આવ્યો નહિ. આ વૃક્ષો તેજ, પર્વતો પણ તેજ, અરણ્ય પણ તેજ અને પૃથ્વી પણ તેજ છે, પરંતુ કમલ સમાન લોચનવાળા એક નલનેજ હું ભેટી નથી. ” એ રીતે ચિંતામાં પડેલી તેણે બધી દિશાએને વારંવાર ભેતાં પ્રાણેશને ન ભેવાથી પોતાના સ્વપ્નને વિચારી ભેયો—“ સહકારને મેં ભેયો તે નલરાજ, પુષ્પ ફલાદિક તે રાત્ર્ય, ફળો આસ્વાદ તે રાત્ર્યમુખ અને ભમરાઓ તે મારો પરિજન, અને વળી વનગળે સહકારને ઉખેડી નાખ્યો તે દુષ્ટ દંવે મારા સ્વામીને રાત્ર્યથી જાદ કરીને પ્રવાસ કરાવ્યો. હું વૃક્ષથી જે પડી, તે નલથી જાદ થઈ. આ સ્વપ્નથી હવે નળના દર્શન મને દુર્લભ થશે. ” એ રીતે સ્વપ્નના અર્થનો નિર્ણય કરીને ભુદિમતી તે દવદંતીએ વિચાર કર્યો કે—‘ રાત્ર્ય ને સ્વામી કોઈ ન રહ્યા મારા કર્મના દોષથી આ બંને આશ્રિત સાથે આવી પડી. ’ એમ ધારી તે મુક્ત કંઠે વિલાપ કરવા લાગી, કારણ કે દુર્દશામાં આવી પડેલ જીવોને ખીરજ ક્યાંથી હોય ? “ હે સ્વામિન ! હે મારા મનરૂપ કમળના મધુકર ! તો મને કેમ તણ દીધી ? શું તને હું બારરૂપ થઈ

પડી ? પોતાની કાંચળી સર્પનેકરી ભારરૂપ થતી નથી. અથવા તો હાંસી કરીને કોઈ લતાવનમાં તું છાનો છુપાઈ ગયો છે, માટે પ્રગટ થય, જાહુ હાંસી કાંઈ મુખકારી નથી. હે વનદેવતાઓ ! હું તમને વીનવું છું કે તમે મારા પર મહેરબાની કરીને મને મારો પ્રાણેશ નહ દેખાડો, અથવા તે જે માર્ગે ગયો હોય, તે રસ્તો બતાવો. હે પૃથ્વી ! પાકેલા ચીજોની જેમ તું દિધા (જે ભાગ) ઘર્ષ ભ, તેં આપેલ વિવર (પોલાણ) માં પ્રવેશ કરીને હું નિર્વૃત્ત (શાંતિ) મેળવીશ. ” જે રીતે વિવિધ વિલાપ કરતી અને રેતી દબાવી નેત્રના અધુજગથી નીકળા જાગની જેમ જાંગલના વૃક્ષોને સિંચવા લાગી. જાગ, સ્થગ. વૃક્ષછાયા, અરુણ કે પર્વત ભયે ઠેકાણે નહ વિના જવર પીડિતની જેમ તેને લેશ પણ ચેન ન પડયું. એવામાં અરુણમાં ભમતાં ભમતાં પોતાના વચના છેટે અદારાને એક્રિને નયન-કમલને વિકસાવતી તે હર્ષથી બાંચવા લાગી-અને તેણે ચિંતનપુ કે-“ હું નિશ્ચય તેના મન રૂપ સંપૂર્ણ સંદૈવરની શબ્દાંત્રી સમાન છું. જે એવો ન હોઈ, તો પતિ મને આદેશરૂપ પ્રસાદ પણ ચાનો આપે ? આ સ્વામીના આદેશને હું સુરૂપ વચન કરતાં અધિક માતું છું. તેનો દુક્રમ જાળવતાં મને મુખ ઘસેજ, માટે પિતાને ઘરે બહુ, પરંતુ પતિ વિના પીયર પણ સ્ત્રીઓને પરાભવ રૂપજ છે, છતાં પતિની સાથે પણ પીયર જ્યાં માટે મે ઇચ્છા કરી હતી, તો આજે વિશેષથી પતિના આદેશને આધીન થઈને મારે પિતાના ઘરે જવું. ” એમ ધારીને તે વટમાર્ગે જવા લાગી, ત્યાં માર્ગમાં મુખ ફાડીને બેઠેલા વાપે ભક્ષણ કરવા ઉડ્યા. પણ અગ્નિની જેમ તે સ્ત્રીની પાસે આવી ન શક્યા, વગી ઉતાવળથી જતાં સફાઈને ધક્કો લાગવાથી પ્રગટ થએલા મોટા સર્પે બહુ સાક્ષાત્ ભંજુલી મંત્ર હોય તેમ તેની સામે ન આવ્યા, અન્ય હાથીની ચંકાથી જેઠા પોતાની છાયાને લેદવા ભય તેવા મહાન્મત્ત હાથીઓ પણ સિંહણની જેમ દબાવીથી દૂર ભાગી ગયા. અને માર્ગ-માં જતાં બીજા પણ ઉપદ્રવો તેને હરકત કરી શક્યા નહિ. કારણ કે જે સ્ત્રીઓ પતિવ્રતા હોય, તેમને સર્વત્ર કુશલજ હોય છે. બીલડીની જેમ અતિ મલિન અને છુટા કેશવાળી, તાકાલ બહુ સ્નાન કરેલ હોય તેમ જાગથી આઈ અને દાવાનલથી ભય પામેલ હાથભીની જેમ વેગથી જતી એવી દબાવીને રસ્તામાં પડાવ નાંખી પડેલ એક મહાદ્વિક સાર્થ મગી ગયો, તેને જોતાં તેણે વિચાર કર્યો કે-“ જે પુણ્યયોગે કોઈ સાર્થ મગી ભય, તો અરુણ રૂપ સચુદમાં તે વહાણુ સમાન ઘર્ષ પડે છે, ” એમ વિચારતાં તે સ્વસ્થ થઈને બેઠી. તેવામાં દેવસેનાને જેમ અમુરો પેરી હે, તેમ ચારોએ આવીને ચારે બાજુથી સાર્થને પેરી લીધેા. એટલે તે ચારસેનાને તેની કુશલવીની જેમ તે કહેવા લાગી-“ હે લોકો ! તમે ભય ન પામેા. પડી દબાવી તે ચારોને કહેવા લાગી-“ ચરે ફટ જનો ! તમે ચાસ્યા ભએા. આ સાર્થની હું રક્ષણ કરનાર ઘર્ષ છું, માટે તમે હેરાન થયો, ”

એમ કહ્યા છતાં દવહંતીને જૂનઝૂન અને વાતુકના જેવી સમજીને તે ચારોએ કંઈ દરકાર ન કરી. ત્યારે સાર્થના હિતને ઈચ્છનાર દવહંતીએ ચારોના મઠને મોડનાર એમ કુંડાગ મૂકયા, એટલે તરતજ જ મઠને બધિર બનીવનાર તેના કુંડાસથી ચારો, મનુષ્યના નાદથી જેમ કાગડા નામે, તેમ પલાયન કરી ગયા. ત્યારે સાર્થ-તોરો પોતા પાંચે—“આપણા મુખથી આકાશગોચર આ કોણ દેવી છે, કે જેણે આ-જન્મને મારોથી બચાવ્યા. ” પછી સાર્થવાડે માતાની જેમ ભક્તિથી તેને પ્રજામ કાઠે પૂજ્યું કે—“હે મહાનુભાવા ! આ મહા અરવ્યમાં તું શા માટે ભમી છે ? અને તું કે કોણ ? ” એરલે લોચનમાં આંસુ લાતીને બંધુની જેમ તે સાર્થપતિને વળતા સ્વયંથી માંડીને તેણે પોતાનો જપો વખાંત કહી સાંભળાવ્યો, તે સાંભળતાં સાર્થવાડે કહ્યું કે—“હે મહાસતી ! તું ત્રણ મહાશબ્દની પત્ની કોવાથી મને પૂજનીય છે. આજ કું આશ્ચર્યથી થયો. ને” ચારોયેથી અમને બચાવ્યા, તેથી ત્રણ રૂપાતર તમે અમિ કલાયેલા છીએ, માટે મારા બાવાસને પાવન કર. તારો જે જાણ કરીને, ને અગાજ છે. ” એ રીતે કહીને સાર્થવાડે તેને પોતાના તંબુ પા કાઢી દેવીની જેમ ભક્તિ કરીને તેનો યાત્ર ઉતાર્યો. એવામાં મેઘ અર્ધક ધા મઠે વાનજી લાગ્યો. પગલે પગલે વહેતા જળ પ્રવાહથી તે અરવ્ય એક જાગમય થઈ ગયું, અને સર્વ અરવ્યમાં કુંડલોની મનોવાણ પૂરનાર એવો કાદવ વધી પડ્યો. તે વખતે વજ્ર દિગ્ધ નિર્ધનક ઉત્કટ (એક જાંબ) જુદા આડુ રહી, પગ દરકાદી બંધે પિતાના ઘરે અર્ધ દોષ તેમ ત્યા મુખપૂર્વક રહી. કહે મેઘ વરમળાં અંકે પડ્યો, ત્યારે દવહંતી ને સાર્થને તણીને ફરી પણ પ્રથમની જેમ એકઠી ને સ્થાનથી ઢાઢી નીકળી. નજીના પ્રવાસના દિવસથી માંડીને ઉપવાસાદિક તપ કરતી દવહંતી હોમિ હોમિ આર્ચ આગંજવા લાગી. આમજાં ચાલતાં દવહંતીએ, જેનું શુભરૂપ જાણવાથી વિદ્વાજ મુખ છે, જુજાંવની જેમ અર્ધકે, તાલગુણ એટલા ઉચ્ચ અર્ધ (વન)ને આગળ કન્યા, અમાલસ્યાના અંધાર સમાન બંધે કાજગથી અર્ધકે દેવ તેવા સ્વામી મળીને આગળ કરનાર. શાર્દૂલના ચર્મરૂપ વચ્ચે પડે રહ્યો, બીજી પ્રાણીએ કરતાં પગ વચ્ચે અર્ધકે એવા વચપુર મમાન એક શુભરૂપે એવો એટલે તે મઠને તેને કહ્યું કે—“અરે માનવી ! બૂખથી જેની કુખ પડે કોઈ અર્ધકે એવા અને કાંઈ વચપથી આજ ખોરાક મળ્યો. માટે કહે તમને તારું કું અર્ધક કોઈ. ” એમ સાંભળતાં દવહંતી અવ પામી, છતાં હીન્ન પડીને કહેવા લાગી—“અરે મહાશ ! અર્ધ વચન સાંભળીને પડી તમે કહે તેમ કહ્યો. વન અર્ધક ચર્મથી આર્ધ મન સંચિત છે, તેથી મને મંજુની બોલ નહીં. જનું નું વન અર્ધકે કોઈ કોઈ અર્ધકે કોઈ કોઈ નેનું મુખને એક દેવે. અતઃ અતઃ વિચાર કર. ” એમ તેનું પીન્ન જારેકું વચન કાંઈ નહીં કહીને અર્ધકે દેવે—“હે અર્ધ ! કું અર્ધકે કું, કહે તમે;

શું ઉપકાર કરે ? ' એટલે તે બોલી કે—' હે ભાઈ ! એ તું સંતુષ્ટ થયો છે, તો હું તને પૂછું છું કે મારો જાતિ સાથે સમાજમાં કયારે થયો ? ' તે અવધિજ્ઞાનથી બાળીને બોલ્યો કે—' હે વચસ્વિની ! પ્રજાસભા દિવસથી માંડીને બાર વરસ પછી પતિની સાથે તારો સંબોધ થયો પિતાના ઘરે રહેતાં તને તે મળ્યો, એ મારું વચન ખાતરી પૂર્વક તું તારા મનમાં ધારી રાખજે. અન્યારે મનની અકામલ તણાવે. એ તું કહેલી દોષ તો તને એક આંખના પલકાતમાં પિતાના ઘરે લઈ જઈ, સ્નેહમાં આ માટે ખેલ પામે છે ? ' ત્યારે તે બોલી કે—' નહીં આજમનની વાતથી હું કુદૃશ્ય થઈ છું. પણ પર પુરૂષ સાથે હું જતી નથી. તારું કથાનુચાર, તું મુખેથી જા. ' પછી તે પોતાનું અભિપ્રાય રૂપ બતાવીને વિજયીતા પુંજની જેમ તરતજ આકાશમાં ઉડી ગયો.

હવે પતિનો બાર વરસનો પ્રવાસ બાળીને દર્શાવીને પોતાના સતીત્વરૂપ વૃક્ષના પદ્મવ સમાન આવા અભિમદ કર્યા—' અંધાધૂંધી નહીં નહિ મલે, ત્યાંધૂંધી રંગેલ વચ્ચે, તાંબુલ, આભારણુ વિદેપન અને છ વિગતને હું લઈ જઈ. ' પછી વર્ષાઋતુને વીતાવવા દર્શાવીને એક પર્વતની સુશામાં નિવાસ કર્યો. ત્યાં સ્ત્રી શાંતિનાથ પ્રભુનું માંડીનું લિંગ પોતે બનાવીને સુશાના એક ખુણામાં સ્થાપક કરી, તે લિંગની મહિમા પૂર્વક પોતે પુણ્ય લાવીને ત્રિકાલ પૂજા કરતી હતી. ઉપવાસાદિક તપના પ્રાંતે તે પરમ સ્વચ્છ, બીજરહિત પ્રામુક સ્ત્રી પારણ કરતી હતી. હવે સાર્થવાદ નહિપ્રધાને ન બેસાથી ' તેનું કથાનુચાર ' જેમ ચિંતવતો તેની પછગ આપ્યો, અને તે સુશામાં આવતાં દર્શાવીને જિન લિંગનો પૂજા કરતો એક, તેને સેમકુશળ નિદાની, સાર્થવાદ વિરમયથી વિહસિત નયને તેને નમીને પૃથ્વી ઉપર બેઠો. એટલે જિન-પૂજા સંપૂર્ણ કરીને દર્શાવીને સ્વામત પ્રાંતપૂર્વક મધુર વાણીથી તેને બોલ્યો. તે અવસરે તેમનો રાજા સંભળીને નહીંકા રહેલા કેટલાક તાપસો ઉદાવગ ત્યાં આપ્યા અને સારથાન કર્મ મૂલકાનો જેમ બેસી મથા. બેસામાં મેઘ સુવગ્ધા. સમે વરસવા લાગ્યો. એટલે બાલ્ય સમાન જગદાસથી અપાવ પામતા તાપસો બોલ્યા કે—' અન્યારે અને કયા જગતે અને કયા જગતે કેમ બનીને ? ત્યારે જગત્ત્વ ભરથી તેમને સમસારેલા બેઠાને ને સતી ' થીક ન રાખે ' જેમ ઉત્કૃષ્ટ વચન બોલી, અને તેમની વારે બાલ્ય કુલતું બનાવીને સંતોષિતમંત્રિ તે કરીને મનદાર વાણીથી બોલી—' એ હું સતી, પરમ સ્વચ્છ અને સંકલ્પિત વાણી હોઈ, તે જા કુલકાની જ્ઞાત મેઘ વરતે. ' એટલે તેના સતીત્વના મહા-ત્વથી ઉપર બાલ્ય ઉપકારણ કરેલ દેવ નેમ ને કુલકામાં હેતુમત્તર પણ પછી ન પડ્યું. ને સમનાર બેઠાને જાણ તાપસો ચિંતવત લાગ્યા કે—' શું જા કેડ

દેવી હશે ? માનુષીમાં તો આણું રૂપ અને આવી શક્તિ ન હોય . ' પછી વસંત સાર્થવાહને તેને પૂછ્યું કે—' હે ભદ્રે ! કહે કે તું આ ક્યા દેવને પૂજે ? ' તેણે સાર્થવાહને કહ્યું—' આ અરિહંત દેવ ત્રણ લોકના નાથ, પરમેશ્વર અને વાંછિ- તાર્થને આપનાર છે. આ દેવની આરાધના કરતાં હું અહીં નિર્ભય યજ્ઞને વહું છું. એના પ્રભાવથી બ્યાઘાદિક મને હરકત કરતા નથી. ' ઇત્યાદિક અરિહંતનું સ્વરૂપ જાતાવીને તેણે અહિંસામૂલ જૈનધર્મ સાર્થવાહને કહી સંભળાવ્યો, વસંત સાર્થવાહે તે ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો, અને કહ્યું કે—' ધર્મની કામધેનુ સમાન તને મેં ભાગ્ય યોગે ભેઠું છે. ' તે વખતે તાપસોએ પણ તેના વચનથી સહેહ શક્તિ જિનધર્મનો સ્વીકાર કર્યો, અને પોતાના તાપસધર્મની નિંદા કરી, પછી વસંત સાર્થવાહે ત્યાંજ એક નગર વસાવ્યું. અહીં ખંચસો તાપસો પ્રતિ- બોધ પામ્યા, તે કારણથી તે નગર તાપસપુર એવા નામથી સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ થયું, વળી તે નગરમાં સ્વાર્થને ભણનાર સાર્થવાહે પોતાના ધનને કૃતાર્થ કે રવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું એક ચૈત્ય કરાવ્યું. ત્યાર પછી તે સાર્થવાહ, બધા તાપસો, તથા તે નગરના બધા લોકોએ આહંત ધર્મ સાધવાને તત્પર થઈને કેટલોક કાળ નિર્મમન કર્યો.

એક વખતે રાત્રે દ્વદંતીએ પર્વતના શિખરપર ઉઘોત ભેંચો, અને આકા- શથી આવતા અને જતા સુર, અસુર અને વિદ્યાધરાને તેણે ભેંચા. તેમના જથ્થા શબ્દથી ભયત થયેલા સાર્થજનો અને તાપસો વિસ્મયથી ભેવાની ઈચ્છાથી તે સતીને આગળ કરીને પર્વતપર ચડ્યા. ત્યાં સિંહકેસરી સાધુને દેવગણાં ઉત્પન્ન થયું, તે દેવલનો મહિમા દેવતાઓ કરતા હતા. પછી દ્વાદશાવર્ત વાંદ- લાથી તે ઝુનિને વંદન કરીને તેના ચરણ સમીપે સતી સહિત તે બધા બેઠા. તે વખતે તે સાધુના શુર મરોહમદસૂરિ ત્યાં આવ્યા અને પોતાના શિષ્યને ઉત્પન્ન થયેલ દેવલજ્ઞાન ભણીને તેમને વાંદી અને આગળ બેઠા, એટલે કૃષ્ણાસાગર સિંહકેસરીએ ધર્મ-દેશના આપી કે—' હે ભવ્ય જનો ! સંસારમાં ભમતાં જી- વેને મનુષ્યભવ વધારે દુર્લભ છે, તે પામીને તેને સંરૂળ કરવો. મનુષ્ય જન્મના ફલરૂપ જીવદયારૂપ જિનધર્મને અંગીકાર કરો. ' કાનને અમૃતસમાન એ રીતે ધર્મ સમજાવીને તે મહર્ષિ તાપસકુલપતિના સંશયને દૂર કરવાને બોલ્યા કે— ' હે તાપસકુલપતે ! આ દ્વદંતીએ જે તને ધર્મ કહી બતાવ્યો, તે બરાબર છે, એ મહાસતી જિનધર્મમાં રક્ષા હોવાથી અન્યથા કહેલી નથી, એણે પોતાના સતીત્વના માહાત્મ્યથી કુંડાળું કર્યું, તેથી તમને વરસાદના જળનો પરાભવ ન થયો. તે કારણથી એ પરચો ડેખાડનારી મહા પ્રભાવવાળી છે. એના સતીત્વના અને ગ્રાવિકાપણને લીધે જન્મલમાં પણ દેવતાઓ સદા એને સદાય કરે છે. તેથી ઉમદવો એનો પરાભવ કરી શકતા નથી. પૂર્વે આ સાર્થવાહના સાધને

એ મહા સતીએ દુઃકાર માત્ર કરતાં ચેરો થઈ જવાબો હોતો, એ કરતાં બીજો મોટો પ્રભાવ કેવો ? ” એ પ્રભાવે કેવલી તેનું વર્ણન કરતા હતા, તેવામાં ત્યાં કોઈક મહર્ષિ કે વેદ આચાર્ય, તે કેવલીને ચંદીને કવચની કહેવા લાગ્યો—“ હે ભરે ! આ તપોવનમાં કુલપતિનો કર્પર નામે શિષ્ય હું તપના તેજથી દુઃપ્રેક્ષ-લીય હતો. પંચામ્નિનો સાધક છતાં તપોવનના તાપસો મને પૂજતા ન હતા, અને વચનમાત્રથી પણ મને તેઓ શણ કરતા ન હતા, તેથી હું અભિમાની તે તપોવનને તણને કોષરૂપ શક્તિને આપી ન થઈને એકદમ બીજો સ્થાને આસ્યો ગયો. શત્રુ નિબિડ અંધકાર હોવાથી જતાં જતાં હું પર્વતની શુક્રમાં પડી ગયો. અને મારા મુખને પર્વતના પાદર હાજવાથી બધાએ દાંતના છૂંદાં છીંપની જેમ બુકેબુકા થઈ ગયા. દાંત પડવાની પીડામાં આતુર એવો હું ત્યાં તેથી શિથિમાં સાત દિવસ પડ્યો. રહ્યો, પરંતુ તે તાપસોએ દુઃસ્વપ્નની જેમ મને બોલાવ્યો પણ નહિ, ઉલટો ઘરમાંથી જેમ સૂઈ આસ્યો જાય, તેમ તે સ્થાનથી હું આસ્યો ગયો, તેથી તેમને બહુ મુખ થઈ પડ્યું, અને તેમની ઉપર લાવના અગ્નિ સમાન મને દુઃખાનુભવી કોષ ઉત્પન્ન થયો. તે કોષથી બજતાં મરણ પામીને હું આજ તાપસોના અરણ્યમાં મહા સર્પ થયો. એક વખતે પતિ-વિયોગથી દુઃખિત થયેલ એવી તને રસ્તે જતાં હું દંડવાને ડોડ્યો, એટલે તું મારી ગતિને અટકાવનાર નમસ્કારમંત્ર બોલી. મારા કાનમાં પડેલ નમસ્કારમંત્રના અક્ષરોને લીધે તરફાલ જાણે કોઈએ મને સાંકસાથી પકડ્યો હોય તેમ હું તારી સન્મુખ આવવાને સમર્થ ન થયો. પછી હવથાજિ એવો હું ફરી કોઈ રીતે પણ એક શુક્રમાં પડ્યો અને ત્યાં દેવકા વિગેરે જીવોનું બહુલ કરતાં હું જીવતો હતો. હે પરમ શ્રાવિકા ! એક દિવસે વરમાદ વરસતાં તાપસોની આમગ તું આવો ધર્મ કહેતી હતી, તે મારા સાંભળવામાં આવ્યો—“ જે જીવોને મારે છે, તે સંસારમાં સર્વ સ્થાને મારવાડમાં જેમ મુસાફર સંકેટ પામે, તેમ તે દુઃખો પામે છે. ” તે સાંભળીને મેં વિચાર કર્યો કે—“ હું સદાએ જીવહિંસામાં તત્પર એવો સર્પ છું તેથી મારી શી ગતિ થયો ? ” એમ તર્ક વિતર્ક કરતાં મારા બહુવામાં આવ્યું કે—“ આ તાપસોને મેં ક્યાંક જોયા છે ? ” એ રીતે ચારંચાર વિચાર કરતાં મને નિર્મળ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. એટલે અર્ધ કાલે કરેલ કાર્યની જેમ મને પૂર્વજન્મનું સ્મરણ અને મહા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, તે વૈરાગ્યને લીધે મેં અનશન કર્યું, ત્યાંથી મરણ પામીને હું સાધર્મ દેવકોકમાં દેવ થયો, તે હું કુસુમસમૃદ્ધ વિમાનમાં કુસુમપ્રભા નામે દેવ છું. ત્વરા પ્રસાદથી સ્વર્ગના મુખે જોગવતાં હું વખન વીતાઈ છું. એ તારું ધર્મવચન મારા કાને ન પડ્યું હોત, તો પાપરૂપ પંકમાં મહાવરાહ (મહાકુન્ડ) સમાન એવી મારી શી રીતે થાત ? અત્યારે અવધિજ્ઞાનથી તને ઉપકાર કરનારી જાણીને હું તારા દર્શન કરવાને આવ્યો

હું. હવેથી હું તારો ધર્મપુત્ર છું” એ રીતે દવદંતીને પોતાનું સ્વરૂપ જણાવીને તે દેવ ગામથી આવેલા જાણે બાંધવો હોય તેમ તે તાપસોને મીઠી વાણીથી કહેવા લાગ્યો—‘હે તાપસો ! મારા પૂર્વભવ સંજોગથી તે કોપના આચરણ રૂપ અપરાધને ક્ષમા કરો અને નિધાનની જેમ પ્રાપ્ત થયેલ શાવકધર્મને બરાબર પાળો.’ એમ કહી પર્વતની ગુફામાંથી તે સર્પના શરીરને લાવી અને નદિવૃક્ષપર તે લટકાવીને તે દેવ ફરીને તાપસોને કહેવા લાગ્યો—‘જે કોઈ માણસ કોપ કરે, તે કોપના ફળથી આવેા ભુજંગ યાય, જેમ પૂર્વે હું કર્પર નામે શિષ્ય હતો.’ એમ સાંભળીને કુલપતિ ભેદિ પ્રથમથીજ સમ્યક્ત્વ ધારી હતો, છતાં તે અવસરે ભાગ્ય-યોગે વિશેષથી અતિશય વૈરાગ્ય પામ્યો. પછી કેવલીને વાંદીને તે તાપસકુલપતિએ મતની યાચના કરી, એટલે કેવલી બોલ્યા—‘આ મારા ગુરૂ યશોભદ્રસૂરિ તને મત આપશે.’ તેથી વિશ્વમય પામેલ કુલપતિએ તે કેવલિમુનીને પૂછ્યું—‘હે ભગવાન ! તમે દીક્ષા કેવી રીતે લીધી ?’ કેવલી બોલ્યા કે—

“કોયલા નગરીમાં નલરાજને લગ્ન બંધુ કુબેર સભાને હું પુત્ર છું. સંગા-નગરીના સ્વામી કેસરી રાજાએ જાંધુમતી નામે પોતાની પુત્રી મને આપી. પિતાની આજ્ઞાથી હું તેને પરણ્યો અને તે નવોદાને લઈને હું મારી નગરી તરફ પાછો ફર્યો. રસ્તે જતાં મેં અનેક શિષ્યોથી પરવરેલ આ ગુરૂને ભેળા, એટલે ભક્તિથી વાંધા અને કાનને સુધાસમાન દેશના સાંભળી દેશનાને અંતે મેં પૂછ્યું કે—‘હે સ્વામિન ! મારું આયુષ્ય કેટલું છે ?’ ત્યારે તેણે ઉપયોગ દઈને પાંચ દિવસનું આયુષ્ય કહ્યું, મરણને નજીક બાળીને હું અત્યંત બય પામ્યો. એટલે મને ગુરૂએ કહ્યું કે—‘હે વત્સ ! બય ન પામ, દીક્ષાને મહણ કરી લે. એક દિવસ આરાપેલ દીક્ષા પણ સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખને આપે છે.’ પછી આ ગુરૂની પાસે મેં દીક્ષા લીધી, અને એની આજ્ઞાથી હું અહીં આવ્યો છું. શુકલ ધ્યાનમાં રહેતાં ધાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી મોક્ષ સુખને આપનાર એવા કેવલજ્ઞાનને હું પામ્યો.’ એમ કહી યોગનિરોધ કરતા તે સિંહકેસરી કેવલી બવોપમાદી ચાર કર્મેને ખપાવીને પરમ પદને પામ્યા. તે કેવલીના શરીરને દેવતાઓએ પવિત્ર ક્ષેત્રમાં લઈ જઈને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. હવે યચાર્ય નામધારી તે વિમલમતિ કુલ-પતિએ શ્રીયશોભદ્રસૂરિની પાસે દીક્ષા લીધી, એટલે દવદંતીએ પણ તત્કાલ તે મહ-ર્ષિને કહ્યું કે—‘હે ભગવાન ! મને પણ મુક્તિની માતા સમાન દીક્ષા આપો.’ ત્યારે યશોભદ્રસૂરિએ તેને કહ્યું કે—‘હે દવદંતી ! હજી તારે નલની સાથે લોગ લોગ-વવાના બાકી છે, તેથી તું અત્યારે મતને યોગ્ય નથી.’ પછી પ્રસાદ થતાં ગુરૂએ પર્વત ઉપરથી ઉતરીને પોતાના ચરણ-કંમલથી તે તાપસપુરને પાવન કર્યું, ત્યાં શ્રી શાંતિનાથના ચૈત્યને સ્થાપીને નગરજનોના હૃદયમાં તેમણે સમ્યક્ત્વરૂપ બીજ વાંચ્યું.

હવે દવદંતી અંજે મલિન વસ્ત્ર ધારી, ધર્મધ્યાનમાં લીન થઈને સાધ્વીની

જેમ તે ગુફામાં સાત વરસ રહી. એક દિવસે કોઈ મુસાફરે તેને કહ્યું કે—‘હે દવદંતી ! મેં અમુક સ્થાને આજે તારા પતિને જોયો. ’ એમ સાંભળીને તે તરત રોમાંચિત થઈ ગઈ. ‘ આ કોણ મને વધામણી આપે છે ? ’ એ બાલુવાને દવદંતી શબ્દવેધી બાલુની જેમ તે શબ્દની પાછળ દોડી, પરંતુ ગુફામાંથી બહાર આકર્ષણ કરવામાં સક્ષમ નહોતી, તેમ ગુફાથી આકર્ષણને તે કયાંક અંતર્ધાન થઈ ગયો. તેણે તે મુસાફરને ન જોયો અને તે ગુફાને પણ તણ દીધી, એમ બંને બાલુથી બ્રહ્મ થયેલી દવદંતી દેવયોગે મહા અરવ્યમાં પડીને કયાંક ઉભી રહેલી, કયાંક બેસી જતી, અને કયાંક દુઃખથી ભૂમિપર આગોટલી હતી, તથા વારંવાર તે વિલાપ અને રૂદન કરવા લાગી. ‘ હું શું કરું ? ’ અને ક્યાં જઈ ? ’ એમ વિચાર કરતી દવદંતી આદરપૂર્વક પાછી તેજ ગુફા તરફ ચાલી, તેવામાં એક રાક્ષસીએ તેને જોઈ, પોતાનું મુખ પસારીને રાક્ષસીએ તેને કહ્યું કે—‘ હું તને ખાઈ જઈશ. ’ ત્યારે સતી દવદંતી બોલી કે—‘ હે રાક્ષસી ! જો મારા મનમાં નહિ શિવાય બીજા પુરૂષને મેં ધાર્યો ન હોય, તો મારા સતીત્વના પ્રભાવથી તું હતાશ જની જ. ’ એ વચન સાંભળતાં તે રાક્ષસીએ શીલના પ્રભાવથી તેને ખાવાની મન્યા તણ દીધી; અને તેને નમન કરીને બહાર સ્વપ્નમાં આવી હોય તેમ તે રાક્ષસી ક્ષણવારમાં અદૃશ્ય થઈ ગઈ. ત્યાર પછી આમજ જતાં તે સતી નહિ વહાળે, પાણીના આકારે જેમાં તરંગરૂપ વેળુ થઈ ગઈ છે, એવી જગત્કિત એક ગિરિનદી (પરવતથી નીકળતી નદી) ને જોઈ એટલે તૃષ્ણાંત થયેલી તે બોલી કે—‘ જો સમ્યગ્દર્શનથી માફ મન વાસિત હોય, તો અહીં ગંગાના જેવું નિર્ભંજ પાણી થઈ જાય. ’ એમ કહીને તેણે પોતાની પાનીવતી ભૂખીને પ્રદાર કર્યો, ત્યારે તરંગાળ દંડબાળની નદી સમાન તે પાણીથી પૂર્ણ થઈ ગઈ એટલે હાથણીની જેમ દવદંતીએ પોતાની દૃષ્ટા મુગ્ધા તે પાણી પીધું. ત્યાંથી આમજ આવતાં અધિક પરિભ્રમ પામવાથી એક વટની નીચે વટવામી દેવીની જેમ તે બેઠી. એવામાં આર્ધ થઈ આવેલા મુસાફરોએ તેને તેની સ્થિતિમાં જોઈ અને કહ્યું કે—‘ હે ભદ્રે ! તું કોણ છ ? ’ અમને તો તું દેવી સમાન લાગે છે. ’ એટલે તે બોલી—‘ હું માનુષી છું, સાધથી જાદુ થઈને જંગલમાં રહું છું. મને તાપસપુરમાં જવું છે, મારે મને રસ્તે ચલાવે. ’ તે બોલ્યા—‘ જ્યાં સૂર્ય અસ્ત થાય છે, તે દિશાએ તું ચાલજે, અમે જવાને ઉતાવળા હીએ, તેથી તને રસ્તો બતાવવા આવી સકતા નથી. પાણી લઈને અમારે પોતાના ગ્રામમાં જવું છે, તે અહીંથી બહુજ નજીકમાં છે. જો તું ત્યાં આવતી હોય, તો તને અમે કોઈક નગરમાં લઈ જઈએ. ’ એમ સાંભળીને દર્શ પામતી દવદંતી તે હોકાની સાથે તે ગ્રામમાં ગઈ. ત્યાં કંઈકા તત્પર ધનરેવ સાધ- વહે દવદંતીને પૂછ્યું કે—‘ તું કોણ છ ? ’ અને અહીં ક્યાંથી આવી છે ? ’ ત્યારે તે બોલી કે—‘ હું વલ્કિની પુત્રી છું, જર્વાણી સાથે પિતાના ઘરે જતી હતી, પણ

રાત્રે નિદ્રા આવી જતાં મારો પતિ રસતામાં મને તણીને યાદયો ગયો. અત્યારે સહોદર સમાન તારા પુરૂષો મને અહીં લઈ આવ્યા, માટે હે મહાભાગ ! મને કોઈ વસ્તીના સ્થાને લઈ જા. 'સાર્થેશ બોલ્યો—'હું અચલપુરમાં જવાનેા છું, માટે તું પણ ત્યાં આવ. હું તને પુષ્પની જેમ લઈ જઈશ.' એમ કહીને તે ધર્મી સાર્થ-વાલે પોતાની પુત્રીની જેમ તે હવદતીને સુંદર વાહનપર બેસારીને તરત જવાને પ્રયાણ કર્યું. આગળ જતા નિઝરજાના જગસુખ્ત એક ગિરિની કુંજમાં સાર્થવાહે પોતાના સાથને યોજાવ્યો. ત્યાં રાત્રે સુષે સુતેલી હવદતીએ સાથમાં રહેલ કોઈ પુરૂષ નમસ્કાર મહામંત્રનો પાઠ કરતો હતો, તે હવદતીએ સાંભળ્યું, એટલે તે સાર્થવાહને કહ્યું કે—'નવકાર મંત્રનો પાઠ કરનાર જો મારો સાધર્મિક છે, માટે તારી જાનુશાથી હું તેને જોવા મંત્રણું છું.' ત્યારે સાર્થેશ પણ પિતાની જેમ નેંત્રી વાછા પૂરવાને તેને લઈને તે સાધર્મિકની પાસે ગયો, અને બાંધવ સમાન ચેત્યવંદન કરના; અને તંબુમા રહેલ જાણે ચરીરધારી શમ હોય તેમ હવદતીએ તેને જોયો, ત્યાં તેણે મોટા સાવકની અનુષંગિકતાથી જેના લોચન અશ્રુથી પૂર્ણ છે એવી હવદતી ચેત્યવંદન સુધી તે સ્થાને બેસી રહી. વળી તે શ્રાવક જેને વંદન કરી રહ્યો છે, પૂર્ણ રત્નના સમાન વર્ણ સદ્વિત, અને પદમાં આજેખેલ કોણ આ હૃદય જિભને તોળે જોયું, અને પોતે પણ તે જિંભને વંદન કર્યું. ચેત્યવંદન સ-ધામ થતા હવદતીએ તેને બહુમાનપૂર્વક પૂછ્યું કે—'જ્ઞાન ! કયા છુનેશ્વરનું આ મિત્ર છે ?' એટલે તે શ્રાવક બોલ્યો.—'હે ધર્મશીલ આ જિંભ, અવિધ્વમાં ક્યારે એકાગ્રીક્રિયા તીર્થ કર શ્રી મહિસન થતુ છે. હું બાવી તીર્થ કરના જિંભને આ માટે પૂજું છું ! હે કલ્યાણી ! તે આજ મારા કલ્યાણના કારણને સાંભળ—

''કચ્છીનગરીનો દુઃખીક છું એક વખતે ત્યાં જાનવાન ધર્મગુપ્ત ન. મે મૂનિ આવ્યા, તે મનિવાંચળ વનના એક જાગમાં સમોમયા. તેમને વંદન કરીને મે પૂછ્યું કે—'હે જાનવાન ! કયા તીર્થ કરના તીર્થમાં મારી મુજિ કયો ?' ત્યારે તે બોલ્યા કે—'અસ્તિનાથના તીર્થને વિષે રેવતોકથી થવીને ત્રિવિહનગરીમાં તું પ્રસન્નચેત્ર નામે રાજા રહ્યો. આગતીક્રિયા તીર્થ કર શ્રી મહિસનાથના દર્શન પામીને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તું મારો જઈશ 'હે ધર્મકે ! ત્યારથી શ્રીમહિસનાથ જાનવાન પર બહુ ભાજા લાવી, તેના જિંભને જાણે આવી રીતે દુઃખું છું.' એ પ્રમાણે પોતાના જ્ઞાન કહીને તે શ્રાવકે તે હવદતીને પૂછ્યું કે—'હે પુણ્યતી ! ધર્મ બંધુ એવા મને કહે; કે તું કોણ છે ?' એટલે ક્યારેય સાર્થવાલે જેને કહેવ પદિ વિવેચારિક મરે જ્ઞાન આંખમાં અંધુ કહીને કહી ગયાવ્યો. તે સાંભળીને જેના શ્રેયનમાં અશ્રુ આવી મળે છે એવા તે શ્રાવકે કહ્યું કે—'હે મહાનુજા ! કે, જ ન કર. આ હજાર તારા હૃદયવદી જ થતું છે. પરંતુ અવ સાધર્મિક તારો પિત્ર અને હું તારો આજ

હું. માટે હવે તુરત મુખજ થયો. 'પછી પ્રભાતે સાર્થવાહ અચ્છપુર નગરમાં આવ્યો, ત્યાં તે સતીને મૂકીને તે પોતે બીજે સ્થળે ચાલ્યો ગયો. હવે તે તૃપિત થઈને નગરના દાર પાસે રહેલ વાવમાં પેડી, ત્યાં પનીહારીઓએ તેને સાક્ષાત જલ દેવતા સમાન જોઈ, જેવામાં તે વાવમાં પેડી, તેવામાં ગોધા (ધા) એ તેને ઠાંગે પગ જળમાં પકડી લીધા. કારણ કે દુઃખીઓને દુઃખ બાજે તેના મિત્રભાવથી તરત આવી પડે છે. એ વખતે તેણે ત્રણ નવકારોના પાઠ કર્યો, તેના પ્રભાવથી દવદંતીના પગને ગોધાએ મૂકી દીધા. પછી મુખ, ચરણ, હસ્તાદિકને ધોઈને, તે જળપાન કરી હળવે હળવે રાજદંડીની જેમ તે વાવથી બહાર નીકળી ત્યાં યાકી જવાથી તે વાવના તટપર એક વૃક્ષની નીચે અને શીલરૂપ રત્નના કરંડીયા સમાન એવી તેણીએ દૃષ્ટિએ અચ્છપુરનું અવલોકન કર્યું. ત્યાં ઋતુપર્ણુ શબ્દ અને તેનો ચંદ્રચંદ્ર નામે શણી છે, તેનો દાસીઓ પરસ્પર હાસ્ય કરતી મસ્તક પર મુવર્ણના ઘડા લઈને તેજ વાવપર પાછી બેસ્યા આવી. તેઓએ દર્દશા પામેલ છતાં તે દવદંતીને દેવી સમાન જોઈ, કારણ કે કાદવમાં મગ્ન છતાં કમલિની તે તો કમલિનીજ. તેણીનું રૂપ એતાં તેઓએ વિસ્મય સહિત વાવમાં હળવે હળવે પ્રવેશ કર્યો, અને હળવે હળવે તે બહાર નીકળી, તથા ઘરે જઈને તેમણે દવદંતીના અદ્ભુત રૂપનું પોતાના સ્વામી પાસે વર્ણન કર્યું, એટલે ચંદ્રચંદ્રએ તેમને કહ્યું કે—'તેને અહીં લઈ આવો. મારી ચંદ્રવતી પુત્રીની તેને બહેન બનાવીશું.' પછી તે દાસીઓ તરત તે વાવના તટપર આવી, અને દવદંતીને નગરની સન્મુખ લક્ષ્મીની જેમ જોઈને બોલી કે—'હે મુખજો! આ નગરમાં ઋતુપર્ણુશબ્દની ચંદ્રચંદ્ર શણી તને બહુમાનથી બોલાવે છે, અને કહે છે કે—'તું ચંદ્રવતી સમાન મારી પુત્રી છે.' માટે હે ભદ્રે! ત્યાં આવ અને દુઃખોને જલાંજલી આપ. અહીં શૂન્ય ચિત્તથી રહેતાં હજી બ્યંતરો છળ મેળવી તારા અંગમાં પ્રવેશ કરીને તને અનર્થ ઉપભવશે." એ રીતે ચંદ્રચંદ્રના વચનથી પુત્રીપણાના રનેહને બાજે તાજે થઈ હોય તેમ આર્દ્ર મનવાળી તે ત્યાંથી આગળ ચાલી. 'સ્વામિનીની તું ધર્મસ્તુતા છે, તેથી અમારી પણ તું સ્વામિની' એમ વિનયથી બોલતી તે દાસીઓ તેને શબ્દના ભુવનમાં લઈ ગઈ. 'ચંદ્રચંદ્ર મારી માસી થાય' એમ દવદંતીને ખબર ન હતી, અને ચંદ્રચંદ્રાતે 'દવદંતી મારી ભાણેજ થાય' એમ બોલતી હતી, પરંતુ નાનપણમાં જોયેલ હોવાથી ચંદ્રચંદ્ર તેને બોળખી ચક્રી નહિ, તથાપિ શણીએ દરથીજ તેને પુત્રીના જેવા રનેહથી ભેઈ, કારણકે ઇષ્ટ કે અનિષ્ટનો નિર્ણય કરવામાં અંતઃકરણજ પ્રમાણ છે. પછી ચંદ્રચંદ્રાએ દવદંતીને ગાઢ આલિંગન કર્યું, એટલે આંસુને વરસાવતી અને પ્રોતિતળે દબાયેલી દવદંતી શણીના પગે પડી, ત્યારે ચંદ્રચંદ્રાએ પૂછ્યું કે—'તું કોણ છે?' એટલે તેની આગળ પણ પૂર્વે જેમ

સાર્થવાહને કહ્યું હતું, તેમ તેણે બધું કહી જતાચું. પછી ચંદ્રયશાએ દવદંતીને કહ્યું કે—‘હે કમ્પાણી ! ચંદ્રવતીની જેમ તું સુખે મારા ઘરે રહે.’

હવે એક દિવસે ચંદ્રયશા રાણીએ ચંદ્રવતીને કહ્યું કે—‘મારી ભાણેજ દવદંતી જેવી આ તારી બ્હેન છે, પણ તે આ પ્રમાણે અહીં આવે, એ કોઈ રીતે સંભવતું નથી, તે આપણા સ્વામી નલ રાજાની રાણી છે અને તે નલ અહીંથી એક સો સુગ્રામીય યોજન દૂર કોચલા નગરીમાં રાજ્ય કરે છે. માટે તેણીનું અહીં આગમન શી રીતે સંભવે ? અને તેની આવી દયા ક્યાંથી ?’ હવે તે ચંદ્રયશા નગરની બહાર દીન અને અનાયજનોને દાન દેતી હતી. તેને એક વખતે દવદંતીએ કહ્યું કે—‘હે માત ! હું અહીં દાન આપું, વખતસર મારો પતિ અહીં યાચકવેષે આવી ભય. ’ ત્યારે ચંદ્રયશાએ રબ આપી એટલે ત્યારથી દવદંતી પતિની આશાથી દાન દેવા લાગી. હરદોષ તે દરેક યાચકને પૂછતી હતી કે—‘આવા સ્વરૂપવાળો કોઈ પુરૂષ તમારા ભોવામાં આવ્યો ?’ એક વખત તે દાનથાળામાં બેઠી હતી, તેવામાં જેની આગળ કુવાઘ વાગી રહ્યા છે, અને રાજપુરૂષો જેને બાંધીને વધભૂમિ તરફ લઈ ભય છે એવા એક ચોરને તેણે ભેળ્યો. ત્યારે તે રાજપુરૂષોને તેણે પૂછ્યું કે—‘એણે શો અપરાધ કર્યો છે કે જેથી તમે એને વધસ્થાને લઈ ભેળ્યો છો ?’ તે બોલ્યા કે—‘આ ચોરે ચંદ્રવતી દેવીનો રત્નકરંડીયો ચોર્યો છે, તે કર્મથી આ વધ કરવા યોગ્ય છે.’ તે વખતે ચોરે દવદંતીને નમીને કહ્યું કે—‘હે દેવી ! મારાપર તારી નજર પડ્યા છતાં મને મરણાંત દંડ શામાટે મળે ? તું મારા શરણરૂપ થા.’ ત્યારે તે રાજપુરૂષોને પાછા બોલાવીને દવદંતી ચોરને કહેવા લાગી—‘અરે ! તું ભય ન પામ. તારા જીવતરને હરકત નહિ યાચ. ’ એમ કહીને દવદંતી બોલવા લાગી કે—‘જો હું સતી હોઉં, તો એના બંધનો ચારે બાજુથી તૂટી પડે.’ એમ બોલી કમ્પાણી જાળથી તેણે ચોરને ત્રણ વાર છંટકાવ કર્યો, એટલે તરત બંધનો ચોતરફથી તૂટી પડ્યાં. એવામાં ત્યાં કોલાહલ ભૂંચ્યો, ત્યારે ‘આ શું’ એમ વિચાર કરતો ઋષુપર્ણશાલ પરિવાર સહિત ત્યાં આવી ચડ્યો, અને વિશ્વમયથી જેના લોચન વિઠરવર છે એવા તેણે દવદંતીને કહ્યું કે—‘હે પુત્રી ! સર્વત્ર એવો રાજાનો ધર્મ છે કે—દુષ્ટનો નિઘ્રહ કરવો અને શિષ્ટનું રક્ષણ કરવું, પૃથ્વીનો કર લેનાર રાજાએ ચોરાદિકના ઉપદ્રવથી તેનું રક્ષણ કરવું, નહિ તો તે ચોરાદિકના પાપથી પોતે લેપાય. માટે જો આ રત્નના તરકરનો હું નિઘ્રહ ન કરું, તો પરધનાદિકનું હનુ કરવાને બધા લોકો નિર્જય થઈને યત્ન કરશે. ’ ત્યારે દવદંતી બોલી કે—‘હે તાત ! મારા દેખતાં જો આ ગ્રાણી મરાય, તો મુજ શ્રાવિકાની દવા કેવી ? તેટલા માટે એનો અપરાધ સમા કરો. જા મારા શરણે આવેલ છે, એની અરણી દુષ્ટ રોગની જેમ મારામાં પડે દાખલ

યદ છે. 'એ રીતે તે મહાસતીના અત્યાગ્રહથી ઋતુપર્ણરાત્રીએ તે ચારને મૂકી દીધા. મુદ્રા થતાં જ તે ચેર 'તું મારી માતા છે' એમ કહેતાં ભૂતલની રજાથી પોતાના હવારને નિવૃત્તિ મુદ્રા કરે. દ્વંદ્વનીને તાતે થયે અને પ્રણામથી ઉપકાર કરનારી તે દ્વંદ્વનીને નિરંતર ન વિસરતાં તે દિવસે દિવસે તેને પ્રણામ કરતો હતો. એક વખતે દ્વંદ્વનીએ તેને પૂછ્યું કે—'તું કોણ છે ?' અને ક્યાંથી આવ્યો છે ?' તે બધા પોતાનો ક્યાંય તું નિઃશ્ચય થઈને મને કહે.' ત્યારે તે બોલ્યો કે—

"ત્વપસપુરમા મહર્દિક વસન્ત સાર્થવાદનો દુઃખિંગલ નામે દામ્ન હતો. અસુનથી પરામવ પામનાં મેં તેનાજ પદે જાતર હપ્તે લંદરમાંથી કીમતી માલ ઉપાડ્યો. ચારીનો મ.લ હાથમાં હોવાથી પોતાની રક્ષા કરવામાં તત્પર બોલે દુઃખાગ્યે અને રક્તામઃ કુંડારાગ્યોએ મને હુંડી લીધેા. કારણકે હુંડાનું કમ્પાલ ક્યાંથી હોય ? પછી અહીં આવીને ઋતુપર્ણ રાત્રીની મેં સેવા સ્વીકારી, કારણકે મનરવી (પટિન) કોણ ક્રિયા કરે ? અને કરે તો તે રાત્રીની સેવા કરે. ત્યારથી રાત્રીમંદિરમાં સંચરના મેં હુદ જુદિએ ચંદ્રવતી દેવીના રત્ન કરડીયો બોલ્યો. તે રત્નકરંડને ભોત મારૂ ચિત્ત ચલાપમાન થયું, એટલે ઉત્તરીય વચ્ચે પત્રમુખી હંભાવીને તેનું દરજ્જ કરીને દુઃખથી નીકળી ગયેા, બેવામાં ઋતુપર્ણ રાત્રીએ ટેટલીક ચારનો ચેટાથી મને ચાર અમળને મારો. વધ કરવાને તેણે સીપાઇબોને મોંખ્યા. તે કોઠો મને વધમૂમિ તરફ હમ્મ જતા હતા, બેવામાં હે મહાસતી ! તને મેં બેઈ. દૂરથી તારૂં કારણ લેતા પછી વધપટ્ટાને પ્રાપ્ત થયેલ જકરાની એમ તેં મને ઉઘાડ્યો. વગી હે સ્વામિની ! ત્વપસપુર થકી તારા જવા પછી વિશ્વાચલના વિશેષી દ્વાષીની જેમ વસત સાર્થવાદે લોજન તણ દીધું અને સાગ દિવસ ઉપવાસ કર્યા, અને ઘોષામંદુરિયો પ્રતિજ્ઞાપ પાયેલ તેણે અલકમે દિવસે લોજન કર્યું. એક વખતે મહા કીમતી ભેટલું હપ્તે વસન્ત ફૂરેર રાત્રીને ભેવા ગયેા. તે ભેટલાથી સંતુષ્ઠ થયેલ ફૂરેર રાત્રીએ છત્ર, ચામર સહિત તેને ત્વપસપુરનું રાજ્ય આપ્યું, અને તે સર્થપટિને સામંત બનાવીને રાત્રીએ તેનું વસન્ત ધી રીખર બેવું બીજી નામ પાડ્યું. પછી રાત્રીએ વિસર્જન કરેલ વસન્ત ધી દેખર મંભાને વચાટતાં ત્વપસપુરમ્ આવ્યો, અને રાત્રીનું પાલન કરવા લાગ્યો. "

એ પ્રમાણે તેના મુખ થકી પ્રામગીને હર્ષ પાયેલ દ્વંદ્વનીએ ચારને ક્યું કે—'હે વસન્ત ! તે પૂર્વે હુમ્મ કરેલ છે, હવે દીક્ષા લઈને તે હુમ્મને ખાજવ.' એટલે તેણે ક્યું કે—'મનનું વચન પ્રમાણ છે.' બેવામાં ત્વ. લે સાધુ બાબ્બા, દ્વંદ્વનીએ તેમને હોષ દેઈત આદારથી પટિલકયા, પછી તે સતી સાધુબોને દેવેલ દામી કે—'બતવંત ! આ પુરૂષ ભે ચેત્ત હેલ, તો એને મત આપવાની મહેરત્રાની

કરો. 'તેમણે કહ્યું કે—' એ યોગ્ય છે. ' એટલે પિંગલે દીશાની યાચના કરી, ત્યારે સાધુઓએ દેવલવનમાં જઈને તેને તરત દીક્ષા આપી.

હવે એક દિવસે ભીમરથ રાજાના સાંભળવામાં આવ્યું કે—' લઘુ ગ્રંથ કૃષ્ણની સાથે જુગાર રમતાં નવ રાજ્ય લક્ષ્મીને હારી ગયો, અને તેથી કૃષ્ણે તેને કહાડી મૂક્યો. દવદંતીને લઈને તે એક ગોટી અટવીમાં પેડો. હવે કેાણ જાણે તે કયાં ગયો ? જીવતો છે કે મરી ગયો ? ' રાજાના મુખથી તે ત્રમાચાર સાંભળીને પુષ્પદંતી રાણી પણ અત્યંત રૂદન કરવા લાગી. કારણકે દુઃખ આવતાં સ્ત્રીઓને લેાય નજળ (આંસુ) ફર નથી, પણ તે પાસેજ છે. ' પછી ભીમરથ રાજાએ સ્વામીનેા હુકમ બળવવામાં ચાલાક એવા હરિભિન્ન નામના રાજજટુને નગ અને દવદંતીની તપાસ કરવાને મોકલ્યો, એટલે તે નવ અને પોતાના સ્વામીની પુત્રી દવદંતીની સર્વત્ર યોધ કરતો અચલપુરમાં આવ્યો, અને રાજસભામાં પેડો. રાજાની આગળ બેઠેલ તે હરિભિન્નને ચંદ્રયથાએ પૂછ્યું—' હે ભદ્ર ! પુષ્પદંતી અને તેના પરિવારને કુશળ છે ? ' તે બોલ્યો—' હે દેવા ! પુષ્પદંતી રાણીને તો સડા કુશળજ છે, પરંતુ નવ અને દવદંતીનું કુશળ ચિંતાવવા યોગ્ય છે. '

ત્યારે ચંદ્રયથાએ પૂછ્યું કે—' હે રાજજટો ! શું બોલે છે ? ' એટલે તેણે જુગારથી માંડીને નગ, દવદંતીની અત્યંત દુઃખદાયક બધી કથા કહી સંભળાવી. તેથી ચંદ્રયથા રૂદન કરતાં દુઃખવાર્તાથી દુઃખી થયેલ બધા લોકો રોવા લાગ્યા. ત્યાં રાણી સહિત સકલ જનને દુઃખાતુર બોઈને ભૂખથી જેની કુખ ઉડી ઉતરી ગઇ છે એવો રાજજટુ દાનચાલામ ગયો. ત્યાં લોજન કરવા બેઠો, તેવામાં દાનચાળાનો અધિકાર ચલાવનાર, પોતાના સ્વામીની મુલા દવદંતીને તેણે ઓળખી લીધી, એટલે રામાંચને ધારણ કરતા તેણે દવદંતીને વંદન કર્યું, અને ભૂખને વિસારીને વિકસિત નયને તે દવદંતીને કહેવા લાગ્યો—' હે દેવી ! આ તારી શી અવસ્થા ? આજે ભાગ્ય થોડે જીવતી તને બોઈ, હવે બધાને શાંતિ થઈ, ' એમ કહીને તેણે તરતજ ચંદ્રયથા રાણીને વધામણી આપી કે—' તારી દાનચાળામાં દવદંતી છે. ' તે સાંભળી ચંદ્રયથા અતિવેગથી દાનચાળામાં આવીને રામાંચિત થની એવી તે દવદંતીને લેટી પડી, જેમ રાજહંત્રી કગલિનીને આલિંગન કરે તેમ. અને તે બોલી કે—' હે વત્સે ! મને વારંવાર ધિક્કાર છે કે આવા અસાધારણ આમુદિક લક્ષણોથી યુક્ત છતાં તને દુઃખ ઓળખી ન શકી. તેં ગુપ્ત રહીને મને કેમ છેતરી ? હે અનથે (નિર્દોષ) ! દેવયોગે કદાચ દુર્દશા આવી પડે, તો પણ માતાના કુળમાં લાજ શી ? હે પુત્રી ! શું નહીને તેં મૂડી દીધો કે તેણે તને મૂડી દીધી ? ખરેખર ! તેણેજ તને મૂડી હશે, તું તો સતી છે, તેથી તેને કદિ મૂકે નહિ. એ તું પણ દુર્દશામાં આવી પડેલ નહીને તણ દે, તો નિશ્ચય સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે. હે નાથ ! તેં આ સતીને કેમ તણ દીધી ? મારી પાસે

મૂઠી દેખ ન ગયો ? શું આમ કરવું તે તારા કુળને ઉચિત હતું કે મહાસતી બાપાને તે એકલી તણ દીધી ? હે વન્દે ! હું તારું દુઃખ લઈ લઉં, મારો અપરાધ સમા કરજે કે તને મેં ઝોગખી નહિ. હે સતી ! અધકારરૂપ સૂર્યને મરૂડ સમાન તારા ભાવ ઉપર જે આભાવિક તિલક હતું તે ક્યાં છે ? ” એમ કહીને પોતાની યુકે વતી તેના બાદનું માર્ગન ક્યું, એટલે તત્કાલ અગ્નિથી ઉતરેલ મુવર્ણ પિંડની જેમ અને મેપથી કુટન સૂર્યની જેમ તેનું તિલક અત્યંત ચગકવા લાગ્યું. પછી અંદયશ્યા રાત્રીએ દવદંતીને પોતાના હાથે ફનાવ કરાવ્યું. અને તે માત્રીએ આપેલ મનોહર મ્લેચ વસ્ત્રો દવદંતીએ પહેર્યા, એટલે પ્રસન્ન થયેલ અને હર્ષરૂપ જગની વાવણી સમાન એવી અંદયશ્યા દેવી તેને હાથ પકડીને રાત્ર પાસે લઈ આવી, તે વખતે સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયો, અને ઝોયથી ન લેદામ તેવા અંધકારથી સર્વ આકાશ વ્યાપ્ત થઈ ગયું, પરંતુ રાજસભામાં તે અંધકાર, ભણે છડીદારોએ ભટકાઓ હોય તેમ દવદંતીના તિલકના તેજથી તે પ્રવેશ કરી ચક્રયો નહિ, ત્યારે રાત્રીએ અંદયશ્યા દેવીને કહ્યું કે-“સૂર્ય અસ્ત થયો અને અહીં દીવો કે અગ્નિ પણ નથી, છતાં પણ દિવમન્ય ભેવો આ પ્રકાશ કેવો ? ” તે બોલી કે- ‘ આ દવદંતીને જન્મની સાથે ઉપસત થયેલ, તેજના પુલ્લ સમાન તિલક છે, તે તિલકના માહાત્મ્યથી આ ઉચોત સૂર્ય, દીપક, અને રત્ન વિના પણ દેખાય છે. ’ ત્યારે દૈત્યકને દીધે રાત્રીએ પોતાના હાથવતી તે તિલક સંદેશ દીધું, તેવામાં સમા વરદન પર્વતની શુદ્ધ સમાન બની ગઈ, પછી હાથદર કરીને દવદંતીને રાજવંશ્ય દિક્કની વાત તેણે પૂછી, એટલે અધોમુખ કરીને રૂદન કરતી દવદંતીએ નલ-કુલ-રના છુટથી માંડીને સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. ત્યારે રાત્રીએ પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રથી તેના લોચન કુંછીને ઝોયો કે-“ હે પુત્રી ! તું રૂદન ન કર, વિધાતા કરતાં કોઈપણ બલવાન નથી. ’ એવામાં આકાશમયી કોઈ દેવ ઉતરીને તે સભામાં આગ્યો, અને અંતરહિ ઝેડીને દવદંતીને કહેવા લાગ્યો-“ હે માત ! હું પિંગલક નામે ચાર છું. ત્યારી આજ્ઞાથી તે વખતે દીક્ષા લઈને વિહાર કરતાં હું કોઈવાર તપસપુરમાં આવ્યો, અને કમશ્યાનમાં પ્રતિમાએ રહ્યો. એવામાં ચિત્તાથી ઉછળેલ દાવાનલ દર પ્રસયો, તે દાવાનળથી બળ્યા છતાં હું ધર્મધ્યાનમાં વતપર રહી, મરણ પાત્રીને પિંગલ નામે દેવ થયો. એટલે અવધિ-જ્ઞાનથી મારા બલ્લવામાં આવ્યું કે-“તે વધથી બચાવ્યો અને પ્રવચ્ચા અપાવી, તેના પ્રભાવથી હું મુરચ્છન્યો લોકતા થયો. હે સ્વામિની ! મહાપાપી એવા મારી તે વખતે જો ઉપેક્ષા કરી હોત તો ધર્મ પામ્યા વિના મરણ પાત્રીને હું નર-કમાં ભાત. હે દવદંતી ! તારા પ્રસાદથી હું દેવસંપત્તિને પામ્યો, તે કારણથી હું તને ભેવાને આવ્યો છું. તું ચિરકાલ વિજય પામ. ” એમ કહી સાત કોટિ મુવર્ણ વરસાવીને તે દેવ અંતર્ધાન થયો. એ પ્રભાસે સાક્ષાત્ જિનધર્મનું રૂપ ભેડેને નગુપર્ણરાત્રીએ પણ આદર્શ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો.

હવે અવસર મેળવીને હરિમિત્રે રાજાને કહ્યું કે—‘હે દેવ ! દવદંતીને પિતાના ઘરે જવાની રજા આપો. જોનો વિરહ લાંબા વખતથી તેને સાહે છે.’ અંદ્રધરાએ પણ તે વાતને ટેકો આપ્યો, એટલે ‘ભલે યુગ્મીથી ભય’ એમ કહીને રાજાએ દવદંતીને કુડિનપુર જવાને સેના સાથે આદેશ કર્યો. તેને આવતી સાંભળીને ભીમરથરાજા અત્યંત સ્નેહથી સામે આવ્યો. પિતાને જોતાંજ પગે ચાલતી દવદંતી વિકસિત નયને હર્ષ પૂર્વક સત્વર દોડીને પિતાના પગે પડી. લાંબા વખતે મળેલા તે પિતા પુત્રીના લોચનથી પડતા અશ્રુજાગથી જમીન કાઢવવાની બની ગઈ. એવામાં પોતાની પુત્રીને આવેલ જાણીને સ્નેહથી રામાંચિત થયેલી પુષ્પવતી રાણી ગંગા જેમ ચમુનાને મળે તેમ એકદમ તેને ભેટી પડી. તેને મળે વજગીને દવદંતી સુક્રતકંઠે રોવા લાગી. કારણકે ઈષ્ટ જન જોવામાં આવતાં પ્રાણીઓને દુઃખ જાણે તાલુકં થાય છે. પછી તરતજ જળથી પોતાના મુખ કમળ ધોઈને તે બંને પરસ્પર દુઃખને પ્રગટાવવા પૂર્વક વાતો કરવા લાગી. દવદંતીને પોતાના ખોળામાં બેસારીને પુષ્પદંતી કહેવા લાગી કે—‘હે આયુષ્મતી ! તું ભાગ્યયોગે અમારા જોવામાં આવી છે, તેથી હજી અમારું ભાગ્ય જાનતું છે. તું સુખે આપણા ઘરે કાલ નિર્ગમન કરતાં લાંબા વખતે પણ પતિને જોઈશ, કારણ કે જીવતો નર ભદ્રા પામે’ પછી સંતુષ્ટ થયેલ ભીમરથ રાજાએ હરિમિત્ર રાજબંદુને પાંચસો ગામ ભક્ષીશમાં આપ્યા, અને કહ્યું કે—‘નલના આવતાં તને હું અર્ધ રાજ્ય આપીશ.’ પછી નગરમાં આવીને રાજાએ દવદંતીના આગમનનો મોટો જોશબધ કર્યો. સાત દિવસ દેવપૂજા અને શુક્રપૂજા વિશેષથી કરી. આઠમે દિવસે રાજાએ પુત્રીને કહ્યું કે—‘હે વત્સ ! હું એવો ઉપાય કરીશ, કે જેથી નજા પોતાની મેળે અહીં આવશે, માટે ચિંતા કરીશ નહિ, સુખેથી રહે, હજારે હજારે બધું સાઈં થશે.’ એટલે દવદંતી ત્યાં પિતાના ઘરે બહુજ આનંદથી રહેવા લાગી.

હવે નલનો સંબંધ કહે છે—તે વખતે દવદંતીને મૂકીને જંગલમાં ભમતાં નલે વનના એક ભાગમાં ઉછળતા ધ્રુમને જોયા. અંજન સમાન સ્થામ તે ધ્રુમ, ગગન તરૂને પૂરવાને અથવા તો ચંદ્ર, સૂર્ય અને નક્ષત્રાદિકને જાણે સ્થામ બનાવવાને ઉભે ચડતો હતો, અથવા તો જેની પાંખ છેદાયેલી નથી એવો કોઈ પર્વત આકાશમાં ભય છે. ! એવો જામ ઉપજાવતો હતો. એવામાં સજ્જવારમાં જવાગાની એણી સમાન વિકરાત તે ધ્રુમ ચારે બાજુ પ્રસરી ગયો. ત્યારે બગતા વાંસનો તડતડાટ શબ્દ અને જંજલી પ્રાણીઓનો આકંઠ નલના સાંભળ્યો. કે—‘હે ઈશ્વરકુળના તિલક સમાન નવરાજા ! હે હરિયોત્તમ ! મને બચાવ. જો કે પુરુષવ્રતથી તું નિષ્કારણ ઉપકારી છે, તોપણ હે રાજન્ ! તારાપર હું ઉપકાર કરીશ.’ ત્યારે શબ્દના અનુસારે આગળ જતાં લગાએના મુચ્છાના મધ્ય ભાગમાં આવી ગયેલ

અને 'બચાવ બચાવ' એમ જોણતા એક મોટા સર્પને તેણે જોયો, અને તેને પૂછ્યું કે—'હે ભુજંગ તું મારા નામ અને વંશને ક્યાંથી જાણે છે ? અને મનુષ્યની ભાષા તું કેમ જાણે છે ?' ત્યારે તે જાણ્યો કે—'હું પૂર્વ જન્મમાં મનુષ્ય હતો, કર્મને લીધે સર્પ થયો છું. તે જન્મના અવધાનથી મને માનુષી ભાષા આવડે છે. હે યજ્ઞોદિધાન ! મહા-કેન્દ્રવલ્લ જેવું મને અવધિજ્ઞાન છે, તેથી તારું નામ, તારો વંશ અને તને હું જાણું છું.' તેથી અનુકંપા ઉપર યજ્ઞોદિધાને કંપતા ભુજંગને ખેંચી કહાડવાને લગાવ્યા વન ઉપર પોતાનું વસ્ત્ર નાખ્યું. એટલે રાજાના ઉત્તરીય વસ્ત્રના છેડાને મેગળીને તારના તાંત્રથી જેમ વીંટી વીંટાણ તેમ સર્પે પોતાના શરીરથી તેને વીંટી લીધા. ત્યારે સર્પથી વીંટાઈ ગયેલ પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રને નલે કુવામાંથી દોરતીની જેમ ખેંચી કહાડ્યું. પછી અભિરહિત ખાલી જગ્યામાં જઈને મૂકવાને ઇચ્છતા તે રાજાને ભુજંગે હાથમાં દર્શ્યો. એટલે પરમેશ્વરના ત્રિંદુની જેમ તે ભુજંગને જમીનપર ફેંટીને નલ કહેવા લાગ્યો—'અરે ! ઉપકાર કરનાર મારી ઉપર તે' કીકે ઉપકાર કર્યો ! જે દુષ પાપ, તેને પણ તમારી જાત દગ્ધે છે.' એમ વિવાદ કરતા નલના અંગે પસરતા વિષથી તેનું શરીર કુલકું થઈ ગયું. આશીર્વાદ સર્પના ઝેરથી ધસ્ત થયેલ નલ ગ્રેતની જેમ પીળા કેશવાળો થઈ ગયો, ઉંટની જેમ તેના હોઠ લાંબા, ફકતી જેમ તેના હાથ, પગ સૂકમ, અને ઉદર મોટું—એમ સર્પાંગે તે બીભત્સ અને વિદુત આકારને ધારણ કરનાર નટકાની જેમ કણ્ઠવારમાં વિરૂપ થઈ ગયો, એટલે તેણે વિચાર કર્યો કે—'આવા રૂપથી હવે મારે જીવવું જુદા છે. માટે પદ્મોદકને સાધવાવાળી દીક્ષાને હું અંગીકાર કરું.' એમ ચિંતાતુર થઈ નલ વિચાર કરે છે, તેવામાં તે સર્પ પોતાનું રૂપ ફેરવીને દિવ્ય આલસણ અને વસ્ત્ર ધારી તથા મહાન તેજના પુંજરૂપ દેવ બની ગયો, અને કહેવા લાગ્યો કે—'હે નલ ! તું એક ન પામ, હું તારો પિતા નિષધ છું. તે વખતે તને રાજ્ય આપીને મેં દીક્ષા લીધી, તેના પ્રભાવથી હું પ્રલયોદકમાં દેવ થયો, અને અવધિજ્ઞાનથી હું જ્ઞાને પ્રાપ્ત થયેલ તને મેં જોયો. મેં માથા સર્પ થઈને તારા શરીરને વિરૂપ બનાવ્યું, તે કેવલ કટવા આપધનના પાનની માફક તું હિતકારી સમજી લેજો. કારણકે જે રાજાઓને તે પોતાના ભેગ બનાવ્યા હતા, તે તારા શત્રુઓ વિરૂપ-તાથી ન જોગખાવ એવા તને હવે હરકત કરી શકશે નહિ. અત્યારે દીક્ષાનો મનોરથ કરીશ નહિ, કારણ કે તને ચિરકાલ હજી લેખ જોગવવાના બાકી છે. દીક્ષાનો અવસર હું તને જણાવીશ. માટે અત્યારે સ્વસ્થ થા ! પુત્ર આ બિરવદ્ધ અને રત્નકરંડકને તું ધ્રુવજી કર, અને વાતથી એની દક્ષા કરજો. જ્યારે તને પોતાનું અસલ મુંદર રૂપ બનાવવું હોય, ત્યારે આ દ્વગને તું ફેંટી નાખજે, તેની અંદર દેવદૂધ વચ્ચે તારા જોવામાં આવશે, અને તેજ વખતે રત્નકરંડકને ઉઘાડજે, તે

તેમાંથી હારાદિક ભૂખણે નીકળ્યો. તે વચ્ચે અને ભૂખણેને ધારણ કરતાં તું તર-
તજ તેજ દેવના જેવા આકાર સમાન પોતાના રૂપને પામીશ. ” એમ સાંભળીને
હર્ષ પામતાં નવે તેને પૂછ્યું કે— ‘ હે તાત ! તારી પુત્રવધૂ જ્યાં મૂકી હતી,
ત્યાંજ છે કે બીજે કયાંય આવી ગઈ છે ? ’ ત્યારે દેવે પણ તે ધ્યાનના ગમનથી
માંડીને કુંડિનપુરમાં આવવા સુધીનો કવચંતીનો જપો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો,
અને નહને કહ્યું કે— ‘ હે વત્સ ! જંગલમાં શા માટે ભય છે ? જ્યાં તારે જવાની
ધમ્મણ હોય, ત્યાં હું તને લઈ જાઉં. ’ એટલે નહ જોડ્યો કે— ‘ હે તાત ! મને સુમુખાર
પુરમાં લઈને મૂક. ’ ત્યારે એક આંખના પલકારા માત્રમાં નહને ત્યાં મૂકીને દેવ પોતાના
સ્થાને ચાડ્યો ગયો. પછી કુખજ નહે તે નગરની પાસેના નંદનવનમાં સિદ્ધાચલન
સમાન એક પ્રાસાદ (ચેત્ય) જોયો. તેની અંદર પ્રવેશ કરતાં ત્યાં શ્રીનમિનાથની તેણે
પ્રતિમા જોઈ, એટલે રામાંચિત થઈ તેને વંદન કરીને તે નગરના દારમાં ગયો.
તે વખતે ત્યાં આલાનસ્તંભને ઉખેડીને એક મહોન્મત્ત હાથી છુટો થઈને ભમતો
હતો, તે મહાવાયુની જેમ વૃદ્ધોને ભાંગતો હતો, વળી મહાવતોને પણ તે ગણ-
કારતો ન હતો. તે હાથીને વશ કરવાને અસમર્થ થતાં દુધિપર્ણુ રાજા કિલ્લા-
પર ચડીને ઉંચેથી કહેવા લાગ્યો— ‘ જે કોઈ મારા હાથીને વશ કરે, તેને વાં-
છિત અવસ્થા આપું, અરે ! શું હાથીપર ચડવાને કોઈ સમર્થ છે ? ’ તે સાંભ-
ળીને પેલો કુખજ જોડ્યો— ‘ કયાં છે તે હાથી ? તમારા દેખતાં હું તેને વશ
કરી લઉં. ’ એમ તે કહેતો હતો, તેવામાં હાથી ગજના કરતો તેની પાછળ
દોડ્યો, એટલે કુખજ પણ મગે જાણે પૃથ્વીનો સ્પર્શ ન કરતો હોય તેમ ગજની
સામે દોડતાં તે ભય ન પામ્યો. તે વખતે ‘ અરે ! માર્યો જઈય, દૂર ખસી જા ’
એમ દયા લાવીને લોકો કહેવા લાગ્યા, પરંતુ તે કેસરીની જેમ દોડતો ગયો.
પછી કુખજ કડાની જેમ લાંબો થઈ ગયો પાછો દૂર સરી ગયો, પૃથ્વીપર પડ્યો
અને આજોટ્યો—એ રીતે હાથીને છેતરતો વારંવાર પૂછીને જોરથી દબાવતો
માત્રિક જેમ સર્પને સતાવે તેમ તે હાથીને તેણે ખેદ પમાડ્યો, એટલે હાથીને
થાકી ગયેલ જાણીને સિંહની જેમ તરત કુદકો મારી, કંઠમાં રહેલ સાંકળપર
પગ રાખીને તેના સ્કંધપર ચડી ગયો, અને ચપેટા (લપડાક) થી કુંભસ્થલને
મારતાં તેણે તેની ગાંઠ મજબુત કરી દીધી. પછી અંકુશને નચાવતો, કુખજ
ચીત્કાર કરનાર તે હાથીને હાંકવા લાગ્યો, એટલે બધા લોકોએ તેના જયજય
નાદ જાહેર કર્યો. ત્યારે રાજાએ પોતે તે કુખજના ગજામાં સુવર્ણની સાંકળી
નાખી, અને કુખજ તે કુંજરને મદરહિત કરીને આલાનસ્તંભપર લઈ ગયો.
પછી નિર્મળ યશશાળો કુખજ નહ પ્રણામ કરતાં દુધિપર્ણુરાજાની પાસે બેઠો,
એટલે રાજાએ તેને કહ્યું કે— ‘ હે કુખજ ! શું બીજું પણ કાંઈ જાણે છે ?
વખતસર જાણતો હશે. ’ તે જોડ્યો— ‘ હે રાજા ! બીજું તને શું જતાવું ?

‘સૂર્યપાક રસવતી (રસોઈ) બાલું છું, તે જોવાની શું તારી ઇચ્છા છે ? ’
 એટલે રાજાએ ‘હા’ કહી, કૈતુકથી પોતાના ઘરે આવી ચોખા વિગેરેની બધી
 ચમચી તેને અર્પણ કરી, ત્યારે તેણે પણ તેને સૂર્યના આતપમાં મૂકીને સૂર્ય-
 પાકને સંભારતાં તરત દિવ્ય રસવતી તૈયાર કરી આપી. બાલે કદપવૃત્તે
 પાપેષ હોય તેવી તે રસવતીથી આશ્ચર્ય પામતા દધિપર્ણરાજાએ પરિવાર સહિત
 ‘જન કયું’ ધમને દૂર કરનાર તથા પરમ દુર્ષને આપનાર એવી તે રસવ-
 તીના આસ્વાદ લખને રાજા બોલ્યો—“ આવી રસવતી તો નહ બાલે છે, બીજા
 ધને ખમર નથી. નહની સેવા કરતા એ રસવતીનો મને લાંબો પારચય છે. હે
 કુજ ! શું તું નહ છે ? પણ તે આલો વિકૃત રૂપધારી નથી. બંસં યોજન દૂર
 હોવા તેનું અહીં આગમન કયથી ? અને બરતાર્ધનો સ્વામી તે એકલો કયાંથી
 ય ? દેવતા અને વિદ્યાધરો કરતા તેનું અધિક રૂપ મેં જોયું છે, માટે તું તો
 નથી ” પછી તે કુજ પર તુટ ચયેલ રાજાએ તેને વસ્ત્રાસરણાદિક, એક
 ખટકા અને પાચસો ગામ આપ્યા, એટલે પાચસો ગામ શિવાય બીજું બધું
 જે લઈ લીધું. ત્યારે રાજાએ કયું—“ હે કુજ ! શું બીજું કંઈ તને આપું ? ’
 બોલ્યો—“ ત્યારે મારું આટલું વહિત પૂરો, ’કે તારા શબ્દમાંથી શિકાર
 ને મહાપાન દૂર કરો. ’ એટલે તેના વચનને માન્ય રાખી રાજાએ પણ પોતાના
 શબ્દમાં શિકાર અને મહાપાનની વાતને પણ બંધ કરી લીધી.

હવે એક વખતે દધિપર્ણરાજાએ કુજને એકાંતમાં પૂછ્યું કે—‘તું કોણ
 ? કયા સ્થાનથી આવ્યો છે ? કયાનો વસનાર છે ? ત્યારે પોતાનો બધો વચ્ચાંત
 કહી દે. ’ તે બોલ્યો—‘ હું કૌશલેશ્વર નવરાજાનો હુડિક નામે રસોયો
 , તેની પાસે હું જગાઓ રીખ્યો છું. નહના નાના ભાઈ કુજરે જુગારમાં તેને
 લીધો, એટલે બધી પૃથ્વીને તે હારી ગયો. ત્યારે દવદંતીને લઈને તે
 ગણમાં આવ્યો ગયો અને ત્યાં તે મરણ પામ્યો. તેથી હું તારા નગરમાં આવ્યો
 , પણ કપટી અને કુપાત્રને પોષનાર એવા કુનૃપ કુજરનો મેં આશ્રય ન લીધો. ’
 એટલે નહની મરણવાર્તાથી દધિપર્ણરાજા પણ બાલે વજથી હણાયો હોય તેમ
 પરિવાર સહિત અત્યંત આકંઠ કરવા લાગ્યો, અને અધુપૂર્ણ લોચને તેણે નહનું
 કાર્ય કયું. તે વખતે કુજ મનમાં બહુજ દસવા લાગ્યો.

એક દિવસે દધિપર્ણરાજાએ દવદંતીના પિતા પાસે કોઈક કારણસર દૂત
 કયો. બીમરચરાજાએ તેના સત્કાર કર્યો પછી તેની પાસે કેટલાક દિવસ સુએ
 ત્યાં ચતુર સિદ્ધામહિ તે દૂતે એક વખતે પ્રસંગ નીકળતાં કહ્યું કે—“ હે સ્વા-
 ન ! મારા સ્વામી પાસે નવરાજાનો રસોયો છે. તેને નહ રીખવેલ છે, તેથી તે
 પાક રસવતી કરી બાલે છે. ’ તે સાંભળી ચકિત થયેલી દવદંતીએ પિતાને
 કે—“ હે તાત ! ચરપુરૂષ એકલીને તપાસ કરો કે તે રસોયો કેવો છે ?

કારણ કે મૂર્ચ્છાક સ્વપતી નહિ વિના જીભે કોઇ જાગૃતો નથી, માટે સ્વરૂપ ગોપ વીને ને નહ જ રહ્યો હશે. ' પત્રી સ્વામીના કામમાં કુશલ એવા કુશલ નામના વિપ્રને જોડાવીને કલકાર પૂર્વક લીમરથરાજાએ આદેશ કર્યો કે—' તું મુમુક્ષુ નગરમાં જઈને રાજાના સોગાને જોઈ કે તે કેવી કેવી કરાને જાણે છે અને તેનું સ્વરૂપ કેવું છે ? ' આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે ' એમ કહીને તે ચાલ્યો અને સાદા શકુનાથી પ્રેરાયેલો ને મુમુક્ષુરૂપમાં ગયો. ત્યાં લોકોને પૂછતા પૂછતા તે કુજની પામે જઈને પેડો, પાત્રો તને મથા જે વિરૂપ જોઈને તે ખેડ પાડ્યો, અને મનમાં ચિંતવતા તાગ્યો કે—' ક્યા નહ અને ક્યા આ ? ક્યા મેરૂ અને ક્યાં સરસવ ? હવેંતીને વૃથા નડતો જામ કંપજ થયો છે, ને પાત્ર બનાવર નિર્લય કરીશ. ' એમ ખારીને નવના અગત્ય ગર્ભિત ને નીચના પેડાક બાગ્યો—

“ નિર્ગુણાનાં નિમ્યાણા, નિઃસ્વાના દુરાવનામ્ ।

પૂરેશો નજ ગર્ભકઃ પર્ત્તો ન્યાજ વઃ મર્તામ્ ॥ ૧ ॥

મૃત્તમૈર્કાર્કર્ત્તી મૃત્તા, વિશ્વગ્નાં મ્વજતઃ પ્રિયામ્ ।

કર્મેશને કથં વર્તા, નૈર્કર્ત્ત્યમેશઃ ” ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ નિર્લય જનો, નિર્લજ્જ જનો, નિર્મળ જનો અને દુર્જનોમાં એક નહ જામેર છે, કે જોઈ પાતાની તરી શીને નહ દીધી. મુનેશી, એ કહી, મુન્યા અને વિશ્વમુનેશી પ્રિયાના ત્યાગ કરતા અકષતુદ્ધિ નહતા પગ કેમ ચડયા ? ” તે વિપ્ર વારવાર એ પ્રમાણ બોલતો હતો, તે સાંજાવીને પાતાની વિશ્વ શબ્દ આજ્ઞા જના કોચનથી અનહત આગુ તરી રહ્યા છે એવો નહ રોવા દાવ્યો ત્યારે શાકલે પૂછ્યું કે— તુ શા માટે રૂદન કરે છે ? ' એટલે તે દુઃ- સિદ્ધિ બોલ્યો કે—' કંટુરુદ્ધમથ તાડે નીચ ભાજવળ અને રંડુ આવે છે. પત્રી કુજને કોડકને અર્થ પૂછ્યો, ત્યારે શાકલે જવાબથી ખારીને કુડિનપુરમાં હવેંતી જાવી ત્યાં મુરીને એવો વૃજન કરી સજાગાયો, અને કૂરીને તે બોલ્યો કે—“ એરૂ કુજ ! તું મૂય શાક દવવનીને બનાવી જાણે છે, એમ દમિપર્જ રાજાના કને જીમરથ મળને કુત્ર. તેથી એવી કરાને નહ ચિત્તવ બીજમ. નહોય, એમ કહીને હવેંતીને રાજાના પિત્રને વીનવીને તને એવા માટે મને મિત્રાયો છે, પણ તને એવું અને વિચાર થયો કે—વિરૂપ આકારને ધારજી કરનાર તું કુજ કયાં ? અને વિશ્વ રૂપને શાકલે કવન ને નહ કરાં ? ખમ્બુના કયાં અને મૂર્ચ્છા કયાં ? ' અર્થો અવગત અને જે કુજ કંટુરુદ્ધ થઈ, તે જ્યાં બોલો થઈયો, કાનુકે તું નહ નથી. ' પત્રી કુજ હવેંતીને દુદામ સંજાગે અને અધિકારી રોનો તે વિપ્રને આશ્ચર્ય પાતાના શરે તેની થયે. અને બોલ્યો કે—' કે જાડ ! મહાનદી હવેંતીનો અને મહાપુરુષ નહ રાજાનો કયા કહેવ નહ કે દુઃકુ સ્વામન કરે ? ' એમ

કરીને સ્નાન, ભોજનાદિકથી તેને સતકાર કર્યો, અને દધિપર્ણ રાત્રીએ જો આભ
 દ્વાદશ આખ્યાં હતાં, તે તેણે વિખતે આપી દીધાં. પછી કુશલ વિષ્ણુ કુશલે કુડિન-
 પુર પહોંચ્યો અને ત્યાં ભીમરથ રાત્રીને જોવામાં આવેલ કુળજનું સ્વરૂપ કહી
 બતાવ્યું. કુળજે જેમ હાથોને વચ કર્યો હતો, અને નજરે જોયેલ સૂર્યપાક રસ
 વતી તેણે કહી સંભળાવી, તથા સુવર્ણની માગા, લાખ ટકા અને વસ, આભરણા
 દિક જે કુળજે આખ્યાં હતાં તે દેખાડ્યાં, તથા પોતાના 'લોકનું' માન પણ કહી
 સંભળાવ્યું. 'ને સામગીને સતી દવદંતી બોલી કે—' તે નવજ આવું વેરૂંપ કોઈ
 આહારના અગર કર્મના દોષથી પામ્યો હશે. કારણકે—હાથીની શિશુનું આવું
 કોશલ, આવું અલ્પુત દાન અને સૂર્યપાક રસવતી—એ નહિ વિના કોઈને હોય
 જ નહિ. માટે હે તાત ! તે કુળજને ગમે તે રીતે અહીં લાવો કે જેથી દગિતાદિ
 કષ્ટથી હું પોતે જોઈને પરીક્ષા કરું. ' એટલે ભીમરથ રાત્રી બોલ્યો—' હે પુત્રી !
 તારા મિત્રા સ્વયંવર માટેને દધિપર્ણ રાત્રીને બોલાવવાને દૂત મોકલીએ, તારા
 સ્વયંવર સામગીને દધિપર્ણ આવશે, કારણકે તે પ્રથમ પણ તારામાં લુગ્ધ હતો,
 પણ તું તો નહને વરી. દધિપર્ણની સાથે તે કુળજ પણ આવશે. કારણકે જો તે
 નહ હશે, તો પોતાની પ્રિયા બીજને અપાતી તે સહન કરી શકશે નહિ. નહ
 અધની કયા (પરીક્ષા) ને બાલુચર છે, માટે જો તે કુળજ નહ હશે, તો પોતે
 રથને ચલાવતા રથના અધીષ્ઠીજ તે બાલુચરમાં આવી જશે. કારણકે નહથી પ્રેરા-
 યેલા અશ્વો વાયુના વેગે જાય છે, જાતે તે અશ્વરૂપે વાયુ હોય તેવા દેખાય છે. હે
 પુત્રી ! આપણે નહકેના દિવસ જણાવીશુ ત્યારેજ આવશે તે નવજ હશે. કારણકે
 શીનો પરાભવ કોઈ સહન કરતો નથી, તો નહરાબનું શું કહેવું ? ' એવા નિર્ણય
 કરીને ભીમરથ રાત્રીએ દૂત મોકલી દધિપર્ણને પંચમીના દિવસે બોલાવ્યો. ત્યારે
 ત્યાં જવાને ઉત્તમકે એવો તે રાત્રી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—' દવદંતીને મેગવ-
 વાની બહુ ઈચ્છા છે, પણ તે બહુ દૂર હોવાથી આવવી શકે ત્યાં કેમ પહોંચાય ?
 ' હવે શું કરવું ? ' એમ ચિંતવતાં અદ્ય જલમાં મત્સ્યની જેમ તે ખેદ પામ્યો.
 ત્યારે કુળજે વિચાર્યું કે—' સતી દવદંતી બીજ પુરૂષને વંછે નહિ. અલવા ઇંડો
 તો હું હયાલ છતાં બીજે કોણ તેને લઈ શકે ? હું દધિપર્ણને છ પહેરમાં કુડિન-
 પુરમાં પહોંચાડી દઉં કે જેથી એની સાથે મારે પણ પ્રાસંગિક જવાનું દર્શ થશે. '
 એમ પારીને તેણે રાત્રીને કહ્યું—' રાત્રી ! તું ખેદ ન કર, કારણ કહી દે. કારણ
 કે દાન બદલા વિના દાંતીની પણ ચિકિત્સા ન થાય ' રાત્રી બોલ્યો—' હે કુળજ !
 નહરાબ મરણ પામ્યો, એટલે રીતે પણ શકે રીતી ગુપ્ત પાંચમના દિવસે તે
 દવદંતીને સ્વયંવર થશે, પણ તે જખતને હવે છ પહેરમાં જાડી છે. આ બહુ
 દુઃખ વખતમાં હું ત્યાં રીતે જઈ શકીશ. દૂત પણ જે રસ્તેથી યજ્ઞ દિવસે
 પહોંચ્યો, તે રસ્તે હું કોઈ દિવસમાં કેમ પહોંચું ? તેથી તેનાપર હું વધુ લુગ્ધ

હું' કુખ્જ બોલ્યો—'હે રાજન્ ! તું ખેદ ન કર. તને અદ્ય વખતમાં પણ હું કુડિનપુરમાં લઈ જઈશ. અશ્વસહિત રથ મને સોંપી દે.' એટલે રાજાએ ખુશી થઈને કહ્યું કે—'તારી ઈચ્છા મુજબ લઈ લે.' પછી કુખ્જે સુંદર રથ અને નાનીઆ બે ઘોડા લીધા. તેને સર્વ રીતે દક્ષ ભેટીને રાજા વિચારમાં પડ્યો કે—'આ કોઈ સામાન્ય પુરુષ નથી, દેવ કે વિદ્યાધર હશે.' હવે રથને તૈયાર કરીને કુખ્જે રાજાને કહ્યું કે—'હે રાજન્ ! રથપર બેસો. પ્રભાતે હું તમને કુડિનપુર પહોંચાડી દઈશ.' ત્યારે રાજા, રથગીધર (પાન બીડું આપનાર) છત્રધર, બે આમર ધરનારા, અને કુખ્જ—એમ છ માણસ તે રથપર બેઠા. પછી દેવતાએ આપેલ ગિરિય અને રત્નકરંડકને વચ્ચેવતી કેડમાં બાંધી, પંચ નમસ્કારને સંભારીને તે રથ ખેડવા લાગ્યો. નલ જેના અશ્વો ચલાવી રહ્યો છે એવો તે રથ આકાશમાં દેવ વિમાનની જેમ આદ્યો, એવામાં રથના વેગને લીધે પચનથી ઉટેલ રાજાનું ઉત્તરીય વચ્ચે પડી ગયું અને પડતાં જાણે નલના ઓવારણા લેતું હોય તેમ જોવામાં આવ્યું, ત્યારે રાજાએ કુખ્જને કહ્યું—'એક સ્વલ્પવાર રથને ઘેરો, કે જેથી પક્ષીની જેમ ઉડી ગયેલ વચ્ચેને હું લઈ લઉં.' એમ તેણે કુખ્જને જેટલામાં કહ્યું, તેટલામાં રથ પચીસ યોજન આગળ નીકળી ગયો. એટલે કુખ્જે હસતાં હસતાં કહ્યું કે—'રાજન્ ! તારું વચ્ચે કયા છે ? વચ્ચે પડ્યા પછી આપણે પચીસ યોજન આગળ નીકળી આવ્યા. આ અશ્વો મધ્યમ છે, પણ જો ઉત્તમ હોય, તો એટલીવારમાં પચાસ યોજન કાપી જાય.' હવે હિપિપર્ણુ રાજાએ દૂરથી અનેક ફલથી ભ્રાસ એવું બિભીતક નામનું વૃક્ષ જોયું. તેને જોતાં રાજાએ સારથિને કહ્યું કે—'આ વૃક્ષમાં જેટલાં ફળો છે, તે ગણવા વિના પણ હું જાણું છું, પાછા વળતાં હું તને એ કૌતુક દેખાડીશ.' કુખ્જ બોલ્યો—'હે રાજન્ ! કલકે-પથી કેમ કહે છે ? અશ્વકળાને જાણનાર હું સારથિ છતાં તારે કંઈ ચિંતા ન કરવી. એક મુષ્ટિ પ્રહારથી તારી આગળ હું બધાં ફળ પાડી નાખીશ.' રાજા બોલ્યો—'હે કુખ્જ ! તો તું ફલોને પાડ અને કૌતુક ભેટલે, તે અઢાર હજાર છે.' પછી કુખ્જે તે ફળો પાડ્યાં અને ગણતાં તે તેટલાંજ થયાં. એક ઓછું કે અધિક ન થયું, ત્યારબાદ હિપિપર્ણુ માગણી કરતાં કુખ્જે અશ્વપરીક્ષાની વિદ્યા આપી અને રાજા પાસેથી તેણે યથાવિધિ સંખ્યા વિદ્યા લીધી. પ્રભાતે જોના કુખ્જ સારથિ છે એવો તે રથ કુડિનપુરની પાસે આવ્યો, એટલે હિપિપર્ણુ રાજાનું મુખ વિકસિત થયું, તેજ વખતે પ્રભાતે દવદંતીએ સ્વપ્ન જોયું અને હર્ષ સાથે જોયું તેવું તેણે પિતાની આગળ કહી જતાવ્યું કે—'હે તાત ! મુખે મુતેલી મેં આજ પ્રભાતે નિર્વૃત્તિદેવી ભેટ, અને તેણે અહીં લાવેલ કોચલાનમરીનું ઉદ્યાન મેં આકાશમાં જોયું, તેમાં પુષ્પ અને ફલયુક્ત સહકાર (આશ્ર) વૃક્ષ જોયું, તેની આસાથી હું તે વૃક્ષપર ચડી અને તેણે મને હાથમાં વિકરવર કમલ આપ્યું. હું ત્યાં ચડતાંજ એક કોઈ પક્ષી પૂવે ચડી બેઠું હતું તે તરતજ જમીનપર પડી ગયું."

એમ સ્વપ્ન સાંભળીને ભીમરથ રાજાએ પણ કહ્યું કે—“હે પુત્રી ! એ સ્વપ્ન
શુભ છે, તે આ પ્રમાણે—” એ નિર્વૃત્તિદેવી તે તારો પુણ્યરાશિ ભાગી, વળી આ-
પ્રથમાં કોયલાનું દિવાન બેસું તે તને કોયલાનું એશ્વર્ય આપનાર છે, સહકારપર
અણવાધો હવે તરત પનિસાથે તારે સમાગમ થશે, વિકસ્વર કમલ આપવાથી તારું
સતીત્વના યથારૂપ કમલ તે નહ સંગમરૂપ મૂર્ચ્ચી વિકસ્વર થશે, ત્યાં અગાઉથી
થઈ લેહેલ જે કોઈ પછી પડ્યું, તે તો કુબર રાજ્ય થઈ જરૂર પતિત થશે. ’
પ્રભાતકાલે સ્વપ્ન બેવાથી તને આજે નહ નિશ્ચય મલશે. કારણ કે આ સમયે
બેવામાં આવેલ સ્વપ્નસત્ત્વર ફગને આપનાર થાય છે, એમ સ્વપ્નપાડકોના
શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. ” બેવામાં તેજ વખતે દક્ષિપર્ણરાજ નગરના દરવાજા પાસે
આવ્યો, અને મંગળા નામના કોઈ પુરૂષે તેનું આગમન ભીમરાજાને કહી
સંભળાવ્યું એટલે ભીમરાજા પણ તેની સંમુખ આવ્યો, અને મિત્રની જેમ
મળ્યો, પછી સ્થાન આપવા વિનંદેનું આતિથ્ય કરીને ભીમ રાજાએ તેને કહ્યું કે—
‘તારો રસોયો કુબ્જ સૂર્યપાક રસવતીને બલે છે, તે બેવાની મારી ઈચ્છા છે,
માટે બતાવો. હમણું બીજા વાગ્યું પ્રયોજન નથી. ’ એટલે દક્ષિપર્ણે તે રસવ-
તીને માટે કુબ્જને લુકમ કર્યો, ત્યારે કમ્પવૃક્ષની જેમ તેણે પણ તે ક્ષણવારમાં
તૈયાર કરી બતાવી. પછી દક્ષિપર્ણના આમંહથી તેનો સ્નાહ આપવાને પરિવાર
સહિત ભીમરથ રાજા તે રસવતી જમ્યો, અને તે વખતે તેના ભાતથી બદેલો
થાગ મગાવીને દવદંતી પણ જમી, તેના રસાસ્વાદથી તે કુબ્જને તેણે નહ
બાણી લીધી, અને કહ્યું કે—‘મારા રાની આચાર્યે પૂર્વે કહ્યું છે કે—’ સૂર્યપાક
રસવતી આ ભરતસેત્રમાં નહ યિવાય બીજે કોઈ બનાવી શકશે નહિ. ’ આ કુબ્જ
કે કુંડ (વામન) મને તેવો હોય, પણ તેમાં કંઈક કારણ લાગે છે, પરંતુ આ
નહ જ છે, તેમાં મને સંશય નથી. વળી નહની એક પરીક્ષા સૂર્યપાક રસવતી છે,
અને બીજા પણ પરીક્ષા છે—નહની અશુદ્ધિને સ્પર્શ થતાં હું અવસ્થ દામચિત
શાકું છું. માટે આ કુબ્જ બલે મને તિલક કરતા હોય તેમ સ્પર્શ કરે. આમાં
કોઈ પણ નિશાનીથી જો આ સત્ય થશે, તો નહ જ છે. ” ત્યાર પછી ભીમરથ
રાજાએ નહને પૂછ્યું કે—‘તું નહ છે ? , તે બોલ્યો—‘તમે બૂલ કરો છો,
અહો ! દેવતા સ્વરૂપ તે નહ ક્યાં ? અને બીજાસ્વરૂપ હું ક્યાં ? ’ ત્યારે અતિ
આમંહ કરતાં કુબ્જે પોતાની અંગુલિવતી તેની છાતીમાં સ્પર્શ કર્યો, એટલે તરતજ
કંઠવૃક્ષના પુષ્પની જેમ દામચિત થઈ ગઈ. અત્યાનંદથી તેનું શરીર કંઈક
નાચની જેમ કંકટક થઈ ગયું, તેથી તે બેઠી કે—‘હે પ્રિયતમ ! તે વખતે
સુતેલી વિશ્વાસુ મને તમે મહાન વનમાં તણ ગયા, પણ હવે ક્યાં જશો ? હાંબા
વખતે બેવામાં આવ્યા છો. ’ એમ વારંવાર કરી, તેને હરમાં હાં જઈને દવદંતીએ
વીનવ્યું કે—‘હિ સ્વામિન ! સ્વરૂપને પ્રકટ કરે. ’ એટલે કુબ્જ પણ તેના સ્નેહથી
નિત્ય અને કરંડક થઈ વચાદેસર જહાર રહાવી, તત્ત પદેરીને તે પોતાના

જસણપ્રપંચમાં આવી ગયો. ત્યારે સથાર્થ રૂપનાના પોતાના પતિને જોઈને હવડ-
નીએ અતિ પ્રેમથી આલિંગન કર્યું, જેમ સત્તા વૃક્ષને આલિંગન કરે. પછી દાર
આત્રણ આવેલ નહીં રાત્રને બીમરથ રાત્રને આલિંગન કરીને પોતાના સિંહાસન
પર તેમણે અને કન્યુ કે— 'તું મારો આત્રી છે, આ બધું તારું છે, તારા
અરેગ પ્રમાણે રૂં કરવા તૈયાર છું.' એમ છટીદારની જેમ ગોટી બીમરથ
નકની આમળા જાલિ જોડીને જોડો. એવામાં દાધપર્ણ પ્રણામ કરીને નહને
કરેલા જાગ્યો— 'હે નરજૂપાત્ર ! તું મહા મારો નાથ છે. અજ્ઞાનથી તારા તરફ
મિ જનુજા જાગ્યું અને અવિનય કર્યો, તે બધા મારો અપરાધ ક્ષમા કરજો.'
તે પછી તે ધનદેવ માર્થ પતિ મોટું ભેટલું લઈને બીમરથ રાત્રને જોવાને આવ્યો.
ત્યારે હવડ તીએ બીમરથ રાત્રને કહીને પૂર્વોપકારી એવા તેનું પોતાના બંધુની
કેમ જાણ કરાવ્યું. પછી પૂતના ઉપકારને બળવારી તથા અન્યંત ઉત્કર્ષિત
હિંદુ હવડ તીએ જનુજાઈ ગાલ. તેની પ્રિયા ચંદ્રવરણ, તેની પુત્રી ચંદ્રવતી,
નાયકપુત્રો સ્વામી વચ્ચે નથીશેખર, સાર્થપતિ—એ બધાને ત્યાં પિતાના
જીવન, મોકલીને જોડાવ્યા, અને નવા નવા આતિથ્ય પામતા તથા બીમના
જગતની મનમ આનંદ ધરતા તે એક મામ રહ્યા. એક વખતે તે બધા બીમની
કેમ, એ બેઠા હતા, તેવામાં પ્રમાણે તેજના મમુલકપ કોઈ દેવ આકાશથી ઉતરી
આવીને તે નનીને કહેવા લાગ્યો— 'હે મહાનુભાવ ! હું પૂર્વે વિમલમતિ
દર્શિ હાપર પતિ હતો, કે જેને તે પ્રતિભાષ પમાજો હતો. તે મળી પામીને
તે પછી દેવકે, કમ કૈમર નામના વિમાનમાં કૈમર નામે દેવ ગયો છું. હું
વિચારી રહ્યો હતો. છતાં તે આદ્યન ધર્મમાં અને આપ્યો, તે ધર્મનું આ માહા
ત્વ છે, તુના પ્રમાણથી હું આ મુખપતિને જોડાવ્યો થયો છું.' એમ કહી તે
દેવ નાન કેટિ મુવર્ણ વગરની, પોતાની દૂતગત પ્રકારીને કથંક અંતર્ધાન થઈ
ગયો. પછી બીમરથ, દિધિપર્ણ, જનુજાઈ, વચ્ચે નથીશેખર તથા બીમ પછી મહા
મમુલકપ અને એ નહને રાજ્યભિષેક કર્યો, અને નવના આદેશથી તે રાજ્યમાં
વનુજાને નકની જનુજાને એવા પિતૃતત્વાના થયા તેઓને એકાં કર્યાં, એકેકે
કેક દિવસે તે જનુજાની આથે રાત્રની રાજ્યવકત્રી થયા મમુલકો એવા અનુવ
મકેક નક દાહ આવેલા તેઓ ન આપ્યો અને તેઓની રજાથી મૂર્તિને આદરવ
કર્યો. નક કેટલાક દિવસે આવેલાના મનિવક્રમ નામે ઉપવનમાં આવ્યો, નકને
આદરવ કરીને રૂઝુ જાણે કે કે પ્રણુ આપ્યા એવ તેમ અત્યંત બાપુત બની
કર્યો. પછી નકે રૂઝુ આદરવીને તેને કહેવનવું કે— 'હું પાશા છુંને રમત કં,
તુની રાત્રી અને આદર અદરમાં માની રાત્રી અને મળી જાય.' તે સંમતી
રૂઝુ નક બની મંદે રૂઝુ કરીને પૂર્વે જિજ્ઞાસી રાત્રી નકની માથે કરીને બુવા
નકા કર્યો. પછી આદરવ નક બની રૂઝુનીને રાત્રી થયો, અને રૂઝુર દારી
થયો. રૂઝુ કે રૂઝુ નક રૂઝુ દેવ તે વિચાર આનુભવ કંઈક મમુલક રાજ્ય

આવી બાપ છે. નહિ સંખ્ય હકમી છતી લીધી; છતાં અત્યંત દુર પછુ દુબરપર 'આ મારો નાનો ભાઈ છે' એમ બાળીને તેણે કહી મરજી ન કરી. નહિ પોતાનું સંખ્ય બરાબર મેળવ્યું અને દુબરને પ્રથમની જેમ તેણે ચુવરાજ બનાવ્યો. પોતાનું સંખ્ય પાખીને દવદંતી સહિત નહિ અતિ ઉત્કંઠાથી કોથલાપુરીના બધા ચેત્યોને પાંચા. હવે સંખ્યાસિંક ચતાં ભરતાર્ધના વાગી સોગ હબર સગવો ભક્તિથી માંગરપ લેટણું લઈ આવ્યા. પછી સર્વ સગવો જેની અખંડ આજ્ઞા પાળી રહ્યા છે એવા નહિ સગવો હબરો વરસ ભરતાર્ધનું સંખ્ય કયું.

એક વખતે સ્વર્ગે થકી દિવ્ય રૂપધારી નિવસ દેવ ત્યાં આવ્યો, અને વિષય સમુદ્રમાં મગ થયેલ નહને પ્રતિજ્ઞા આપવા લાગ્યો—'હે વત્સ! ભવારૂપમાં આત્માનું વિવેકરૂપ ધન વિષયરૂપ ચોરો હુડી રહ્યા છે, તેની રક્ષા ન કરવાથી તું મું પુરૂષ છે? મેં પૂર્વે તારી દીક્ષાનો સમય જણાવતું માયે લીધું, માટે હવે તું આયુરૂપ વ્રક્ષના ફલરૂપ દીક્ષાને અંગીકાર કર' એમ કહીને તે દેવ અંતર્ધાન થઈ ગયો. એવામાં ત્યાં જિનજેન નામે અવધિનાની આચાર્ય આવ્યા, એટલે નહ અને દવદંતીએ આદરભાવથી તેમને વાંઘા અને તેમણે પોતાનો પૂર્વભવ આચાર્યને પૂછ્યો, તે જોદ્યો કે—'હે રાજન! આધુને ક્ષીરદાન આપવાથી તું સંખ્ય પામ્યો અને પૂર્વભવમાં ક્રોધથી મુનિને બાર થી મુખી સાવથી છુટો કર્યો. તેકર્મથી તમને બાર વરસનો વિરહ પડ્યો.' એમ સાંભળી વેરાચ આવામાં પોતાના પુષ્કલ નામના પુત્રને સંખ્ય આપી, તે દંપતીએ તે આચાર્યની પાસે દીક્ષા લીધી અને લાંબો વખત પાળી, એક વખતે જોગને માટે દવદંતીમાં નહનું મન ગયું, ત્યારે આચાર્યે તેનો ત્યાગ કર્યો. એટલે પિતાએ આવીને તેને પ્રતિજ્ઞા આપી. પછી મન પાળવાને અત્તમર્થ હોવાથી નહિ અનથન કયું, અને તેમાં અનુદાન દોવાથી દવ દંતીએ પણ તેજ રીતે અનથન કયું, પછી નહ મરજી પાખીને હું કુબેર થયો અને દવદંતી મારી સ્ત્રી થઈ. હે વસુદેવ! તે ચવીને કનકવતી થઈ છે. પૂર્વભવના પત્ની તમકેના સ્નેહથી હું અતિશય મીઠિલ થઈને અહીં આવ્યો છું, કારણ કે સ્નેહ સો જન્મ મુખી પણ પાછગ બાપ છે. હે ચક્રકુળ રૂપ વનમાં જલધર સમા ન! આ તારી પત્ની કનકવતી આજ ભવમાં કર્મ ખપાવીને મોઝો જ્યો. પૂર્વ મહા વિદેહમાં દંદની સાથે વંદન કરવા જતાં મને વિનહસવામી તીર્થ કરે કયું હનું."

એ પ્રમાણે કનકવતીના પૂર્વભવ સંબંધી કથા વસુદેવને કહીને ધનદ સજ્જ વારમાં અદસ્ય થઈ ગયો.

એ રીતે ચિરકાલના સગને વશ થઈ વસુદેવ કનકવતીને પરણ્યો અને વિદ્યા પદોએ માયે ગમ્મત કર્તો તે દેવસમાન ચોલવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે થી મુલવિજયમણિ વિચિત્ર થી નેમનાયના ચરિત્રમાં ત્રીજો પરિચેદ સમાપ્ત થયો.

શાળી બંધુથી જેમ સમુદવિજય રાજ્ય હર્ષ પામ્યો, તેમ તેવા જમાણી રૂધિર રાજા પણ અનહદ હર્ષ પામ્યો, અને જરાસંધ પણ પોતાના સામંતનો ભાઈ ભણીને કોપરહિત થઈ ગયો. કારણકે અધિક મુળવાન પોતાનો સંબંધી કોને હર્ષ ન ઉપમતે ? પછી પ્રમુખે મળેલા તે રાજાઓ અને સ્વજનોની સમક્ષ પવિત્ર દિવસે રોહિણી અને વસુદેવનો મોટા ઓચ્છવથી વિવાહ થયો, એટલે રૂધિરરાજાની સન્કાર પામેલા જરાસંધાદિક રાજાઓ સ્વસ્થાને ગયા અને યાદવો કંઈ સહિત ત્યાં એક વરસ રહ્યા.

એક વખતે વસુદેવે રોહિણીને એકાંતમાં પૂછ્યું કે—‘હે મુંદરી ! રાત્રીએને મૂડીને પટવાતક છતાં મને તું કેમ વસી ?’ એટલે તે બોલી કે—‘હું પ્રતિમિ વિધાની મદા પૂજા કરતી હતી, તોજે મને કળું કે—‘ તારો વર કશોમો દેશાહં થઈ, અને ત્યજવરમાં તને તું પટવાતકથી બોલાવજે. ’ એવા તેના પ્રત્યક્ષ (પરચા) થીજ તે વખતે હું તમને વસી, ”

એક દિવસે સમુદવિજયાદિક બધા સભામાં બેઠા છે, એવામાં કોણ અર્ધ ધરતી સ્ત્રી બાથિય આપની આકાશ થઈ ઉતરી, અને વસુદેવને કહેવા લાગી— ‘હું ધનવર્ની નામે બ્રાહ્મણ દ્રાવી માતા છું, પુત્રીને માટે તને બેઠાવવા આવી છું બ્રાહ્મણ દ્રા અને વેગવર્ની નામની મારી બે પુત્રી છે. તે રાત્રી દિવસ તારા વિરુદ્ધ બાકુટ થઈને રહે છે. ’ ત્યાર વસુદેવે સમુદવિજયના મુખ તરફ એવું. એટલે રાજા બોલ્યો—‘ હે જાન ! મુખ કાર્ય કરવાને ખુશીથી ભ, પણ પ્રથમની જેમ લાભો વખત રહીય નહિ. ’ પછી સમુદવિજય રાજાને ખમાવીને તે ધનવર્નીની સાથે વસુદેવ આકાશમાંથી વાહનથી મનવણ્ણ નગરમાં ગયો, અને કંઈ સહિત સમુદવિજય પણ પોતાના નવરમાં આવ્યો, ત્યાં વસુદેવનો આવવાનો માર્ગ દરે રોજ ઉન્મુખ થઈને બેળે રહ્યો. હવે વિગ્રાધરોના સ્વામી કાંચનદંડ પિતાએ આપેલ બાણચંદ્રા કન્વાને વસુદેવ પરણ્યો. પછી પૂર્વ પાલીચદણ કદેશ બંધી શ્રીએને પોતપોતાના સ્થાનથી લઈને વિગ્રાધરોથી પરવરેલ મંદ સમાન એવો તે અનુક્રમે લક્ષ્મીના નિગમરૂપ ગૌર્યપુરમાં આવ્યો, અને વિમલમંજિ વિમાન થઈ ઉતરીને જંગલમાં બેસીને તે બેઠે છે, તેજામાં નગર સમસ્ત અત્યંત દર્શિત થઈ મુખ, અને મુખેના જેના ચન્દ્ર-કમલને નમ્યા છે, એવા શ્રી સમુદ પોતાના અનુજ પ્રાણને અન્યંત ત્રાસ આક્રિત ન દેતે બેઠી પડ્યો.

એ પ્રમાણે શ્રી મુદુ વિજયમંજિ નિરચિત શ્રી નેમિનાથના ચરિત્રમાં આંધા પરિચેદ સમાપ્ત થયો.

પંચમ પરિચ્છેદ.

—૬૬૩—

પ્રકરણ ૯ મું.

કૃષ્ણવાસુદેવ અને બલભદ્રજનો જન્મ અને બાળકિશ.

વે હસ્તિનાપુર નગરમાં કોઈ યેથી હતો. તેને લલિત નામે પુત્ર જે માતાને અત્યંત વહન હતો. એક વખતે ચૈકાણીને અત્યંત સંતાપ-દાયક એવો ગર્ભ રહ્યો, એટલે તેણે વિવિધ પ્રકારના અનેક દ્રવ્યોના બળે પાડતાં પણ તે ગર્ભ પડ્યો નહિ. ચૈકાણીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. તેણે ક્યાંક વણ દેવાને તે દાસીને સોંપ્યો, તે ચૈકાણાં જોવામાં આવ્યો, એટલે તેણે દાસીને પૂછતાં તે જોલી કે—‘આ અનિદ બાળક હોવાથી ચૈકાણીએ તેને તાળ્યો છે.’ એમ તેણે કહ્યું, એટલે યેથીએ તેને લપ્તને બીજે ડેકાણે છાની રીતે ઉછેર્યો. પિતાએ તે બાલકનું ગંગદત્ત એવું નામ પાડ્યું. માતાથી છાની રીતે તેને લલિત પણ હમેશાં સમારણ હતો. એક વખતે વસંતોત્સવમાં લલિતે પિતાને કહ્યું કે—‘હે તાત ! આજે ગંગદત્ત એ સાથે જન્મે, તો સાડું.’ ચૈકાણીએ—‘જે તારી માતા તેને જુએ, તો સાડું નહિ.’ લલિતે કહ્યું—‘હે તાત ! માતા ન એક શકે, તેમ હું પ્રયત્ન કરીશ.’ ત્યારે યેથીએ રજા આપી. એટલે લલિતે ગંગદત્તને લોજનને માટે હર્ષથી પહોંચી અંદર બેસાડ્યો, અને તે યેથી તથા લલિત પોતે બંને આગળ બેસી લોજન કરતાં ગંગદત્તને છાની રીતે લોજન આપતા હતા. એવામાં અચાનક વાવરાથી પડેલો ઉપડ્યો, એટલે ચૈકાણીએ ગંગદત્તને એક લીધો. પછી તરતજ કેશ પડી, ફૂંટીને તેણીએ ગંગદત્તને ઘંટી ખાગમાં નાખી દીધો. ત્યારે જે પામેલા મહામતિ ચૈકાણી અને લલિતે ચૈકાણી ન જુએ તેમ ગંગદત્તને નહવરાવીને ધિખામણ આપી. એવામાં ત્ય સાધુઓ સિદ્ધાને માટે આવ્યા, એટલે તે બંનેએ ચૈકાણીનું તેવું પુત્રપર વેર થવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે એક સાધુ બોલ્યા કે—

એક સનિવેશમાં બે ભાઈ હતા. તે કાઠ લેવાને બહાર ગયા. લાકડાંની ગાડી ભરીને મોટા ભાઈ આગળ ચાલ્યો, ત્યાં રસ્તામાં આઘોટતી ચક્રત્રુડા ભાતતી એક નાગણુ ભેટ, તેને ભેતાં તેણે ગાડી હાંકનાર નાના ભાઈને કહ્યું—‘હિ ખાત ! આ બિચારી ચક્રત્રુડાને ગાડીથી બચાવજે. ’ તે સાંભળીને તે નાગણુ હર્ષ પામીને વિશ્વાસુ થઈ. પછી ત્યાં કનિષ્ઠ બંધુએ આવી તેને ભેટને કહ્યું કે—‘ મોટા ભાઈએ એને બચાવી છે, છતાં હું એના હાકડાં ભાંગવાથી ક્ષેતો સ્વર હર્ષથી સાંભળવાને એની ઉપરથી ગાડી ચલાવીશ. ’ તે કૂટે તેજ પ્રમાણે કયું. તે સાંભળીને ‘ આ કોઈ મારો વૈરી છે ’ એમ ચિંતવતી તે ચક્રત્રુડા મરણ પામીને હે એહિન ! આ તારી સ્ત્રી થઈ છે. તે મોટાભાઈ, એનો પુત્ર લલિત થયો, પૂર્વે રક્ષણ કરેલ હોવાથી તે અત્યંત વહ્નલ થયો છે અને કનિષ્ઠ પણ એનોજ પુત્ર ગંગદત્ત પૂર્વના વૈરથી અનિદ્ર થઈ પડ્યો. પ્રિય-અપ્રિયપણું પૂર્વકર્મથી થયું, તે અન્યથા થતું નથી. ” તે સાંભળીને પિતા અને બંને પુત્રોએ વિરક્ત થઈ દીક્ષા લઈ લીધી. શ્રેષ્ઠી અને લલિત એ બંને મહાશુક દેવલોકમાં ગયા અને ગંગદત્ત પણ માતાની અનિદ્રતાને સંભારતો તથા વિશ્વ વહ્નલપણાનું નિદાન કરી મરણ પામીને મહાશુક દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંથી ચવીને લલિતનો છવ વસુદેવની શૈલિણીભાર્યાના ઉદરમાં અવતર્યો. એટલે રાત્રિના પ્રાંતે શૈલિણીએ ગજ, સિંહ, ચંદ્ર અને સમુદ્ર-બલદેવના જન્મને સૂચવનારા એ ચારને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતા સ્વપ્નમાં દીકા. પછી સમય થતાં શૈલિણીએ ચંદ્ર સમાન પુત્રને જન્મ આપ્યો. માગધ વિગેરેએ તેનો જન્મોત્સવ કર્યો. તે બધાને રમણીય લાગવાથી પિતાએ તેનું રામ એવું નામ પાડ્યું. બધાના મનને રમાડતો તે અનુક્રમે વધવા લાગ્યો. શુરજનની પાસે રામ બધી કળાઓ શીખી ગયો. વધારે શું કહેવું ? આદર્શમાં જેમ પ્રતિબિંબ પડે, તેમ તેનામાં બધી કળાઓ હાખલ થઈ ગઈ.

હવે એક દિવસે વસુદેવ તથા કંસાદિ પરિવારથી પરવરેલ સમુદ્રવિજયરાજ સલામાં બેઠો હતો, તેવામાં સ્વચ્છંદ નારદમુનિ આબ્યા. રાજા વિગેરે સર્વેએ સન્મુખ આવીને તેનો સત્કાર કર્યો, તેમની પૂજાથી હર્ષિત થયેલ નારદ બીજે રથે બેસીને માટે આકાશમાં ઊડી ગયા. કારણ કે તે હમેશાં સ્વેચ્છાચારી હતા. ત્યારે કંસે પૂછ્યું કે—‘એ કોણ હતો ? ’ સમુદ્રવિજયરાજએ કહ્યું—‘પૂર્વે આ નગરની બહાર એક યજ્ઞચરણ નામે તાપસ હતો, તેની યજ્ઞદત્તા નામે ભાર્યા હતી અને સુમિત્ર નામે પુત્ર હતો. સુમિત્રની સોમચરણ નામે પત્ની હતી, ભૂલક દેવતાઓમાંથી કોઈ દેવ ચવીને સોમચરણની કુળે અવતર્યો, તે આ નારદ છે. તે તાપસો એક દિવસ ઉપવાસ કરીને બીજે દિવસે વનમાં આવી કાંઈ ધાન મેળવીને હમેશાં પારણું કરે છે. એક વખતે નારદને અયોકવૃક્ષ નીચે બેસારીને તેઓ ધાન લીધુવા ગયા, એવામાં ભૂલક દેવેએ તે બાલકને મહાકાંતિવાળો જોયો, એટલે અવધિજ્ઞાનથી તેને

પૂર્વેના મિત્ર મમજીને તેના પર દહેલી અગ્રેહની કાયાને કાઢી દીધી, અને પોતે પોતાના કામને માટે ગયા. પછી મમસિદ્ધ કરીને પાછા વળ્યાં તેમતે તે બાલકને કપ્પ લીધો, અને સ્નેહથી તેને વેનાવ્યું. પર્વતપર લઈ ગયા. તે દેવોએ સ્નેહી છાયા સ્થાપિત કરી જેવો તે અદેહ ત્યારથી પૂર્ણીપર દ્રવ્યાવૃક્ષ જેવા નામથી પ્રખ્યાત થયો. તે બાલકને દેવોએ વેનાવ્યોની ગુરુભા ઉછેર્યો અને આઠ વર્ષ થતાં તેને પ્રજાપિ પ્રમુખ વિદ્યાએ શીખવી. તે વિદ્યાએને લીધે એ આકાશમાત્રી છે. એ આ અવસ્થાપિતીમા નવમો નારદ અને ચરમ શરીરી છે. નારદની આ ઉપલિ પ્રિયલક્ષ્મી જેવા મુખનિહ મુનિએ અને કરી છે. એ સ્વભાવે કલદમિત્ર અને અવજ્ઞા પામતાં કીધાયમાન થાય છે. એક સ્થાને સિંધર ન રહેતાં તે સર્વત્ર પૂજા-સત્કારને પામે છે.

એક વખતે મથુરા નગરીમા આવેલ કંસે સ્નેહથી વમુદેવને બેઠાબેઠા, ત્યારે વમુદેવ સમુદવિષય રાજાની રાજલઈને મથુરા નગરીએ ગયો. ત્યાં એકવાર જીવયથા સહિત કંસે વમુદેવને કહ્યું—“હે મિત્ર ! મૃત્તિકાવતી નામે પ્રાચી નગરી છે, ત્યાં મારો દાકો દેવક નામે રાજા છે, તેને દેવકન્યા સમાન દેવકી નામે પુત્રી છે, તેને તું પરજુ. હું તારો આ અનુચર છું. માટે આ મારી સ્નેહ પ્રાર્થનાનું ખંડન ન કર.” એમ કહેતાં દાસિદય નિધાન વમુદેવ કંસની સાથે મૃત્તિકાવતી નગરી તરફ આશયો, એવામાં રસ્તામાં નારદને તેમણે બેઠો, એટલે વમુદેવ અને કંસે તેની પૂજા કરી અને તેથી પ્રસન્ન થયેલ નારદે પૂછ્યું કે—“તમે બંને શા કારણે ક્યાં બેઠા છો ?” વમુદેવ બોલ્યો—“હે દેવક રાજાની પુત્રી દેવકીને કંસ મિત્રની સાથે પરજુવવા બહાલ છે.” એટલે નારદે કહ્યું—“કંસે આ કામ કીક આરંભ્યું. આવું કરીને પણ લાયકનો લાયકની સાથે યોગ કરવામાં વિધાતા પણ મૂર્ખ છે. હે વમુદેવ ! પુરૂષોમાં જેમ રૂપથી તું ઉત્કૃષ્ટ છે, તેમ સ્ત્રીઓમાં તે દેવકી રૂપની એક દેખા છે. કારણ કે દેવકીને બેતાં તું પરજીય તો વિવાધરીએને પણ વધારે દીન માનીશ. આ યોગમા કંઈ વિન ન થાય માટે ત્યાં જઈને દેવકીને હું તારા શબ્દો કહું છું.” એમ કહી ગમનમાં ઉછગીને તે નારદ દેવકીના પેર ગયો. તેણે પૂજા કરતાં નારદે આશીર્વાદ આપ્યો કે—“હે કુમારી ! તને વમુદેવ વર મળે.” ત્યારે તેણીએ કહ્યું—“વમુદેવ કોણ ?” નારદ બોલ્યો—“મન્મથના રૂપને મથન નરનાર, સુવાન, તથા વિવાધરીએને પ્રિય એવો દશમો દશાર્ધ વમુદેવ તારા સાંભળવામાં નથી આવ્યો શું ? તે તો આગાહગોપાલ સિદ્ધ છે. બીજું તો શું ? જેના રૂપ અને સોભાવ્યની દેવતાએ પણ બદોબરી કરી ચકતા નથી તે વમુદેવ.” એમ કહીને નારદ અદૃશ્ય થઈ ગયા. તેના વચનથી વમુદેવે દેવકીના દુદયમાં પ્રવેશ કર્યો. હવે વમુદેવ અને કંસ તરત મૃત્તિકાવતી નગરીમાં આવ્યા, દેવક રાજાએ તેમનો સત્કાર કર્યો અને યોગ્યાસને બેસારીને તેમને

આવવાનું કારણ પૂછ્યું. એટલે કંસ જોડ્યો—‘ યોગ્ય દેવકી વસુદેવને અપાવવા માટે હું અહીં આવ્યો છું, એ આવવાનું કારણ. ’ ત્યારે દેવક જોડ્યો—‘ કન્યાને માટે વર પોતે આવે, એવો વિધિ નથી. માટે એને હું દેવકી આપીશ નહિ. ’ એમ સાંભળીને તે જાને વિવશ થઈ પોતાના સૈન્યના પડાવમાં ચાડ્યા ગયા, અને દેવક અંતઃપુરમાં આવ્યો, એટલે દેવકીએ હર્ષથી તેને નમસ્કાર કર્યો, ત્યારે તેણે આશિષ આપી કે—‘ હે પુત્રી ! તું લાયક વરને પામ ’ પછી દેવકે પોતાની રાણીને કહ્યું કે—‘ આજે કંસે વસુદેવને દેવકી અપાવવા માટે મારી પાસે માગણી કરી, પણ તેનો વિરહ સહન કરવાને અસમર્થ એવા મેં તેને દેવકી આપી નહિ. ’ તે સાંભળતાં રાણી ખેડ પામી, અને દેવકી પણ દુઃખાતુર થઈ શેવા લાગી, ત્યારે તેનો જાન જાણીને દેવક જોડ્યો—‘ ખેડ કરવાની જરૂર નથી, તમને પૂછવાને હું અહીં આવ્યો છું. ’ એટલે રાણી જોડી—‘ દેવકીને વસુદેવ વર લાયક છે, એને વરવાને માટે ભાગ્યયોગે એ પોતેજ અહીં આવી ચડ્યો. ’ એમ સાંભળી દેવકે મંત્રીને મોકલીને પૂર્વે અપમાન પહોંચાડેલ કંસ અને વસુદેવને તરતજ બેઠાંબેઠા પછી પવિત્ર દિવસે ગવાતા ધવલમંગલ અને મોટા ઘોડાઓ પૂર્વક તે વસુદેવ અને દેવકીનો વિવાહ થયેલ કરમોચનમા દેવકે વસુદેવને બહુ સુવર્ણાંકિક અને કેપ્ટિ ગાયો સહિત દશ ગોકુલનો સ્વામી નંદ આપ્યો પછી નંદ સહિત વસુદેવ અને કંસ મથુરા નગરીમા આવ્યા, અને ત્યાં કંસે મિત્રના વિવાહનો ઘોષાવ માંડ્યો.

દવે પૂર્વે જેણે ઠીકા લીધી છે એવો કંસનો નાનો ભાઈ અતિમુક્તમુનિ તપશ્ચી દુર્ભંગ શરીરવાળા તે પારણને માટે કંસના ઘરે આવ્યા. ત્યારે કંસની ઇચ્છા પત્ની મધપાનથી ઉન્મત્ત થયેલી તે સાધુને એમને જોડી—‘ હે દેવર ! આ મહોત્સવમાં તું ઠીક આવી પહોંચ્યો. મારી સાથે તું નાચ અને ગાયન કર. ’ એ રીતે તેના કહે વગડીને તેનીએ મૃદુરચની જેમ તે સાધુની અનેક પ્રકારે કહર્થના કરી, એટલે તે જાની ખેડ પામતાં જોડ્યા કે—‘ જેના નિમિત્તે આ ઘોષાવ થયે છે, તેનો જાનમેા મર્ત તારા પતિ અને પિતાને મારશે. ’ તેનું આ ભયંકર વચન સાંભળીને તરતજ ભયથી કંસની અને મધપાનના મદરદિન થયેલ શુભવશ્યએ તે મુનિને મૂકી દીધા, અને તરત જઈને તેણે કંસને તે વાત કહી. ત્યારે કંસ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘ વજ્ર કદાચ નિરૂપ્ય ભય, પણ મુનિએ કહેલ વચન અન્યથા તેા નજ થાય અથવા જ્યાં મુખી કોઈને ખતર નથી, ત્યાં મુખી દેવકીના કાને જાનેની વસુદેવ ખાને માગણી કરી લઉં. પછી માથ્યાં છતાં એ વસુદેવ મિત્ર તરોં અને આપ્યો નહિ, તેા જીએ ઉપાય લમર કે જેથી પેાતાને દરકત ન થાય. ’ એમ ધારીને પેાને મદરદિન છતાં મદાવરવાને બનાવેા તે કંસ વસુદેવ ખાને ત્રયો અને દશથી તેણે અંજલિ એડી, એટલે વસુદેવ પણ એકમ

હી, તેને યોગ્યાસને બેસારી, પોતાનો હાથ દ્રવ્યમાં તે બોલ્યો—‘ હે મિત્ર ! તું મારા પ્રાણ કરતાં પણ મને વધારે બહાલો છે, તેથી કંઈક બલ્લે કહેવાની તારી મરજી હોય એમ દેખાય છે. માટે કહે. જે તું બોલે, તે હું કરું.’ ત્યારે કંઈ બલિ બેઠીને બોલ્યો—‘ હે મિત્ર ! આજ પણ જરાસંધે રાજ પાસેથી ઇવધ્યા અપાવતાં તોં મને કૃતાર્થ થયો, અને હવે દેવગ્રીના તરત જન્મેલા સાત ગર્ભ તું મને સોંપી દેશે, અત્યારે તારી પાસે હું એટલું જ માગું છું.’ તે સાંભળીને સરલ ચિત્તવાળા વસુદેવે કબુલ કરી લીધું, પરમાર્થને બલ્લવી દેવગ્રીએ પણ કહ્યું કે— ‘ હે કંઈ ! ભલે એમ થાય. વસુદેવના અને તારા પુત્રોમાં જુદાઈ નથી. વિધાવાની જેમ તેજ અમારો યોગ કરી આપ્યો છે. તેથી આજ શું તું અનધિકારી થઈ ગયો, કે આમ બોલે છે ! ’ વસુદેવ બોલ્યો—‘ હે મુખુ ! બહુ બોલવાની જરૂર નથી. તારા વરતના જન્મેલા સાત ગર્ભો કંઈને સોંપી દેશે.’ તે વખતે મહિરાખાનનો ટોળ શાખીને કંઈ વસુદેવને કહ્યું કે—‘ તમે મારી ઉપર આ એક મેહેરબાની કરી. ’ પછી તે ઉન્મત્ત, વસુદેવની સાથે મહિરાખાન કરીને પોતાના ઘરે ગયો. પાછળથી અતિમુક્ત મુનિનો વચાંત વસુદેવના સાંભળવામાં આવ્યો, ત્યારે ‘ અહા ! કંઈ મને છેવરી ગયો.’ એમ સત્વવાદી તે વસુદેવને પશ્ચાત્તાપ થઈ પડ્યો.

હવે ભરિલપુર નગરમાં નાગ નામે એક ઓટો શેઠ હતો. તેની મુલ્લસા નામે સ્ત્રી હતી. તે બને પરમ ધાવક હતા. મુલ્લસાને બાલ્યાવસ્થામાં અતિમુક્ત ચારણિકોએ કહ્યું હતું કે—‘ આ બાલ મૃતવત્સા (મૃત બાલ જેને અવતરે એવી) જ થશે.’ ત્યારે તપથી તેણે હરિભૂમિથી દેવને આરાધ્યો, તે સંતુષ્ઠ થયો, એટલે તેની પાસે પુત્રોની માગણી કરી, ત્યારે અવધિસાનથી બલ્લીને તે મુલ્લસાને કહેવા હામ્યો કે—‘ હે મુલ્લસે ! કંઈ મારવાને માગેલા દેવગ્રીના ગર્ભો ગર્ભસ્તંધારથી હું તને આપીશ.’ એમ કહીને તે દેવે પોતાની શક્તિથી દેવગ્રી અને મુલ્લસાને સાથે રજસ્વલા કરી, એટલે તે સાથે સગર્ભા થઈ અને સાથે પ્રસવવાની થઈ. તે દેવે મુલ્લસાને મૃત ગર્ભ દેવગ્રીમાં સંચાર્યો અને દેવગ્રીના ગર્ભ મુલ્લસાને આપ્યો. એ રીતે તે દેવગ્રી અને મુલ્લસાના ૩૩ ગર્ભો તું તેણે પરાવર્તન કર્યું. કંઈ પણ તે મૃત ગર્ભોને શિક્ષાપર ગઈ રીતે પછાડતો હતો. દેવગ્રીના તે ઇચ્છે પુત્રો તે મુલ્લસાના ઘરે પોતાના પુત્ર પ્રમાણે ધાવણ ધાકને ઉછર્યા. તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે—અનીકચર્યા. અનંતસેન. અજિતસેન, નિહતારિ, દેવચર્યા. અને શત્રુસેન.

હવે એક વખતે ઠગુભાવા દેવગ્રીએ પ્રભાતે ગજ, સિંહ, મૂર્ખ, પાવ, વિમાન, પદસરોવર અને અગ્નિ—આ વાસુદેવના જન્મને સૂચવનારાં સાત દ્રવ્યો એમાં, અને મહાશુક દેવકોડથી ગંધર્વને ઇવ ચર્ચને તેની કુખે અવતર્યો. નિધાનમૂર્ખિ જન્મ રત્નને ધરે, તેમ દેવગ્રીએ ગર્ભને ધારણ કર્યો, અને અવલ

મહિનાની અધારી અષ્ટમીની રાત્રે શુભ વેળાએ દેવકી રાણીએ દેવોની સહાય સહિત અને વૈરીઓના કુળરૂપ વનને કુઠાર (કુહાડા) સમાન એવા પુત્ર રત્ન કૃષ્ણને જન્મ આપ્યો. એટલે તેના અધિષ્ઠાયક દેવતાઓએ પોતાની શક્તિથી કંઈ સળેલા પહેરો ભરનારા પુરૂષોને જાણે એર ખાઈ સુઈ મથા હોય તેમ મુવાડી દીધા. ત્યારે દેવકીએ પોતાના પતિને જોલાવીને કહ્યું કે—‘હે પ્રિયતમ! મિત્ર છતાં શત્રુ સમાન એવા પાપી કંઈ તમને વચનથી બાંધી લીધા. દરેક મારા પુત્રને જન્મતાં જ એ મારી નાખે છે. માટે માયા રચીને પણ આ મહાપ્રભાવી પુત્રરત્નને બચાવેા. બાળરક્ષણ કરવા જતાં માયા પણ પાપને પોષતી નથી. માટે આ બાલકને લઈને નંદના ગોકુલમાં મૂકી આવેા. ત્યાં યોસાળમાં હોય તેમ એ વૃદ્ધિ પામશે.’ એમ સાંભળી ‘સાઈ’ સાઈ’ એ પ્રમાણે જાલતો રોડી વસુદેવ તે બાલકને લઈને ત્યાં પહેરાવાળા સુતેલા છે એવા ઘરમાંથી બહાર નીકળી ગયો. તે બાળકની ઉપર દેવતાઓએ છત્ર ધારણ કર્યું. પુષ્પોની વૃદ્ધિ કરી અને આઠ દીવાથી રસ્તામાં પ્રકાશ કર્યો. વળી તે દેવતાઓએ બાળકની આગળ ચર્મને ધવલ વૃષભના રૂપે બીજાઓ ન જાણી શકે તેમ નગરના દરવાજા ઉઘાડ્યા. વસુદેવ મુખ્ય દ્વાર પાસે આવ્યો, ત્યાં લોકડાના પાંજરામાં પૂરાયેલ ઉત્ત્રસેન રાજાએ વિસ્મયથી પૂછ્યું કે—‘આ શું?’ ત્યારે ‘આ કંસના નાશ કરનાર’ એમ કહી વસુદેવે તે બાળક ઉત્ત્રસેન રાજાને બતાવતાં હર્ષપૂર્વક કહ્યું કે—‘હે રાજા! આનાથી તારા વૈરીનો નિબંધ થશે અને એનાથી તારો ઉદય પણ થશે, પરંતુ તારે કોઈને કહેવું નહિ. ’ ‘બહુ સાઈ’ એમ તેણે કહ્યું, એટલે વસુદેવ નંદના ઘરે ગયો. તેની ભાર્યા યશોદાએ પણ તેજ વખતે પુત્રીને જન્મ આપ્યો, પછી વસુદેવે પોતાનો પુત્ર યશોદાને આપી, તેની પુત્રી લઈને તરતજ દેવકીની પાસે પુત્રના સ્થાને મૂકી દીધી, અને વસુદેવ ત્યાંથી બહાર નીકળી ગયો. હવે તે કંસના પુરૂષો જામ્યા અને ‘શું જન્મ્યું?’ એમ જાલતાં ત્યાં તે પુત્રીને તેમણે જોઈ, એટલે તેમણે તે બાળા કંસને સોંપી દીધી. ત્યારે તે પણ વિચારમાં પડ્યો—‘મને મારવાને જે સાતમો ગર્ભ ધવાનો હતો, તે તો સ્ત્રી માત્ર છે! તેથી મુનિના વચનને હું મિથ્યા માનું છું. એને હણવાથી શું?’ એમ ધારીને તેની નાસકા કાપી તે બાળા દેવકીને પાછી સોંપી.

હવે શરીરે સ્થામ હોવાથી તે બાળકનું કૃષ્ણ એવું નામ રાખ્યું, અને દેવીઓથી રક્ષા કરાતો તે નંદના ઘરે વધવા લાગ્યો. એક માસ વીતતાં દેવકીએ વસુદેવને કહ્યું—‘પુત્રને જોવાની મને બહુ ઉત્કંઠા છે. માટે ત્યાં ગોકુલમાં હું જઈશ. ’ ત્યારે વસુદેવ જાણ્યો—‘અકસ્માત જતાં તું કંસના ખ્યાલમાં આવી જઈશ, માટે કંઈ કારણ કહાડીને હે સુભગે! ત્યાં જવું ઉચિત છે. માટે બહુ સ્ત્રી સહિત ચોતરફ ગાયોના રસ્તે ગાયોને પૂજતી તું ગોકુલમાં જા. ’ દેવકીએ પણ તેમજ કર્યું. ત્યાં દેવકીએ શ્રીવત્સથી જેનું દૃઢ સંબંધિત છે, મરકટ રત્ન

જેવી જેના શરીરની કૃતિ છે, જેના હાથ, પગમાં ચકાદિના લક્ષણ છે, વિકસર પુંડરીક સમાન જેના લોચન છે, જે યથોક્તાના ખોળામાં ભેડેલ છે અને દૃઢયને આનંદ આપનાર એવ પાતાના પુત્રને એથો પછી પુત્રના વિરહને સહન ન કરી શકવાથી તે ગ્રી-પૂજનના બાનાથી દરરોજ ત્યા જતી હતી. ત્યારથી લોકોમાં ગ્રી-પૂજનનું મત પ્રવૃત્ત થયું.

હવે સૂર્યકની શકુનિ અને પુત્રના નામે જે પુત્રીજો પાતાના પિતાના વેદથી વસુદેવને અપકાર કરવાને અસમર્થ બની શકિનીની જેમ છગા ભેદને યથોક્તા અને નંદ સંહિત એકલા કૃષ્ણને મારવાને ત્યાં ગોકુલમાં આવી. પછી શકુનિ ગાઢાપર ચડી અને કૃષ્ણ તે ગાઢાની નીચે આવી જતાં તે કંડુ હાથે તેમ રોષ અને પૂનનાએ કૃષ્ણના સુખમાં વિષદિલ્લ સ્તન નાખ્યું. ત્યારે તરતજ કૃષ્ણને સહાય આપનાર દેવતાઓએ તેજ ચાડાવતી પ્રહાર કરીને તે બંનેને મારી નાખી. પાછગથી ત્યાં આવેલ નંદે એકાદી કૃષ્ણ, છુટું થયેલ તે ચાડું, અને મારી નાખવામાં આવેલ તે જે વિદ્યાધરીજોને ભેષ. એટલે 'હું છું તથો' જેમ બોલતો નંદ, કૃષ્ણને ખોળામાં લઈને ગાંધારીને દર્શાવીને કહેવા લાગ્યો—'અરે ! આ ગાડું કેમ છુટી ગયું ? આ બને સમ્પત્તીના જેવી રક્ત લોચનવાળી કોણ ? આ મારો એકલો ભાગકે આજે લાગ્યોજ છવનો રહ્યો છે. 'ત્યારે ગાંધારી કહેવા લાગ્યા કે—'હે સ્વામિન ! આ બગવાન તારા ભાગકે ચાડું વિખેરી નાખ્યું અને એલે એક હાથેજ આ બંનેને મારી. 'તે સાંભળીને નંદે કૃષ્ણનું આણું શરીર તપાસી એયું, અને તેને અણતાગ ભેળે યથોક્તાને તે કહેવા લાગ્યો કે—'ભાગકેને એકલો મૂડીને તું બીલ કામમ. કેમ હાથે છે ? હવે પછી તારે કયા પલ ન જવું. આજે સ્થેજ એને છુટો મૂકવા વખતજર જે સંકટમાં આવી પડત. માટે ધીના ઘણ વચમાં હોતાતા હોય છતાં કૃષ્ણને એકલો મૂડીને હવે પછી તારે કયા પલ જવું નહિ. તારાં બીજાં કામે ભોવાં નથી. 'જેમ સાંભળીને તે યથોક્તા પલ 'અહા ! હું મરાણી' જેમ બોલતી હાથથી દૃઢયને કૂટતી તરતજ આવીને તેણે કૃષ્ણને ઉપાડી લીધો. પછી બધાં જગિને ભેળે 'હે પુત્ર ! તને કયાંય વાખ્યું તો નધોને ?' જેમ તેને પૂછતી યથોક્તાએ તેને શિરમાં સુંબન કર્યું અને આદિમન કર્યું, પછી તે ભાલકની આદરપૂર્વક તે પોતે દરરોજ સંભાગ રાખતી હતી, પણ કૃષ્ણ ક્રિસા-હરીલ હોવાથી છગ ભેળેને આમતેમ આગ્યો જતો હતો.

એક દિવસે કૃષ્ણને પેટે દોઢીવતી બંધી અને તે દોઢીનેાં છંટા ઉખળે બાંધીને તેના જવા માટે ભવ પામતી યથોક્તા પાસેસણના ઘરે ગઈ. તે વખતે સૂર્યકનો પુત્ર દાદાના વેરને સંભારતો ત્યાં આવીને કૃષ્ણની બને બાજુ નજીકમાં તેણે જે અર્ચુન વૃક્ષો વિકુર્ચ્યા, એટલે ઉખળ સંહિત કૃષ્ણને પીસી નાખવાને તે વિદ્યાધર બને વૃક્ષોની વચમાં તેને લઈ ગયો, ત્યારે કૃષ્ણને સહાય કરનાર દેવતાએ

તે બને વૃક્ષોને લાંગીને વિદ્યાધરને માર્યો. એવામાં 'હાથીનાં બચ્ચાંની જેમ કૃષ્ણ
 ત્રે અર્જુનવૃક્ષને ઉછેરી નાખ્યા' એમ ગોવાળના મુખથી સાંભળીને યશોદાની
 સાથે નંદ ન્યા તરત આવ્યો, અને તે બનેએ ધુળથી ખરડાયેલા કૃષ્ણને મોહથી
 મસ્તમાં મુલન કર્યું. તે બાલકને ઉદરમાં દામળ (દોરડી) બાંધવાથી ગોવાળો
 તેને દામોદર એટ નામથી ગોલાવના લાગ્યા. ગોવાળો અને ગોવાડજોને તે
 અનિવડ્ડમ લાવાથી તેઓ રાત દિવસ તેને દુહાય, ખોળા અને મસ્તકપદ રાખતા
 હતા. તેના કોનુકને જોતી અને રનેહાર્દ એવી ગોળીઓના અટકાવ વિના ચપલ
 મગજવાળી તે તેમની દાંતીઓમાંથી માખણ લઈ લેતો હતો. કૃષ્ણ ભોક્તાં,
 માલતી, માળ્ય અને ખાના પળુ યશોદા, નંદ અને બીજા ગોવાળોને મદદ
 આનંદ પાત્ર સર્વ પડ્યો. વિનયથી બધ પામેલા તેઓ તે બાલકને જતાં પકડી
 મારતા ન હતા, પણ કેવલ રનેહપાસથી બધાયેલા તે તેની પાછળ પાછળ જતા
 હતા. એવામાં 'તેણે મકુનિ ને પૂના મારી, માડું લાંચું' અને બે અર્જુનવૃક્ષ
 જાળ્યો. 'એમ વમુદેવના સાખગવામાં આગું, એટલે તે ચિત્તમાં ચિંતવવા
 લાગ્યો. કે- 'અહો' મે પુત્રને ગોપયો, છતાં પોતાના બળથી તે પ્રસિદ્ધ થતો
 બધ છે તે આ દુષ્ટ કન્યા બળવામાં ન આવે તો સાડું, કંઈ બળવામાં આવતાં
 તે મંત્રુ અમ નહ કરશે. માટે કૃષ્ણને મદદ કરવા પુત્રીમાંથી કોને મોકલવો ? જે
 અકુનિક પુત્રી છે, તે તો કરમતિ કંચના બળવામાં છે. માટે રામને જવાને
 આદેશ કરે. 'એમ નિશ્ચય કરીને વમુદેવે કોશલા નગરીથી સમસદિત શાહિજીને
 તેણી સજામળ આપીને તેને ગાયં પુ-માં મોકલી. પછી એક વખતે રામને બોલા
 વે, વધાર્યો વાગ કરી, ગિખામળ આપીને તેણે નંદ અને યશોદાને પુત્ર તરીકે
 દેખ્યો. તે બને જાતા હતા થનુબ ક્રિયા, મુંદર રૂપધારી, અને અન્ય કામને જેમણે
 તણ દીવેલ છે એવી ગોળીઓથી એવાના તે રવેચ્છાએ રમવા લાગ્યા. ગોવાળોએ
 જેને ક્રિયાનુ આટલી આપેલ છે એવા કૃષ્ણ હંમિયાં રામની પાસે થનુવેદ તથા
 બીજા પણ ક્રિયા શીખતા હતા. કોઈવાર તે બને જાતા થતા, કોઈવાર મિત્ર
 થતા. કોઈવાર ક્રિયા ને આચાર્ય બની સજાવાર પણ નિયોગ પામ્યા વિના તે
 ક્રિયા મેદા અને કીડ કરતા હતા. મહોન્મલ રમી જતા વૃખોને કૃષ્ણ પાંડથી
 પકડી લેતા હતા જાતાનુ બળ બળતો રામ ક્રિદામીન જેવા થઈને એવા કરતા
 હતા, અને મનમાં ચમત્કાર પામે. જેમ જેમ કૃષ્ણ ત્યાં વૃદ્ધ પામ્યો, તેમ તેમ
 તેને એવાની ગોળીઓને મદનવિકાર લાગ્યો, તે કૃષ્ણને વચમાં બેઠારીને ગોળીઓ
 મુલ મમતી અને વનનકીડ કરતી હતી. જેમ બમરીઓ કમલને સજાવાર પણ
 મુકતી ન હતી, તેમ ગોળીઓ એક કણ પણ નેને મુકતી નહોતી
 તેને એટ ને એટ જેમ રેવાના લેચન મોચતી ન હતી, તેમ
 'કૃષ્ણ કૃષ્ણ' એમ ગોળી તેને પાન્યા એટપુદને પણ ગંધ કરતી ન

હતી કૃષ્ણમાં તેમનું મન ગયેલ દોષાર્થ આગળ પડેલા વાસણોને પણ ન જાણતી તે ગોપીઓએ કોઈવાર જમીનપર આયો દોડી હતી. કોઈવાર વિમુખ સ્ત્રી કૃષ્ણને સન્મુખ સ્થાને તેઓ જગ્યાને પણ ત્રાસ પામવા લેયો દેખાવ કરતી હતી. કાલજ કે તે કૃષ્ણ સદા સુવંત્ર બધળીનનુ સ્વભાવ કરવામાં તત્પર હતો. નિર્દુષ્ટિ વિરોધે પુષ્પોની માળા ગુફોને ગોપીઓ પોતા સ્વયંવરમાલાની જેમ કૃષ્ણના કંઠમાં નાખતી હતી કૃષ્ણના મુખ થકી શિખામણના બાને પ્રસાદ વચનના આલાપ મેગવવાને ઈચ્છતી તે ગોપીઓ ગીત. નૃત્યાદિકમા ભુદ્ધિપૂર્વક સખલન કરતી હતી અને તે પ્રસારે પોતાના મન્મથવિહાર ગોપલી ન શકવાથી તે ગોપીઓ કૃષ્ણને ગોપેન્દ્ર કહેતી અને સ્પર્શતી હતી. મધુરના પીંછાને વિભૂષિત બનાવનાર કૃષ્ણ, ગોપીઓએ નિરતર લેતી મૃતિને પૂરી રીધી છે એવા તે મુંદર સ્વરનું વાદ્યન વગાડીને ગાયન કરતા હતા કોઈવાર પ્રાર્થના કરાયેલ કૃષ્ણ જગાધ જગમા પડેલા કમળોને હ સન્ધી જેમ લીલાથી તરતો લઈ આવીને તે ગોપીઓને આપતો હતો. 'જેવા આ કૃષ્ણ અમારા મનને હરે છે અને ન જેતાં હવિતને હરે છે. હે શમ ' તારા ભાઈ આવે છે ' એમ કોઈવાર તે ગોપીઓ શમને કો-લંબા દેતી હતી. કોઈવાર પર્વતના શિખરપર રહી મધુર સ્વરે વેલુ વગાડતાં અને નાચતાં તે શમને હસાવતો હતો. કૃષ્ણગોપેન્દ્ર નૃત્ય કરતો અને ગોપીઓ ગાતી, ત્યારે રંગાર્થની જેમ શમ હસતા હોતો હતો. એ પ્રમાણે વિવિધ કીડા કરતા શમ અને કૃષ્ણના અગીયાર વરસ મુષમાકાલની જેમ મુખે આસ્થા ગયા.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

શ્રી નેમિનાથ ભગવંતનો જન્મ.

વે અહીં શૈર્ષપુર નગરમા સમુદ્રવિજય રાજાની શિવાદેવી શાણીએ પ્રભાતે આ પ્રમાણે ચોદ મહા સ્વપ્નો જોયાં—ગજ, વૃષભ, સિંહ, લક્ષ્મી, પુષ્પમાલા, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, કુંભ, પદ્મસરોવર, સાગર, દેવવિમાન. રત્નપુષ્પ અને નિર્મૂલ અગ્નિ. તે વખતે કાર્તિક માસના કૃષ્ણપક્ષની બારસના દિવસે ચિત્રાનક્ષત્ર સાથે ચંદ્રમાને યોગ થતાં અપર્યાજિત અનુત્તર વિમાનથી સંજનો હવ ચલીને શિવાદેવીની કુખે અવતર્યો ત્યારે અંતર્મુદ્દર્ષ નારક હોયોને પણ મુખ મુકું, અને ત્રણે

લોકમાં ઉલોત થયો. તીર્થકરોના કઠ્યાણમાં એટલું અવશ્ય થાયજ. પછી શિવાદેવીએ તરત જાગીને તે સ્વપ્નો પતિને કહી સંભળાવ્યાં. રાજાએ સ્વપ્નાર્થ પૂછવાને કોટ્ટુકિ સ્વપ્ન પાઠકને ત્યાં બોલાવતાં તે આવ્યો. એવામાં ત્યાં એક ચારણર્ષિ આવ્યા, રાજાએ ઉભા થઈને તેમને વંદન કર્યું અને મુનિ મોટા આસનપર બેઠા. પછી તે સ્વપ્ન પાઠક સહિત મુનિને રાજાએ સ્વપ્નનું કૃપા પૂછ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે—‘હે રાજન્ ! તારો પુત્ર ત્રણ લોકોનો સ્વામી તીર્થકર થયો.’ એમ કહીને તે સાધુ વ્યાધ્યા ગયા. તે રાજા રાણી બંને સુધારસથી ન્હાયા હોય તેમ અતિ આનંદ પામ્યા. શિવાદેવી મુખકારી ગૂઢ ગર્જને ધારણ કરવા લાગી. ઉદરમાં રહેલ ગર્ભ માતાના હરેક અંગને લાવણ્ય અને સૌભાગ્યનો ઉત્કર્ષ આપનાર થઈ પડ્યો. પછી શ્રાવણ મહિનાની શુકલ પંચમીએ શતે ચિત્રાન્સુત્ર સાથે ચંદ્રમાનો યોગ થતાં શિવાદેવીએ મરકત રત્ન સમાન જેના શરીરની કાંતિ છે અને શાંખ લાંછનથી જે મુશોભિત છે એવા પુત્ર રતનને જન્મ આપ્યો. ત્યારે છાપલ દિશિકુમરીઓએ પોતપોતાના સ્થાનથી આવીને શિવાદેવી અને જિનેશ્વરનું સૂતિકર્મ કર્યું. અને સૌધર્મેન્દ્ર આવી માતા પાસે પ્રભુનું પ્રતિબિંબ મૂકી, પંચરૂપે બની, એક રૂપથી પ્રભુને લીધા, બે રૂપથી બે આમર, એક રૂપથી ઉજવળ છત્ર, અને એક રૂપથી ભગવંતની આગળ વજ્ર ઉઠાગતો નર્તકની જેમ નાચતો પરમ ભક્તિથી મેરૂ પર્વતના શિખરપર આંતપાંદુકંબકા નામે શિલાપર ગયો. પોતાના બેભાગમાં પ્રભુને સ્થાપીને શક તે સિંહાસન ઉપર બેઠો. એટલે અચ્યુત વિગેરે ત્રેસઠ ઇંદ્રોએ ભક્તિથી ભગવંતને ન્હવશાવ્યા. પછી શર્કેર પણ ભગવંતને ઇશાનેન્દ્રના બેભાગમાં બેસારીને વિધિપૂર્વક સ્નાન કરાવ્યું, દિવ્ય પુષ્પાદિકથી પ્રભુની પૂજા કરી, અને આરતી રચી, નમન કરી, હાથ ભેડીને બહુ ભક્તિથી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો—“હે મોક્ષગામિન્ ! હે શિવાદેવીની કુખરૂપ છીપમાં મુક્તાફળ સમાન ! હે પ્રભો ! શિવાદેવીના રત્ન ! અમારા કઠ્યાણ ભણી થાઓ. હે બાવીશમા તીર્થનાથ ! મોક્ષમુખ જેના કરતલમાં છે, સર્વ પદાર્થોને જેણે ભણ્યા છે, વિવિધ લક્ષ્મીના નિધાનરૂપ એવા તમને નમસ્કાર હે. હે જગદ્ગુરુ ! આ હરિવંશ આજે પવિત્ર થયો, તથા આ ભરતભૂમિ પણ આજે પાવન થઈ, જ્યાં ચરમશરીરી તીર્થાધિરાજ તમે અવતર્યા. હે ત્રિભુવનવલ્લભ ! હતા સમૂહને મેધની જેમ કૃપાના તમે એકજ આધાર છો. પ્રજાયર્થના એક સ્થાન છો, ઐશ્વર્યના આશ્રય એક તમેજ છો. હે જગત્પતે ! આપના દર્શનથી પણ પ્રાણીઓનો મોહ નાશ પામતાં દેશનાકર્મ અવશ્ય સિદ્ધ થાય છે, હે હરિવંશરૂપ વનમાં જલધર સમાન ! તમે નિષ્કારણ ત્રાતા છો, નિષ્કારણ વત્સલ છો, અને કારણ વિના સર્વ જીવોના ભરણ-પોષણ કરનાર છો, હે પ્રભો ! આજે અપરાધિત અનુત્તર વિમાન કરતાં પણ ભરતશેત્ર ઉત્તમ જન્મ્યું કે જ્યાં લોકોને સમ્યક્ત્વ

આપનારા તમે અવતર્યા, હે નાયક ! તમારાં ચરણો મારા મનરૂપ માનસરોવરમાં રાજહંસપણાને પામે, અને આપના ગુણગાન કરતાં મારી વાણી સફલ થાએ.” એ પ્રમાણે શ્રી જગત્પ્રભુને કતવી, મહાવ્ર કરી અને શિવાદેવી માતા પાસે લઈ જઈને યથાસ્થિતિએ મૂકયા, અને ભગવંતને માટે પાંચ અંશરાઓને ધારી તરીકે આદેશ કરી પછી પોતે નંદીચરની યાત્રા કરીને ઈંદ્ર પોતાના સ્થાને ગયે. પ્રભાત-કાલે ઉગતા સૂર્યની જેમ મહા તેજસ્વી પુત્રને ભોળ, અત્યંત હર્ષ પામીને અમુદ-વિચય રાજાએ તેનો જન્મ મહોત્સવ કર્યો. આ બાલક ગર્ભમાં આવ્યો, ત્યારે એની માતાએ યોદ્ધ સ્વપ્ન એવા પછી અરિષ્ટદળની ચક્રધારા ભોળ, તે સ્વપ્નના અનુસારે રાજાએ તે બાલકનું અરિષ્ટનેમિ એવું નામ પાડયું. અરિષ્ટનેમિનો જન્મ સાંભળતાં વસુદેવ વિગેરે રાજાઓએ અતિશય હર્ષથી મયુરા નગરીમાં તેનો જન્મ મહોત્સવ કર્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

શ્રી કૃષ્ણ તથા રામનું પરાક્રમ અને કંસનો વધ.

એક દિવસે દેવદીને એવાને કંસ વસુદેવના ઘરે આવ્યો, ત્યારે ત્યાં જેની નાસિકા ઉઠાયેલી છે એવી તે કન્યાને ભોળ. એટલે ભવ પામી ઘરે આવીને એક સાશ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું—“ મુનિએ કહ્યું હતું કે—‘ દેવદીનો ત્રાગમો મર્ભ તારો ભાણેજ તને હણનાર છે.’

એ વાત ખોટી કે નહિ ? ’ તે ગોણ્યો—“ ઋષિનો બોલ ખોટો

ન થાય. દેવદીનો સાતમો ગર્ભ, તારો અત આણનાર કયાં વિદ્યમાન છે, તેની ખાત્રી કરવાના હેતુ સાંભળ—અરિષ્ટ નામે જે તારો વૃષભ, કેશી નામે અર્ધ, દુર્હાંત (દુઃખે હમન થઈ શકે તેવો) ગપિટો અને ઘેટો—એ બધાને વૃંદાવનમાં મોકળા મૂક, ત્યાં ઇન્દ્રાનુસાર રમતા પર્વત સમાન બલવંત એવા એમને જે હણ્યે, તે દેવદીનો સાતમો પુત્ર તને હણ્યે. અને જગી તારા ઘરે પૂર્વથી આવેલ ચાક્રંજ ધનુષ્ય કે જેને તારી માતા પૂજે છે, તેને જે ચલાવ્યે, તેજ તને હણનાર છે. અને જાનીએ કહેલ છે કે અન્ય પુરોને દુઃસ્વર્ણ એવું એ ધનુષ્ય, ભાષી થનાર વસુદેવનું અપરવ વચાનું છે. જગી તે કાલીવના અને હમરો. ચાલુદમદીનો ધાન કર્યો અને તારા પછોનર અને ચંપક નામના દાસીઓનો તે નાશ કર્યો.” એમ સાંભળી ભવપ્રાંત ચણેલ કંસ પોતાના

શત્રુને બળવાને અરિષ્ટાદિકને વૃંદાવનમાં છોડી દીધા, અને ચાલૂર તથા મુદ્દિક મહાને કુસ્તી કરવાનો હુકમ આપ્યો. હવે શરદઋતુમાં સાક્ષાત્ અશુભ સમાન તે અરિષ્ટ વૃંદાવનમાં જતાં ગોપ જનોને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો. તે વૃષભ શીંગડાના અમ ભાગથી નદીના પંક (કાઠવ)ની જેમ ગાયોને ઉચે ઉપાડતો અને ખુરના અમ ભાગથી અનેક વૃતમાજનોને ઉધા વાળી દેતો હતો. 'ત્યારે હે કૃષ્ણ ! હે રામ ! અમોને બચાવ, બચાવ' એ રીતે અતિદીન ગોપ, ગોપીઓનો કોણાદલ ધર્મ પડ્યો. એટલે રામની સાથે કૃષ્ણ 'આ શું ?' એમ ચિંતવતો જમ સંહિત તત્કાલ દોડી આવ્યો, અને આગળ પહેલો મહાબળવાન વૃષભ તેના ભેવામાં આવ્યો. તે વખતે વૃદ્ધ મનુષ્યોએ કૃષ્ણને અટકાવતાં કહ્યું કે— 'અમારે ગાયોનું કંઈ કામ નથી, અને ધીની પણ કંઈ પરવા નથી, માટે અહીં જોતી રહે.' આ શિખામણને ન ગણકારતા તેણે વૃષભને જોરથી હાંક મારી, એટલે પોતાના શીંગડાને ઉઘા કરી રાજથી મુખને સંકોચી અને પૂછડાને ઉચે વાગતાં તે અરિષ્ટ વૃષભ કૃષ્ણની સામે દોડ્યો, ત્યારે કૃષ્ણે તેને શીંગડામાં પકડી તેના મજારૂપ નાભને વાળી, યાત્ર સહિત બનાવીને તેને મારી નાખ્યો. અરિષ્ટને મારતા ગોપીઓ સંહિત બધા ગોવાળો આનંદ પામીને કૃષ્ણને પૂજવા લાગ્યા, અને બહુજ ઉન્નતાથી નિમેષ સંહિત લોચને તેને ભેવા લાગ્યા.

એક દિવસે નંદકુમાર કોડા કરતો હતો, તેવામાં વમની જેમ ન ભેઈ શકાય તેવા, તથા જેણે મુખને પસારેલ છે એવા કંમનો કેશી અથ આપ્યો. પાંચના હાંતવળી વાછરડાઓને પકડતા, મર્જવળી ગાયોને ખુદોથી મારતા અને દેવદરવ કરતા એવા તે અશ્વની કવિએ બહુજ તર્જના કરી. ત્યારે હજીવાને આવતા તે અશ્વના હાંતરૂપ કરવતોથી બચકર અને પ્રસરેલા એવા મુખમાં કૃષ્ણે વજ્ર સમાન પાંચાળી બુઝને વાળીને નાખી દીધી અને તેથી રાક મુખી તેણે મુખ એવી રીતે ફાટી ગયું કે જાંથી તે મરણ પામ્યો. કવિ કહે છે કે—અરિષ્ટના વિરહને સહન ન કરી શકતાર્ય તેને મજવાને ઉન્નત બનીને તે અથ વમપુરીમાં ગયો શું ? એક વખતે કંસના મહાબલિષ તે ખર અને મેવને બટકતા સ્ત્રેમ મહાબુજ કૃષ્ણે તે બનેને લીલા માત્રમાં મારી નાખ્યા.

હવે તે બધાને દલ્હાવા સાંભળીને પાંચાળા શત્રુની બરાબર પરીક્ષા કરવાને કસે પૂજ્ય-ઉન્નવના બાને રાવંજ ધનુષ્યને પાંચાળી સભામાં સ્થાપન કર્યું, તેની ઉપાસના કરનારી પાંચાળી બહેન સત્વજામા કુમારીને સરા તે ધનુષ્યની પામે રાખી અને અનેક પ્રશ્ને એમણે કયો પછી તેમ પટલની ઉપોત્તર કરાવી કે— 'જે રાવંજ ધનુષ્યને ઉપાડ્યો, તેને દુઃસ્વપ્ન સમાન સત્વજામા પરજાવીશ, તે સંમતીને દૂર દેવધંથી અનેક સંજ્ઞાઓ ન્યાં આવ્યા, પણ તે ધનુષ્ય ઉપાદવાને

કોઈ સમર્થ ન થયો તે સાંભળતાં પોતાને વીર માનનાર વસુદેવનો પુત્ર, મદન-
ગાથી ઉપજાયેલ અનાદૃષ્ટિ વેગશાળી પ્રધાન રથપર બેઠો અને ગોકુલમાં
આવતાં સુંદર અને યુવાન જેવા પોતાના બે બંધુ રામ અને કૃષ્ણને જોઈને
તેમને રમાડતાં તે એક રાત ત્યા રહ્યો, અને સ્નેહભાવથી કહી. પછી પ્રભાતે રથપર
ચઢી, હથુ બંધુ રામને વિસર્જન કરી તથા મયુરાનો માર્ગ બતાવનાર કૃષ્ણને
હાથે તે ચાસ્યો. મોટા વૃક્ષોથી સંઘીર્ણ જેવા રસ્તામાં એક વટ વૃક્ષમાં તેનો રથ
જટકી પડ્યો, તેને ઘોડાવળને અનાદૃષ્ટિ સમર્થ ન થયો. ત્યારે પદાતિ ધર્ષ
ચાલતા નંદપુત્રે તે વૃક્ષને હીલાભાવમાં ઉભેડીને દૂર ફેંકી દીધું. ત્યારથી તે રથ-
માર્ગને સુગમ કરી દીધો. અનાદૃષ્ટિ તેનું આ બગ જોઈને ખુશી થયો, અને
રથથી ઉતરીને તેને લેઈ પડ્યો. વળી રથપર પોતે તેને બેસાડ્યો, અનુક્રમે યમુના
ઉતરી, મયુરામાં આવીને લેખા થયેલા અનેક રાજાઓથી સંઘીર્ણ જેવી તે ધનુઃસલા-
માં તે બને ગયા. અને તે ધનુષ્યની પાસે જલ્લે અધિહારક દેવી હોય એવી કમલાક્ષી
સત્વભામાને તેમણે જોઈ, અને સત્વભામા પણ ઈચ્છા પૂર્વક કૃષ્ણને જોતાં મદન
બાણથી પીડિત થઈને મનથી તે વરને વરી. એવામાં અનાદૃષ્ટિ તે ધનુષ્યને ઉપા-
ડવા જતાં પણ કાઢવામાં લપટી જતા પડે જેમ ઉડ પડે, તેમ તે જમીનપર પડી
મથો. એટલે જેનો હાર તુટી ગયો છે, સુખદ ભાંગી ગયો છે અને કુંડલ જેના
નીકળી ગયા છે એવા તે અનાદૃષ્ટિને જોઈને સત્વભામા જરા લજ્જા પામી અને
બીજા રાજાઓ વિચિત્ર હોવાને દ્રસ્યા તેમના દ્રાસ્યને સદન ન કરનાર કેશવે
તરત તે ધનુષ્યને પુષ્પામલાની જેમ ઉપાડ્યું અને હીલાભાવમાં તેને દોરીપર
ચઢાવી દીધું. તે વખતે દેહ ધનુષ્યના દંડથી જેમ વરસાદ કાઢેના મેષ ચોલે, તેમ
કુંડલની જેમ વળેલ અને પ્રબળ તેજ ગુહ્ય એવા તે ધનુષ્યથી કૃષ્ણ બહુચ શોભવા
લાગ્યો. પછી કૃષ્ણ સહિત અનાદૃષ્ટિ પિતાને ઘરે આવી, રથમાં રહેલ કેશવને દ્વારપર
• બેસાડીને પોતે અંદર ગયો, અને પિતાને કહ્યું કે—“હે તાત ! બીજા રાજાઓ
જેને સ્પર્શ કરવાને અશક્ત થયા, તે મારા ધનુષ્યને મેં એકલાએ ચલાવ્યું.” તે
સાંભળતાં વસુદેવ તેને જરા દબાવીને બોલ્યો—“હિ અનાદૃષ્ટિ! તું એકદમ ઉતાવળ-
થી ચાસ્યો જા, જો તે ધનુષ્ય ચલાવ્યું—જેમ કંસના બાણવામાં આવ્યો, તો તે
તને મારી નાખશે” તે સાંભળતાં બધ પાનેલ અનાદૃષ્ટિ પિતાના વરથી નીકળીને
કૃષ્ણની સાથે તે એકદમ નંદના ગોકુલમાં આવ્યો. ત્યાં રામ-કૃષ્ણની રથ હાથે તે
ગાર્યપુરમાં ગયો. એવામાં “નંદપુત્રે ધનુષ્ય ચલાવ્યું” જેમ ચારે બાણ વાતો
થવા લાગી.

હવે ધનુષ્ય ચલાવવાથી દ્રશાયેલ કંસ ક્રોધથી ધમેક અગ્નિ જેવો જની ગયો.
તેણે ધનુષ્ય-કેસવને જટકાવીને મુઢને માટે સર્વ હીલોને આદેશ કર્યો ત્યાં
તેપાદ કરેલા માંચરાઓ પર બેઠેલા અને એવાની ઈચ્છાવાળા એવા રાજાઓએ

મોટા માંચડા પર બેઠેલ કંસ ઉપર પોતાની હાથિને ઝાઢ રીતે સ્થાપી દીધી. ત્યારે કંસના હુકાવને બાળુનાર વસુદેવે પોતાના બધા જ્યેષ્ઠ બંધુઓને અને અકૂરાદિક પોતાના બધા પુત્રોને ગોલાવ્યા. એટલે કંસે સન્માન આપીને તેમને ઉચ્ચામાં ઉચ્ચા માંચડાઓ પર બેસાર્યા, તે વખતે તે બધા તેજ્યો સુર્યના જેવા શોભતા હતા. એવામા મહાયુદ્ધનો ઉત્સવ સાંભળતા કૃષ્ણે રામને કહ્યું—‘હે બ્રાત ! આપણે ત્યાં જઈએ અને મહાયુદ્ધનું કુતૂહલ જોઈએ, એટલે રામે તે કબુલ રાખીને યશોદાને કહ્યું કે—‘અમારે મથુરાનગરીએ જવાનું છે, માટે સ્નાનની સગવડ કરે, ત્યારે તેને કંઈક આલસુ જોઈને કૃષ્ણને બંધુવધનો પ્રસંગ બતાવવાને રામે આશ્લેષથી કહ્યું—‘હે યશોદા ! પૂર્વનો દાસીભાવ શું તું ભૂલી ગઈ છે ? કે અમારો હુકમ તું અત્યારે તરત બજાવતી નથી, આ વચનથી ઝાંખા મુખવાળા કૃષ્ણને લઈને વણ થયેલ બલમદ સ્નાનને માટે તેનેયમુનામાં લઈ ગયો, અને ગોત્રીએ કે—‘હે વત્સ ! આજે શોકાતુર કેમ દેખાયછે ? ત્યારે ગોવિંદે બલ-ભદ્રને ગદગદ સ્વરે કહ્યું કે—‘બ્રાત ! મારી માતાને દાસીના આશ્લેષથી કેમ ગોલાવી ?’ એટલે રામે કોમળ વચનથી કૃષ્ણને કહ્યું—‘હે બ્રાત ! યશોદા તારી માતા નથી અને નંદ તારો પિતા નથી. દેવકરામનીપુત્રી દેવકી તારી માતા છે, અને જગતમાં એક વીર શિરોમણિ અને સુંદરરૂપને ધરનાર એવો વસુદેવ તારો પિતા છે. તે દેવકી તને જોવાની ઇચ્છાથી એપૂજનના બાને સ્નાનના દૂધથી ભૂતલને જેણે સિંચન કરેલ છે અને જેના લોચન આંમુઓથી પૂર્ણ છે એવી તે મહિને મહિને અહીં આવે છે. આપણે પિતા વસુદેવ કંસના આમ્રદથી મથુરામાં રહ્યો છે, દારણકે તે દાસિવધનો બંડાર છે. હું તારો મોટો ઓરમાન બાઈ છું, તારી ઉપર સંકટ આવવાની શંકા રાખીને પિતાએ તારો સંભાલ રાખવાને માટે મને અહીં મોકલેલ છે, ” એ પ્રમાણે રામનું વચન સાંભળીને કેશવ ગોત્રીએ—‘પિતાએ મને અહીં શા માટે મોકલ્યો છે ?’ ત્યારે રામે કંસના કરેલ બધા આતુવધા-દિક કરી સંભળાવ્યા. તે સાંભળીને કોપાયમાન થયેલ અને ક્રોધથી ભુજંગ સમાન બધંકર મુખવાળા કૃષ્ણે કંસને મારવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. પછી તેણે યમુના નદીમાં સ્નાન કરવાને પ્રવેશ કર્યો. ત્યારે કંસના ત્રિષ મિત્રને બાણે જોવાને ઇચ્છતો હોય અને નદીના જળમાં મગ્ન થયેલ, સાક્ષાત્ જાણે કાલ હોય એવો કાલિવનાથ કૃષ્ણની સામે દોટ્યો. તેની રૂણમાં રેડેલ મહિના ઉલોતથી ‘આ શું !’ એમ રામ બેઠેલો હતો, તેવામાં કૃષ્ણે તરતજ ડીંને કમળની જેમ તેને પકડી લીધેલ. પછી કમળના નાડથી બગદની જેમ તેને નાકમાં નથો : (નથ નાંખી) અને ઉપર ચડીને હાંધે વજન તેને જળમાં ચલાવ્યો. પછી નીજીવની જેમ અત્યંત ખેડ પામેલ એવા તે બુજંગને છેડી દઈને દરિ નદીની બંદાર નીકળ્યો, એટલે સ્નાન કરવા આવેલા જાણીઓએ આવીને કોતુકથી તેને ઘેરી લીધો. ત્યારનાંદ ગોવાળોથી

પરવરેલા મહા બલવંત તે બને તામ કૃષ્ણ મધુરા તરફ ગાત્યા, અને સુખ્ય દ્વાર પાસે ગાત્યા. ત્યાં કંઈના હુકમથી મહાવળાએ છુટા પડેલા પશોતર અને ચંપક નામના બે મહોન્મત હાથી તેમની સામે દોડવા, એટલે દાંત ઉપેડતા અને સુષ્ટિ-પ્રહાર કરતાં સિંહનો જેમ હરિએ પશોતર હાથીને મારી નાખ્યો. અને ચંપકને બલેવે ખલાસ કર્યો, આ નંદન્ય બને પુત્રો અસ્પૃશ્યકિના મારનાર છે. એમ અન્યોન્ય બોલતા નાગનાં અતિ વિરમયથી જેમને એક રહ્યા છે, નીડ અને પીત વચ્ચેને ધારણ કરનારા વનમાદા અને ગાસરણદિકથી અલંકૃત તથા ગોષાગોષી પરવરેલ એવા તામ-કૃષ્ણ તે મહોન્મ અખાલમાં ગયા. ત્યાં એક મનોહર માંચડા ઉપર એકેલા હોડને દૂર હરલેહીને નિઃશંક અને પરિવાર સહિત તે બને બેઠા. એટલે રામી તેને વૈરી કંઈ દેખાડ્યો. વહીએનો પાછળ પાંડાને પિતા અને સમુદ વિચળાદિ કાકાઓ બતાવ્યા. પછી આ દેવ સમન બનેકેણું ! એમ પરસ્પર વિચાર કરતાં દરેક માંચડાપર રહેલ રાજાઓ અને નગર અને તંમને એક રહ્યા હવે ત્યાં કંઈના હુકમથી ધણા માંડે કુત્તી કરતા દલા પછી રાજાની પ્રેરણાથી ચાલુર માલ હોયો અને અચાહ માંડના મેવનો જેમ ગાજતા હાથ વડી અંજપર અચાજ કરાવતો અને બધા રાજાઓપર આક્રમ કરતો તે કંઈથી ભાસ્યો-જ કોઈ વીરથી જાન્યો હોય, અને જે કોઈ પાતાને વીર માન્યો હોય, તે ગાવીને મારી સાથે મુદ કરે, અને મારી મુદ મહાને પૂર્ણ કરે, ત્યારે મહામુદ કેસવે ચાલુરનું અતિમરનું વચન તથા ગર્વને સહન ન કરતાં માંચડાપરથી ઉતરીને ભુજાને અચાજ કરાવ્યો. એટલે કેસરીસિંહના પુરુષના અવાજની જેમ જગજગત્તુરનિમુદા તેની ભુજાને આરોહીત બાલે આકાશ-પૂર્વો દોડતા હોય તેવા ભાસ્યો. એવામાં ત્યાં એકેલા હોડો ચિંતવવા લાગ્યા કે—આ ચાલુર વધ અને શરીર મોટો છે. કસરતથી એનું શરીર કડક છે, મલકુત્તીપર આજીવિત સલાવનાર તથા સદાકર છે, અને આ નંદપુત્ર હજી કુધ પીનાર, કમગના નળ કરતાં પણ કોમળ, સુખતથા વનમાં વસવાથી અભ્યાસરહિત છે, માટે એ બનેનું મુદ કિચિત નથી. અરે ! એ કામને ધિક્કાર છે, એ અશકિત છે, અહો ! એ વિશ નિર્હિત છે. એમ મોટેથી બોલતા હોડાનો મોટો કાલાહલ થઈ પડ્યો. પછી કસ કંઈવાચમાન થઈને બોલ્યો—ગાવના કુધપાનથી ઉન્મત થયેલા આ જે ગોષાગોને અહીં કેલે બોલ્યા છે ? કસય પાતાની મેલેજ ગાવ્યા હાને છે. પેતે મુદ કરવા તૈયાર થયા છે, તેા જેમને કેણું અટકાવે ? આ બનેની પીડા હોય તે અલગ ગાવોને ભેલે, એ રીતે કંઈનું કુર વચન સાંભળીને બધા હોડો મુખ થઈ રહ્યા. એટલે જેના હોડાનરૂપ કમળ વિકસિત છે એવો બેલિંદ બોલ્યો કે—આ ચાલુર રાજપિંડથી પુટ થયો છે. નિરંતર કરેલ અભ્યાસથી શરીરે સમર્થ છે, અને જેવું મલકોમાં વૃદ્ધ છે, પરંતુ ગાવના કુધપાન પર જીવનાર, ગોષાગોને અલાક એવો હું, મહોન્મત હાથીને સિંહ બચ્ચાની

જેમ આજે કેમ માડું છું. તે જુઓ, તેના આ ઉકટ વચનથી ભય પામેલ કંસે એડી સાથે યુદ્ધ કરવાને બીજા મુદ્ધિક નામના મહામંદલને એકદમ હુકમ કર્યો, એટલે તેને ઉઠેલ જોઈને રણકર્મમ્મ કુશલ એવા રામે માંચડાથી ઉતરીને તેને યુદ્ધ કરવાને બોલાવ્યો. પછી કેશવ અને ચાણુર તથા રામ અને મુદ્ધિક એમ ચારે જણા નામ-પાશ સમાન પોતાની જુઓથી યુદ્ધ કરવા હાથ્યા. તેમના અત્યંત દૃઢ ચરણના ન્યાસ (સ્થાપન) થી પૃથ્વી જાત કંપતી હોય, અને હાથના આરંદોટ (થાપ) ના શબ્દોથી છદ્દાડ મંડપ બલેકૂટતો હોય—એમ ભાસતું હતું. તે ચાણુર અને મુદ્ધિકને રામ—કૃષ્ણે ઉચે ઉપાડીને ઘાસના પુગાળી માફક આકાશમાં ઉછાળેલા એવા તેમને જેતા લોકો હર્ષ પામ્યા, અને ચાણુર—મુદ્ધિકે લેશ પણ ઉચે ઉછાળેલા તે બંને સુમટોને જોઈને રાતના કમળની જેમ લોકોના મુખ મ્હાન થઈ જતા હતાં. હાથી જેમ વેગથી પોતાના કટકે મુશલવટે પર્વતને મારે, તેમ કેશવે ચાણુરને મુદ્ધિક મારી. એટલે માનવટે દુર્ધર અને જયમાની એવા ચાણુરે વજ્રના ગોળા સમાન સખ્ત મુદ્ધિક હરિની છાતીમાં મારી અને તેના પ્રહારથી પીડાયેલ કૃષ્ણ, મદ્યથી જેમ ટોળા ફરી ભય અને આગ મોંચાઈ ભય તેવી સ્થિતિમાં આવતાં તે જમીનપર પડી ગયો. ત્યારે છાગને જાણનાર કંસથી પ્રેરાયેલ પાપી ચાણુર બેમાન ગોવિંદ તરફ પાછો દોડયો, એટલે મારવાને તત્પર એવા તેને બાણીને તરતજ મુદ્ધિકને એક બાણ મૂકી બલભદ્રે ચાણુરને વજ્ર સમાન મજબુત મુદ્ધિક મારી, તેના ઘાતથી તે સાત મનુષ્ય દૂર હડી ગયો. પછી સણુવાર આત્માસન લઇને કૃષ્ણે પણ પાછો તેને હુ-દમાં બોલાવ્યો, અને મહાન પરાકર્મી ગોવિંદે હાંચણથી તેને મધ્યભાગે દબાવી અને બાહુથી મસ્તક નમાવીને ચાણુરને સખ્ત મુદ્ધિક મારી, તેથી રૂઢરની ધારાને વમતા અને વિધુર (નિસ્તેજ) લોચનવાળા એવા તેને કૃષ્ણે છોડી મૂક્યો, ત્યારે તરતજ બાણે ભય પામ્યા હોય એવા પ્રાણીએ તેને તણી દીધો. એવામાં ભય અને કોપથી કંપના કંસે કળું કે—‘અરે ! આ બે ગોવાળના બાલકોને સત્વર મારી નાખો અને અને આ બે સર્પોને જોલે ઉછેરી મોટા કર્યો, તે દુષ્ટ નંદને પણ મારી નાખો, તે કુર્મવિનું સર્વસ્વ લુપ્તી લઈને તેને અહીં લઈ આવો. બીજે કોષ તેને બચાવવાનો પક્ષ કરે અને વચમાં પડે, તો મારી આશાથી તેને પણ સમાન ગુન્દેગાર સમજીને મારી નાખો.’ એટલે કોપાકાંત અને રક્ત લોચનવાળો ગોવિંદ બોલ્યો કે—‘અરે પાપિષ્ઠ ! ચાણુર મરાવા છતાં તું દુષ્ટ પોતાને મૃત તુઃષ્ઠ માનતો નથી તું ? અરે ! પ્રથમ મારા ધાનથી પોતાનું તો રક્ષણ કર, પછી પોતાની કૃત્યાના વિચારને નંદાદિક તરફ દોરવજો.’ એમ કરી કુરકો મારી, માંચડાપર ચડીને કેશવે ત્રકાલ કંસના કેશ પકડીને તેને જમીનપર પાડી નાખ્યો. અને જેના સુમટના બૂકા થઈ ગયા છે, ઉનરીય વચ્ચ જેનું નીચે પડી ગયું છે, તથા

એટલે ‘દેવકીને સાતમે ગર્ભ સી માત્ર છે’ એમ અવગ્રાહી તે પાપ બુદ્ધિએ એક નાસાયુટ છેદીને એને મૂકી દીધી.” પછી બાર્ધ અને બાયાતોની સંમતિથી સમુદ્રવિજય રાજાએ ઉચ્ચસેનને કેદખાનામાંથી છાડાવ્યો, તેની સાથે સમુદ્રવિજયાદિક રાજાઓએ યયુના નદીના તટપર કંસનું પ્રેત કાર્ય કર્યું. કંસની માતા અને પત્નીઓએ તે નદીમાં જલાંજલિ આપી, પણ એક જીવયથાએ ન આપી, અને કહ્યું કે—‘આ રામ-કૃષ્ણ બે ગોવાગ અને સંતતિ સહિત દશે દશાર્દેને મરાવીને મારા પતિનું હું પ્રેત કાર્ય કરીશ, નહિ તો જીવતી અગ્નિમાં બળી મરીશ ?’, એમ ઉચ્ચેથી પ્રતિજ્ઞા લઈ ત્યાંથી નીકળીને તરતજ પોતાના પિતાના ઘરે રાજગૃહનગરમાં ગઈ. પછી રામ કૃષ્ણની અનુજ્ઞાથી સમુદ્રવિજય રાજાએ ઉચ્ચસેનને મથુરાનો રાજા બનાવ્યો. તેણે આપેલ પોતાની પુત્રી સત્યભામાને નિમિત્તિયાએ બતાવેલ શુભ દિવસે કૃષ્ણ યથા વિધિએ પરણ્યો.

હવે અહીં પોતાના કેશને જેણે છુટા મૂકેલ છે, અત્યંત રૂઢનું કરતી અને જાણે સાક્ષાત્ દરિદ્રતા હોય એવી તે જીવયથાએ જરાસંધની સભામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે જરાસંધે પૂછતાં તે મહાકંઠે અતિમુક્તક મુનિનો વ્રતાંત અને કંસના મરણની કથા તેણે કહી સંભળાવી. તે સાંભળીને જરાસંધે બોલ્યો—‘હે પુત્રી ! કંસે સાડું ન કર્યું, કે દેવકીનેજ ન મારી. કારણ કે ક્ષેત્રના અભાવે કૃષિ ક્યાંથી થાય ? હે વત્સે હવે તું રૂઢન ન કર. કંસનો ઘાત કરનારા તેમને મૂલધી સારી રીતે હણીને તેમની સ્ત્રીઓને શેવરાવીશ !, એમતેને કહી જરાસંધે સોમ નામના એક રાજાને સમજાવીને સમુદ્રવિજય રાજાની પાસે મોકલ્યો. તે મથુરાનગરીમાં આવીને સમુદ્રવિજયને કહેવા લાગ્યો કે—” હે રાજન ! તમારો તે જરાસંધે સ્વામી બાદેશ કરે છે કે—જીવયથા પુત્રી અમને જીવતર કરતાં પણ બહાલી છે, તેના સ્નેહથી તેનો પતિ પણ તેટલોજ વલ્લભ હતો. તે કોણ નથી બચતું ? તમે અમારા સેવકો સુખે રહો પણ કંસને મારનારા આ કુદ્ર રામ અને કૃષ્ણ અમને સોંપી દો. અને વળી આ દેવકીને સાતમે ગર્ભ પૂર્વે પણ માગેલોજ છે, તે હજી પણ આપી દો’ અને તેની રક્ષા કરતાં રામ પણ અપરાધી હોવાથી તે પણ સોંપી દો.” આ સાંભળીને સમુદ્રવિજય બોલ્યો—‘મારા અન્તઃક્રિયાં સરલ ચિત્તવાળા વસુદેવે કહાય ॥ ગર્ભ સોંપ્યા, તે ખરેખર ! સાડું તો નજ કર્યું. હવે પોતાના બાળ્યોના વધના વૈરથી રામ-કૃષ્ણે કંસને માર્યો તેથી તે અપરાધી શી રીતે ગણાય ? અહીં અમારો એક દોષ કે વસુદેવ બાદ્યાવ સ્થાથી રવેચ્છારી હતો, તેની બુદ્ધિથી કંસે મારા છ પુત્રોને મારી નાખ્યા. હવે અત્યારે મારા પ્રાણ સમાન આ રામ-કૃષ્ણને મારવાની મરજીથી માગતાં તારા સ્વામીમાં વિચારનો લેશ પણ નથી.’ ત્યારે સોમ ક્રોધ સહિત બોલ્યો—‘સ્વામીનો દુક્રમ બલવવામાં સેવકોને યુદ્ધાયુક્તનો વિચાર કરવો તે કદાપિ યોગ્યજ

દેવાય. તે શબ્દ 'જ્યાં તારા ૩ પુત્રો ગયા, ત્યાં આ બે દુર્ભતિ થયું બેઠે
 ૫. તે નૃપ ૧ તાલક સર્વના મુખને અંજલિ આપી. શરણ દે બલરામની સહ
 ત વિરોધ ને નાશ કરનાર નીચે છે તું જોયે પેલા સમાન, મનપ્રેમરૂપ મહા
 નામના દાસીને આજના મુંઝાત છે ? 'એટલે કેશવ કોપથી બેઠાયો—' બંદે
 મ' આજ પિતાએ સહન કરીને સ્નેહ સંબંધ પાળ્યો, તેથી મુંઝાતો. સ્વામી
 મારો ધન્ય થયો. ૧ જરાસંધ અમારો કોઈ રીતે સ્વામી નથી. પરંતુ
 રીતે રીતે જાણ નાદે. સ્વામી બીજે કંઈ થવાને કારણે છે. માટે ત્યાં તરત જ
 ને કંઈક મુજબ તારા ધન્યને મરી સંભળાવ ' એ રીતે સંભળનાં કોપથી
 ધમીને જાણ. સમુદવિજય રાજાને કહેવા લાગ્યો—' કે દયાદાર ! તારા આ
 કુલમાં સમાન છે. એનો શામાટે ઉપેક્ષા કરે છે ? આ તેના વચનથી કોપ
 ધમીને જાણનાર કુમાર તોર્યો—' બંદે સોમ ૧ પિતા પાસેથી વારંવાર મને
 માનવી કરતા નું શરમાતો નથી ? તે જરાસંધ અમારો વધથી દુભાયો
 તો અમે ૩ આર્યોના વધથી મુંઝાતો દુભાયા ? મહામુજ વામ, કુષ્ણ અને
 અંજલિદાર અમે આવું જોઈનાર તને દરિ સહન કરનાર નથી. ' એ રીતે
 કોપથી તેને નિર્મળાયો, એટલે સમુદવિજય રાજાથી ઉપેક્ષા કરાયેલ
 મહાન કોપથી ધમધમતો રાજકુલમાં ગયો. પછી બીજે દિવસે સમુદવિજય
 રાજા પોતાના વાધવાને જોઈ રીતે નૈમિત્તિકમાં ઉત્તમ અને દિવસથી
 કોપથી નામના નિમિત્તવાને પૂછ્યું—' કે ભદ્ર વ્રજ અંડના
 મી એવા જરાસંધ રાજાની સાથે અમારો વિમલ ઉપસ્થિત થયો છે. તો હવે તું
 કે દે. ' તે જાણ્યો કે —' અહીં સમયમાં જ આ મહાબલવંત રામ-કેશવ,
 જરાસંધને મારીને વ્રજ અંડના સ્વામી થયો, પરંતુ તમિ અત્યારે સમુદ વિનાર
 ને પશ્ચિમ દિશાનરક બાજો. તમારે ત્યાં જતાં જ યજુના સયની શરૂઆત થયો.
 આ સત્યભામા જ્યાં બે પુત્રને વન્ધ આપે, ત્યાં જ નગરીની સ્થાપના કરીને
 નિઃશંક થઈને રહેવું. ' એમ સાંભળીને રાજા હર્ષ પામ્યો. પછી પટદની
 પાણી પોતાનું પ્રયાણ તેણે પોતાના સંબંધીઓને જણાવ્યું. અમાર
 ઇતિહાસ સમુદવિજય રાજાએ મયુરાનગરીનો ત્યાગ કર્યો. ત્યાંથી ચૌધુરમાં
 સાત કુલકોટિલઈને પોતાની સાતિસહિન થાઈયો, ઉચ્ચેન રાજા પશુ તેની
 ગયો, અને બધા વિધવાયલના મધ્ય રસ્તામાં મુખે જવા લાગ્યા.
 હવે માંમરાજાએ આવીને તે બધું જરાસંધને કહી સંભળાવ્યું એટલે તે
 સમાન થઈ ગયો. તેને કોપીક એળે તેના પુત્ર કાલકુમાર કમુંડે—'હિતાત !
 શી આગળ એ બીકજુ યાદવો મુંઝાત છે ? માટે મને હુકમ કરો કે તેમને
 કે અગ્નિના મધ્યમાંથી અને દિશાઓના અંતથી જેનીને મારીશ, નહિ તો
 અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ, પશુ કોઈરીતે પાછો દહીશ નહિ. ' ત્યાર પછી પાંચસે

રાજાએ સહિત તથા મહાસૈન્યથી પરવરેલ એવા કાલકુમારને તેણે યાદવોને હ-
 વવાને માટે આદેશ કર્યો. એટલે કાલ પોતાના ભાઈ યવન સહદેવ સહિત
 અપગુહન તથા દુષ્ટ નિમિત્તોએ વાર્યા છતાં તે પાછે ન હઠ્યો, અને યાદવોની
 પાછળ પાછળ જતાં અગ્ર સમયમાજ નજીકમાં જ્યાં યાદવો વાસ કરી રહ્યા છે
 એવી વિશાલગ્રામી અધિભૂમિમાં તે આવી પહોંચ્યો. એવામાં કાલકુમારને નજીક
 આવેલો ભેખેને રામ-કૃષ્ણની અધિષ્ઠાવક દેવતાએ એક દ્વારવાળો, વિસ્તીર્ણ અને
 ઉન્નત એવો એક પર્વત ચિત્રુર્યો, અને 'અહીં રહેલ યાદવોનું સૈન્ય અગ્નિથી
 જાલમ થઈ ગયું.' એમ રાત્રી એક સ્ત્રી ને ચિતા સમીપે ચિત્રુર્વી, તેને ભેખેને
 કાલકુમાર બોલ્યો—'હે ભદ્રે ! તું કોણ છે ? અને આમ રૂઢન શા માટે કરે છે ?'
 ત્યારે તે બોલી કે—'જરાસંધથી ભય પામીને બધાએ યાદવો નાશી ગયા અને
 તેમની પાછળ કાલની સમાન વીર કાલકુમાર હોડયો. તે પાસે આવેલ
 જાનનાંબધા યાદવો અગ્નિ થઈને અગ્નિમાં પેડા, ડરાંહો, તથા રામ-
 કૃષ્ણ અહીં ચિતામાં પેડા. તે બંધુઓના વિયોગથી હું પણ અગ્નિમાં પ્રવેશ
 કરું છું.' એમ કહીને તે અગ્નિમાં પેડી. ત્યારે દેવતાથી ભોદિત થઈ કાલે
 યવન સહદેવ તથા બીજા રાજાઓને કહ્યું કે—'મિં પિતા અને યેન પાસે આવી
 પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે—'અગ્નિ વિગેરેમાંથી જેથી કહાડીને પણ યાદવોને હું અવશ્ય
 મારીશ.' માત્ર ભયથી અગ્નિમાં પેડેલા તેમને હવવાને સન્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો હું
 પણ આ ભયના અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ.' એમ કહી તે કાલ હાલ, તલવાર લઈને
 પનંગની જેમ અગ્નિમાં પેડે, અને દેવતાઓથી ભોદિત થયેલા પોતાના સંન-
 વિઓના દેહનાં તે મરજી પાડ્યો. એવામાં મૂર્ચ્ અસ્ત થયો. તેથી તે યવન સહ-
 દેવ સહિત ત્યાંજ રાત રહ્યા. પ્રભાત થતાં તે પર્વત અને ચિતા તેમનાં એવામાં ન
 જાવી. તે વખતે દ્રુતોએ આવીને તેમને કહ્યું કે—' યાદવો દૂર નીકળી ગયા,
 પછી વૃહોના વિચારથી તે દેવતાએ કરેલ મંત્રોક્ત બાલ્યોને યવનાદિક પાછા ફરી તે
 અગ્નિ જરાસંધને કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળ્યાં જરાસંધ અત્યંત મુગ્ધાં પામીને
 પૃથ્વી ઉપર પડી તથા, અને આવધાન થવા સમકાલે—'હા કાલ ! હા કાલ ! હા કંસ !
 હા કંસ ! એમ બોલતો તે કદળ સ્વરે રોવા લાગ્યો. હવે યાદવોએ જ્યાં જતાં કાલનું
 મંજી બાળ્યોને જેમને વિજેશ આવેલ છે એવા તેમણે પરમ આનંદથી કોટકિતું
 પૂજન કર્યું. રતનામ. એક વનમાં રહેતાં તેમની પાસે અનિમુદ્રા ને ચારણર્ષિ
 આવ્યા, સમુદ્રચરિત્રે તેની પૂજા કરી. પછી તે મહામુનિને નમીને તેણે પૂછ્યું કે—
 'હે સ્વામીન ! આ સંકટમાં અમારું શું થશે ?' એટલે તે મુનિ બેઠા કે—' હે
 રાજા ! ભય ન પામ. આ તારો અગ્નિને મિત્રુમાર ભાવીશ મો વીર્યંકર અને અ-
 દિતીય ભગવાન થશે અને આ રામ-કૃષ્ણ ભગદેવ અને વામુરેવ દ્વારકામાં રહેતાં
 જરાસંધને વધ કરીને અર્ધ જાગન્યા સ્વામી થશે.' તે સાંભળી હર્ષિત થયેલ

સમુદવિજય રાજ્યએ તે મુનિને પૂછીને વિચાર્જન કર્યાં. પછી મુખે પ્રયાણ કરતાં
 યાદવો સૌરાષ્ટ્રદેશમાં ગયા, અને ત્યાં ગિરનારની ઉત્તરને પશ્ચિમે અદાર કુલકોટિ
 સહિત તેમણે પડાવ નાખ્યો. ત્યાં કૃષ્ણની પત્ની સત્યભામાએ ભત્ર્ય સુવર્ણ
 સમાન કૌંતિવાળાં સ્વાનુ અને બામર નામના બે પુત્રોને જન્મ આપ્યો. પછી કોટ
 કીએ બતાવેલ દિવસે સ્નાન અને બલિદર્શ કરી હરિએ અદ્યમ તપ કરીને સમુદની
 પૂજા કરી. એટલે ત્રીજી રાત્રે હવલસમુદ્રનો અધિપતિ સુરેન્દ્રિય નામે દેવ આકા-
 શમાં રહી અંજલિ એટીને આવ્યો. તેણે કૃષ્ણને પાંચજન્ય સંજત તથા રામને મુદોષ
 રાખ તેમજ દિવ્ય રત્ન, માગ્ય અને વસ્ત્રો આપ્યાં અને કહ્યું કે—‘હે કેશવ ! હું
 સુરેન્દ્રિય નામે દેવ છું. તેં મને શા માટે યાદ કર્યો ?’ ભાલ, તારૂં શું કામ
 કરૂં ?’ ત્યારે કૃષ્ણે તે દેવને કહ્યું—‘પૂર્વે વાસુદેવોની જે અહીં દ્વારકા નગરી
 હતી, તેને બાળી હાંસી દીધી છે. મારે વસવાને માટે તેનું સ્થાન પ્રગટ કર.
 એટલે તે દેવતાએ કૃષ્ણ રાખી તે પ્રમાણે કરીને ઈંદ્રને વિનવિ કરી, ત્યારે સૌધ-
 મેંદની આજ્ઞાથી ધનદે બાર યોજન લાવી અને નવ યોજન વિસ્તૃત એવી રત્નમય
 દ્વારકા નગરી બનાવી. તેની ચારે ત્રાજુ અદાર હાથ ઉઠેલ, નવ હાથ પૃથ્વીમાં
 ગયેલ, બાર હાથ પહોળા તથા ખાંડ સહિત કિલ્લો બનાવ્યો. વગી ત્યાં વૃત્ત,
 ચતુરસ્ર, બાયડ, ત્રિકોણ, સ્વસ્તિક, સર્વતોભદ્ર, મંદર, અવતંત્ર, અને વર્ષમાન
 એવા નામે લાખે ત્રણે એક લેંગના, બે લેંગના, ત્રણ લેંગના, એમ સાત લેંગ
 મુખીના મહેલો બનાવ્યા. વગી વિચિત્ર રત્ન, માલિક્ય, સુવર્ણ અને રૂપાના
 ચતુરસ્ર (જ્યાં ચાર રસ્તા ઝાંચે મળે તેવા સ્થાનો)માં, ત્રિકો (ત્રણ રસ્તા એક
 થાય તેવા સ્થાનો) માં હલદિ દિવ્ય જિનચેત્ય દર્શાવ્યાં. તેમાં પ્રથમ અગ્નિ ખુલ્લે
 કિલ્લા સહિત સુવર્ણનો સ્વસ્તિક નામે મહેલ સમુદવિજય રાજ્યને માટે તેવા
 થયો. નેના સગીરે અગ્નિાવ્ય અને સિતમિતલા અનુકરે કુર્મ (કોટ) સહિત
 નંદાવર્ત તથા ત્રિકુટ નામે પ્રાસાદ થયા. નેજાંત ખુલ્લે સાગરને માટે ઉચ્ચ
 અગ્નિ નામે પ્રાસાદ થયો. પછી હિમવાન અને જ્વલદને માટે વર્ષમાન નામના
 બે પ્રાસાદ થયા. વાયવ્ય ખુલ્લામાં ધરણને માટે પુષ્પવત્ર નામે પ્રાસાદ, પૂરણને
 માટે આલોકાર્જન નામે પ્રાસાદ. અને તેની પાસે અભિચંદને માટે વિનુજા
 નામે પ્રાસાદ થયો. પછી ઈશાન ખુલ્લે વસુદેવને માટે કુબેરચંદ નામે પ્રાસાદ
 થયો, ઉત્તરેનનો રાજમાર્ગની પાસે ત્રિકુટારસમ નામે ક્રૌંદ પ્રાસાદ થયો.
 બધા પ્રાસાદો કાંપવૃક્ષો સહિત. અજગ્રાજ અને અધમાગ્રાજી મરિત, ગદ્યુજા
 એટાદાર અને જય સમૂહને ધરણ કરનારા હતા તે બધાની મધ્યભાગમાં વસુ
 દેવનો ચોરસ અને મોટા દ્વારવાળો પૃથ્વીજય નામે મહાન પ્રસાદ દર્શામાં
 આવ્યો. તે પછી અદાર વૃષ્ટિ (લેંગ) વાળો, નાના પ્રાસાદ અનેક ધરો મુક્ત
 એવા સર્વતોભદ્ર નામે પ્રાસાદ વાસુદેવનો થયો. રામ કૃષ્ણના પ્રાસાદની સમસ્ત

વિશદ રત્ન અને માણિક્ય મય તથા સુધર્મા સમાન એવી સર્વપ્રસાદા નામે સલાહતી. ત્યારપછી વિશ્વકર્માએ એકસો આઠ હાથ ઉંચો, જિન પ્રતિમાથી વિભૂષિત, મેરૂ શિખર સમાન ઉંચો, મણિ, રત્ન, માણિક્ય અને કનકમય, અનેક લોચ તથા ગવાક્ષ વિગેરેથી વિરાજિત, વિચિત્ર કનકની વેદિકા સહિત, અને મનોહર એવો જિન પ્રાસાદ બનાવ્યો. વળી સરોવરો, દીર્ઘિકા, વાવો, ચૈત્યો, ઉદ્યાનમાર્ગ અને બીજું બધું ત્યાં ધનદે એક અહોરાત્રમાં બનાવી દીધું. એ પ્રમાણે ઈંદ્રપુરી સમાન વાસુદેવની મનોહર દ્વારકાનગરી ધનદે તૈયાર કરી. તે નગરીની પૂર્વ દિશાએ ગિરનાર પર્વત, દક્ષિણ દિશાએ આર્યવાન પર્વત, પશ્ચિમ દિશાએ શામનસ, અને ઉત્તર દિશાએ મધ માહન-એમ ચાર યોદ્ધા પર્વતો હતા. હવે પ્રમાણ થતાં પૂર્વના ધણા પુષ્પને લીધે કુત્રેરે કૃષ્ણને બે પીળા વસ્ત્ર, નક્ષત્ર માલા, મુગટ, કોરતુબ નામે મહારત્ન. ચાર્ગ ધનુષ્ય, અક્ષય બાણવાળા બે બાયા નંદક નામે ખડગ, કોમોદકી મહા, અને ગર્હસ્થ નામે રથ એ બધા આખ્યાં, અને શમને વનમાલા નામે આખરણુ વિશેષ, હલ, મુશલ, બે આયુધ, બે વસ્ત્ર, તાલવજ રથ, અક્ષય બાણવાળા બે બાયા અને ધનુષ્ય-એ બધાં ધનદે આખ્યાં. પછી ધનદે ઈશે દશાહોને રત્નો અને બૂવણો આખ્યાં. કારણ કે તેઓ રામ-કૃષ્ણને પૂજનીય હતા. હવે બધા યાદવોએ કેશવને શત્રુઓનો ક્ષય કરનાર બળીને હર્ષ પૂર્વક પશ્ચિમ સમુદ્રના કિનારાપર તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. પછી સિદ્ધાર્થ સારથિ સહિત બલદેવ અને દાઉક સારથિ સહિત કેશવ એ બંને વીરો દ્વારકામાં પ્રવેશ કરવાને રથપર બેઠા. નક્ષત્રો વટે ચંદ્ર-સૂર્યની જેમ રથમાં બેઠેલા યાદવોથી પરવદેલા તે બંને વીરોએ જય જય નાદની રાત્રે દ્વારકામાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે તે નગરીમાં ધનદે સાકારણ દિવસ રત્ન, મણિ, માણિક્ય, કાંચન, રજત, ધન, ધાન્ય અને વિચિત્ર વસ્ત્રોને વૃષ્ટિ કરી. પછી કુત્રેરે બનાવેલ ઘરમાં સર્વ લોકોએ મુખે વાસ કર્યો, હવે વિષ્ણુ વિગેરે બધા યાદવોએ તે નગરીમાં નિવાસ કર્યો. કુત્રેર તેમની અતુલ વાંછાને પૂરતો હતો. વળી શ્રેષ્ઠ ઘરોવાળી દ્વારકાને મુવર્ણ, ધાન્ય અને વિવિધ વસ્ત્રોથી સંપૂર્ણ રીતે પૂરિત થતા તેમા મંપડાઓ નિરંતર ચાતરફથી તરત આવવા લાગી.

એ પ્રમાણે શ્રી ગુણ વિજય ગણિ વિરચિત શ્રીમાન અગ્નિ નેમિના ચરિત્રમાં પાંચમો પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયો.

પટ્ટ પરિચ્છેદ.

મહોત્સવ ૧૨ મું.

શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું જાણ્ય જીવન, શ્રીકૃષ્ણ કરેલું
રૂઢિમણીનું હરખ અંને પ્રપૂજન જાન.

૧ સામ સંહિત રેડવ હરે. દશાહોને અનુસરતો. શરણના
પરિવારથી પચસેલ કીડા કરને. તે કામગામ મુખે રેડેલ લાખો.
જરૂ ત્યા દશાહોને પ્રમેદ પમાડના તથા સામ-કૃષ્ણના મનને
જાનક પમાડના રીતિનિવાસ વૃદ્ધિ પમજ લાખા પાને વૃદ્ધ
છત્ર હમુ બર્નને સર્વ જાનાઓ સ્વામીની સાદે કીડા જર્વતપર
અને ઉદનાદિકા કીડા કરવા લાખા દશ ધનુષ્ય ઉચા પ્રમુ અનુક્રમે શેષનવજ
પાખા. પર્વતુ જન્મર્થ. સામને જીવનાર દોષથી તે વિહાર રહિત છે. માત પિતા.
તથા સામ-કૃષ્ણાદિકે જાણેલા દિવસે દિવસે પાલુચાની મદદેના કરે છે. તથાપિ
જાણેલા કોણ કન્ધાનુ પાલુચંદણ રજુલ કરતા નથા. હવે જાણે રાક અને ધંધાન
સાદે જાણા હોય તેવા સામ અને કૃષ્ણ બને પાતાના બજારે જણા મદદલિક રાજ
મોને તામે કરીને રાજ્ય કરવા લાખા.

એક દિવસે નારદ જપિ કરતો કરતો કૃષ્ણના ધર્મે આવી ચડ્યા. સામ સંહિત
કૃષ્ણ પાતે તેને વિધિ પૂર્વક પૂજ્યો, પછી તે કૃષ્ણના અંતપુરમાં ગયો. ત્યાં ર્ષકૃષ્ણ
પોતાનું સ્વરૂપ ભેદિત સુત્યજ્ઞાપાએ જ્યમ હોવાથી આજ્ઞાદિકરે તેનો આદર
સન્માર. ન રહે. એટલે તે કોષાવમાન થઈને ત્યાંથી નીકળી ગયો અને વિરૂદ્ધ
ચિંતવવા લાખો કે—‘વ. મુરેવમ. અંતપુરમાં નારદો બધા નિંરાર આદર પાખા છે,
અને આ પ્રતિને વહન હોવાથી અર્થિક થયેલી સન્માપાએ મારી સામે અજુકાત
કરવાનું તો કરે રહ્યું, પરંતુ મારી સામે પણ ન એકું. માટે જેને અન્વંત રૂપરતી
એવું સપત્નીની પ્રતિના મદા સકટમા ના. પુ. ’ એમ વિચારતો નારદ કુડિન
પુરમાં ગયો. ત્યાં જીવમક નામે રાજા હતો. તેની શરોમતી નામે શ્રી દત્તી
તેમનો રૂઢિમ નામે પુત્ર અને દિવ્ય રૂપને ધારણ કરનાર રૂઢિમણી નામે પુત્રી
હતાં. ત્યા નારદ ગયો, એટલે રૂઢિમણીએ દત્તીને નમસ્કર કર્યા. ત્યારે નારદે
આદિત આવી કે—‘અર્થે બરવનો થતી કૃષ્ણ તને વર મળે.’ ત્યારે તેણીએ
પૂછ્યું કે—‘એ કૃષ્ણ કોણ ?’ એણે નારદે તેના આજ્ઞાન અને અજ્ઞાતરૂ

એવા ચોર્યાદિક શુભો કહી જતાવ્યા. તે સાંભળીને રૂકિમણી તરફ કેથવ ઉપર અનુરક્ત થઈ, અને કૃષ્ણનેજ સ્હાવી તે મદનાતુર બની ગઈ. પછી નારદે તેનું રૂપ પટપર આલેખી, દ્વારકામાં આવીને કૃષ્ણને જતાવ્યું. લોચનને અમૃત સમાન તે રૂપ જોઈને કૃષ્ણે નારદને પૂછ્યું કે—‘હે ભગવન! આ કઈ દેવીને તમે પટપર આલેખી છે? તે કહો.’ ત્યારે નારદ હસીને જોડ્યો કે—‘હે કેથવ! આ દેવી નથી, પણ કુંડિનપુરના સ્વામી રૂકિમ રાજની બેન એ કુમારી છે.’ તે સાંભળીને તેના રૂપથી વિસ્મય પામેલ અને મોહિત થયેલ ગોવિંદ તરત રૂકિમરાજ પાસે માણસ મોકલીને મીઠી વાણીથી રૂકિમણીની માગણી કરી. ત્યારે રૂકિમરાજ હસીને જોડ્યો કે—‘અહો! આ ગોવાળ હીન કુળવાળો છતાં મૂઢ મારી બેનની માગણી કરે છે. આ તેના મનોરથ કેવો છે? એના રૂપને લાયક શિશુપાલ રાજને હું મારી બેન આપીશ. એમનો યોગ શહિદી અને ચંદ્રમા જેવો ઉચિત થશે.’ એમ તેના કઠોર બોલ સાંભળી રૂતે આવીને કૃષ્ણને કહી સંભળાવ્યા, હવે તે વૃત્તાંત જાણી પિતાની બેન એવી ધાત્રીએ રૂકિમણીને સ્નેહથી એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે—‘હે પુત્રી! બાધ્યાવસ્થામાં તને મારા બોળામાં બેઠેલી જોઈને અતિમુક્તક મુનિએ કહ્યું હતું કે—‘આ કૃષ્ણની પટરાણી થશે.’ ત્યારે મેં પૂછ્યું કે—‘કૃષ્ણ શી રીતે બોળાપાશે?’ તે જોડ્યા કે—‘પશ્ચિમ સમુદ્રપર દ્વારકા નગરીને સ્થાપવાથી કૃષ્ણ જણાશે.’ તેણે માગ્યા છતાં રૂકિમએ તને કૃષ્ણ સાથે ન વસાવી, પરંતુ દમધીપના પુત્ર શિશુપાલને તે આપવા ઇચ્છે છે.’ તે સાંભળીને રૂકિમણી બોલી કે—‘માત! ઋષિઓનું વચન શું અન્યથા થાય? પ્રાતઃકલ્પને ગર્ભરવ શું નિષ્ફળ બળ?’ એ રીતે કૃષ્ણ ઉપર રૂકિમણીનો ભાવ જાણીને તે ધાત્રીએ ગ્રુમ રૂતથી કૃષ્ણને જણાવ્યું કે—‘માથ માસની અજવાળી અદમીએ નાગપૂજના બાને રૂકિમણીની સાથે જ્ઞાર નીકળીને હું ઉદ્યાનના માર્ગે જઈશ. એ તમારે રૂકિમણીને પરજુવી, હોય, તો ત્યાં તમે આવજો, નહિ તો તેને શિશુપાલ પરજુવી જશે.’

હવે અહીં રૂકિમ રાજએ બોલાવેલ શિશુપાલ રૂકિમણીને પરજુવાને સૈન્ય સહિત કુંડિનપુરમાં આવ્યો. ત્યાં રૂકિમણીના પાણિમહલને માટે તૈયાર થઈ આવેલ શિશુપાલના સમાચાર જાણીકુતહસી નારદે કૃષ્ણને જણાવ્યા ત્યારે કૃષ્ણ પણ પોતાના સંબંધી જનો ન જાણી શકે તેમ રામની સાથે વિશિષ્ટ રથમાં બેસીને કુંડિન પુરમાં ગયો, એટલે તે ધાત્રી તથા અન્ય સખીઓ સહિત રૂકિમણી નાગપૂજના બાને ઉદ્યાનમાં આવી. ત્યારે કૃષ્ણે પણ રથથી ઉતરી, પોતાનું મૂલથી સ્વરૂપ જણાવી, તે ધાત્રીને નમીને રૂકિમણીને કહ્યું કે—‘હે સુંદરી! માલતી તરફ મધુકર-અમરની જેમ તારા શુભોથી બેચાથેલા હું કેથવ બહુ દૂરથી તારી પાસે આવ્યો છું. માટે મારા રથમાં બેસી જા.’ એટલે તેના ભાવને જાણનારી ધાત્રીની

પ્રેરણાથી રામાંચિત થયેલ રૂકિમણી તરતજ કૃષ્ણના હૃદયની જેમ સ્નેહ પૂર્વક રથપર ચડી. પછી ગોવિંદ કંઈક દૂર ગયા, ત્યારે પોતાનો રોષ ટાળવાની ખાતર તે ધાત્રી તથા બીજી દામીઓએ ઉચ્ચથી પોકાર કર્યો કે—‘હે રૂકિમન! હે રૂકિમન! આ તારી રૂકિમણી જ્ઞેનને ચારની જેમ રામ સહિત કૃષ્ણ બલાતકારથી હરી જાય છે. એવામાં રામ-કૃષ્ણે પોતાના પાંચ જન્ય અને મુધોપ શંખ વગાડ્યા, ત્યારે સમુદ્રની જેમ રૂકિમનું સમસ્ત નગર અત્યંત શોભા પામ્યું. પછી મહાભુજ-વાળા, મહાબલવાળા અને મહા સૈન્યવાળા એવા રૂકિમ અને શિશુપાલ બંને રામ-કૃષ્ણની પાછળ દોડ્યા. તે બેઠને બેઠામાં બેઠેલ રૂકિમણીએ ચકિત થઈને હસિને કહ્યું કે—‘હે નાથ! મારો ભાઈ દૂર અને મહા બલવાન છે, તથા શિશુ-પાલ પણ તેના જેવોજ છે. વળી બીજા પણ તેમના ઘણા મુભટો અહિં આવતા દેખાય છે. અને અહીં તમે બે એકલા છો. તેથી હું ભય પામું છું કે શી ગતિ થશે?’ ત્યારે હસિ હસીને બોલ્યા—‘હે મુદરી! તું ભય ન પામ, તું દાનિય મુતા છે. મારી આગળ આ રૂકિમ વિગેરે બિચારા શું માત્ર છે? આ માફ જળ ભો. ’ એમ કહીને તેને વિદ્યાસ્થ પમાડવા કૃષ્ણે અર્ધચંદ્ર બાજુના એક ધાથી કમલનાલની એક પંક્તિની જેમ તાલ જુશોની શેણિને છેદી (વીધી) નાખી, અને વળી વીંટીની હીરાકણીને અંશુક અને અંશુલિથી દબાવતાં રંધાયેલ મસુર ધાન્યના કણની જેમ લીલાથી તેને ફળી નાખી. ત્યારે પોતાના પતિના તે બલથી રૂકિમણીને બહુ આનંદ થયો. પછી ગોવિંદ રામને કહ્યું કે—‘તમે આ રૂકિમણીને લઈને જાઓ, હું પાછળ આવતા રૂકિમ વિગેરેને મારતો આવીશ. ’ ત્યારે રામ બોલ્યા કે—‘હે જાત! તું જા, હું એ બધાંને મારીશ. ’ તે સાંભળીને રૂકિમણી બયબીત થતી બોલી કે—‘મારા ભાઈને બચાવજો. ’ ત્યારે ગોવિંદની અનુમતિ-થી રામે તેનું વચન કબુલ સમ્પૂર્ણ, અને મુદ્ર કરવાને ત્યાંજ બિલો રહ્યો, તથા જનાર્દન (કૃષ્ણ) રૂકિમણીને લઈને ચાલ્યા ગયા.

હવે સંભ્રામમાં સાવધાન અને મુશલામુધને જેણે ફેંકેલ છે એવા બલભદ્રે, મંથનાચલ જેમ સમુદ્રને મંથે તેમ આવેલ સૈન્યને વલોવી નાખ્યું. તેના મુશલ વડે વજ્રથી જેમ પર્વતો પડે તેમ હાથીઓ પૃથ્વી ઉપર પડવા લાગ્યા, અને રથો ઘડાના ઠીકરાની જેમ ભાંગીને ભુકેભુકા થઈ ગયા. તે રામે શિશુપાલની સાથે રૂકિમની સેનાનો પરાબલ કર્યો, ત્યારે વીરમાની રૂકિમ બલભદ્રને કહેવા લાગ્યો કે—‘અરે ગોવાળ! મેં તને જોયો. મારી આગળ આવી જા. આ હું તારા ગો દુધના પીવાથી ચડેલ મદને ઉતારીશ. ’ ત્યારે રામે લીધેલ વચનને યાદ કરતાં મુશલ મૂકીને બાણોથી તેના રથને ભાંગી નાંખ્યો, તથા બજારને ભેદી નાખ્યું, અને વેગથી અશ્વોને મારી નાખ્યા. પછી લગભગ મરવાની અણી મુધી પહોંચેલ રૂકિમના

મુરખ-બાણથી માથાના વાળ ઝુંડીને હસતાં હસતાં સમ તેને કહેવા લાગ્યો—
તું મારા જાતાની વધૂનો ભાઈ છે, માટે મારવા લાયક નથી. અરે ! હવે ચાલ્યો
જા. તું બલે ઝુંડ ઝુંડાવેલ છતાં અમારા પ્રસાદથી તારી સ્ત્રીઓ સાથે ભોગ
વિલાસ કર. ' એમ કહીને બહારેવે તેને છોડી મૂક્યો. તે શરમનો માર્યો કુડિનપુ-
રમાં ન ગયો, પરંતુ ત્યાંજ બોજકટ નામે નગર વસાવીને રહ્યો.

હવે કૃષ્ણે દ્વારકામાં પ્રવેશ કરતાં રૂકિમણીને કહ્યું કે—' હે દેવી ! દેવતાએ
સ્નેહી આ મારી રત્નમય નગરી નિહાલ. હે મુખ ! અહીં કપટરોથી વિરાજીત
બગીચામાં મારી સાથે તું સુર સુંદરીની જેમ નિરંતર ઈચ્છા મુજબ મુખે કીડા
કરજે. ' ત્યારે રૂકિમણીએ કેશવને કહ્યું કે—' હે પ્રિયતમ ! તમારી સ્ત્રીઓ માટી
જદિ સહિત અને માટા પરિવાર યુક્ત તેમના પિતા વિગેરે વડીલોએ તમાને આપી
છે, અને મને તો એક કેદીની જેમ તમે એકલા લઈ આવ્યા છો, માટે તેઓ મારી
મફકરી ન કરે, તેમ કરજો. ' તે સાંભળીને કૃષ્ણે કહ્યું કે—' તને તેમના કરતાં
અધિક કરીશ. ' એમ રૂકિમણીને કહીને તેને સત્યભામાના ઘર પાસે પ્રાસાદમાં
રાખી, અને ગર્ધર્વ વિવાદથી તેને પરણીને વિષ્ણુએ પોતાની ઈચ્છા મુજબ રાત
ભર તેની સાથે કીડા કરી. તે વખતે કૃષ્ણે રૂકિમણીના શરમાં અન્ય જનને
આવવાનો પ્રતિબંધ કર્યો. એવામાં સત્યભામાએ બહુજ આગ્રહથી કૃષ્ણને કહ્યું
કે—' હે પ્રિય ! નવી પરણી લાવેલ પત્ની મને દેખાડો. ' ત્યારે ગોવિંદે
લીલા-ઉદાનમાં લક્ષ્મી પ્રાસાદમાં લક્ષ્મીની પ્રતિમાને સન્ન કરવાના બહાને
મહાનિષુલ્લ ચિત્રકારોના હાથે દૂર કરાવી, અને તેને ઠેકાણે રૂકિમણીને સ્થાપન
કરી. વળી તેને ભલામણ કરી કે—' શણીઓ આવે, ' ત્યારે તું દેવીની જેમ
નિશ્ચલ બેસજે. ' એમ કહીને કૃષ્ણ પોતાના સ્થાને ગયો. એટલે સત્યભામાએ
તેને ફરીને પૂછ્યું કે—' નવીન પ્રિયતમાને તમે કયે ઠેકાણે રાખી છે ? '
ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું કે—' તેને શ્રી (લક્ષ્મી) પ્રાસાદમાં રાખી છે. ' તે સાંભ-
ળીને સપત્નીઓ સહિત સત્યભામા શ્રી પ્રાસાદમાં ગઈ. ત્યાં શ્રીના સ્થાને બેઠેલી
અને નિશ્ચલ એવી રૂકિમણીને તેણે કહ્યું કે—' અહો ! લક્ષ્મીદેવીનું રૂપ ! અહો !
કારીગરોની કુશળતા ! ' એમ કહી પ્રણામ કરીને સત્યભામાએ વિનંતિ કરી કે
—' હે દેવી ! હું હરિની નવીન પત્નીને રૂપમાં ભૂલી જઈ, તેમ કર. આ મારો
મનોરથ બે સફળ થયો, તો તારી પૂજા કરીશ. ' એમ કહીને તે કૃષ્ણ પાસે ગઈ,
અને બોલી કે—' તમારી પ્રિયતમા ક્યાં છે ? ' એટલે હરિ સત્યભામા તથા બીજી
સ્ત્રીઓ સાથે શ્રી પ્રાસાદમાં આવ્યા. ત્યારે ત્યાં રૂકિમણીએ ઉઠીને કહ્યું કે—' હું
કોને નમું ? ત્યારે કૃષ્ણે તેને સત્યભામા દેખાડી. એટલે સત્યભામા બોલી કે—
' એ મને શી રીતે નમશે ? ' કારણ કે અજ્ઞાનથી હુંજ તેને નમી પડી. ' ત્યારે
હરિએ હસીને કહ્યું કે—' ભગિનીને નમતાં ચો દોષ ? ' એટલે સત્યભામા વલખી

વિદ્યાધરે પુત્રનો જન્મ મટાડ્યું જ દરીને શુભ દિવસે દિગ્ગજોને પ્રવેશિત કરવાથી તેનું પ્રવૃત્તિ એવું નામ લખ્યું.

દયે રૂકિમળીએ આવીને કૃષ્ણને પૂછ્યું કે—‘હે નાથ! તમારો પુત્ર કયાં?’ ત્યારે—‘દમયંત્ર નેં લઈ લીધો.’ એમ વિષ્ણુએ તેને કહ્યું. એટલે—‘હે નાથ! મને શા માટે ઇન્દ્રો દે?’ એમ તેણીએ દરીને કૃષ્ણને કહ્યું. ત્યારે—‘મને કોઈ છાગ દરીને ઇન્દ્રો મળે છે.’ એમ બાલો તેણે પુત્રની બહુ રીતે તપાસ કરાવી, પણ પુત્રના સમાચાર કયાંથી પણ ન મળવાથી રૂકિમળી મૂર્છા ખાઈને ધરતીપર ઢળી પડી, અને નારધાન યજ્ઞ પરિજનોની સાથે અન્યંત કડવું સ્વદે તે રૂદન કરવા લાગી. તેને જોઈને યાદવો, યાદવોની સ્ત્રીઓ તથા બધા હોકા સંતાપ પામ્યા, પરંતુ એક અન્યભામા પોતાના પરિવાર સહિત દુર્ગ પામી, ‘આવા સમર્થ કૃષ્ણને દણ પણ પુત્રના સમાચાર કેમ ન આવ્યા?’ એમ બેલતી રૂકિમળીએ કૃષ્ણને અન્યંત દુઃખી બનાવી દીધો. એવામાં એક વખતે સર્વ યાદવોની સાથે ઉદેમ પામેલ વિષ્ણુની મહામાં નારદ આવી ચડ્યા, અને ‘આ શું?’ એમ બોલ્યો ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું—‘તરુનો જન્મેલો રૂકિમળીનો પુત્ર મારા હાથમાંથી કોઈક દરી મળે. હે ભગવન! તમે કંઈ તેના સમાચાર બાલો છો?’ નારદ બોલ્યો—‘અહીં મહાશાની અતિયુક્ત ઋષિ હતા, તે તો મોક્ષે ગયા. અત્યારે ભરતકોટમાં તેના જેવા કોઈ જ્ઞાની નથી. માટે હે કૃષ્ણ! પૂર્વ મહાવિદેહમાં જન્મેલું સિમંધર સ્વામિને પૂછ.’ એમ સાંભળતાં દુર્ગ પામેલ કૃષ્ણે અને અન્ય યાદવોએ પૂછને નારદને બીનબ્યા, એટલે તે તરુ સિમંધર સ્વામી પાસે ગયા. સમવસરણમાં ત્રિસામ્બાન જિજ્ઞાસે નામકાર કરીને તેણે પૂછ્યું કે—‘હે ભગવન! કૃષ્ણ અને રૂકિમળીનો પુત્ર અત્યારે કયાં છે?’ ભગવંત બોલ્યા—‘પૂર્વ ભવનો પૈરી ધમકેતુ દેવગણથી કૃષ્ણના પ્રવૃત્તિ નામના પુત્રને દરી મળે. તેણે વૈતાલ્ય પવેતમાં શિક્ષાપર મૂક્યો, પરંતુ તે મરણ પામ્યો નથી, કારણકે ચરમ શરીરી હોવાથી ઉંઘ પણ નેને મારી ન શકે. પછી પ્રભાતે જગ્યા કાલક્રંતર વિદ્યાધર રાજાના તે જોવામાં આવ્યો. તેણે પોતાની ધત્તીને તે પુત્ર તરફે આપ્યો. અત્યારે ત્યાં શુભ પૂર્વક વૃદ્ધિ પામે છે.’ એમ સાંભળીને દરી નારદે પૂછ્યું કે—‘પૂર્વ જન્મમાં તેની ને ને શી રીતે થયું?’ એટલે ભગવંત બોલ્યા કે—

ભરતકોટને વિદેશ મન્ય દેશમાં આવેલા શાલિગ્રામમાં મનોરમ
તેનો મુખન નામે વજ્ર અધિષ્ઠાવક દેવો. તે ગામમાં મોમદેવ
દેવો. તેની અગ્નિસ્થા નામની બારાને અગ્નિનૃપ્તિ અને વાયુનૃપ્તિ
રા બે પુત્રો થયા તે બંને ત્યાં વિદ્યાથી વિખ્યાત થયા અને
પામ
તે
દેવતા થયા. એક વખતે તે મનોરમ
આવીને તેમને વાંદા પરંતુ

અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ જને ગર્વિષ્ઠ ઘર્ષને જોડ્યા કે—‘હે જૈન મતથી વાસિત મતિવાળા ! હે શ્વેતાંબર ! જો કંઈ સામ્રાજ્ય જાણતો હોય, તો કહે ’ ત્યારે નંદિવર્ધનના અવધિજ્ઞાની સત્ય નામના શિષ્યે તે જનેને પૂછ્યું કે—‘તમે કયાંથી આવ્યા છો ?’ એટલે તેમણે—‘શાણિઆમથી આવ્યા છીએ’ એમ તેને કહ્યું. ત્યારે સત્ય મુનિએ ફરી પૂછ્યું કે—‘અરે ! હું’ એમ નથી પૂછતો, પરંતુ કયા ભવથી તમે માનવપણું પામ્યા—એમ તમારી અતીત વાત પૂછું છું જો કંઈ જાણતા હો તો સત્વર જોડો.’ ત્યારે જ્ઞાનવર્જિત તેમણે લજ્જાને લીધે નીચે મુખ ફરી દીધું. એટલે સત્ય તેમને પૂર્વભવ કહેવા લાગ્યો કે—‘અહો ! શ્રાક્ષણો ! પૂર્વ ભવમા તમે આ જામના વનમાં માંસના લોણુપી બે શીયાળ હતા. એક વખતે કોઈ કોડુંબીએ ફોતમાં રાત્રે ચર્મની દોરડી મૂકી, તે વરસાદથી ભીંજાઈ ગઈ, તે તમામ તે જને શીયાળવા ખાઈ ગયા, અત્યાહારથી મરણ પામીને પોતાના કર્મે તમે જને આ ભવે સોમદેવ વિપ્રના પુત્ર થયા છો, પછી પ્રભાતે તે જેડુત બધું ખવાઈ ગયેલું જોઈને પોતાના ઘરે ગયો. કેટલોક વખત ગયા પછી તે જેડુત મરણ પામીને પોતાની પુત્રવધુને પુત્ર થયો, અને જાતિસ્મરણ જ્ઞાનને પામતાં તે—‘પુત્રવધુને માતા અને પુત્રને પિતા શી રીતે હું કહું ?’ એમ પારીને કપટથી જન્મનો મુજો ઘયો છે; જો તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય, તો તેને પૂછો, કે જેથી પોતાનું મુશ્કેલી પડે તો તે આ વૃત્તાંત તમને કહી જતાવશે. ત્યારે વિસ્મય પામેલ લોકો તરતજ તે મૌની જેડુતના પુત્રને ત્યાં લઈ આવ્યા. એટલે સત્ય-મુનિ જોડ્યા કે—‘હે જેડુત ! તું યજ્ઞઆતથી પોતાનો પૂર્વ ભવ કહે. પિતા પુત્ર યાચ અને પુત્ર પિતા યાચ, એવીજ પ્રાયઃ આ સંસારની સ્થિતિ છે. માટે પૂર્વજન્મ સં-બંધી લજ્જા અને મૌનનો ત્યાગ કર.’ ત્યારે પોતાની વાત સાંભળી હર્ષ પામેલ તે જેડુત મુનિને પ્રણામ કરીને સર્વ લોકોના સાંભળતા તેજ પ્રમાણે પોતાનો પૂર્વભવ કહી સંબળાવ્યો. તેથી યજ્ઞ જનોએ ત્યાં દીક્ષા લીધી, તે કોડુંબિક પ્ર-તિજોષ પામ્યો, અને તે જને શ્રાક્ષણો, લોકોના હાંસીપાત્ર તથા વલખા ઘર્ષને પોતાને ઘરે ગયા. મછી વેર કરતા તે જને રાત્રે હાથમાં તરવાર લઈને તે મુનિને મારવાને આવ્યા, ત્યારે મુમન્યશ્વે તરતજ તેમને સ્વંભી દીધા, અને પ્રભાતે તેમના માતૃપિતા અને લોકોએ તેમને આકંઠ કરતા દીધા. તે વખતે મુમન્યશ્વ પ્રત્યક્ષ ઘર્ષને જોડ્યો—‘મુનિને મારવાને તૈયાર થયેલા આ હુલ્લ દુર્મતિઓને મેં સ્વંભી દીધા છે, જો જો જને દીક્ષા મહણ કરે, તો એમને મુક્ત કરું, અન્યથા નહિ.’ ત્યારે તે જને જોડ્યા કે—‘સાધુધર્મ હંકર છે, માટે અમે યાવકધર્મને સ્વીકાર કરીશું’ એમ તેમણે કહ્યું, એટલે યજ્ઞ તેમને મુક્ત કર્યા. ત્યારથી તે જને યથાવિધિ જૈન ધર્મ પાળતા હતા, પરંતુ તેમના માતૃપિતા તો લેશ પણ આર્હંત ધર્મ પામ્યા નહિ. પછી અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ મરણ પામીને સોમધર્મ

તૃપાથી પીડિત થઈ તણ હઝાર વરસો પોતાવીને મરણ પામ્યો, અને જ્યોતિષી દેવોમાં ધૂમકેતુ નામે દેવ થયો. તેણે અવધિજ્ઞાનથી મધુને પૂર્વ ભવનો વેરી જાણીને એવલોકન કર્યું, પણ તે મહર્દિક હોવાથી તેને જોઈ ન શક્યો, ત્યાંથી ચલી, મનુષ્યપણું પામીને તે તાપસ થયેલ ત્યાં બાલ તપ કરી મરણ પામીને તે વૈમાનિક દેવ થયો. ત્યાં પણ મહર્દિક મધુને જોવાને તે લેશ પણ સમર્થ ન થઈ શક્યો. તે સ્થાનથી પણ ચલી, ઘણો સંસાર બમીને કર્મવશાત્ ફરીને પણ જ્યોતિષી દેવોમાં ધમકેતુ નામે દેવ થયો, જોવામાં મધુનો જીવ મહાશુક દેવલોક થઈ ચલીને કૃષ્ણની પટસાળી રૂકિમણીના ઉદરમાં અવતર્યો. ત્યારે પૂર્વના વૈશથી જન્મ-તાંજ તે બાલકને ધૂમકેતુ ફરી ગયો. તે ફુટે મારી નાખવાને તેને ટંકશિલા ઉપર મૂક્યો, પરંતુ પોતાના પ્રસાવથી લેશ પણ શરીરે ધન થવા વિના તેને કાલ-સંવર લઈ ગયો. સોજ વરસના અંતે તે રૂકિમણીને મળ્યો. ” એમ સાંભળીને ફરી નારદે પ્રભુને પૂછ્યું કે—‘હે ભગવન! એ રીતે રૂકિમણીને પુત્રની સાથે વિયોગ કયા કર્મથી થયો ? ’ એટલે ભગવંતે જોડ્યા કે—

“ જ મુદ્રીપના ભરતકાંત મગધ દેશમ. લક્ષ્મીઆમ નામે ગામમાં જોમદેવ નામે બ્રાહ્મણ હતો, તેની લક્ષ્મીવતી નામે સ્ત્રી હતી. તે કોઈવાર ઉદ્યાનમાં ગઈ. ત્યાં મયૂરના ઇંડાને જોઈને ઠોતુકને હીધે કુંકુમથી રંગેલા હાથવતી તેનો સ્પર્શ કર્યો. તેના સ્પર્શથી અન્ય વર્ણ અને અન્ય મંધને પ્રાપ્ત થયેલ તે ઇંડાને ‘આ માડું છે’ એમ ન જાણતી તે માતાએ સોજ થઈ મુખી તેને તણ દીધું. પછી અકસ્માત વરસાદ થતા મૂલ રૂપમા આવી ગયેલ તે ઇંડાને જોઈને માતાએ તેનું સેવન કર્યું, પછી વખત જતાં તે મયૂર થયો. એવામા તે લક્ષ્મીવતી ફરી ત્યાં આવી, અને તે મયૂરને અતિ રમણીય જોઈને તેની માતાના દાતા છતાં તેણીએ તેને લઇ લીધો. પછી પોતાના ઘરે સુંદર પાંજરામાં રાખીને અન્ન-પાનથી સંતુષ્ટ કરતી તેણીએ તેને નૃત્ય એવું શીખવ્યું, કે તે અત્યંત મનોહર નૃત્ય કરતો હતો, પરંતુ તેની માતામયૂરી પુત્ર સ્નેહથી બંધાયેલી અને કંઈ સ્વરે બોલતી તેણે તે સ્થાન ન મૂક્યું, તેથી લોકો તે લક્ષ્મીવતીને કહેવા લાગ્યા કે—‘ તારું કોતુક તો કદી પણ પૂરાશે નહીં; પણ આ બિચારી મયૂરી મરે છે, માટે એના પુત્રને છોડી મૂક. ’ તેમના વચનથી તેને પણ દયા આવી ગઈ. એટલે જ સ્થાનથી તેને હીધો હતો, તે સ્થાને સોજ માસના ચૌવન પામેલ તે મયૂર બાળકને તેણીએ મૂકી દીધો. તે પ્રમાદથી તેણીએ સોજ વરસ મુખી પોતાના પુત્ર વિયોગથી વેદવા લાયક એવું મોટું કર્મ બાંધ્યું.

પછી એક દિવસે તે દર્પણમાં પોતાનું સ્વરૂપ અને મુંગાર જોતી હતી, તેવામાં તેના ઘરે સમાધિગુપ્ત નામના સાધુ નિસા લેવાને આવ્યા. ત્યારે તેના પતિએ તેને કહ્યું કે—‘ આ સાધુને નિસા આપ. ’ એમ કહેતાં તેને કોઈ કારણથી

કોઈ માણસે જોલાગ્યો, એટલે તે બહાર ચાલ્યો ગયો. ત્યારે 'યુ યુ' એમ કરતી તેણીએ કહિનાકારે જોલીને તે મહર્ષિને ઘરથી બહાર કહાડયો, અને તરત દાર બંધ કરી દીધું. તે નિંદાના કર્મથી આતમે દિવસ તેને સર્વાંગે ખગતો કોઠ યે: તે દુઃખથી વિરક્ત થતાં તે અગ્નિમાં પેડી, અને મરણ પામીને તેજ ગામમાં પોલીના ઘરે ગયેલી થઈ. ફરી મરણ પામી તેજ ગામમાં ખાજેચીયાની બુંદણ થઈ, અને તે મરીને ફતરી થઈ, તે દાવાગિથી બગી અને તેનું મસ્તક ફુટી પડ્યું, તે વેદનાથી મરીને બૃહસ્પતિ નગરમાં નર્મદાના તટપર દુર્ગમાં અને દુર્ગમાં જોલી દાણા ન મળી ધીવર (મચ્છીમાર) ની પુત્રી થઈ, તેની દુર્ગંધને સહન ન કરી શકવાથી માત્ર પિતાએ તેને નર્મદાના તટપર મૂકી દીધી, તે અનુક્રમે યોગનવની યન્ત્ર નિરંતર લોકોને નાશથી પેટે પાર ઉતારતી હતી. એવામાં દેવયોગે શીયાગામાં તે સ્વપ્નાધિગુપ્ત નામના ઋષિ ત્યાં આવ્યા, અને રાત્રે પર્વતની જેમ નિષ્પત્તે તે કાયોન્નર્મમાં ગયા: 'આ મહાન્મા આખી રાત્ર કુસહ દાઢ શી રીતે સહન કરી શકશે ?' એ રીતે બાર્દ મન થતાં વિચાર કરીને તેણીએ તે મુનિને તુલેથી દાંડ્યા. રાત્રિ ખડાસ થતા તે મુનિના પગે પડી એટલે મુનિએ પત્તુ તેને ભદ્રક બાળીને ધર્મ અભ્યાસ્યો. પછી 'પૂર્વે આ મહર્ષિને મેં ક્ષણે જોવા છે' એમ લાંબો વખત વિચાર કરી તેણે મુનિને પૂછ્યું. એટલે મુનિએ તેને પૂર્વના ભયો કહી બતાવ્યા, અને ફરી તે મહર્ષિ જોવા કે- સાધુની નિંદા કરવાથી તું અહીં દુર્ગંધ થઈ છે. કદાચ કે બધું 'કર્માનુભારે થય છે. મારે તેનો ક્ષય કરવા થતુ કરવેલ' આ પ્રમાણે સામગ્રીને તેને બદિરમરણ જ્ઞાન થયું અને પૂર્વમયે દરેક સાધુનુમુખા (નિદા) ને ને બલુચ લાગી પછી ને મુનિને તેણે વારંવાર ખમાવ્યા, અને પોતાની અન્ધંત નિંદા કરી, ત્યારથી તે યાવિઃ થઈ તેથી તે કૃપાનુ મુનિએ ધર્મશ્રી નામની આવાને તે સુપ્રત કરી તેની સાથે વિચરતા તે બહુજ મુખી થઈ. પછી કોઈ ગામમાં ગયેલ ધર્મથીએ નાયક નામના યાવકને તે સ્ત્રી ત્યાં એકંતરે ઉપવાસ કરતાં. સદા ધિનપૂજ્ય આસક્ત રહેતા તેણીએ નાયકના ઘરમાં બાર વરસ સુષે આજ્ઞા. પ્રાંતે અનશ્ન કરી, મરણ પામીને અશ્વમેદની પંચાવન પ:પોપમના આયુષ્યવાળી સુખ્ય દેહાણી થઈ. ત્વથી ચલીને તે કૃષ્ણની રૂકિમણી નામની પટદાણી થઈ છે. મયૂરીને બાહકની સાથે વિયેગ કગવવાથી ને રૂકિમણી મોગ વરસ સુખી પુત્રવિરહનું દુઃખ લોગવયો."

એમ સાંભળી તે ભયવંતને નમોને નારદ આશ્રયમાં: કથ વેદાદય પર્વ- તપર મેવદટ નામના નગરમાં ગયા ત્યાં 'મહાભાગ્યે તેને પુત્ર થયે.' એમ જોલતા નારદનો પ્રાણકંઠે આદરસ:ાર કયે, અને તેને પ્રદ્યુમ્નમાર કહાડયો. એટલે નારદ પણ તેને રૂકિમણીની અકૃતિને મળતો એકિનિ વિષાદ આપતાં તે વિષધર રાહની રાહ દર્શિ દારસ નગરીમાં ગયો, અને કૃષ્ણદિને પુત્રના બધા સમાચાર

કહી સંભળાયા, તથા રૂકિમણીને પણ લક્ષ્મીવતીના ભવથી માંડીને બધા ભવ કહી બતાવ્યા. એટલે તે રૂકિમણી રાણીએ બકિત થકી અંજલિ બેઠી ત્યાં રહ્યા છતાં સીમધર સ્વામીને પ્રભુભ કથા ' સોગ વરસના અંતે મુતની સાથે સમાગમ થયે ' એમ આહુત વચનથી તે સ્વસ્થ થઇને રહી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પાંચ પાંડવોની ઉત્પત્તિ અને દ્રૌપદીનો સ્વયંવર.

યે પૂર્વે શ્રી કૃષ્ણસ્વામીનો કુરૂ નામે પુત્ર હતો. જેના નામથી બહી કુરૂએત્ર કહેવાય છે. તે કુરૂરાજને હસ્તી નામે પુત્ર હતો. જેના નામથી હસ્તિનાપુર થયું. તેના સંતાનમાં અનંતવીર્ય રાજ થયો, તેનાથી કૃતવીર્ય અને અને કૃતવીર્યથી મુખ્યમ ચક્રવર્તી થયો. ત્યારબાદ અસંખ્ય રાજાઓ થયા પછી રાંતનુ રાજ થયો. તેની ગંગા અને સત્યવતી બે રાણીઓ હતી. ગંગાને ગંગેય નદી પુત્ર થયો, અને સત્યવતીને ચિત્રાંગદ અને ચિત્રવીર્ય નામે બે પુત્રો થયાં. ચિત્રવીર્યની અગ્નિકા, અગ્નિકા અને અંબા નામે સીઓ હતી. તે ત્રણેને ત્રણ પુત્રો થયા, કે જે દ્રુપદરાજ, પાંડુ, અને વિદુર એવા નામથી ખ્યાલ થયા. દ્રુપદ રાજ્ય પર બેઠો, અને પાંડુને સિકારનો શોખ લાગ્યો. દ્રુપદના મુખ્ય રાજાના પુત્ર, ત્રિશરદેવના સ્વામી એવા શકુની રાજાનો ગમ્મિયારી પ્રમુખ આડ બેઠોને પર થયો. તેમને દુર્યોધનાદિક ના પુત્રો થયા અને પાંડુની કુતીને યુધિષ્ઠિર, ભીમ અને અર્જુન એ ત્રણ પુત્રો થયા, તથા બીજી રાજ્ય રાજાની બહેન મદ્રી નામની સોને નકુલ તથા સહદેવ એ બે પુત્રો થયા. એ રીતે આ પાંચ પિતૃ એવા મુરવીર, ત્રિશરદેવ પણ જેમને જુની ન શકે એવા તથા ત્રિશ અને પાંડુના મહાબળથી અત્યંતજન થયા. તેઓ પાંચના વડીલ બંધુ તરફ વિનીત, અન્યને દૂર કબજામાં તત્પર થઈ પાંચના લોકોતર મુદ્દોથી પ્રજાજનોને પ્રમોદ થતા હતા.

એક દિવસે કંચિત્ત નગરથી દ્રુપદ રાજાના કુળે ગયો, નમન કરીને પાંડુ રાજાને કયું કે— ' હજી રાજાનો પુત્ર, દ્રુપદેશની બહેન અને યુવતી રાણીમાં દરજ્જા થયેલ દ્રૌપદી નામે કન્યા છે. તેના સ્વયંવરમાં હમ્મ દરજ્જા, રામ-કેશવ હમ્મત, શિશુપલ, કનિષ્ઠ, કર્ણ, દુર્યોધન તથા બીજા પણ મહાબળવાંત પણ

રાજાઓને અને કુમારોને મારા સ્વામીએ જોલાવ્યા છે અને તેઓ આવતા બધા છે. માટે તમે પણ આ દેવકુમારસમાન પાંચ પુત્રો સહિત ત્યાં આવીને તે સ્વયંવર મંડપને ચોલાવેલ' એમ સાંભળતાં પ્રમુદિત થયેલ પાંડુરાજ, પંચ બાણોથી જેમ કંદર્પ, તેમ તે પાંચ પુત્રો સહિત તરત કાંપિલ્યપુરમાં ગયો. બીજા પણ રાજાઓ ત્યાં આવ્યા. કુપદ રાજાએ તે સર્વ રાજાઓનો સત્કાર કર્યો. પછી આકાશમાં ગ્રહોની જેમ તે સ્વયંવર મંડપમાં બધા ચોલવા લાગ્યા. હવે સ્નાન કરી કાંમતિ વેષ, માળા અને અદ્ભુત અલંકારોને ધારણ કરવી, રૂપમાં દેવકન્યા સમાન એવી દ્રૌપદી અરિહંતને પૂછને સુખીએ સહિત, સામાનિક દેવતા સમાન શમ-કૃષ્ણારિયો અલંકૃત એવા તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી, ત્યાં સુખીએ સર્વ રાજાઓને દર્શાવ્યા છતાં તે દ્રૌપદી જ્યાં પાંચ પાંડવો બેઠેલા છે, ત્યાં આવી, ત્યારે તેણીએ અનુરાગ સહિત તે પાંચેના કંઠમાં સ્રમકાલે વરમાલા નાખી. એટલે 'આ શું ?' એમ રાજાઓ ત્યાં આશ્ચર્ય પામ્યા, તેટલામાં કોઈ ચારણકવિ ત્યાં આવ્યા. ત્યારે કૃષ્ણારિ રાજાઓએ પૂછ્યું કે—'આ દ્રૌપદીના પાંચ પતિ શું થઈ શકે ?' મુનિ બોલ્યા—'આ પૂર્વભવના ઉપાર્જીનાં કર્મને લીધે નિશ્ચય પાંચ પતિવાળી થયો. અહીં આશ્ચર્ય શું છે ? કારણ કે કર્મની ગતિ વિષમ છે. તે આ પ્રમાણે:—

“આજ ભરતક્ષેત્રમાં ચંપાપુરીને વિશે સોમદેવ, સોમભૂતિ અને સોમ-દત્ત એવા ત્રણ ભાઈ વિદ્યમાન. ધન, ધાન્યથી ભરપૂર એવા તેમને અનુક્રમે નાગશ્રી, ભૂતશ્રી અને યક્ષશ્રી નામે સ્ત્રીઓ હતી. તેઓ પરસ્પર પ્રેમાગ્રહતા, તેથી એક વખતે એવી વ્યવસ્થા કરી કે—'બધાએ એક એકના ઘરે વારા પ્રમાણે જમવું.' એટલે તેજ પ્રમાણે તેઓ બધા દરતા હતા એક દિવસે સોમદેવના ઘરે જમવાનો વારો આવ્યો, ત્યારે નાગશ્રીએ બધું લોજન તૈયાર કર્યું. વિવિધ લોજન પકાવતાં અભણતાં તેણે કહ્યું 'તુંબડું' પકાવોને શાક કર્યું, એટલે 'આ કેવું થયું હશે ?' તે બાલુવાને તેણે જરા આજ્ઞયું. ત્યારે 'આ ખાવા લાયક નથી' એમ બાલુને નરતજ તેણે તુંકી નાખ્યું. 'આ વિવિધ દ્રવ્યોથી મેં વધારીને તૈયાર કર્યું, પણ કહ્યું નીવડ્યું' એવો વિચાર કરવી અને મનમાં ખેદ પામતી તેણે તે શાક ગોપણી રાખ્યું, અને તે શિવાજ ધીજા લોજનથી કુટુંબ સહિત ઘરે આવેલા પતિ અને દેવરોને જમાવ્યા એવામાં તે અવસરે મુખમિ-ભાગ નામના ઉઘાનમાં જ્ઞાનવાન ધર્મધોષ મૂરિ પધાર્યા. તેનો ધર્મકૃત્તિ નામે શિષ્ય માસખમળના પારણે સોમ દેવદિના ગયા પછી સોમશ્રીના ઘરે આવ્યા. એટલે 'આનેજ આ શાકથી સંતુષ્ટ કરે' એમ ધારીને ને કંઈ તુંબડોનું શાક તેણે તે મુનિને આપી દીધું, ત્યારે તે શિષ્યે પણ 'મને અપૂર્વ દ્રવ્ય મળ્યું' એમ ચિંતવતાં સ્થાને આવી, પાત્ર દેખાડવાને તેણે ગુરૂના હાથમાં મૂક્યું, ગુરૂએ

તેના ગંધધી જાણીને કહ્યું કે—‘હે વન્સ ! જો તું આતું બચણ કરીશ, તો મરણ પામીશ, માટે જોને તરત પરઠી દે, અને બીજો આહાર બરાબર સમજાપૂર્વક લાવીને પારણું કર. ’ જો રીતે ગુરૂના કલા પ્રમાણે તે મુનિ પ્હાર નીકળીને શુદ્ધ સ્થાને ગયો. ત્યાં પાત્રમાંથી એક તુંબરસનો ખિંડુ પોતે જમીન ઉપર પડ્યો, ત્યાં લાગેલ કીડીઓને તેણે મરતી જોઈ, ત્યારે તે મુનિએ વિચાર કર્યો કે— ‘આના એક ખિંડુથી પણ અનેક જીવો મરે છે, તો જોને પરડતાં કેટલા જીવોના નાશ થયો ? માટે હું એક મરી બાઉ તો લાવે, પણ ઘણા જીવો ન મરે. ’ જોમ નિશ્ચય કરીને સ્વસ્થ જોવા તે મુનિએ પોતે તે શાકતું બચણ કયું, અને સમ્યક પ્રકારે આશયના કરી, સમાધિપૂર્વક મરણ પામીને સર્વાર્થ-સિદ્ધના અનુત્તર વિમાનમાં અહમિંદ્ર દેવ થયા. જોવામાં ધર્મધોષસૂચિએ— ‘ધર્મરૂચિને વિલંબ કેમ થયો ? ’ તે જાણવાને બીજા સાધુઓને આદેશ કર્યો. પ્હાર જતાં તેમણે તેને મરણ પામેલ દીઠા જોટલે તેના સ્નેહરણાદિક લઈ જઈને બહુજ ખેદપૂર્વક તેમણે ગુરૂને કહ્યું. ત્યારે અતિશય જ્ઞાનના ઉપયોગથી તેણે નાગશ્રીનું બધું દુઃશ્વરિત પોતાના સાધુઓને કહી સંભળાવ્યું. તેથી કોધાયમાન થયેલા સાધુ અને સાધ્વીઓએ તે સોમદેવ પ્રમુખ લોકોને કહ્યું, અને વાટેઘાટે તથા અત્વર કે રાજમાર્ગે નાગશ્રીનું તે દુઃકર્મ પ્રગટ કયું. ત્યારે સોમ-દેવ વગેરેએ તેને ઘરથી પ્હાર કહાડી મૂકી, જોટલે લોકોથી અતિ નિંદા અને તિર-સ્કાર પામતી તે પાપી નાગશ્રી સર્વ સ્થાને દુઃખી થઈને ભટકવા લાગી. ખાંત્રી, શ્વાસ, તાવ અને કોઠ વિગેરે ભયંકર સોજ રોગોથી પીડાતી તે આ ભવમાંજ નરકપણાને પામી. ક્ષુધિત અને તૃપાતુર થતી જીર્ણ તથા ખંડવસ્ત્રચુકત અને આ-ધાર રહિત ભટકતી, તે મરણ પામીને છઠ્ઠી નરકે ગઈ. ત્યાંથી નીકળીને મ્લેચ્છોમાં અવતરી. ત્યાંથી મરણ પામીને સાતમી નરકે ગઈ, ત્યાંથી નીકળીને મ્લેચ્છોમાં અવ-તરી. ત્યાંથી મરણ પામીને સાતમી નરકે ગઈ. ત્યાંથી નીકળીને મત્સ્યોમાં ઉપની, પાછી સાતમી નરકે ગઈ અને ફરી મત્સ્યોમાં ઉત્પન્ન થઈ જોમ તે પાપણી બધી બધી નરકમાં બે બે વાર ગઈ, અને ત્યાંથી પૃથ્વીકાયાદિમાં અનેકવાર ઉત્પન્ન થઈ અકામનિર્ગરાનાયોગે બહુ દુઃકર્મોને તેણે ખપાવ્યા. અને ત્યારપછી તે આજ ચંપાનગરીમાં સાગરદત્ત ગ્રેષ્ઠીની મુબદ્દા નામની સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલ મુકુમા-રિકા નામની પુત્રી થઈ, ત્યાંજ મહાધનવાન જોવો જિનદત્ત નામે સાર્થવાહ હતો તેની ભદ્રા નામે સ્ત્રી હતી, તેમનો સાગર નામે પુત્ર થયો. એક દિવસે સાગર-દત્તના ઘર પાસેથી જતાં જિનદત્ત ગ્રેષ્ઠીએ યૌવન પામેલી, અને ઘરની ઉપરના ભાગમાં દડાંથી રમત કરતી તે મુકુમારિકા કન્યાને જોઈ, ત્યારે ‘આ કન્યા મારા પુત્રને યોગ્ય છે ’ જોમ ચિંતવતા તે પોતાના ઘરે ગયો. પછી બંધુસહિત જિન-દત્તે આવીને પોતાના પુત્રને માટે સાગરદત્ત પાસે મુકુમારિકાની માગણી કરી.

એટલે સાગરદત્ત બોલ્યો:— ‘આ પુત્રી મને પ્રાપ્ત કરતાં પશુ બહાલી છે. એના વિના હું રહેવાને સમર્થ નથી. જો તારો પુત્ર સાગર મારો ઘર જમાઈ થઈને જશે, તો ધનાદિપ્રદિત હું તેને મારી પુત્રી આપું.’ ત્યારે ‘વિચાર કરીશ’ એમ કહીને જિનદત્ત પોતાના ઘરે ગયો. અને તે વાત તેણે સાગરને કહી સંભળાવી, પણ તે તો મૈત્રમજ્જ સ્ત્રી પડી:— ‘નિરેષ ન કર્યો, તેથી કશું જ કહ્યું.’ એવા ન્યાયથી તેના પિતાએ સાગરદત્તને માટે પોતાના પુત્રને ઘરજમાઈ તરીકે શાખવા કહ્યું. એટલે તે કુમારિકાની સાથે જને ઘેરોએ સાગર કુમારને પરણાવી દીધો, અને તેણીની સાથે વસચૂદમાં જઈને તે પશ્ચાદીપર ભેટા. એવામાં પૂર્વ કર્મના વશથી તેણીના સ્પર્શ કરતાં અંગારાની માફક સખ્ત જગતો સાગર મહા કષ્ટે કાણવાર ત્યાં રહ્યો, પછી નિદ્રા કરતો તેને મૂકી, એકદમ ભાગીને પોતાના ઘરે ગયો, અને તે કુમારી નિદ્રા લઈ બદલત યત્ન પતિને ન બેવડો અત્યંત દોષા લાગી. હવે પ્રભાતે વહુ વરના દાઢણપાણીને માટે મુલકાએ દારી મોકલી, ત્યાં પતિરહિત અને ફળ કંટી મુકુમારિકાને તેણે ભેડ, એટલે તરત આવીને તેણે મુલકાને કહ્યું, મુલકાએ શેડને કહ્યું. અને ઘેરોએ પોતે જિનદત્તને કપડો દીધો. ત્યારે જિનદત્તે પોતાના પુત્રને એકાતમ તોલાવીને કહ્યું કે— ‘હવે પુત્ર! મુજબ સાગરદત્તની પુત્રીને મૂકતાં તં સાફ ન કર્યું. હે વત્સ! હજી પણ તું મુકુમારિકા પાસે જ, કારણ કે તે વખતે મેં સજ્જનોની આજ્ઞા આવી પ્રવિરણ લીધી છે.’ ત્યારે સાગર બોલ્યો:— ‘હું અગ્નિમ પેસવતું કશું જ કરીશ, પણ મુકુમારિકા પાસે હવે જનર નથી.’ આ વખતે ભીંતને અંતરે રહીને સાગરદત્તે તેનું વચન સાંભળી લીધું, એટલે નિરાશ થઈને તે ઘરે ગયો, ત્યાં મુકુમારિકાને તેણે કહ્યું:— ‘તારા પર સાગર વિરક્ત છે. માટે અન્ય પતિ શોધીને તને કરી આપીશ હે પુત્રી! જે ન કર.’

હવે એક દિવસે તે સાગરદત્ત શેડ પોતાની પુત્રીના દુઃખથી દુઃખિત થઈને અવાજ પર ભેટા છે, એવામાં દર્પર (દીકરા) ને ધારણ કરનાર, અર્ધ અને અડિત વચને પહેરનાર, મહિષાસુરના પર્વિતારથી પરવરેલ તથા સિંહા માત્રના એવા એક સિંહુકને તેણે બોલ્યો. તેને તોલાવીને ઘેરોએ તેના કર્પરાદિ તબાખા; અને સ્નાન સોજન કસાવી. અંદરથી ચર્ચાને તેણે તેને મુખી ક્યો. પછી ઘેરોએ તેને કહ્યું કે— ‘હે વત્સ! તને આ કુમારિકા મેં આપી. એની સાથે સોજ સોજવતાં સોજનાદિમાં નિશ્ચિત થઈ મુજે મારા ઘરે રહે.’ આ ઘેરોના કથનથી તે સિંહુક દર્પ પામીને તેણીની સાથે તે વાસચૂદમાં ગયો, અને મુત્તા, તેણીના અંગના સ્પર્શ થઈ જતું અગ્નિએ દાગ્યો હોય તેવા જનો ગયો, એટલે તરતજ કહી એકદમ પોતાનો વેષ લઈને તે ભાગી જ ગયો, અને તે કુમારિકા પ્રથમ પ્રમાણે વલખી થઈ ગઈ. ત્યારે પિતાએ તેને તેવી હાજમા બેઠને કહ્યું કે— ‘હે વત્સ! આ તારા પૂર્વ કર્મોના કંડવ છે, લીધું કંઈ કારણ નથી. માટે મનને સ્થિર રાખીને

સંતોષથી જ્ઞાન આપતી મારા ઘરે રહે. 'ત્યારે તેજ પ્રભાતે તે ધર્માસક્ત થઇને જ્ઞાન આપવા લાગી. હવે એક વખતે તેના ઘરે ગોપાલિકા વિગેરે સાધ્વીઓ આવી, તેમને તેણીએ શુદ્ધ અન્ન-પાનાદિકથી પડિલાલી, અને તેમની પાસે ધર્મ સાંભળી પ્રતિજ્ઞા પામીને તેણે દીક્ષા લીધી, તથા ચતુર્થ, પદ્મ, અષ્ટમાદિ તથ કરતી તે ગોપાલિકા સાથે વિચરવા લાગી. દોષધાર મુખમિભાગ ઉદ્યાનમાં રવિમંડલને જોતાં તેણે સાધ્વીઓને કહ્યું—'હું અહીં આતાપના લઉં.' ત્યારે તેમણે કહ્યું કે—'હે વત્સે ! સાધ્વીઓને પોતાની વસતિ બહાર આતાપના ન કરવે, એમ આગમમાં કહ્યું છે. 'છતાં જાણે સાંભળ્યું ન હોય તેમ તેણે મુખમિભાગ ઉદ્યાનમાં આવી, સૂર્યમાં હૃદય સ્થાપીને આતાપના આરંભી. એવામાં એક વખતે એક કામુકે (કામીએ) પોતાના જોગામાં બેસારેલી, બીજાએ જોણીને છત્ર ધરેલ છે, ત્રીજાં જેને વસ્ત્રના છેડાવતી પવન નાખી રહ્યો છે, ચોથા જેના કેશ-પાશ બાંધી રહ્યો છે, અને પાંચમો જેના ચરણને પોતાના જોગામાં ધરી રહ્યો છે એવી દેવકતા વેશ્યાને તે મુકુમારિકાએ જોઇ. ત્યારે જોગની ઈચ્છા જોની સંપૂર્ણ થઇ નથી એવી તેણે એવું નિયાણું કયું કે—'આ તપના પ્રભાવથી આની જેમ હું પાંચ પતિવાળી થાઉં.' ત્યાર પછી તે પોતાના અંગશૈથ્યમાં બહુ તત્પર થઇ. એટલે આર્યાઓએ વાર્યા છતાં પગલે-પગલે સામે બોલતી તેણે મનમાં ચિંતવ્યું કે—'પૂર્વે હું ગૃહસ્થ હતી, ત્યારે આ આર્યાઓ મને બહુમાન આપતી અને અત્યારે પોતાને વશ થયેલ શિક્ષાચારી એવી મને એઓ વારંવાર ગમે તેમ તર્જના કરે છે, માટે એમની માટે શી જરૂર છે ?' એમ ધારીને તે અલગ સ્થાને રહી, એકલી અને સ્વેચ્છાચારિણી બનીને તેણે ચિરકાલ દીક્ષા પાળી. પ્રાંતે આઠ મહિનાની સંલેખના કરી, પાપોને આલોચ્યા વિના મરણ પામીને સૌધર્મ દેવ-લોકે નવ પદયોપમના આઉએ દેવી થઇ. ત્યાંથી ચલોને આ દ્રોપદી થઇ છે. પૂર્વભવના નિયાણાથી જોના આ પાંચ પતિ થયા. એમાં આશ્ચર્ય શું ?" એમ મુનિનાં બોલતાં ગગનમાં 'સાડું સાડું' એવી વાણી થઇ, એટલે કૃષ્ણાદિક પણ 'આ પાંચ પતિ થયા તે ઠીકજ થયું' એમ જોત્યા પછી પાંડવો સ્વયંવરમાં આવેલા તેજ સંજયી રાજાઓની સમક્ષ મહોત્સવપૂર્વક દ્રોપદીને પરવ્યા. ત્યાંથી પાંડુરાજા જાણે વિવાહને માટે બોલાવ્યા હોય તેમ દશાહો, રામ-કૃષ્ણ, તથા બીજા રાજાઓએ બહુમાનથી પોતાના નગરમાં લઇ ગયા. ત્યાં લાંબો વખત તેમને આહર-સત્કાર કરી, દશાહ, રામ-કૃષ્ણ, તથા બીજા રાજાએ રજા માગતાં તેમને સંતોષીને પાંડુરાજાએ વિસર્જન કર્યા. પછી પાંડુરાજા મુદિષ્ટિરને રાજ્ય આપીને પરલોકે ગયો, તેની પાછળ મદ્રી પણ પોતાના બે પુત્ર કુંતીને સોંપીને પરલોકે ગઇ. હવે પાંડુરાજા મરણ પામતાં મત્સરી, દેશગુપ્ત તથા દુષ્ટ અભિપ્રાય-વાળા એવા કૃતરાષ્ટ્રના પુત્રાએ તે પાંડવોને ગાન ન આપ્યું, કુર્યોધને પાંડવોના

૨૮ પ્રધાન, પુરોહિતશિક્ષકને વિનયાર્થથી સંતુષ્ટ કર્યાં તેણે લોભથી પાંડવોને
જુનારમાં જીવી લીધા. યરતમાં (દાવમાં) મૂકેલ તેમનું ચક્ષુ તથા દ્રોણીને
જીવીને દુર્યોધને લીનથી લીધાં, પરંતુ ક્રોધથી જેના લોચન ભાટ થઈ ગયા છે
એવા ભીમસેનથી સ્વયં પામતાં તેણે દ્રોણી ખાલી આપી. પછી ક્રોધથી ભવજા
પામી દેવથી દૂર કરાયેલા તે પાંચ પાંડવોએ વનવાસ સ્વિગ્રહ્યો. ચિરકાલ એક
વનથી બીજા વનમાં જાનીને દશાહની નાનો જોન કુંભી તે પાંચ પાંડવોને
દ્વારકા નગરીમાં લઈ આવી દિવ્ય આયુધથી હરનાર તથા વિદ્યા તથા બાહુબલથી
જળરક્ષક એવા તે બધા પ્રદેશ સમુદ્રવિજયના પદે ગયા. ત્યાં સમુદ્રવિજય તથા
અરોબ્ધશિક્ષક દશાહોએ પોતાની જોન અને ભાતુએને સ્નેહથી બહુજ પૂજ્યા,
અને સંગાર ને સન્માન આપ્યું, તથા કહ્યું કે—‘હે જોન ! તે ભાતુઓથી પુત્રો
સદિવ જીવી તું આવીને અમને મજી-એજ ભાગ્યની વાત છે.’ ત્યારે કુંભી
ખોડી કે—‘હે બંધુઓ ! સપુત્ર પદ દુ ત્યારેજ જીવી રહી, કે ત્યારે સપુત્ર
એવા તમને મેં જીવતા સાંભળ્યા. વન્ધુ રામ-કૃષ્ણનું લોકોત્તર ચરિત્ર સાંભળતા
હર્ષ પામી તેમના દર્શનની ઉન્નતાથી અહીં આવી છું.’ એટલે તેમણે અનુત.
આપતા પુત્ર સદિવ કુંભી હાનિ સુભાગ મર્ષ. તથા રામ-કૃષ્ણથીને તેની સાથે
આપ્યા અને ભક્તિથી નમ્યા. પછી રામ-જોષિદ અને પાંડવો વચ્ચે અન્યો-
ન્ય વ્યવિનય અને નર-સાર કરીને વચ્ચેયોગ સ્થાને લેઈ એટલે કૃષ્ણ ભાવતા
‘તમે એ કાફ કહ્યું કે અહીં પોતાના પદે આપ્યા તમારી અને શાવોની
હક્કીમાં નિશ્ચય લેદલાવ નથી.’ ત્યારે યુધિષ્ઠિર ભાવતા—‘હે કૃષ્ણ ! જેમને તું
મન્ય છે, તેમનાં હક્કી તું દાતા છે, તા તને હું અભિમત (માન) દોષ,
તેમનું તો કહેવું જ શું ? હે હરે ! આ અમારા માનુકુટ (મે.સ.ગ) ને પવિત્ર
કરતા એવા તારે લીધે અમે વિશ્વ (બધા) કરત પદ વિદેવથી મદા બદલવ ન
હીએ.’ એ પ્રભાતે વિવિધ વાતાંભાવથી કુંભી તથા તેમના પુત્રોને માન આપીને
કૃષ્ણે તેમને બહુજ બહુ પ્રસાદમ ઉતારે આપ્યો. દશાહોએ હક્કીવળી,
વેતવળી, મુલકા, વિજયા, અને રૂનિ—એથી પોતાની પાંચ કન્યાએ પાંડ-
વોને આપી. શાવો, કૃષ્ણ અને બલભદ્રી સંગાર પામતા તે પાંચ પાંડવો ત્યાં
રૂપે રહ્યા.

હવે અહીં રંજે જાપી કન્યાઓ મેઝથી છે અને ચેવનને પામેલ એવ પ્રવ
અ પુમારને જોતાં સંવરની સી કનકમાણા કામતુર થઈ, અને વિચારવા લાગી
કે—‘આવો કૃષ્ણન તો કોઈ વિદ્યાર્થીમાં પદ નહિ દોષ દું પદું છું કે આવો
કેવ પદું કોઈ નહિ દશે, તો મનુષ્યેની સી જાત ? ખાટે પોતે વધારેલ વસ્તુ
હક્કી જેમ આપ્યા પેવનનું દું રત હઈ, એની સાથે સ્નેહ લોરતું, નહિ તો

મારો જન્મ પણ વૃથા છે. ’ એમ ચિંતવીને તે મનોહર વાણીથી પ્રભુમને કહેવા લાગી— ‘ અર્હજિ ઉત્તરગ્રેણિમાં નવપુર નામે નગર છે. ત્યાં ગૌરીવંશનો નિષદ નામે રાજા છે, તેની હું પુત્રી અને નૈવધિ મારો લાઇ છે. પિતાએ ગૌડી નામની વિદ્યા મને પોતે આપી, અને પ્રજ્ઞપિત વિદ્યા આપીને મને કાલસંવર પરણ્યો. મારામાં તે અત્યંત રક્ત હોવાથી અન્ય ઓને તે ઇચ્છતો નથી. બે વિદ્યા જેને સિદ્ધ છે એવો મારા જલથી તેને આ જગત તુલ્યતા લાગે છે. એવી હું અનુરક્ત થતાં તને જઈ છું માટે હે સુભગ ! તું મારો સ્વીકાર કર. અજાનથી પણ તું મારા પ્રેમનો ભંગ કરીશ નહિ. ’ ત્યારે પ્રભુમને તેને કહ્યું ‘ અહા ! નખોદ ભય, આ તું શું બોલે છે ? હું તારો પુત્ર અને તું મારી માતા છે. આ કામ આપણે બંનેને પાપકારીજ છે. ’ તે બોલી— ‘ હે સુહર ! તું મારો પુત્ર નથી, પરંતુ કાલસંવરને અગ્નિજ્વાલપુરથી આવતા રસ્તામાં કોઈએ તણી પેલ તું મળી આવ્યો, તેણે મને ઉછેરવાને આપ્યો. તું બીજા કોઈનો પુત્ર છે. માટે હવે નિઃશંક થઈને યથેચ્છાએ મારી સાથે ભોગ ભોગવ. ’ ત્યારે— ‘ હું સ્ત્રી સંકટમાં આવી પડ્યો. ’ એમ વિચાર કરતો તે બોલ્યો— ‘ હે ભદ્ર ! કાલસંવર તથા તારા પુત્રા મને હવે કોમ મૂક્યો ? ’ તે બોલી— ‘ હે સુભગ ! તું ડરીશ નહિ. મારી પાસેથી ગૌડી અને પ્રજ્ઞપિત એ બંને મહાવિદ્યાને મહણ કર, અને જગતમાં અજાયબ થા. ’ પછી અકાર્ય તો નહિજ કરીશ ’ એમ મનમાં નિશ્ચય કરીને પ્રભુ મને બોલ્યો— ‘ મને તે બંને વિદ્યા આપ. પછી તારું વચન માનીશ. ’ ત્યારે કામા તુર તેણીએ હર્ષ પામીને તેને તે બે મહાવિદ્યા આપી. એટલે અતિથય પુરવના થોડે પ્રભુમને પણ તે બંને વિદ્યા તરત સાધી લીધી. પછી ભોગને માટે તેણીએ કરીને તેની પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તે બોલ્યો— ‘ હે અનયે ! તું પૂર્વે તો મને ઉછેર વાધો કેવડ મારી માતાજી હતી, પરંતુ હવે તો વિદ્યાદાન આપવાથી તું આચાર્ય થઈ, માટે આ પાપ કાર્યમાં તારે લેશ પણ મને કહેવું નહિ. ’ એમ તેને કહીને પ્રભુમ નગરની જહાર જઈ, કાલંજુક વાવના તટપર દુર્ભોગ થઈને બેઠો, અને કનકમાલાએ તો નખથી પાંચાનું ચરીર ઘણું સદ્વિત કરીને માટે કોલાહલ કરી નાખ્યો. ત્યારે ‘ આ શું ? ’ એમ ઉભાજગથી પૂછતાં તેના પુત્રો ત્યાં આવ્યા. એટલે તેણીએ તેમને કહ્યું— ‘ દુષતમા, મનોમન એવા તમારા પિતાના પુત્ર સ્વેચ્છાએ પાંચજ આપનારી એવી મને બીજાગની જેમ નખથી વીંધી નાખી છે. ’ એમ સાંભળતાં તે બધા કાલંજુક વાવના તટપર જઈને ‘ અરે પાપી ! ’ એ રીતે બેઠા તે પ્રભુમ ઉપર પ્રહાર કરવા લાગ્યા. વિદ્યાથી જલવાન એવા પ્રભુમને કાલસંવરના પુત્રોને, કેસરી જેમ મૂગકાને મારે તોમ લીલામાત્રમાં મારી નાખ્યા. ત્યારે પુત્રોના વધથી ક્રોધાવધાન સર્વેક કાલસંવર તેને મરવાને આવ્યો.

એટલે વિદ્યાથી ઉત્પન્ન કરેલ માયાવડે તે પ્રદ્યુમ્ને તેને પણ છુટી લીધો. તેથી એક પામેલ પ્રદ્યુમ્ને કનકમાલાને ચથર્થ વૃષ્ટાંત મૂલથી માંડીને કલત્રવરને કહી સંભળાવ્યો ત્યારે પશ્ચાત્તાપ પામેલ વિદ્યાધરે પ્રદ્યુમ્નનો સ્તરકાર કર્યો અને કનકમાલાનો અવગુણ બતાવીને તે મનમાં બહુજ સંતાપ પામ્યો. એવામાં નારદ ઋષિ પ્રદ્યુમ્ન પાસે આવ્યા. પ્રસન્નિ વિદ્યાથી બલુવામાં આવેલ નારદને કુમારે પૂછ્યો, અને તેને પણ કનકમાલાનો બધો વૃષ્ટાંત કહી જગાવ્યો. પણ નારદ સ્ત્રીમધરસ્વામીએ કહેલ પ્રદ્યુમ્ન અને કુકમળીનો સર્વ વૃષ્ટાંત પ્રદ્યુમ્નને કહીને બોલ્યા કે— 'પૂર્વે તારી માતાએ સપત્ની સત્યજામાની સાથે પ્રથમ પુત્રના પાણિમહલમાં કેશ આપવાને પણ કર્યો છે, અને હવે સત્યજામાનો બાનુક પુત્ર પાણિ મહલ કરવાનો છે, ત્યારે તારી માતાને ત્યાં પળથી હારેલ પોતાના કેશ આપવા પડશે, કેશ આપવાના હુએ તથા તારા વિયોગની વેદનાથી નું પુત્ર હવાત છતાં તે કુકમળી અવસ્થા મરણ પામશે. માટે ત્યાં આવવાને તું એકદમ તૈયાર થા, અને બધાને આનંદદાયક તારું દર્શન આપ. કુષ્ઠાદિક બધા મધુકરોનો જેમ તારા મુખ ઉપ પડેને એવાને વાંઉ છે, ' જેમ સાંભળતા મતાના મોહથી મોહિત થયેલ પ્રદ્યુમ્ન, નારદની સાથે પ્રસન્નિ વિદ્યાથી બનાવેલ વિમાનપર એમીને તરત દારકા નગરીમાં આવ્યો. એટલે નારદે કહ્યું— 'હે કુમાર ! આ તારા પિતાની દારકા નગરી, જેને પોતે ધનદે બનાવીને રત્નાદિકથી ભરી, ' ત્યારે પ્રદ્યુમ્ન બોલ્યો— ' હે સુનીવર્ધ ! તમે અહીંજ વિમાનમાં રહો, કે બધાંમુખી દારકામાં હું કંઈક ચમત્કાર કરું ' ત્યારે નારદે હા કહી, પણ આજગ જતાં પ્રદ્યુમ્ને ત્યાં સત્યજામાના પુત્રના વિવાહનો યતી ધામધુમ એક, એટલે તરતજ તેને પરજવાની કન્યાને વિદ્યાથી દરીને તેજે નારદ પામે મૂંઝી, ત્યારે નારદે તે કન્યાને કહ્યું કે— ' ટે વત્સે ! તું હરીશ નહિ. આ પણ કેશવનો પુત્ર છે, ' પણ તે પ્રદ્યુમ્ને વાંદરાને ધારણ કરનાર પુરૂષ બનીને વનપાલકોને કહ્યું— ' આશ બૂખ્યા વાનરને ફલાદિક આપેલ ' ત્યારે તે વનપાલકો બોલ્યા— ' આ બગીચાને અમે બાનુકના વિચંદને માટે રાખ્યો છે, માટે તારે કંઈ એકલું નહીં, ' એટલે ઘણા ધનથી તેમને લટકાવીને પ્રદ્યુમ્ને અંદર પેચીને વાનર મારફતે તે ઉગ્રાન ફલાદિકરહિત કરાવ્યું. પણ તે નાનીચા પોતાનો વેપારી થઈને શાસ્ત્રના બધરમાં ગયો. ત્યાં દુકાનોથી પોતાના અન્નને માટે વધારે ધાસ માગ્યું, પણ પ્રલયની જેમ ન આવના એવા તેમને ધનથી લલચાવીને પોતાની વિદ્યાથી બધું તૂટાડિત કરી દીધું. પણ તેજ પ્રમાણે વિદ્યાથી જગપાન કરીને મીઠા પાણીનાં સ્થાનોને જગદહિત કર્યા ત્યાંથી અન્ન ખેડાવવાના સ્થાને આવોને તે પેને અન્ન ચડાવવા લાગ્યો. ત્યારે બાનુકે તેને અન્ન એકેને પુછ્યું — ' આ અન્ન કેનો છે ? ' એટલે કૌતુહી પ્રદ્યુમ્ને કહ્યું— ' આ અન્ન મારો છે, ' ત્યારે બાનુક આદર સહિત બોલ્યો— ' તું આ દાસ મને

બીજાઓને પચે નહિ. માટે હે મુને ! આ મોઢક આપીને હું જીવિહત્યા કરવાની નથી, તે બોલ્યો—‘ તપના પ્રભાવથી મને અણર્થ કંઈ થતુંજ નથી. ’ ત્યારે શંકા સહિતે રૂકિમણી તેને એક એક મોઢક આપવા લાગી, અને આપેલા બધા મોઢકોને તરત ખાઈજતા તેને બેઠા વિસ્મય પામતાં તે હસીને બોલી—‘ હે મહર્ષે ! તું તો મહાબલવાન લાગે છે. ’

હવે અહીં પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે મંત્રબળ કરતી સત્યભામાને માણસોએ આવીને કહ્યું કે—‘ હે સ્વામિની ! કોઈક પુરૂષે બગીચાને ફેલવેલિત, ધાસની હુકાનોને ધાંસરહિત, અને જગારાણેને જળ વિનાના કરી દીધા. જળી તમારા ભાનુક પુત્રને કોઈએ અથ આપીને પરાભવ કર્યો, એમ સાંભળીને સત્યભામાએ દાસીઓને પૂછ્યું—‘ તે છાદ્યજી કયાં ગયો ? ત્યારે દાસીઓએ તેની જોયેલ ચેષ્ટા બધી તેને દલી સંભળાવી. એટલે બેદાતુર જઈને મર્ત્યાથી તેણીએ રૂકિમણીના કેથ લાવવાને દ્વારમાં ટોપટી આપીને દાસીઓને મોકલી. તે જઈને રૂકિમણીને કહેવા લાગી—‘ માનિની ! સ્વામિની સત્યભામાએ ફરમાવ્યું છે કે—તારા કેથ અમને તરત આપીદે. ’ ત્યારે તે માયામુનિએ તે સાંભળતાં તેમનાજ કેથોથી ટોપટી ભરીને તેમને સત્યભામા પાસે પાછી મોકલી. ‘ આ શું ? ’ એમ સત્યભામાએ પૂછતાં તે દાસીએ બોલી—‘ હે સ્વામિની ! તને શું ખબર નથી ? જેવો સ્વામી તેવો પરિવાર તેમાં આશ્ચર્ય શું ! આથી તો જામિત અને કોધાયમાન થઈને સત્યભામાએ રૂકિમણીના ભવનપર હજમ મોકલ્યા. એટલે તે માયા મુનિએ યિર અને આમડીના છેદનપૂર્વક તેમનેજ મુંડી નાખ્યા. મુંડાઈને આવેલ તે હજમોને જોતાં વધારે કોધાયમાન થતી સત્યભામાએ જઈને કૃષ્ણને કહ્યું—‘ હે નાથ ! તમે પોતે રૂકિમણીના કેથ મુંડાવવાના અમીન થયા છો. હે કેથવ ! તે કેથ આપવાનું પણ આજે મને અપાયો. તમે પોતે ઉડી રૂકિમણીને તરત બોલાવીને મુંડી કરાવો. ’ ત્યારે બોલિંદ હસીને બોલ્યો—‘ અત્યારે તો તું પોતેજ મુંડી થઈ છે. ’ તે બોલી—‘ આજે મરકરીને માંડી વાળો, પણ તેના કેથ એકદમ મને અપાયો. ’ પછી કૃષ્ણે મોકલેલ શમ સત્યભામાની સાથે રૂકિમણીનાં ભવને ગયો. ત્યાં પ્રવૃત્તિ વિચારી કૃષ્ણનું રૂપ વિદ્યુત્તું. ત્યારે શમ લજ્જાથી પાછો ફરીને પૂર્વના સ્થાને આવ્યો. ત્યાં પણ કૃષ્ણને બેઠાને તે બોલ્યો કે—‘ આ તે મરકરી માંડી છે શું ? ત્યાં કેથને માટે મને મોકલી અને પોને જઈને પાછો તું અહીં આવ્યો. વધુ અને અમને સમગ્રલે તે લજ્જા. ’ એટલે—‘ ત્યાં હું ગયો નથી ’ એમ મોઢક પૂર્વક કૃષ્ણે કહ્યું. ત્યારે ‘ આ તારીજ માથા છે ’ એમ બોલતી સત્યભામા પાતાના ઘરે ગઈ, અને વિષ્ણુ તેને ઘર જઈને વિશ્વસ પમાડવા લાગ્યો. એવામાં નારદે આવીને રૂકિમણીને કહ્યું કે—‘ આ તારો પુત્ર પ્રદુગ્ધ. ’ ત્યારે પ્રદુગ્ધ પણ દેવ સમાન પાતાનું રૂપ

પ્રમટ કરીને ચિરકાલના દુઃખરૂપ અંધકારમાં સર્વસમાન એવા તે માતાના પગે પડ્યો, એટલે જેના દુઃખની ક્ષણ જતી રહી છે એવી રૂઝિમણીએ અત્યંત સ્નેહ પૂર્વક અને ભુજ્યો તેને લેટી પડી તથા હર્ષાધ્યયી જેના લોચન સ્તીભ્રષ્ટ થયા છે એવી તેણીએ તેને વારંવાર ચિરધર સુંબન કર્યું. પછી પ્રહુમ્ને તેને કહ્યું કે—‘હે માતા ! જ્યાં સુધી પિતાને હું કંઈક આશ્વર્થ જણાવું, ત્યાં સુધી તારે કોઈને પણ મારી ઝોગખાણ ન આપવી.’ એટલે હર્ષાકુલ રૂઝિમણીએ તેને કંઈપણ જવાબ ન આપ્યો. પછી તે રૂઝિમણીને માયાદશમાં બેસારીને ચાલતો થયો, શાંખને પૂરતો અને લેકોને ફાલ પમાડતો તે લોકોએ કે—‘આ હું રૂઝિમણીને હરી જઈ છું, એ કૃષ્ણ જલવાન હોય, તો રક્ષા કરે.’ ત્યારે—‘એ મૂર્ખ ! હર્મતિ કોણ મરવાને તૈયાર થયો છે ?’ એમ બોલતો હરિ, શાંખ ધનુષ્યને ઉઠાગતો સૈન્ય સહિત તેની પાછળ દોડ્યો. પ્રહુમ્ને તે સેનાને ભાંગીને દંતરહિત ત્રજની જેમ હરિને યત્નરહિત કર્યા ત્યારે વિષ્ણુ ખેડ પામ્યા, એવામાં તેની અમણી ભુજા ફરપી, એટલે કૃષ્ણે તરત જ જલમદને જણાવ્યું. તેવામાં નારદ આવીને બોલ્યા કે—‘હે કૃષ્ણ ! રૂઝિમણી સહિત આ તારા પુત્રને તું મહણ કર. હવે સુદને માત્રી વાગે’ ત્યારે પ્રહુમ્ને સમ-કૃષ્ણના ચરણને સ્પર્શ કરતાં નમી પડ્યો, તે બંને અત્યંત સ્નેહથી વારંવાર ચિર સુંબન કરતા તેને લેટી પડ્યા. બંને ત્રાસેજ થોડાં ઊપન થયેલ હોય તેવા દેવની હીટાને જણાવતા તથા લોકોના મનને કોનુક પમાડતા એવા પ્રહુમ્ને કેશવે દૂરીને પણ પરમ પ્રોતિયો આલિંગન કર્યું. પછી રૂઝિમણી સહિત વિષ્ણુએ પોતાના પુત્ર પ્રહુમ્નેને ઝોગમાં બેસારીને નમસ્કર્યો અત્યંત આશ્ચર્યથી જેને બેઈ રહ્યા છે એવા તેણે સર્વાદંબર પૂર્વક દ્વારકામાં પ્રવેશ કર્યો.

એ પ્રમાણે શ્રી ગુણવિજયગણિ વિરચિત શ્રી નૈમિનાથના
ચરિત્રમાં છઠો પરિચ્છેદ અમામ.

સપ્તમ પરિચ્છેદ.

—*—

મહારાજ ૧૪ મું.

શાંખ કુમારનું જીવનવૃત્તાંત.

બે દ્વારપર સ્થાપેલ નવીન તોરણરૂપ જુહીનો જંગલો વિશ્વમ કહેલો છે એવી કામિની સમાન તે દ્વારકા નગરીમાં પ્રદુશ્મનના આગમનનો મહોત્સવ પ્રવર્તમાન થતાં હુવાંધનને ઉડીને કેશવને વિનંતિ કરી કે—‘હે સ્વામિન્ ! તારી પુત્ર વધુ અને મારો પુત્રીનું અત્યારે કોઈ

દરજ કરી મળું છે માટે ક્યાંક તપાસ કરવો કે જેથી ભાનુક કુમાર પરજો ‘ત્યારે મૂંઝવે બોલ્યો—‘હું સર્વજ્ઞ નથી. જો સર્વજ્ઞ હોય, તો પ્રદુશ્મનને કોઈ હરી ગયો, તે હું કેમ જાણી ન શક્યો ? એટલે—‘પ્રસ્થિતિ વિચારી હું તેને જાણીને અહીં લઈ આવ્યો. ‘એમ બોલતો પ્રદુશ્મન તે સ્વયંવર કન્યાને ત્યાં લઈ આવ્યો. પછી વિષ્ણુએ તે કન્યા આપતાં છતાં ‘આ તો મારા ભાઈની વહુ જી એમ કહીને પ્રદુશ્મને તેને અદલત કરી અને ભાનુક પરજ્યો. હવે પ્રદુશ્મનની ધૂંધા ન હોવા છતાં મહામહોત્સવ પૂર્વક મૂંઝવે તેને વિવાહર રાજાઓની કન્યાઓ પરજાવી. પછી પ્રદુશ્મનને લઈ આવવાથી ઉપકારી એવા નારદને પૂછીને કેશવ-ફકિમળીએ તેને વિસર્જન કર્યો.

હવે પ્રદુશ્મનની મહા સંપત્તિ તથા *લાઠાથી સંતાપ પામતી સત્યભામા કોપમૂહમાં જઈને એક જીર્ણ મંચકા પર પડી રહી. ત્યાં કૃષ્ણ અચાનક જઈ ચડતાં તેને એકીને બોલ્યા—‘હે મુજી ! તારું કોઈએ અપમાન કર્યું છે, કે જેથી આમ તું સંતાપ પામે છે ? ‘તે બોલી—‘મારું કોઈએ અપમાન કર્યું નથી, પરંતુ જો પ્રદુશ્મન સમાન મને પુત્ર નહિ થાય, તો નિશ્ચય હું મરજી પામીશ. ‘તેનો આગ્રહ જાણીને કૃષ્ણ હસિયો અને કહેવાની અકુશ તપસો પોષધત લીધું. ત્યારે હસિયો અને પ્રજ્ઞ મળીને બોલ્યો—‘તમારું શું કામ કરું ? ‘એટલે

કેશવે કહ્યું—‘ સત્યભામાને પ્રવૃત્ત સમાન પુત્ર આપ. હરિભુવનેશી જોડયો—
 ‘ જે સ્ત્રીમાં તારે પુત્રની ઈચ્છા હોય, તેને આ હાર પહેરાવીને જોગવને, તેથી
 વાંછિત પુત્ર થયો. ‘ જોમ કહી તે હાર આપીને કેવ અદસ્ત થયો. ત્યારે કૃષ્ણે પણ
 હવિત યઈને સમાજમને માટે સત્યભામાને વચન આપ્યું. ‘ જોવામાં પ્રતિષ્ઠિ
 વિદ્યાએ તે બધું પ્રવૃત્તને કહ્યું ‘ અને પ્રવૃત્તને પોતાનો માતાને વિનાતિપૂર્વક કહ્યું
 કે—‘ હે માતા ! મારા સમાન પુત્રની વાંછા હોય તો તે હાર લેયો. ‘ રૂકિમત્સી
 જોડી—‘ હે વત્સ ! તું જોકે પુત્ર વટેજ હું કૃતાર્થ છું. કારણકે ઓ રત્ન વારંવાર
 કહી પ્રસૂતિ કરતી નથી. ‘ ત્યારે પ્રવૃત્ત જોડયો—‘ હે માતા ! સપત્નીમાં તને કંઈ
 વલ્લભ છે ? કે જેને હું પુત્ર આપું. ‘ એટલે રૂકિમત્સી જોડી—‘ હે પુત્ર ! તારા
 વિદ્યામમાં જેવી હું દુઃખી હતી, તેવી પૂર્વ જાંબવતી દુઃખિત હતી. તેને જાણે
 તારા સમાન પુત્ર થાય ‘ પછી પ્રવૃત્તની અનુસાથી રૂકિમત્સીએ જાંબવતીને જોડાવી.
 પ્રવૃત્તને વિદ્યાથી તેને સત્યભામા સદૃશ જનાવી અને રૂકિમત્સીએ એ વાત સમજા
 વીને સંધ્યા વખતે તેને કૃષ્ણના ઘરે મોકલી. ત્યાં હાર આપીને કૃષ્ણે તેને સ્નેહથી
 જોગવી. તેજ વખતે મહાગુરુ દેવકોડથી કેટલ યજ્ઞને સિંદ સ્વમના સૂચનપૂર્વક
 જાંબવતીની કુખે અવતર્યો. પછી જાંબવતી બહુજ દર્દ પામીને પોતાના ઘરે
 અંધ. હવે સમાજમની ઈચ્છાથી સત્યભામા કૃષ્ણના ઘરે જાયો. તેને જોતાં કૃષ્ણને
 વિચાર થયો કે—‘ અહો ! સ્ત્રીઓની સોગાસકિત કેટલી ! હજી અત્યારેજ આ
 ગર્ભ અને તસ્તજ વળી પાછી જાયો. અથવા તો પૂર્વ સત્યભામાના રૂપથી અને
 કેાઈએ ઉતર્યો ? તો પણ આ વલખી ન થાય. ‘ જોમ ધારીને હરિએ તેનો
 સમાગમ કર્યો. જોવામાં સત્યભામાને તે રતિ સમય જાણીને પ્રવૃત્તને
 વિશ્વને વિદ્યાલ કરનારી એવી વિશ્વની ભેરી વગાડી. ત્યારે ‘ આ ભેરી કેાણે
 વગાડી ? ‘ જોમ હુલિત યઈને કૃષ્ણે પૂછ્યું. એટલે યદિવાદે કહ્યું—‘ પ્રવૃત્તને વગા-
 ડી ? ‘ તે વખતે હરિ જરા હસીને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે—‘ નિકૃય, એલેજ
 આજ સત્યભામાને ઉતરી છે. કારણ કે સપત્નીનો પુત્ર હજી સપત્ની સમાન થાય
 છે. કંઈક ભયરહિત સંલોગ કરવાથી સત્યભામાને બીકણું પુત્ર થયો. ખરેખર !
 ભવિતબ્ધતા કેાઈ રીતે દગલી નથી. ‘ પછી પ્રભાતે રૂકિમત્સીના જાવન પદ જતા
 જનાઈને તે દિવ્ય હારથી વિખુપિત જાંબવતીને જોઈ, અને નિર્નિમેષ નયને જોતાં
 કૃષ્ણને જાંબવતીએ કહ્યું કે—‘ હે સ્વામિન્ ! મને કેમ આમ જોઈ રહ્યા છો ?
 તંજ હું તમારી પત્ની છું. ‘ વિશ્વ જોડ્યા—‘ અરે ! આ દિવ્ય હાર તારે કેાંધો ? ‘
 તે જોડી—‘ તમારા પ્રસાદથી, શું પોતે કેદેજ પંજુ બાંધતા નથી ? ‘ પછી તેણીએ
 સિંદરૂપ સ્વપ્ન કહી સંભળાવ્યું. ત્યારે કેશવે કહ્યું કે—‘ હે દેવી ! તને પ્રવૃત્ત
 સમાન પુત્ર થયો. ‘ જોમ કહીને તે ચાડ્યો ગયો. હવે સંપૂર્ણ મહિના ચતાં રાજ

અવસરે જાળવનીએ સિંહજની જેમ અસાધારણ જંગમે ધારણ કરનાર એવા શાંખ નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે વખતે સારથિના જયજ્ઞને અને દારૂક તથા મંત્રી નો મુખ્યુદ્ધિ એ ત્રણે શાંખની સાથે જનમ્યા. સત્યભામાને જાનુક નામે પુત્ર તો હતો અને તે રીતે ગર્ભધાનનાં અનુસાર તેને કીરૂ નામે બીજો પુત્ર થયો. કીરૂ ની બીજી સીસાંને પણ ભદ્રહસ્તાના જન્મ્યા જેવા મદાજતવંત પુત્રો થયા. દરે સારથિ, અને મંત્રીના પુત્રો સાથે શાંખકુમાર વધવા લાગ્યો અને અનુક્રમે બધી કળાઓને તેણે લીલાભાવમાં પ્રદણ કરી લીધી.

એક દિવસે રૂકિમણીએ રૂકિમરાજાનો પુત્રી વેદભીંતો પ્રદુગ્ધ સાથે વિવાહ કરવાને જોજકટપુરમાં એક પુરૂષને મોકલ્યો. તે રૂકિમને નમીને બોલ્યો—‘તમેને રૂકિમણી દેવી કહેવરાવે છે કે આ તમારી વેદભીં પુત્રી પ્રદુગ્ધન કુમારને પરણ્યા. પૂર્વ મારો અને વિષ્ણુનો યોગ તો દેવના જોજ જ ઉચિત થયો. અને હવે તારા હાથે પ્રદુગ્ધન અને વેદભીંનો જોગ યોગ થાય. ત્યારે પૂર્વના વેરને સંભારતો રૂકિમ બોલ્યો—‘મારી પુત્રીને હું ચાહાણોમાં પરણાવું’ તે ભલે, પણ વિષ્ણુના કુલમાં તો આપનારજ નથી.’ એટલે રૂતે જમને વીતક વાત રૂકિમણીને કહી સંભળાવી. ત્યારે પોતાના ભાઈથી અપમાન પામેલી તે સાચે કમલિનીની જેમ મ્હાન મુખી થઈ ગઈ. એવામાં ‘હે માત ! આમ ખેદ કેમ કરો છો ?’ એમ પ્રદુગ્ધને પૂછતાં પોતાના મનના રાજ્યરૂપ તે રૂકિમને વૃણંત તેણીએ કહી સંભળાવ્યો, તે તે સંભળી પ્રદુગ્ધન બોલ્યો—‘હે માત ! ખેદ ન કર. તે આમ કોમળ વચનથી માને તેમ નથી. એટલા માટેજ તું ત્યારે પરણી, ત્યારે મારા પિતાએ તેને ઉચિત કર્યું. હવે, તેમ હું પણ તેને ઉચિત કરીને તેની પુત્રીને પરણીશજ—એવી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું’ એમ કહી, શાંખની સાથે ઉડીને તે તરત જોજકટપુરમાં ગયો. ત્યાં તે બંને ચાંદીવરૂપે થઈને કિશરના જેવા સ્વરથી ગાતાં તેમણે મૃગલાંબી જેમ સર્વ નગરજનોનાં મન હંરી લીધાં. ત્યારે રૂકિમ રાજાએ પંજુ મંધુર સ્વરે ગાતાં તે બંને માંયા માતંગને બોલાવી, પોતાના બોલામાં પુત્રીને ધારણ કરતાં સંગીત કરાવ્યું, અને તેમના સંગીતથી સંતુષ્ટ થઈ સપરિવાર રૂકિમ રાજાએ તેમને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપીને પંજુ—‘તમે અંદો’ કયા સ્થાનથી આવ્યા છો ?’ તે બોલ્યો—‘અમે સ્વર્ગથી દ્વારકા નગરી જેવા આવ્યા છીએ, કે જે ગોવિંદ મહારાજને માંડે દેવોએ બંનાવો’ તે સંભળીને હર્ષ પામેલી વેદભીંએ તેમને પૂછ્યું—‘ત્યાં કૃષ્ણ—રૂકિમણીના પુત્ર પ્રદુગ્ધને તમે બંણો છો ?’ ત્યારે શાંખ બોલ્યો—‘રૂપમાં કોમલેવ સમાન, પૃથ્વીના અંલંકાર અને તિલક સમાન તથા મહા બલવંત એવા પ્રદુગ્ધન કુમારને કોણ બંણતું ન હોય ?’ તે સંભળતાં હર્ષ પામેલી વેદભીં રાગં મુકંત અને ઉર્કંકિંત થઈ. એવામાં કોઈ મંદોન્મત હાથી આવ્યાનસ્તાંબને ઉપેડીને દોડ્યો અને સર્વ નગરજનોને ત્રાસ પમાડવા લાગ્યો, વધારે શું કહેવું ? સમસ્ત

નગરને ઉપદ્રવ કરતો તે ચોલચ્છ ભ્રમણા લાગ્યો, કોઈપણ મહાવત તેને વચ કરી
 ચક્રો નહિ. ત્યારે કૃતિમ રાજાએ ષટ્ક વચ્ચેથી કે- 'જે કોઈ આ હાથોને વચ
 કરે, તેને હું પાંચિત આપું.' પરંતુ તે ષટ્કને કોઈએ, ખાસ કર્યો નહિ, એટલે
 યાજ-પ્રવૃત્તિ તેને ખાસ કર્યો, અને ચીત-ગામથી તેમણે હાથોને સ્તંભી રીધા.
 પછી તે બને-પેલા હાથોપર એવીને તેને વચ હસ્તિઆજ્ઞામાં, હર્ષ આજ્ઞાન
 સ્તંભમાં પાંચી રીધા. ત્યારે નગરજનોને આશ્ચર્ય પમાડતા તે બનેને રાજા-
 એ હર્ષથી બોલાવ્યા, અને કહ્યું કે- 'તમને જે કંઈ દેવે તે માગી લે.'
 ત્યારે તેમણે માગ્યું કે- 'અમને આ વૈદર્ભી આપ. અમારી પાસે સંધ-
 નારી કોઈ નથી.' તે સાંભળી ક્રુષિત થયેલ કૃતિમએ તેમને નંજરની બ-
 દાર દહાડવા એટલે પ્રવૃત્તિને યાજને કહ્યું કે- 'કૃતિમણી હંખમાં દિવસો
 યાજે છે, માટે વૈદર્ભી કુમારીને પરણાવવામાં વિલંબ કરવો હિત નથી.'
 એમ પ્રવૃત્તિને કહ્યું, તે વખતે નિર્મળ યજ્ઞ ચક્ર ધર્યું. પછી લોકોં નિદ્રાને આધીન
 થતાં પ્રવૃત્તિ વિદ્યાના બલથી જ્યાં વૈદર્ભી હતી, ત્યાં પ્રાંત્રાદની સાતમી ભૂમિએ
 ગયો, અને તેણે વૈદર્ભીના હાથમાં કૃતિમણીના સ્નેહને બંધાવેલી લેખ આપ્યો, તે
 વાંચીને વૈદર્ભી પ્રીતિ પૂર્વક બોલી- 'હે ભદ્રે ! બોલ, 'તને હું શું બોલું ?' તે
 બોલ્યો- 'હે સુલોચને ! મને તું તારાં આત્માજ્ઞ પ્રવચ કરી દે, જેને માટે તારી
 મામણી ધર્ય છે તે હું પોતેજ પ્રવૃત્તિ 'હું' ત્યારે- 'જહો ! દેવથાએ વિદ્યાવાએ
 સુધરીત કહ્યું.' એમ બોલવી વૈદર્ભીએ પ્રીતિપૂર્વક તેણે વચન સ્વીકાર્યું. પછી
 વિદ્યાનાં બળથી અભિ બળાથી તેને લાંબી રીતે કંઠક તથા ચિત્ર વચ જેણે પહે-
 રેલો છે એવી વૈદર્ભીને પ્રવૃત્તિ પરણ્યો, અને ઇચ્છાનુસાર વિવિધ વિદ્યામયી
 તેણીને બોલવી યજ્ઞ બલક થતાં તે બોલ્યો કે- 'હે સુલોચ ! હું યાજ પામે
 બર્ડ પુત્ર માગ્યા અગર પરીવાર તને પુત્ર, સો પુત્ર તું કંઈ બોલીશ નહિ. કાર-
 નકે તારા દેહના ઉપલબ્ધી મેં રક્ષા કરી છે.' એમ કહીને પ્રવૃત્તિ આપ્યો ગયો,
 અને વૈદર્ભી બહુ ઉલ્લાસથી તથા સતિના કથથી મુર્છા ખર્ચ, પ્રભાત થતાં પછી
 બચત ન કર્ય. એવામાં ત્યાં તેની ધત્રિ (ધાત્ર) આવી. તેના કંઠકાદિ વિદ્યાદની
 નિશાની લોકોં આજ્ઞા ધત્રિએ તેને ડાહીને પુછ્યું- 'પરંતુ વૈદર્ભી કંઈ
 બોલી નહિ, એટલે તે ધત્રિએ પેલાના અપરાધને દાખવા બધાનુર ધર્ષ કૃતિમ
 રાજા તથા રાણીને તે વચ કરી સંભળાવી, ત્યારે રાજા-રાણીએ પણ તરત આવીને
 તેને પુછ્યું, પછી તે કંઈ બોલી નહિ, તેમણે પ્રવૃત્તિને સંભળ અને વિદ્યાદનું
 ચિન્હ બોલ્યું. એટલે કૃતિમ રાજાએ કંઈ ચિન્હ વિચાર કર્યો કે- 'જરે ! આ કન્યા
 કુસાચરિણી અને કુલક છે. પરંતુ વિદ્યા પણ કોઈની સાથે કન્યા
 મુજબ કોણ કરે છે, માટે જ આ કન્યા તે ચંદ્રાવોને આપી દેત, તો
 કોઈક થાત.' એમ ધત્રિને રાજથી ઇચ્છાત બોલવીને તે બને ચંદ્રાવોને
 તેણે બોલાવ્યા. અને કહ્યું કે- 'આ કન્યાને તમે ચરણ કરો અને એવા

સ્થાને જાઓ કે હું તમને જોઈ નહીં? એમ કોઈથી જાણના રૂકિમએ તેમને પોતાની પુત્રી આપી. ત્યારે તેમણે પેદર્શીને કહ્યું કે— હે રાજપુત્રી! અમારા ઘરનું પાણી, ચર્મ, તથા દોરી વિગેરેનું તું વેચાણ કરીશ? ત્યારે પરમાર્થને જાણનારી તે બાલી કે— દેવ મને કામ કરાવશે તે હું અવરૂપ કરીશ. દેવની આજ્ઞા હલ્લે છે. પછી તે જને મુલદો તેને લઈને અન્ય સ્થાને ગયા.

હવે રૂકિમ રાજ પોતાની સભામાં પચાત્તાપથી રોવા લાગ્યો કે— હા વસે! હે પેદર્શી! તું ક્યાં છે? તારો સંગ ઘઉંચિત્ત ન થયો. હે પુત્રી! એક ગરીબ ગાયની જેમ મેં તને ચંડાલના દ્વારે ત્યાપી. ખરેખર! કોમને ચંડાલ કહેલ છે. તે સત્ય છે જગી અત્યંત હિત વાંછનાર છતાં સર્વ સ્વર્ગનોએ મારા હાથે પુત્રી ચંડાલોને અપાવી. રૂકિમણીએ પ્રથમને માટે પુત્રી માગી, પણ કોઈપણ તથા મંદબુદ્ધિ એવા મેં આપી નહિ. વિચાર વિના કરનાર એવા મને પિદ્ધાર છે. એમ રોતાં તે રૂકિમએ ગંભીર વાણંત્રનો અવાજ સાંભળ્યો ‘આ ક્યાંથી?’ એમ પૂછતાં અધિકારીઓએ માહેલી મેળવીને કહ્યું— હે સ્વામિન! પ્રથમ અને શાંભ બંને પેદર્શી સહિત નમરની બહાર વિમાન સમાન પ્રાસાદમાં દેહની જેમ બેઠા છે. ભાટ, ચારભો અને બદિજનોથી ગણતા તે શેષ વાણંત્રથી મનોહર એવું સંગીતનાટક કરાવે છે, હે પ્રતો! ત્યાંથી નીકળતો આ નાદ આપણે સાંભળીએ છીએ. એ પ્રમાણે સાંભળતાં હર્ષિત થયેલ રૂકિમ રાજ તે જનેને પોતાના ઘરે આદર-માનથી લઈ આવ્યો. તથા ભાણેજ અને જમાઈના સ્નેહથી તેણે પોતે તેની અધિક પૂજા કરી. પછી રૂકિમની રજા લઈ પેદર્શી તથા શાંભ સહિત પ્રથમ દ્વારકામાં ગયો. ત્યારે રૂકિમણીને અત્યંત આનંદના આંકુર પ્રગટ્યા. નવયોવના પેદર્શીની સાથે નવીન રતિ સાથે કામની જેમ વિલાસ કરતો નૂતન યોવનયુક્ત પ્રથમ ત્યાં મુખે રહેવા લાગ્યો. જગી શાંભ પણ હેમાંગ રાજની પુત્રી, વેરયાએ પ્રસવેલી તથા અસર કરતાં અધિક રૂપવતી એવી મુહાવિણી સ્ત્રીની સાથે બહુજ આનંદથી જોમ વિલાસ કરવા લાગ્યો.

હવે કુતુહલી અને નિઃશ કિડા કરાવતો એવો માંખ બીકને મારતો તથા જુગારમાં ધણું ધન હસવીને તેને અપાવતો હતો.

નૂતનજામાં મુક કહે છે—

“મટ્ટમવ્યન્તિ ગમાન, મટ્ટમવ્યન્તિ પવિટ્ટા:

મટ્ટમવા: પ્રદીપન્તે, ત્રિષ્વેતાનિ સરત્સરન્ ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ રાજાએ એકવાર બોલે છે, મંડિતો એકવાર બોલે છે; અને રાજાએ એકવાર અપાય છે—એ વલ્લે એક એકવારજ માય છે.

જાતી શાંતે પ્રેરણી સારંગી બેલી—

“ ઘનેષુ નાયને ગુરુઃ, મહર્ષેષુ ચ પંડિતઃ ।

વક્ત્ર ગત મહર્ષેષુ, દાતા મરતિ વા ન વા ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“મહારાજાઓમાં એકાદ મુસ્વીર પાડે છે. હલ્લદોમાં એકાદ પંડિત પાડે છે. હથ હલ્લદોમાં એક વજ્રા અને દાતા તો કાલ કે ન થાય શકે.”

સારંગી ફરી બીજીવાર બેલી—

“ ન રમે નિર્મિતજ્ઞો, વિદ્યા ન ચ પરિતઃ ।

ન વક્ત્ર વાક્યસ્ત્વેન, ન દાતા ધનદાનનઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ સંભ્રામમાં ન છતાંય તેથી તે મુર ન ગણાય, વિદ્યાથી, પંડિત ન ગણાય, વગન ચાલાકીથી વજ્રા ન કહેવાય, અને ધનના દાનથી તે દાતા ન મનાય.”

ફરી તે ત્રીજીવાર બેલી—

“ ઇન્દ્રિયાણા ગમે દુઃખે, ધર્મ વાનિ પરિજનઃ ।

મત્યવાદી મહેદક્ષા, દાતા મૃતામ્ભવકઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—“ઇન્દ્રિયોને જવ કરે તે મુસ્વીર, ધર્મ આચરે તે પંડિત, સત્યવાદી તે વજ્રા અને પ્રાણીઓને અભયદાન આપનાર તે દાતા કહેવાય.”

આથી બીરૂ એકે લક્ષ હારી ગયો, એટલે કૃષ્ણે તેને બંધારમાંથી આપ્યું. બીજે દિવસે મંધના સંવાદમાં બીરૂ કૃષ્ણ-વિલેપના કરીને સભામાં આંખો, એટલે શાંતે હિંમ અને લલલ વિગેરેની હુર્મધથી તેને છૂટી લીધો, તેથી તે એ લક્ષ હારી ગયો. ત્રીજે દિવસે અલંકારના સંવાદમાં કૃષ્ણના અલંકાર પહેરીને બીરૂ સભામાં આંખો, અને શાંતે છંદિ આપેલ થી નેમિનાયનાં બૂવલ પહેરીને તેને છૂટી લીધો, ત્યારે ત્રણ લક્ષ હારી ગયો, તે કૃષ્ણે આપ્યા. પછી કૃષ્ણે બીરૂને શિખામલ આપી. ભુશારના અસનથી હારી જતાં તેને હરિએ વાયેલ છતાં શાંતની સાથે રમતાં શાંતે તેને કુટયો, તેથી રાતાં રાતાં જઈને સત્યભામાને તેણે કહ્યું, ત્યારે તેણીએ કૃષ્ણને ફરીયાદ કરી. એટલે, કેશરે શાંતનું બધું યેદિન બાંધવતીને કહી સંભળાવ્યું. ત્યારે બાંધવતી બેલી કે—“આટલો વખત શાંતને મેં દુર્વિનીત બાંધવ્યો નહતો. તો અત્યારે શામટે ઉપાર્જલ આપે છે ?” ત્યારે વિષ્ણુ બોલ્યા—“મિહલ મદા પોતાના પુત્રને જલ અને સૌમ્ય માને છે, પરંતુ ને બાલકનો પણ ક્રીડાને તો હાથીઓજ ભલે છે. મારે; આજે-તેની કંપક ચેલા તને બતાવું.” એમ કહીને પોતે બલવાંટ બન્યો અને બાંધવતીને બરવાડલ બનાવી.

પછી તે બંને ગોરસ વેચતાં દ્વારકામાં પ્રવેશ કરતાં, નિરંતર સ્વેચ્છાચારી એવા શાંભુભારના જોવામાં આવ્યા. એટલે તેણે કહ્યું—‘હે ભરવાડણુ ! આવ, મારે ગોરસ ખરીદવો છે. ’ એમ શાંભુજીને તે શાંભુની પાછળ ગયો. અને તે ભરવાડ પણ તેણીની પાછળ ગયો. ‘પછી શાંભુ એક દેવકુલમાં પેઢો, અને તેણીને તેણે અંદર બોલાવી. એટલે તે બોલી—‘હું ત્યાં આવનાર નથી, અહીં મને મૂલ્ય આપી દે. ’ ત્યારે—‘અહીં તારે અવશ્ય આવવું પડશે ’ એમ કહી તેણીને હાથમાં પકડીને લતાને જેમ હાથો તાણે તેમ તાણવા લાગ્યો. એવામાં ભરવાડે તરત તેને કહ્યું—‘અરે ! તું મારી સ્ત્રીને કેમ પકડે છે. ’ એમ બોલતાં ભરવાડે તેને ખુબ માર્યો. પછી તે બંને જાંબવતી અને કુબ્જ પ્રગટ થયા. ત્યારે પોતાના માત-પિતાને જોઈને શાંભુ લજ્જાથી ખુબ છુપાવીને નાશી ગયો. એટલે હરિએ જાંબવતીને કહ્યું—‘પુત્રની દુઃખેલા તારા જોવામાં આવી ? ’ હવે બીજે દિવસે કુબ્જ જગત-જલ્તીથી તેને ક્ષત્ર આવતાં તે શાંભુ એક ખીલી ધડતો આવ્યો, અને કુબ્જે પૂછતાં તેણે કહ્યું કે—‘કાલની વાત આજે જ કહેશે, તેના મુખમાં આ ખીલી નાખવી, એટલા માટે હું એને ધડું છું. ’ ત્યારે કુબ્જે રોષ સહિત—‘અરે ! તું નિર્લજ્જ કામને વશ થઈ સ્વેચ્છા પ્રમાણે ગમે તેમ વિવિધ ચેલા કર્યા કરે છે ’ એમ કહીને શાંભુને પોતાની નગરીથી બહાર કઢાડી મૂક્યો, અને પ્રયુક્ત તો અંતરથી સ્નેહી છે તેથી પૂર્વ જન્મના પણ બંધુ એવા જતા શાંભુને તેણે પ્રતિષ્ઠિ વિદ્યા આપી. ત્યાર પછી બીરકને મર્ડતા (મારતા) પ્રયુક્તને સત્યભામાએ કહ્યું—‘અરે ! શાંભુ જેવા દુર્જીવિ ! તું પણ નગરીથી કેમ નીકળી જતો નથી ? ’ તે બોલ્યો—‘ક્યાં જાઉં ? ’ ત્યારે તે બોલી—‘શ્રમશાનમાં જ. ’ એટલે તેણે—‘મારે ક્યારે આવવું ’ એમ પૂછતાં તેણી કોપથી બોલી—‘જ્યારે શાંભુને હાથમાં પકડીને હું અહીં લઈ આવું, ત્યારે તારે આવવું. ’ તેણે કહ્યું—‘જેવી માતાની આજ્ઞા, ’ એમ કહી પ્રયુક્ત શ્રમશાન ગયો અને શાંભુ પણ જમતો જમતો ત્યાં આવી ચડ્યો. ત્યાં તે બંને શ્રમશાનમાં બહારકારથી બહુ દાદરુક (બાળવાનું દાણ) લઈને નગરીના મુંડમાં બાળવાં દેતા હતા.

હવે સત્યભામાએ પોતાના બીરક પુત્રને માટે રૂપવતી નવાણું કન્યા મેળવી, અને પ્રયાગથી હજી એક કન્યાને તે મંચળી હતી એવામાં પ્રયુક્તે તે પ્રતિષ્ઠિ વિદ્યાથી બાળીને મેળા વિદ્યુર્વો અને પોતે તરનજ જિતરાત્રુ નામે રાજા થયો, તથા શાંભુ દેવકન્યા સમાન નેત્રી કન્યા થઈ. તે સખીએ સહિત રમતી બીરકની ધાત્રીના જોશમાં આવી તે બાળીને તેણીએ તરત સત્યભામાને જણાવ્યું. ત્યારે સત્યભામાએ માલુસ યોગીને જિતરાત્રુ પાસે તે કન્યાની માગતી કરી, ત્યારે તે બોલ્યો કે—‘જે સત્યભામા એને હાથ પકડીને દ્વારકામાં પ્રવેશ કરે, તો હું કન્યા આપું. ’ ત્રી વિદ્યાદ વખતે એણીને સત્યભામા બીરકના હાથ

ઉપરે કરાવે, તો મારી પુત્રી લીડકને મળે. 'એમ સાંભળી તે 'પુરુષ' જમીને બધું સત્યભાષાને કહી જતાબુ. એટલે કન્યાની આશાએ સત્યભાષા તેમ જબલ કરીને તેનાં સેન્યમાં ગઇ. ત્યારે શાંએ પ્રસન્નિને કહ્યું કે— 'સત્યભાષા અને તેનો અંધ પારિવાર મને કન્યારૂપે જુવે, અને બીજા લોકો મને શાંબરૂપે જુવે. ' પ્રસન્નિ વિધાએ તે પ્રમાણે કયું, એટલે સત્યભાષાએ જમણાં હાથ પકડીને શાંબને દાર-કામાં પ્રવેશ કરાવ્યો, અતે લીડના વિવાહ મહોત્સવમાં તે તેને લઈ આવી. 'તે જોઈને નગરજનો અને સ્ત્રીઓ બોલી કે— 'અહો ! આશ્ચર્ય ! અહો ! ચમત્કાર ! ' પછી શાંબ સત્યભાષાના ઘરે ગયો. ત્યાં મનોહર બુદ્ધિવાળો તે લીડના જમણા હાથને ઉપર રહેલ પોતાના ઘણાં હાથથી પકડીને અને જમણાં હાથે નંવાલ કન્યાઓના હાથ સમક્ષે પકડીને તે વિધિપૂર્વક અગ્નિને દરવા લાગ્યો. ત્યારે શાંબને જોતાં કન્યાઓ અંતરમાં વિચારવા લાગી કે— 'અમારે સમાન પતિ એવા તમારા પુરુષના યોગે વિધાતાએ યોગ કરી આપ્યો. ' હવે વિવાહ ખલાસ થતાં શાંબ તે સ્ત્રીઓની સાથે વાસભવનમાં ગયો. ત્યાં આવતા લીડને શાંબે બકુટીનો ભથ જતાવીને ભજાડી મૂક્યો; તેણે સત્યભાષાને જમીને કહ્યું, પણ વિશ્વાસન આવતાં પોતે ત્યાં આવીને તેણે શાંબને ઠીઠા શાંબે તેને પ્રજ્ઞામ ક્યાં હવે તે ક્રોધ કરીને બોલી કે— 'હે વૃદ ! તને અહીં કેણુ લાગ્યું છે ? ' શાંબ બોલ્યો— 'હે માત ! અહીં મને તુંજ લઈ આવી, અને તેજ કન્યાઓની સાથે પાણિજહલ કરાવ્યું, અહીં સાક્ષી તરીકે દારકાના બધા મધ્યસ્થ લોક હાજર છે. ' શાંબતું આવું બોલવું સાંભળી સત્યભાષાએ ત્યાં આવેલાં લોકોને પૂછ્યું, એટલે તે બોલ્યા— 'હે દેવી ! તું કોપ ન કર. તેજ શાંબને પ્રવેશ કરાવ્યો અને અમે બધાના દેખતાંજ તેં એને કન્યાઓનું પાણિજહલ કરાવ્યું. ' ત્યારે— 'કપટી, કપટીનો પુત્ર, કપટીઓમાં વસનાર, કપટી માતાથી જન્મેલા એવા તે' મને કન્યારૂપે આવીને ઉતર્યો. '—એમ ક્રોધથી બોલવી સત્યભાષા પોતાના ઘરે ગઇ. પછી બધા લોકોની સમક્ષ કુળે પોતે તે કન્યાઓ શાંબને આપી, અને જાંબવંતીએ મોટો યોગ્ય કયો હવે વસુદેવને નમવા ગયેલ શાંબ બોલ્યો— 'હે તાત ! તમે તો પૃથ્વીમાં જમણ કરીને લાંબા કાળે સ્ત્રીઓને પરણ્યા અને હું તો જમણ ક્યાં વિના એકજ ઠેકણે એકી સાથે નવાલું કન્યાઓને પરણ્યો. એમ તમારી અને મારી વચ્ચેનું મોટું અંતર પ્રગટક દેખાઈ આવ્યું. ' ત્યારે વસુદેવ બોલ્યા— 'અરે ! કુલાના દેહી સમાન શાંબ ! પિતાએ કહાડી મૂક્યા છતાં તું અહીં ચાર્યો આવ્યો, માટે માન-હીન એવા તને ધિરાર છે ! અને હું બાઈના અપમાને વીરવૃત્તિથી નીકળ્યો તથા સર્વ દેશ અને પર્વતમાં અરખલિત ભ્રમ્યો, વગી બહુ કન્યાઓને પરણ્યો. પછી થયા અવસરે મને હાં આ જાંબવંતીએ આગ્રહ કર્યો ત્યારે હું અહીં આવ્યો, પરંતુ તારી જેમ આગ્રહ વિના નિર્લજ્જ સહન પોતાની મેળે હું આવ્યો નથી. ' એટલે શાંબકુમારે પોતે કદેલ પૂજ્યનું અપમાન બાલીને નંજલિ એટી, પ્રજ્ઞામ

કરોને ઉચ્ચથી પિતામહ વસુદેવને ઠણું—‘હે તાત ! આ બધું મેં અજ્ઞાનથી કર્યું. આ માટે’ દુઃખેષિત તમારે ખમવા પોઆ છે. આપ તો શુભોએ કરી લેણોત્તર છે.’ એ રીતે યાંએ કરી પિતાને પગે લાગીને પોતાનો અપરાધ ખમાવ્યો, એ રીતે પોતાના બવથી હરિને છતનાર એવા પ્રવુભ સમાન, વિચારે બાંધવા યુક્ત, મોક્ષમાં ગમન કરનાર કણવારમાં શ્રેષ્ઠ નવાણું કન્યાઓને પ્રગટપણે પરણનાર, લીલાવત જનોમાં પ્રેમ, અસાધારણ શુભોના સ્થાનરૂપ. અને સંસારમુખોને ભોગવતો એવો શાંભકુમાર એક દેવના જેવો લાગતો હતો.

એ પ્રમાણે શ્રી શુભવિજય ગણિ વિરચિત શ્રીનેમીનાથચરિત્રમાં
સપ્તમ પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયો.

અટ્ટમ પરિચ્છેદ.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

૩૩૧૬૬

પ્રતિવામુદેવ જરાસંધ અને શિશુપાલના વધ.

વે વચનહીપથી જહાજે મહાભાંડ (કરીયાણાં) લઈને કેટલાક વે પારી વાણીયા તે દ્વારકા નગરીમાં આબ્યા તેમણે ત્યાં બીજી બધી વસ્તુઓ વેચી, પરંતુ મહાકિંમતી રત્નકંબદોને તેઓ વેચી શક્યા નહિ. એટલે વિશેષ દાનને કૃષ્ણ તો રાજવૃદ્ધ નગરમાં ગયા ત્યાં વસન્તારા વેપારીઓ આગળ થઈને તેમને જરાસંધ રાજેંદની જીવલેણ પુત્રીના પર લઈ ગયા ત્યાં તેમણે જીવલેણને ઉપ્સુકલમાં શીંગડા, શીયાગામાં ગરમ તથા કે-મગ દોમવાળા એવા રત્નકંબદો દેખાડ્યા, એટલે તે રત્નકંબદોની તેણીએ અર્ધ કીમત કરી, તેથી તે તો પોત્તરજ કરવા લાગ્યા કે- ' અને દ્વારકાને મૂકી અંદી અધિક દાનની કૃષ્ણાધી આબ્યા છીએ ' ત્યારે જીવલેણએ તેમને પૂછ્યું- ' એ દ્વારકા નગરી કઈ ? અને ત્યાં શબ્દ કોણ છે ? ' તે વાણીયા બોલ્યા- ' સમુદ્રે આપેલ સ્થાનમાં દેવોએ નરીન એક દ્વારકા નગરી બનાવી છે. ત્યાં દેવડીને વમુદેવને પુત્ર કૃષ્ણ નામે શબ્દ છે. ' તે સાંભળતાં જીવલેણ તરત મહાએકાગ્ર અને દુઃખમાં થઈવાળો બની રૂદન કરતો બેઠો કે ' હા હા ! મારા પતિને મારાપર હજી જીવે છે અને પૃથ્વીને લોચને છે, જીવલેણને તેથી હાલતમાં એકને જરાસંધ રાજાએ રાવાતું કાઢ્યું પૂછ્યું. એટલે તેણીએ કૃષ્ણનો વૃષાંત કહી સંભળાવ્યો. પછી અંજલિ બેઠીને તે લોહી કે- ' હે તાત ! અને રાજા આપો આજેજ દુઃખમાં પ્રવેશ કરીશ. અને મારી પ્રાંતને પૂરવું કરીશ. હવે હું જીવનાર નથી. ' ત્યારે જરાસંધે કહ્યું- ' હે પુત્રી ! તું રૂદન ન કર. આ હું કંઈના કંઈના માન,

ખડેન અને સ્ત્રીઓને જરૂર રોવરાવીશ. ' પછી—' હવે જગત યાદવરહિત થઈ જશે. ' એમ કહી મગધપતિ જરાસંધે પ્રધાનોએ વાર્યા છતાં સત્વર પ્રયાણ કરવાને સર્વ સેનાને હુકમ કર્યો. તે વખતે મહાબલવંત સહદેવાદિક પુત્રો, બલવંતોમાં અત્રેસર ચૈદિરાજ, સિશુપાલ, મહા પરાક્રમશાળી હિરણ્યનાભ રાજા, તથા સો ભાઈઓના બલથી ગર્વિત અને સંગ્રામમાં આગળ પડતો ભાગ લેનાર એવો કુરૂવંશી દુર્યોધન રાજા, વધારે શું કહેવું ? બીજા પણ ઘણા રાજાઓ તથા હજારો સામંતો પ્રવાહ કે નદીઓ જેમ સમુદ્રને મળે, તેમ જરાસંધ મહારાજને આવીને મળ્યા. હવે પ્રયાણ વખતે મસ્તકપરથી મુગટ પડી ગયો, હૃદયપરથી હાર તૂટી ગયો, ડાબી આંખ ફરકવા લાગી, વસેના છેડાથી તેનો પગ સ્પર્શના પામ્યો, આગળ છોક્ર યઇ, મહાબીવલ્ય કાલ ભુજંગ આડે ઉતર્યો, બિલાડો આગળ ચઇને ગયો, તેના મહાન હાથીએ વિષ્ટા-પેસાળ કર્યો, વાયુ પ્રતિકૂલ થયો, ગીધ પક્ષીઓ આકાશમાં ભમવા લાગ્યા, એ રીતે આત્મ જનોની જેમ અન્ય પણ ઘણા અનિમિત્ત અને અપશુકનોથી અશુભ ઉત્તરકાલ સૂચિત થયા છતાં જરાસંધ પ્રયાણથી જરાપણ પાછો ન હત્યો, મનોમાત્રથી પશુ તે અટક્યો નહીં. સૈન્યોથી ઉઠેલ રજની જેમ અતિથય કોલાહલથી સર્વ દિશાઓને પૂરતો, અત્યંત જાંત થયેલ દિગ્ગજની જેમ ભૂમિતલને કંપાવતો, કૂર પ્રતિજ્ઞા કરનાર, ગંધહસ્તીપર આરૂઢ થયેલ, તથા મહાબલવાન એવો જરાસંધ રાજા પશ્ચિમ દિશા તરફ ચાલ્યો. ત્યારે જરાસંધે રાજાના આવવાના સમાચાર કલિકુતુહલી નારદે અને ચરપુરપોએ તરત જઇને વિષ્ણુને કહી સંભળાવ્યા. એટલે અગ્નિની જેમ સર્વ તેજના એક સ્થાનરૂપ કૃષ્ણ પણ ભંભાના તાડનપૂર્વક પ્રયાણ કરવાને તૈયાર થયો. તેના નાકથી સર્વ ચાહવો અને રાજાઓ એકઠા થયા. જેમ મુઘાપાધંટાના યોધથી સૌધર્મ દેવલોકમાં બધા દેવો લેખા થાય. હવે તેઓમાં સમુદ્રની જેમ અત્યંત દુર્ધર એવો સમુદ્રવિજય રાજા સર્વ રીતે સભજ થઇને ત્યાં આવ્યો, તેના આ પુત્રો પણ-મહાનેમિ, સત્વનેમિ, દહનેમિ, સુનેમિ, વીર્ધકર શ્રી અરિષ્ટનેમિ, જ્યસેન, મહીજય, તેજસન, નય, ગ્રેધ, ચિત્રક, ગોતમ, ચક્રક, શિવનંદ, અને વિવદસેન-બધા મોટા રથો સહિત આવ્યા, સમુદ્રવિજયનો નાનો ભાઈ, વેરીઓ જેના બળને હોશ ન પમાડે એવો અશોભ્ય ત્યાં આવ્યો, યુદ્ધમાં બહાદુર તેના ઉદવ, ધવ, સુભિત, મહોદધિ, અભોનિધિ, જલનિધિ, વામદેવ અને દહમત-આ આઠ પુત્રો ત્યાં આવ્યા. સ્તિમિત પણ ત્યાં આવ્યો અને તેના-ઉર્મિમાન, વસુમાન, વીર, પાતાલ અને સ્થિર-એ પાંચ પુત્રો ત્યાં આવ્યા. હવે સાગર અને તેના-નિર્કંપ, કંપન, લક્ષ્મીવાન, કેસરી, શ્રીમાન, તથા મુગંત-એ છ પુત્રો ત્યાં આવ્યા. હિમવન્ અને તેના-વિષ્ણુપ્રભ, ગંધમાદન અને માઘવાન્-એ ત્રણે

પુત્રો ત્યાં હાજર થયા હવે અચ્છ અને તેના—મહેન્દ્ર, મહાવ, સહ, જિરિ, શેઠ, નમ તથા બહુ—એ મહાજલ્લંચન ત્યાં પુત્રો ત્યાં આપ્યા. ધરણ અને તેના—કોટક, ધનંત્ય, વિશ્વરૂપ, સ્વેતયુજ, અને વામુકિ—એ પાંચ પુત્રો આપ્યા. પૂરણ અને તેના—દુર્ગપૂર, દુર્ગુજ, દુર્ગર્થ અને દુર્ધર, એ ચાર પુત્રો ત્યાં દાખલ થયા. અભિચંદ્ર નવમો દશાર્દ અને તેના—ચંદ્ર, યજ્ઞાંક, ચંદ્રાભ, યશી, સોમ અને અમૃતપ્રભ—એ છ પુત્રો ત્યાં હાજર થયા. હવે દેવેન્દ્ર સમગ્ર બહરાનુ એવો દશમો દશાર્દ વસુદેવ ત્યાં આબ્યા અને તેના બહરાંત ઘણા પુત્રો ત્યાં આબ્યા. તેમના નામ આ પ્રમાણે—વિજયસેનાના ચક્રર અને દુર—એ બે, રૂપામાના બે જ્વલન અને અશ્વિનિવેર, ગર્ધર્ષસેનાના ત્રણ—સાક્ષાત્ અગ્નિ સુમાન વાસુવેર, અમિતજિત અને મહેન્દ્રજિત. મંત્રીમુળા પદ્માવતીના—સિદ્ધાર્થ, દારૂક અને મુદારૂ—એ બહરાંત ત્રણ પુત્ર, નીલપથાના સિંહ અને મતંગજ—એ બે પુત્ર સોમશીના નારદ અને મરુદેવ એ બે પુત્ર મિત્રશીના મુમિત્ર, કપિલાનો કપિલ, પદ્માવતીના પદ્મ અને કુમુદ—એ બે પુત્ર, અશ્વસેનાનો અશ્વસેન, પુંડાનો પુંડ, રત્નાવતીના રત્નગર્ભ અને વજ્રભાદુ—એ બે પુત્ર, સોમરાજની પુત્રી સોમશીના બે ચંદ્રદંત અને શશિપ્રભ, વેગવતીના બે—વેગમાનુ અને વાસુવેગ, મહાવેગના ત્રણે લોકમાં પ્રખ્યાત બહરાંત—જનાધૃષ્ટિ, દ્વિધૃષ્ટિ અને હિમધૃષ્ટિ—એ ત્રણ પુત્રો, જંબુ-મવીના જંબુપેલુ, અને સિંહસેન—એ બે પુત્ર, પિવંજુમુદરીનો સંજ્ઞામમાં શિરદાર શિલાયુધ, પ્રભાવતીના ગર્ધાર અને પિંગલ—એ બે પુત્ર, જયરાણીના જયરુમાર અને વાહલીક—એ બે પુત્ર, અર્વાતરેલીના મુમુજ અને દુર્ગુજ—એ બે પુત્ર, રેદિ-લીના ત્રણ મહાજલ્લંચન ગમ. ચારણ અને વિદ્યથ, ભાલચંદ્રાના વજ્રદંટુ અને અમિત પ્રભ એ બે પુત્ર—એ બધા રત્નગ્રણમાં હાજર થયા હવે રામના ઘણા પુત્રો હતા, તેમાં મુખ્ય આ પ્રમાણે—કિંતૂક, નિરધ, પ્રકૃતિધૃતિ, ચારુદત્ત, કુવ, યતુદમન. પીક. શીખજ. નદન, શીમાન, દયારથ, દેવાનંદ, આનંદ, વિપ્રયુ. શાંતનુ, પૃથુ, યતપનુ, નરદેવ, મહાધનુ, દ્વિધન્યા,—આ બધા સુદને ઇચ્છતા ત્યાં દાખલ થયા. તથા કેશરના પુત્રોનાં નામ આ પ્રમાણે—જાનુ, જામર, મહાભાનુ, અનુભાનુ, બૃહદ્વજ, અગ્નિશિખ, કૃષ્ણ, સંઘ, અકંપન, મહાસેન, ધીર, ગર્જીર, હૃદય, જાતમ, વરુધર્મા. પ્રસેનજિત, સૂર્ય, ચંદ્રવર્મા, ચારુકૃષ્ણ, સુચારુ, દેવદત્ત, ભરત, યજ્ઞ, પ્રવુજ, અને શાંત એવા બીજા ઘણા જવાના અભિ-લાષી મહાજલ્લંચન હજારો પુત્રો ત્યાં સંજ્ઞામમાં સભ્ય થઈ ગયા. હવે ઉપસેન તથા તેના—ધર, કુલુધર, શકિતક, દુર્ધર, જાદ અને સાગર—એ પુત્રો પણ ત્યાં આબ્યા. બ્યેષ્ટરાજનો કાકો યાંજન અને તેના મહાસેન, વિષમિત્ર, અજમિત્ર અને દાનમિત્ર—એ પુત્રો આબ્યા. મહાસેનનો પુત્ર મુપેલુ વિષમિત્રના દૃષ્ટિક, સિતિ અને સત્યક, દૃષ્ટિકના કૃતવર્મા અને દ્વિવર્મા સત્યકનો મુમુધન અને મુમુધનનો ગર્ધ

ન્યમે પુત્ર એ જાણે ત્યાં આગ્યા. કથાહોના બીજા પુત્રો, સમ—કેશવના ઘણા પુત્રો,
પિતાની બેનના તથા બેનોના મહાગણવંત પુત્રો ત્યાં સંઘામમાં સજ્જ થઈ ગયા.

પણી કોષ્ટકિ નિમિત્તિયાએ જતાનેલ શુભ દિવસે જેનો દારૂક સારથિ છે
એના મણુકેશવ રથપર આરૂક થઈ સર્વ માદવોના પરિવાર સહિત, શુભ નિમિત્ત
એને શુભ સંપુત્રોએ જેનો જ્યોત્સ્વ જરાજર સૂચવેલ છે એવો પૂજ્ય મહાનરેંદ્ર
કાંતાન પુત્ર તરફ આગ્યો. સંઘામદક્ષ કેશવ પોતાની નમરીથી પીરનાડીયોજન
આપ જઈને મિત્રપાત્રી ગામમાં અટકી રહ્યો. જરાયધેના મૈત્ર્યની આ બાજુ
જાગ્યો જન પુષ્પનું મૈત્ર્ય રહેતાં ત્યાં કેટલાક ખેડારે આગ્યા, તેઓએ સમુદ્ધિ-
જવને નમીને કયું કે—‘હે જાજન ! અમે તારા ભાઈ વસુદેવના શુભને તારે
બીએ જેમના કુળમાં જાગ્યાન થી અરિહનેમિ જગતની રક્ષા અને ક્ષય કરવામાં
મમર્ષ છે, આ સમ—કેશવ અસાધારણ પરાક્રમી છે, પ્રયુક્ત, શાંભ વિગેરે આ
કે.કે. પાપો છે, એવા તમોને સંઘામમાં બીજાઓના સહાયની રી જરૂર છે ? તો
પણ અજર જાગીને અમે તમારી ભક્તિથી આગ્યા છીએ. માટે અમારા કાગક
કર્મક કમ કરમાયો. હે પ્રતો ! જમને તમારા સામંતવર્ગમાં ગળી લેજો.’
એટલે—‘હવે બહુ સારી વાત છે’ એમ શબ્દો કહ્યું, ત્યારે તેઓ ફરીને બોલ્યા
કે—‘હે જાજન ! આ જરાયધે શબ્દ તો માત્ર પૂજ્યને પણ તૂલમાત્ર છે; પરંતુ
વેત્તલ પર્વત પર જરાયધેના તામેદાર વિગ્રાધરો છે, તેઓ જ્યાંમુખી અહીં આગ્યા
નહી, ત્યાંમુખી અમેને તેમના તરફ જવ તો દુકમ આપો, અને અમારો સેના-
ર્થન, પ્રયુક્ત—શુભ મહિત તમારો કામ બાંધવ વગુરેવ થાએ. એમ થતાં તે
છત્રપતિ’ એ પ્રમાણે કામથી સમુદ્ધિજન શબ્દો પુષ્પની આગાથી પ્રયુક્ત—
શુભ મહિત વગુરેવને તે વિગ્રાધરો માથે મીડાયો ત્યારે થી અરિહનેમિએ જનમ
આવડા ફેરેએ આદે આરિય મજ્જાસાગી ભાવધિ વગુરેવને આપી.

હવે બીજા મત્રીઓની સાથે આવીને હંમેશાં નામ મંત્રીયકે જરાયધેને વિચાર
પૂરુંક ન્ય પ્રમાણે કયું—‘હે સ્વામિન ! પૂર્વે તારા જમાર્થ કર્મ વતન વિચાર્યું
કયું, તેથી તે લેતું ફક્ત થાએ. શબ્દ કે નવ (વિચાર) મહિત પિતા ક્રિમાદ
મહિત અને પ્રમદ્ધિત પદ્ધિને ફક્ત નીવડે છે. હે પ્રતો ! મનુ ફરીત કે સમાન
કેવલ છત્ર તેને કેવલ કેવલ અધિક મળ્યો—તેથી નોતિ છે તો પછી આ
મહાજયવાન પૂજ્ય જ પેત્તલક ફરતું અધિક છે—તેથી તો વાતજ રી કર્યો ?
પછી રે.દિ.દી.જા સ્વયંવરમાં ફરમા ફરમા વગુરેવે તમારા શબ્દોએ
અધારમાં આવી દીધા તે તમે કેને એવું છે, તે જાતે વગુરેવને છત્રનાને
કેવલક સમર્થ ન થયે. તેના આદા કર્મ સમુદ્ધિજયે તમારે નેત્રોને ભયાભ્યા
કર્યા તે વિચાર્યું એવું નહીં. પછી જામં કે દિ.દ.જા જામં તમારો પુરોને

અવિતત્ય આપવાથી જાણવામાં આવેલ વસુદેવને માર્યા છતાં પોતાના પ્રભાવથી તે મુલો નહિ. હવે અત્યારે તો તેને રામ—કૃષ્ણ મહાબલવંત બે પુત્રો મળ્યા છે, તે બંને આટલી બધી વૃદ્ધિને પામ્યા કે જેમને માટે ઘનદે દ્વારકા નગરી બનાવી, એ મહાશૂરવીર યોદ્ધા છે, મહારથવાળા પાંચ પાંડવોએ પણ સંકટમાં જેમનું શરણ સ્વીકાર્યું. વળી જાણે બીજા રામ—કૃષ્ણ હોય તેવા શાંત અને પ્રચુર તેમના બે પુત્રો અદ્વિતીય પરાક્રમશાળી છે. તેમજ બીજા અને અર્જુન પોતાના બાહુબલથી વખતે પણ બીવરાવે તેવા છે. હવે બીજા ઘણા યોદ્ધાઓ કહી જતાવવાથી શું? તેમાં એક અરિહનેમિ પોતાના ભુજાદંડથી પૃથ્વીને લીલામાત્રમાં સ્વાધીન કરવામાં સમર્થ છે. હે પ્રભો! મગધાધીશ્વર! તમારા સૈન્યમાં તો શિશુપાલ અને રૂકિમ અમેશ્વર છે, પણ તેમનું બળ તો રૂકમણીના દરજ્જા વખતે જલભદ્રના સંજ્ઞામર્મા દેખાઈ આવ્યું. કુરૂવંશી દુર્યોધન તથા મધ્યોદયનો શકુનિ રાજા એ બંને તો કુતરાની જેમ છગથી બળ જતાવે તેવા છે, એમની ચીર પુરોમાં ગજના નથી. હે પ્રભો! મને શંકા થાય છે કે—કૃષ્ણના સૈન્યમાં તો મહારથવાળા કશોય મને મુબટો છે, તેઓમાં આ અંતરેશ્વરનો સ્વામી કર્ણ પણ સાગરમાં લોટની મુડી સમાન છે, ચાલ્ય સૈન્યમાં નેમિ, રામ અને કેશવ—એ ત્રણે મહાયોદ્ધા છે. અને તારા પોતાના હરકરમાં તો તું એકજ મહાબલી છે, તેથી બંને સૈન્યમાં મોટું અંતર રહેલું છે. જે સમુદાયિકાના પુત્રને અમ્યુતાદિક છઠો પણ બલિયાથી નમસ્કાર કરે છે તે થી અરિહનેમિ સાથે લડવાને ઉત્સાહ પણ કોણ કરે? તથા અમુરોની જેમ કૃષ્ણના અધિષ્ઠાયક દેવોએ છગ કરીને તારા કાલકુમાર પુત્રને પાડ્યો તેથી તારું દેવ વિમુખ છે—એમ સમજા લેજે. આ ચારેયો બલવંત છતાં જાણને પ્રભાવ કરતા અચૂરાનગરીથી ભાગીને દ્વારકા નગરીમાં ગયા, પરંતુ કે વિખો! તે તો લોકીની પ્રદાસવતી બિલમાંથી કદાટલ સર્પની જેમ બેઠાવેલ કૃષ્ણ તારો સન્મુખ આવ્યો છે, પણ પોતાની મેઝે આવ્યો નથી—એમ બધા જાણે છે. એટલું છતાં હે મગધાધિપતિ! એની સાથે તારું મુઠક કરવું યોગ્ય નથી. તું જો લડવાનું માગી વાગીશ, તો કૃષ્ણ પોતે પાછો કરીને પોતાની નગરી તરફ જશે. “આ તેના વચનોથી કોપાયમાન થયેલ અર્ધચંદ્રી જ્ઞાપકો પ્રોત્થાપે કે—” અરે દુરાશય! કપટી ચારંવાએ ખરેખર તને બેટી નાખ્યો છે. અત્યુત્કલને બનવાનું તું અને બીવરાવે છે—ને વૃથાજ છે અરે કાશ્ય! શીબાચવાના અવાજથી સિંહ કંઈ બીજે ખરા? રે દુર્મતિ! જોન ધરીને તું તારા મુખને આડ્ય કરી લે. આ એકલોજાઈ પોતાના બલથી યોગ્યોના બલને બરમીજૂત કરી નાંખીય, સંજ્ઞામર્મા નિવર્તન કરનાર આ તારા ખનેરથને પિત્તાર છે! ” એવામાં રિંકડ મંત્રીએ તેના જાણને અનુસરતું વચન કયું—“અત્યારે પ્રામ થયેલ સંજ્ઞામર્મા અચરતર તમારે જ્યાં ન રહે, સંજ્ઞામર્મા આવેલ મણ્વેનો મળ્યો થાય તે પણ સાહે, કશુંકે તે થય આવજોર છે. પરંતુ સંજ્ઞામ વિમુખ થતા પુરોગનું

લખિત પણ વૃથાજ છે, હે પ્રલો ! આવો ન્યાય છે, આપણા સૈન્યમાં ચક્રવર્તનની જેમ અણેય ચક્રબૃહ રચીને સમીપે આવેલ શત્રુ સૈન્યને આપણે હણીશું.’ આથી જરાસંધે સંતોષ પામીને તેને ‘સાડું સાડું’ એમ કહ્યું. અને ચક્રબૃહ (મંડલાકાર સૈન્ય)ને માટે મહાબલવંત સેનાપતિઓને તેણે હુકમ કર્યો, એટલે પોતાના સ્વામીના હુકમથી હંસક અને ડિલકે પ્રધાન તથા બીજા સેનાપતિઓએ સેનાને મંડલાકારે ગોઠવી. ત્યાં હબ્બર આરાવાગા ચક્રમાં પ્રત્યેક આરે એક એક રાજા બેઠો. તે રાજાઓમાં દરેકને સો હાથી, બે હબ્બર રથ, પાંચ હબ્બર અર્ધો અને મહા બલવંત સોગ હબ્બર પદ્ધતિઓ હતા, તથા ચક્રનાભિના ઘેરાવવામાં સવા છ હબ્બર (૬૨૫૦) રાજા હતા, તથા ચક્રના મધ્યમાં અધિક પાંચ હબ્બર રાજાઓ સહિત મગધાધિપ જરાસંધ બેઠો. જરાસંધની પાછળ ગાંધાર રાજા, અને સૌધવ રાજાનું સૈન્ય હતું, જમણી બાજુ સો કૌરવો હતા, ડાબી બાજુ મધ્ય દેશના રાજાઓ બેઠા, આગળ સેનાપતિઓ હતા, અને મોખરે ચક્રટબૃહ સહિત પચાસ રાજાઓ ચક્રનાભિની સંધિ સંધિપર હતા. ચતુર્વિધ સેના બુદ્ધી કવાયતથી વચવચમાં ઉભી રહી. સેનાપતિઓ અને મહાબલવંત રાજાઓ ચક્રબૃહથી બહાર પણ ચિત્ર બૃહ રચીને ઉભા રહ્યા. હવે જરાસંધ રાજાએ સત્પ્રતિજ્ઞાવાગા, મહાબલવંત, મહાબુજ, વિવિધ સંશ્રામની કુશલતાથી વિખ્યાત, તથા કોશલાનગરીના નાધક એવા હિરણ્યનાભ રાજાને તે ચક્રબૃહના સેનાપતિપદપર નીમ્યો, ત્યારે મૃત્યુ અસ્ત થયો.

હવે યાદવોએ રાત્રે ચક્રબૃહની બરોબર તથા શત્રુઓને દુર્ભેદ એવા મૃદ્ધ બૃહની ગોઠવણ કરી. એ બૃહના મુખપર મહા તેજસ્વી અર્ધકોટિ કુમારો હતા, અને મોખરે રામ અને કૃષ્ણ હતા, અકૂર, કુમુદ, પદ્મ, સારણ, વિજયી, જય, જરતકુમાર, મુમુખ, હંદમુષ્ટિ, વિદ્યરથ, અનાદુષ્ટિ, હુમ્બખ, અને મુમુખ-એ વસુદેવના પુત્રો. લક્ષ્મરથ-મહિત કૃષ્ણના પૃષ્ઠરક્ષક હતા. અને તેમની પાછળ કોટિરથ સહિત ઉપસેન રાજા હતો. તેના પછે પૂષ્ઠ રક્ષક તરીકે તેના ચાર પુત્રો હતા. પુત્ર સહિત ઉપસેનનું રક્ષણ કરવાને તેની પાછળ-ધર, સારણ, ચક્ર, દુર્ધર, અને સત્પત્ર-એ રાજાઓ હતા. હવે જમણી બાજુ મહાબુજ સમુદ્રવિજયરાજા પોતાના જ્ઞાતાઓ તથા તેમના પુત્રો સાથે હતો. મહાનેમિ, સત્યનેમિ, હંદનેમિ, મુનેમિ, અરિષ્ટનેમિપ્રમુ, વિજયસેન, મેધ, મદીજય, તેજમેન, જયમેન, જય તથા મહાદુનિ-એ કુમારો સમુદ્રવિજયની પાસમાં હતા, તેમજ પચીસ લક્ષ્મરથ સહિત રાજાઓ પુત્રોની જેમ સમુદ્રવિજય રાજાના ચાર્ધવર્તી હતા. અને ડાબી બાજુએ રામના પુત્રો, તથા મહાયોદ્ધા મુધિષ્ઠિર પ્રમુખ પાંડવો હતા, ઉત્તમૂક, નિપથ, શત્રુ-હમન, પ્રદુનિદુનિ, સાત્યકિ, શ્રીધજ, દેવાનંદ, આનંદ, ચાંતનુ, શતધન્વા, હર-રથ, મુષ, પૃથુ, વિપ્રથુ, મહાધનુ, હંદધન્વા, અનિરીધ અને દેવનંદન-એ પચીસ

લક્ષ રથોથી પરવરેલા નથા દોરવેનો વધ કરવાને ઉચિત (તૈયાર થયેલા) તે પાંડવોની પાછળ રહ્યા, અને તેમની પાછળ ચંદ્રચંદ્રા, સિંહલ, જર્મર, કાન્થાજ, કેરલ અને દ્રવિડ-એ છ દાખલો સાઠ હજાર રથ સહિત હતા, અને તેમની પાછળ ખીર જનોમાં પર્વત સમાન એવો શાંખન મહારાજ હતો. તેના પાર્શ્વે ભાગમાં ભાનુ, ભામર, ભીરૂક, અસિત, સંભવ, ભાનુક, કૃષ્ણ, કૃષિત, ગૌતમ, શત્રુજ્ય, મહાસેન, ગંધાર, જૃહસ્વજ. વસુવર્મા, કુતવર્મા, ઉદય, પ્રસેનજિત, દંડવર્મા, વિક્રાંત અને ચંદ્રવર્મા-એ હાલ એ પ્રમાણે કૃષ્ણે ગરુડવૃહની રચના કરી.

હવે જ્ઞાતાના સ્નેહથી લડવાને ઇચ્છતા શ્રીનેમિને અર્જુને સંપ્રાર્થના પાતાના માતલિ નામના સારથિની સાથે જયશીલ શસ્ત્રોથી ભરેલ પોતાનો રથ મોકલ્યો, એટલે જાણે સૂર્યોદયને વિસ્તારતો હોય એવા, રત્નોથી દેરીખમાન અને અત્યંત તેજસ્વી તે રથને માતલિ લઇ આજ્યો, અને શ્રી અરિષ્ટનેમિ તેનાપર બિરાજમાન થયા. પછી સમુદ્રવિશ્વ રાજાએ પોતે કૃષ્ણના જ્યેષ્ઠ પુત્ર અનાધૃષ્ટિને પદ્મવંશ પૂર્વક સેનાપતિના પદે સ્થાપ્યો, એટલે સમસ્ત હરિ સૈન્યમાં જય જયારવ થયો, અને જરાસંધના સૈન્યમાં તો ચારે બાજુ સખ્ત શોભ થયો. હવે બંને વ્યૂહના મુખદોષે જાણે અંજલિભદ્ર હોય તેમ પદ્મવંશથી અગ્રવ થયા પિતા પ્રસરતા તેમણે ઉદત એવા મહાયુદ્ધનો પ્રારંભ કર્યો. યુગાંતે ઉછરી રહેલા પૂર્વ-પશ્ચિમ સમુદ્રના કલોલોની જેમ બંને વ્યૂહનો સંગમ થતા વિચિત્ર શસ્ત્રો ઉછળવા લાગ્યા. બંને સેનાપતિના તં બંને વ્યૂહ પરસ્પર પ્રહલિકાની જેમ નિરંતર ફરેલ થઈ પડ્યા. લાંબો વખત ચુક કરીને જરાસંધના સૈનિકોએ સ્વામીભક્તિમાં અતિહર છતા કૃષ્ણના અમલેનિકોને ભાંગી નાખ્યા, એટલે ગરુડવ્યૂહનો જાણે આત્મા હોય તેમ વિષ્ણુએ પોતે પતાકા અને હાથને ઉંચે કરતાં તે સૈનિકોને સ્થિર કર્યા. તે વખતે વ્યૂહની પાંખની જેમ મને પડ્યો રહેલા મહાનેમિ અને અર્જુન તથા ચંચુની જેમ વ્યૂહની આગળ રહેલ અનાધૃષ્ટિ-એ ત્રણે કોપાયમાન થયા. ત્યારે મહા તેજસ્વી મહાનેમિએ સિંહનાદના નામે શંખ ધમ્યો. અનાધૃષ્ટિએ ખંડાહક નામે શંખ અને અર્જુને દેવદત્ત નામે શંખ ધમ્યો, એટલે તેના નાદમાં યાદવોએ કોટિમંત્રે રણવાદ વગાડ્યા. અને શંખરાજની જેમ શંખોએ શંખનાદનું અનુકરણ કર્યું. તે ત્રણ શંખના નાદથી અને રણવાદના નાદથી પરસૈન્યમાં રહેલા મુખદોષ મહા સમુદ્રમાં રહેલા પાડીન (મત્સ્યવિશેષ), મગર, માછલાં તથા કાચબા વિગેરે જેમ શોભ પામે તેમ શોભ પામ્યા. વિક્રમમાં તરફ અને બાણોને વરસતા એવા મહા નેમિ, અનાધૃષ્ટિ અને અર્જુન - એ ત્રણે સેનાપતિઓએ કદપાંત ઠાળના સમુદ્રોની જેમ શત્રુસેનાને ઘેરી લીધી. તેમના ભુજબળને નહિ સહન કરનારા શત્રુઓ અત્યંત ભય પામ્યા, અને તે ચક્રવ્યૂહને ત્રણે સ્થાનોમાં તે ત્રણે ભાંગી નાખ્યો. જેમ મહાન્મત્ત વનગએ ગિરિનદીના તટને શતખંડ કરી નાખે,

લાગ્યો—‘અરે દુર્યોધન ! હવે તો જેમ રણમાં પણ તું પ્રગટ છજ કરે છે. પરંતુ કાયર જનોનું તો એ પણ એક જગજ છે. શીયાળની જેમ મહા કપટી તમે બને મને દીક સાંપડ્યા છો, હું તમો બનેને સાથેજ મારીશ. તમે બને વચ્ચે વિયોગ મા થાઓ. ’ એમ કહીને સહદેવે તીક્ષ્ણ બાણોથી દુર્યોધનને ઢાંઢી દીધો, જેમ શર- દન્ધતુ શુક પશીઓવટે વનને આચ્છાદન કરે. દુર્યોધને પણ બાણોવતી સહદેવને પરાભવ પમાડ્યો. તેના મંત્રામરૂપ મહા વૃક્ષના મૂલરૂપ ધનુષ્યદંડને છેડી નાખ્યો. પછી દુર્યોધને સહદેવનો વિનાશ કરવા મંત્રપૂર્વક યમના મુખ સુમાન એક બાણ છોડ્યું. ત્યારે અર્જુને તે બાણને અધવચ્ચે પોતાના ગરૂડબાણથી દુર્યોધનની જ્યઆશા સાથેજ તરત અટકાવી દીધું, શકુનિએ પણ ગ્રેધ જેમ પર્વતને ઘેરી છે તેમ અત્યંત ધનુષ્ય ચલાવીને સહદેવને વ્યતરકથી ઘેરી દીધો, ત્યારે સહદેવે શકુનિના સારથિસહિત અર્જુનો તથા રથને ભાગી નાંખ્યા અને વૃક્ષના ફળની જેમ તેનું મસ્તક કાપી નાખ્યું. નકુલે પણ કિરણોવટે દિવાકરની જેમ બાણોવટે લીલા માત્રમાં ડહાકને રથરહિત કરીને વરત તેને પરાભવ પમાડ્યો. ત્યારે તે દુર્મર્ષ- જ્ઞના રથપર ગયો. તે દુર્મર્ષજી પ્રમુખ છએ રાજાઓએ સૈનિકસહિત દ્રૌપદીના પુત્રોથી એકદમ પરાભવ પામતાં દુર્યોધનનો આશ્રય લીધો. પછી દુર્યોધન કાસિ- પ્રમુખ રાજાઓની સાથે મળીને અર્જુનની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. દેવોથી પરવરેલ દંડની. જેમ રામના પુત્રોથી પરવરેલ અર્જુને વિવિધ બાણોથી શત્રુસે નાને વિદારી પછી બધા શત્રુઓને અધે બનાવતા અર્જુને દુર્યોધનના બાણે અઘ્રમ રહેલા પ્રાણ હોય તેવા જથ્થાને બાણોથી હણી નાંખ્યો. એટલે કાન મુધી જેણે ધનુષ્ય ખેંચેલ છે તથા વીરજનોમા અગ્રેસર એવો કર્ણ અધરોડને દશતો (કરડતો) તે અર્જુનને મારવા દોડ્યો. કુનૃદ્ધથી દેવો પણ જેમને ભેળે રહ્યા છે એવા કર્ણ અને અર્જુન બને વીર પાશાંની જેમ બાણોથી ખેલવા લાગ્યા અનેકવાર રથ ભાંગ્યા છતાં અને બીજા અસ્થો ખડાસ યથા છતાં માત્ર તરવારને ધારણ કરનાર વીરકુન્ઠર કર્ણને અર્જુને બાણોવતી મહા કષ્ટે પાડ્યો. ત્યારે બીમે સિંહનાદ કર્યો, અર્જુને શંખ વગાડ્યો, અને અર્જુનના બધા સૈનિકો વિજયી બની ગાજવા લાગ્યા. હવે દુર્યોધન કોપાક્રાંત થઈ બીમસેનને હણવાને એકાગ્ર મનથી મહા- મજસેના સાથે દોડ્યો, ત્યારે બીમે રથની સાથે રથ, અથની સાથે અથ અને હાથીની સાથે હાથી પછાડી પછાડીને દુર્યોધનના લેન્યને ખનમ કરી દીધું. એ પ્રમાણે તેમની સાથે યુદ્ધ કરતાં પણ બીમસેનની યુદ્ધઘડા પૂરી ન થઈ. હવે પોતાને વીર માનનાર દુર્યોધન પોતે પોતાના મુખેડાને આચ્છાદન આપતાં હાથી તરફ જેમ હાથી દોટે, તેમતે બીમસેન તરફ દોડ્યો. મેઘની જેમ ગાજતા અને કેસરીના જેમ ક્રોધાશમાન તે બને વીરોએ વિવિધ શસ્ત્રોથી લાંબા વખત યુદ્ધ કર્યું, પછી યતના વૈરને સંભારતા બીમસેને મોટી મદા ઉપાડીને રથ, અથ તથા સારથિસહિત દુર્યો-

ધનને યમના મંદિરે પહોંચાડી દીધો તે હણતાં તેના નિર્નાયક સૈનિકો દિવસ-
નાભ સેનાપતિના ચરણે તથા તથા ડાબી—જમણી બાજુ રહેલા પાંડવો અને
બધા યાદવો અનાકૃષ્ટિ સેનાપતિ પાસે આવ્યા.

હવે વહાણ ચલાવનાર જેમ વહાણના અગ્રભાગે આવે તેમ સેનાના અગ્ર-
ભાગે આવેલ કોપી દિવસનાભ યાદવોને તિરસ્કારતો દોડ્યો. ત્યારે અભિચંદ
રાજાએ તેને કહ્યું—‘અરે નૃપાધમ ! એક દુર્જનની જેમ ભકચાદ શું કરે છે ?
હાત્રિયો વચનશૂર નહિ પણ પરાક્રમશૂર હોય છે. ત્યારે દિવસનાભે અભિચંદ
નરદ તીક્ષ્ણ બાણો ફેંક્યા. તે બધાને જવન જેમ એવધારને ઉઠે તેમ અર્જુને
અધવચન ઉઠી નાખ્યા. એટલે તેણે અર્જુન તરફ પણ દુઃખે વારી યાચ્ય તેથી
બાણપાંડિત ઊડી, ત્યારે વચમાં આવીને બીમે ગદાથી કોડની જેમ તેને વચમાંથી
નીચે પાડી દીધો. એટલે હજીવત થતાં ફરીને વચપર ચડી કાપથી હોડને કરડતાં
અમરન યાદવો ઉપર તેણે અખંડ ધારાએ બાણો વરસાવ્યાં. તે જખને એવો કોપ
ધોટસ્વાર ન રહ્યો. એવો કોપ મહારાજા(દાધીપર બેસનાર) ન રહ્યો. એવો કોપ રથ-
પર બેસનાર ન રહ્યો અને એવો કોપ પદાતિ ન રહ્યો કે તે મહા જખરજન
યાદવોની સેનામાં તે દિવસનાભના બાણથી એ ધાવણ ન થયો હોય. એટલે
કોપાચમાન થયેલ સમુદ્રવિજયનો પુત્ર જયસેન ધનુષ્યદંડને ખેંચીને દિવસ-
નાભની સાથે યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયો—‘અરે ! જમિય (બાણેજ) ! વૃથા યમના
સુખમાં શા માટે જવા તૈયાર થયો છે ?’ એમ બોલતા દિવસનાભે જયસેનના
સારથિને મારી નાખ્યો. એટલે જયસેને તરત તેના કવચ, ધનુષ્ય અને ખજને
છેડી નાખ્યા. અને સારથિને યમના પદે પહોંચાડી દીધો. ત્યારે કોપાચમાન થયેલ
દિવસનાભે મર્મવંધી દશ શક્તિ બાણોથી જયસેનને પ્રહાર કરીને માર્યો. એવામાં
હલ તરવારને ધરનાર જયસેનનો ભાધ મટીજય થયો ઉત્તરે દિવસનાભ તરફ
દોડ્યો ત્યારે દુર્યોધ દિવસનાભે હુરખગાણથી તેના મરગને ભેટી નાખ્યું. એટલે
એ જાનના વધથી કોપિલ થયેલ અનાકૃષ્ટિ યુદ્ધમાં ઉતર્યો તથા બીજા જરામંથ
વિમેદે રાજાએ પણ બીમ, અર્જુન્યાદિ યાદવો સાથે દંડયુદ્ધથી અલગ અલગ
હરવા હામ્યા. જ્યોતિષીઓના પતિની જેમ પ્રાજ્ઞયોતિષક (દેશ વિદ્યેપના)
ભગદત્ત રાજા દાધીપર રહેતાં મહાનેમિ તરફ દોડ્યો, અને બોલ્યો—‘હું કોપ
નાથ ભાઈને શાળો રૂકિમ કે અરમક સેવો નથી, પરંતુ હું નારડીઓનો વેટે થમ
(કુતાં) છું. માટે અરે ! હું દુર ચાલ્યો જા. ’ એમ કહીને તેણે વેગથી દાધીને
ચલાવ્યો, ત્યાં સારથિએ મહાનેમિના રથને મંડાવ્યું. સમાચાર પડી
મહાનેમિએ તે દાધીને બલોવતી પત્નિ તગીયે લીધી, એટલે જજ્ઞિત પત્ર
થતાં ભગદત્તદિવ તે દાધી જમીનપર પડ્યો. ‘હું રૂકિમ નથી !’ એમ કહીને
મહા બલવાન છતાં કરુણાલાવનાર, મહાનેમિએ ધનુષ્યના અગ્રભાગથી તે ભગદત્તને

સ્પર્શને ઊડી મૂક્યો. હવે ભૂરિશ્વ અને સાત્યકિ જને જરાસંધને વાસુદેવના જળને ઇન્ધ્રતા યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. દેવહસ્તીએ જેમ ઢાંતોથી તેમ દિવ્ય તથા લોખંડના અસ્ત્રોથી યુદ્ધ કરતા તે જને ત્રણે જગતને ભયકર થઇ પડ્યા. દીલ્લ જળવાળા, મેઘની જેમ લાંબા વખત મુઠી સસ ખલાસ થતાં મુદ્રા મુદ્રિ કરતા તે જને પોતાના ભુજદંડથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે બીરોએ ગાદ પાનેતપનનથી ભૂમિને કંપાવી દીધી. તે જને ભુજના આસ્ફોટ-શબ્દોથી દશે દિશાઓને બળે ગળતતા હોય તેમ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. હવે સાત્યકિએ ભૂરિશ્વને જોતરના બંધે ભાંધી, ગંગાને પાછળ વાળી, દીચણથી હૃદય ઢળાવીને તેને મારી નાખ્યો. એક તરફ બીર અનાધૃષ્ટિએ હિરણ્યનાભ રાજાના ધનુષ્યને છેડી નાખ્યું, એટલે તેણે પણ અનાધૃષ્ટિ પર શત્રુને ધાત કરનાર મુદ્ગર ઊડ્યો, ઉછગતા સ્ફુલિંગની જવાળાના સમૂદ્ધથી સમસ્ત દિશાઓના અંતરને પ્રકાશિત કરનાર એવા આવતા તે મુદ્ગરને અનાધૃષ્ટિએ તીક્ષ્ણ બાણોથી તરતજ ભાંગી નાખ્યો. ત્યારે તે અનાધૃષ્ટિના હૃદયની સ્પૃહાવાળા હિરણ્યનાભ રથથી ઉતરીને ઢાલ-તરવાર હાથમાં લઇ પગે ઢોડ્યો, એટલે અનાધૃષ્ટિએ પણ સત્વર રથથી ઉતરી દસ્તકમળમાં ઢાલ-તરવાર લઇને વિચિત્ર દુમરીથી ફરતાં હિરણ્યનાભને બહુ વખત ખેડ પમાડ્યો. પછી લપુ હસ્તવાળા અનાધૃષ્ટિએ છળ જોઈ કરવતીથી કાઠની જેમ તરવાર વતી હિરણ્યનાભનું શરીર છેડી નાખ્યું. તેથી જરાસંધના રાજાએ જરાસંધના ચરણે ગયા. તે વખતે સૂર્ય અસ્ત થયો. તે અનાધૃષ્ટિ પણ યાદવ અને પાંડવોથી સત્કાર પામીને કૃષ્ણ ખાસે ગયો, એટલે કૃષ્ણની આજ્ઞાથી યાદવાદિક બધા પોતપોતાના પડાવમાં ગયા.

હવે જરાસંધ રાજાએ તેજ વખતે વિચાર કરીને મહા બલવાન શિશુપાલ રાજાને સેનાપતિના પદે નીમ્યો. યાદવો પણ કૃષ્ણના હુકમથી ગરૂડ વ્યૂહ કરી તેજ રીતે પ્રભાતે સંભ્રામભૂમિમાં હાજર થયા. અને શિશુપાલે પ્રથમ પ્રમાણે ચક્રવ્યૂહ રચ્યો, એટલે જરાસંધ સંભ્રામભૂમિમાં આવ્યો, ત્યાં જરાસંધે પૂછતાં હંસક મંત્રી અંજુલિથી પર સૈનિકોને દેખાડતાં તે નામ લઇને બોલ્યો—“આ રૂપામ અશ્વવાળા રથથી જેની ધ્વજામાં ગજનું લાંછન છે એવો અનાધૃષ્ટિ છે, નીલ અશ્વવાળા રથમાં આ યુધિષ્ઠિર છે, શ્વેત અશ્વના રથે જેની ધ્વજામાં કપિનું ચિન્હ છે એવો આ અર્જુન છે, આ નીલ કમળના પત્રનો કાંતિ સંમાન અશ્વ યુક્ત રથમાં ભીમ છે, સુવર્ણના વર્ણ જેવા અશ્વવાળા રથથી જેની ધ્વજામાં સિંહનું લાંછન છે એવો આ સંયુદ્ધવિજય રાજા છે, શુકવર્ણ જેવા અશ્વયુક્ત રથે જેની ધ્વજામાં વૃષભ (બળદ) નું ચિન્હ છે એવો આ અરિષ્ટ નેમિ છે, કાખર ચિત્ર અશ્વવાળા રથમાં કદાંબી જેની ધ્વજામાં ચિન્હ છે એવો આ અક્રૂર છે, તીતરને અડદ જેવા વર્ણના અશ્વયુક્ત રથમાં આ સાત્યકિ છે, કુમુદ જેની કાંતિવાળા

અધ્યક્ષાદિત રચયો આ મહાનેમિ કુમાર છે, આ મુકેયંતુ જેવા અધ્યક્ષાગા રચમાં ઉત્તમેન રાજ છે, આ પૃથ ભાગ જેનો કનક સમાન છે એવા અધ્યક્ષાદિત મુજ-
મજ વચસપત્રો છે, આ કલેષ દેશના અધ્યક્ષો રચસ રામનો સિંહ રામે
પુત્ર છે, આ માંવરા અને રાત વર્ણવાળા અધ્યક્ષા, વચસપત્રો, સિધુ દેશના
મંડનરૂપ તથા શ્રી વીરભવ પતન (નગર) નો સ્વામી મેરુરાજ છે. આ પદ્મચ
નગરનો રાજ પદ સમાન કાંતિવાગા અધ્યક્ષો પદ્મચ છે, આ પારેવા જેવા
વર્ણના અધ્યક્ષો કમલવર્ણ સારવરાજ છે. પદ્ય તિલકવાગા અધ્યક્ષા આ
કુલવર્ણ રામનો જાના વિદ્યાર છે, અત્યંત ધવલ અધ્યક્ષો કૈવલ્યની અંદર રહેલ.
મરુદવજ, ગગનમાં રહેલ જલકાશવટે વર્ષાદેવતાના વલકાઓ જેમ આ તારો મનુ
કૃષ્ણ છે, એ કૃષ્ણની જમણી જાણુએ રહેલ, સિદ્ધ રાનના વર્ણ જેવા અધ્યક્ષો સિદ્ધિ.
તાલવજ, આ જંગમ દેશ સમાન જલમદ છે, અને બીજા પણ વિવિધ અધ્યક્ષ.
રચ અને વચસપત્રો જલદાર પરાક્રમવંત ચારો છે, ને જલકા અન્યારે કહી
શકાય તેમ નથી. ”

આ સાંભળીને કોષધી ધનુષ્યને ઉઠાડવા એવા વચસપત્ર રાજાએ રામ-કૃષ્ણ
તરફ દરેક પોતાનો રચ વાગી દીધા ત્યારે વચસ પત્રો પુત્ર મુવરાજ વચસપત્રો
કોષધી વચસપત્રો પુત્ર અધ્યક્ષાદિત મારવાને દોડ્યો જેમ અધ્યક્ષાદિત સિંહોની
સાથે તેમ મહાકુલ વચસપત્રો તેમની સાથે સંહાર સમાન બીરજ મહાસંગ્રામ
થયો પછી અધ્યક્ષાદિત જલવાન રામના લધુ જાણ સારાએ વર્ષાદેવતા મેળની જેમ
વિવિધ રચોને વચસપત્ર તે વચસપત્રો રાગી દીધા ત્યારે તેણે મચસપત્ર જેવા
ઉચ્ચ મચસ નામના હાથી વગી અધ્યક્ષો સિદ્ધિ સારવરાજો વચ કાંડી નાખ્યો.
મેરુદે તે હાથોના નમનાં જાણે વચસપત્રો હાથના વચસપત્રો રચની જેમ તમજ
નરવાર વગી વચસપત્રો મચસપત્રો ઉગી નાંખ્યું, અને તે રચના હાથોના મુકેદર
તથા દાંત કાંધી નાખ્યા, ત્યારે વચસપત્રો મચસપત્રો જેમ કૃષ્ણનું કૈવલ્ય
હર્ષથી નાચવા લાગ્યું, હવે પોતાના પુત્રનો વચ સેને ધનુષ્યે વચ
સથે રાજ કોષધમાન થઈ સિદ્ધ જેમ મુજકોને તેમ વચસપત્રો મચસ
દોડ્યો, અને અનંદ. મનુભન, નંદન, કૈવલ્ય, કૃષ્ણ, દેવાનંદ, પીડ, દિગ્વિજય.
નારેવ અને ચાંદ્રદેવનાં આયેલ જે જલમદના પુત્રોને વચસપત્રો મચસ-
પત્રોની જેમ કોષી વચસપત્રો મચસપત્રો કુમારોનો વચ સેનેથી રચસપત્રો જેન
પદાસ રી રચ, અને રચોના સમૂહ પાછા વચસપત્રો જેમ મચસપત્રો વચ
સથે તે સેનેની પાછા રચે આ વચસપત્રો સિધુવાલ સેને પત્રોને હનનં હનનં
રચને રચ—’ હે કૃષ્ણ ! આ રચ પોત્રુ નથી. આ ને સચિરેને મચસ
છે. ત્યારે કૃષ્ણ પણ સેને—’ હે રાજા ! રચો આ રચસપત્રો પાછા રચ
નાં વચસપત્રો હે સિધુવાલ ! કૈવલ્યના સચસપત્રો હે રચો વચસ

ટકયો દતો ? તે વાદ કર. ' બાણી માફક તે મર્મવેધી હરિની વાણીથી
 વીંધાયેલ મહામાનોને કોપી તે યિશુપાલે ધનુષ્ય ઉછાળીને કેશવને મારવાને
 તીસજી બાળો છોડયાં. ત્યારે કેશવે બાણોથી તેના ધનુષ્ય, કવચ અને રથ છેડી
 નાખ્યા. એટલે તે તરવાર ખેંચીને ઉદ્ધમ અગ્નિની જેમ દોડયો. તેની સન્મુખ
 બકના દુર્ભતિ યિશુપાલના અનુક્રમે ખડગ, મુગટ અને મસ્તક વિષ્ણુએ છેડી
 નાખ્યા તે ચેદિરાજના વધથી કોપાયમાન થયેલ જરાસંધ યમ સમાન બીજજી
 બનીને પુત્રો અને રાજાઓ સાથે દોડયો અને વાદવોને કહેવા લાગ્યો કે— ' અરે !
 તમે વૃથા શામાટે મરે છો ? તે દુર્ભતિ બે ગોપાલ અને મેં'ગી દો. હજી કાંઈ
 બચડયું નથી. ' નેના આ બોલથી બધા વાદવો હંડથી ખરડાયેલ સર્પના જેવા
 કોપાયમાન અને બીજજી જસુગ્રીવાળા બની ગયા, અને પોત્તાર કરના વિવિધ શ-
 ઝોને ધાવજી કરના તે જરાસંધ તરફ દોડયા. એટલે એક છતાં બાણે અનેકપણને
 પાડ્યો હોય તેમ જરાસંધે ચારે બાણુ ઘેર બાણોથી ચિકારી જેમ મૃગજાંઘોને
 તેમ વાદવ મૈનિકોને વીંધી નાખ્યા. તે વખતે યોદ્ધાઓ, પદાતિઓ, રથીઓ,
 અમવારો, તેમજ દાથીના મવારો, મદાયોદ્ધા જરાસંધની આગળ ઉભા રહેવાને
 સમર્થ થઈ ન શક્યા. વાયુથી ક પેલ રૂની જેમ જરાસંધના બાણોથી પીડિત થયેલ
 સમસ્ત વાદવ તેન્ય જેમ કાંચે તેમ વિખરાઈ ગયું. ત્યાં સંપ્રામમાં સર્પની જેમ
 જરાસંધ વાદવોને બીજજી થઈ પડ્યો. અને વાદવો તો બાણુ ચારે બાણુ દેડકા
 જેવા બની ગયા. અથવા તો વાદવ તેન્યરૂપ મદા સરોવરમાં પાડાની જેમ જરા-
 સંધે મુગટરૂપ જલચર છયોને કચરી નાખ્યા. દરિયિય સર્પો સમાન જરાસંધના
 અડધાલીશ પુત્રોએ શસ્ત્રરૂપ વિપને ફેંકતાં બલભદ્રને પરાજય પમાડ્યો. અને બીજ
 દેવ ને દાનવોની જેમ જરાસંધના આગ્રહોને પુત્રોએ ફેંકવાને મારવાની ઈચ્છાથી
 ડાઘી દીધા. તેમની માથે રામ-કૃષ્ણનું મદાયુદ્ધ થયું. પરંપરના મંત્રથી ઉત્પન્ન
 થયેલ રુદ્રિય-કલોના વરઝાદને સમય આવ્યો. એમ ત્યાં બધાએ તર્ક કરી લીધા.
 હવે જરાસંધના અડધાલીશ પુત્રોને હાથથી ખેંચીને રામે મુગટવતી ધાપાની જેમ
 તેમને પીની નાખ્યા. એટલે— ' ઉપેક્ષા કરવાથી આ ગોપાલ હજી પણ માર્યા કરે
 છે ' એમ બોલતા જરાસંધે રામને વજ્ર સમાન ગદા મારી. તે ગદાના ધાનકો રામ
 રૂધિર વમવા લાગ્યા. ત્યારે સમસ્ત વાદવ સૈન્યમાં મોટો દાહાર થઈ પડ્યો.
 રૂની પણ રામ ઉપર પ્રહાર કરવાને ઇચ્છતા જરાસંધને સ્વેન વાદવ અર્જુને વચમાં
 આવીને ડાઘાળ્યા. તે વખતે રામનું વૈધુર્ય (વ્યાકુલતા) એમને કોપાયમાન થયેલ
 તથા અર્જુને ક્રોધવત્તા કેસવે આગળ ગેટા જરાસંધના આગ્રહોને પુત્રોને
 મારી નાખ્યા. ' આ રામ તો મરચેજ, અર્જુનને મારવાથી શું ? અત્યારે તો
 કૃષ્ણને મરી નાનું. ' એમ ચિંતવેને જરાસંધ કૃષ્ણ તરફ દોડયો. ત્યારે ' કૃષ્ણ
 પણ હવે મુરોજ ' એમ ધાનરૂઢ અવાજ થઈ રહ્યો. એમમાં માનવિએ થી

અતિશય પ્રગટ પુણ્યને લીધે તે તને આપ્યો. ” એ પ્રમાણે ચિંતાને દૂર કરનાર શ્રીનેમિપ્રભુનું વચન સાંભળીને કેશવે તે પ્રમાણે યથાવિધ અષ્ટમ તપ કરી ધરભૈરવને સંતુષ્ટ કર્યો. પછી તેણે આપેલ શ્રીપાર્વનાથનું બિંબ લઈને તેના સ્નાન જળથી સમસ્ત પોતાના સૈન્યમાં કેશવે ત્રણવાર છંટકાવ કર્યો. તેના મહિમાથી સમસ્ત સૈન્ય જરાસહિત થયું, અને પ્રથમની જેમ શત્રુસૈન્ય સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યું. આ જરામોચનનો અધિકાર શ્રી શંખેશ્વરપાર્વનાથના તીર્થકંડપમાં તથા શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે ક્ષેત્રોમાં વિદ્યમાન છે. માટે અહીં કોઈએ સંશય ન કરવો.

દ્વે જરા વિદ્યાના બલસહિત ચાક્રસૈન્ય પોતાના સૈન્યને મારતું ભેઈ મનમાં વક્ષ્યો યથા છતાં માનધન જરાસંધે કૃષ્ણને સ્વાભિમાનયુક્ત આ વચન બોલ્યો—“ અરે ગોપાલ ! આટલો વખત તું શીવાગની જેમ માયાથી જ જીવતો રહ્યો છે, માયાથીજ તે મારા જમાઈ કંસને માર્યો અને કાલકુમારને પણ માયાથી જ માર્યો. અશ્રવિદ્યા સહિત તારી સાથે સંગ્રામ જ ન કરવો ભેઈએ, છતાં આજે તારા પ્રાણીની સાથે જ માયાનો અંત લાગુ છે, અને મારી પુત્રી જીવયશાની પ્રતિજ્ઞાને પૂર્ણ કરું છું. ” ત્યારે હરિ હસીને બોલ્યો—“ હે રાજન ! એ તું સત્ય બોલે છે. હું એવા છું, પણ તારૂં શસ્ત્રાસ્ત્રનું શિક્ષણ તો મને બતાવ. ” હું એકજ એમ તારી જેમ હું આત્મલાયા કરતો નથી, પરંતુ આ એક વચન કંઈક હું કે—“ તારી પુત્રીની પ્રતિજ્ઞા અપ વખતમાંજ અગ્નિ પ્રવેશ કરવાથી પૂરી થયે, બીજી રીતે નહિ. આ મારૂં વચન સત્ય કરીને જ માનજો. ” એ રીતે વિષ્ણુના વચનથી કોપી બનેલ જરાસંધે તીક્ષણ બાણો છોડ્યાં; એટલે હરિએ તે બધાને છેદી નાખ્યા, અને તે બંને જરાસંધ અને કેશવ અષ્ટાપદની જેમ સ્વીકારીને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, તથા ધનુર્હંદના શબ્દોથી સર્વ દિશાઓને ગભાવતા ને બંને મહા સંગ્રામ કરવા લાગ્યા. તેમના રણના ધસારાથી સમુદ્રો ફોલ પાડ્યા. પર્વતો કંપી ઊડ્યા અને વિદ્યાધરો આકાશમાં ત્રાસ પામ્યા. પર્વત સુમાન નંમના રથના ગમનાગમનને સહન ન કરતી વસુધાએ પણ કાળવાર પોતાનું સર્વ સદૃષ્યું છોડી દીધું. બોલિંદે મગધેશ્વરના દિવ્ય અશ્ત્રોને દિવ્ય અશ્ત્રોવતી અને તેના લોખંડના શસ્ત્રોને પોતાના લોખંડના શસ્ત્રોવતી લીલાભાગમાં ભેટી નાખ્યા. એટલે સર્વ અશ્ત્રો ચિરંજીવિયતાં અમરથી બદલે છતાં વિરૂદ્ધ થયેલ જરાસંધે અન્ય અશ્ત્રોથી દુઃખે વારી શકાય તથા અત્રેપાત્ર એવા પોતાના ચક્રરત્નને સંકલ્પે તેજ વળતે ચક્રરત્ન આન્યું. ત્યારે જયના અભિલાષી કોપાંધ જરાસંધે ચક્રને દ્વાયવતી ગમનમાં લખાવીને કૃષ્ણ તરફ છોડ્યું. ત્યાં ચક્ર ઉપ આજ્યાં આકાશમાં ત્રિધાધરો પણ કંપી ઊડ્યા, તથા રીનગ્રને પામેલ કૃષ્ણનાં હૈન્યો પાટ ચાનરૂં ફોલ પાડ્યાં તેના ચક્રને અટકાવવાને કૃષ્ણ, રામ, પંથ પંચે તથા બીજા યોદ્ધાઓએ પોતપોતાના અશ્ત્રો છોડ્યાં, પણ જુરોયો ઉંચ

ચડેલ નદીના પ્રવાહની જેમ તે સર્વ અઓથી સ્ખલના ન પામેલ તે ચક્ર આવીને
એક તુંબડાની જેમ કૃષ્ણના દુદયમાં વાચ્યું. એટલે બાલુ લેહનીતિથી લેદાયેલ
હોય તેમ પોતાની પાસે રહેલ, સત્ત્વ થયેલ બાલુ પોતાનો પ્રતાપજ હોય તેમ તે
ચક્રને કૃષ્ણે હાથમાં લઈ લીધું. ત્યારે—“ ભરતદેવમાં આ નવમો વામુદેવ ઉત્પત્ત
થયો. ” એમ લોકતા દેવોએ આશ્ચર્યમાંથી મંધોદક અને પુષ્પની વૃદ્ધિ કરી, અને
ઉચ્ચથી તે જયજયારવ કરવા લાગ્યા. હવે કૃષ્ણે દેવ લાવીને જરાસંધને કહ્યું—“ આ
પણ મું મારી માયા ! હજી પણ સમજી બા, હજી પણ પોતાના ઘરે ચાલ્યો બા,
મારી આજ્ઞા માની લે. ફરી સંઘડાથી અત્યંત આગાદ થા, દુઃખદાયક માનને
મૂડી દે, ઘડોડા છતાં હજી જીવતો રહે, વૃથા મર નહિ. ” ત્યારે તે અભિમાની
બોલ્યો—“ આ ચક્રને લાંબા વખતથી મેં જ લાલિત કરેલું છે. તેથી મને તો: એ
ઉંચુક (ઉંમી) સમાન છે, અથવા કુંભારના ચક્ર સમાન છે. એ તારે મૂકવું
હોય તો મૂક ’ એમ જરાસંધના વચનથી ક્રોધી બનેલ કૃષ્ણે જરાસંધ ઉપર તે
ચક્ર છોડ્યું. અહો ! એ પલ્લુ સત્ય છે કે પરના આયુષ્ય પુણ્યવંતને પોતાના માથ
છે. તે યત્રુએ છેદેલ જરાસંધ ફાલતું મસ્તક નીચે પડ્યું અને તે ચોથી નરકે ગયો.
તથા વામુદેવ ઉપર દેવોએ પુષ્પવૃદ્ધિ કરી.

એ પ્રમાણે શ્રીગુણવિજયગણિ વિરચિત શ્રીમાન અરિહનેમિતા
ચરિત્રમાં આક્રમે પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયો.

નવમ પરિચ્છેદ.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

શ્રીકૃષ્ણવામુદેવનો રાજ્યાભિષેક.

વે શ્રી નેમિનાથે કૃષ્ણના ચતુ રાજાઓને નિમહશી છુટા કર્યાં. એટલે તે અંજલિ ભેડી પ્રભુને નમસ્કાર કરીને બોલ્યા કે--“ હે નાથ ! જ્યારે યદુવંશમાં ત્રણ લોકના સ્વામી તમે અવતર્યા, તેથીજ અમારે સ્વામી જરાસંધે અને અમે છતાયા. એક વામુદેવ પણ પ્રતિવામુદેવને તો હણેજ છે, તેમાં સંશય નથી, તો પછી તમારા જેવો જાતા જેને સહાય હોય, ત્યારે તો પૃથ્વુંજ શું ? પૂર્વે અમે તથા જરાસંધે આ ન જાણ્યું, તે અમે અકાર્ય કર્યું, આવી ભવિતવ્યતાને કાણ જાણગી શકે ? હવે આજે તમારા શરણે આવેલા અમ સર્વેનું કલ્યાણ થાઓ. કારણ કે જગતમાં તમે એકજ નિષ્કારણ જાંઘવ છો. તમારા શરણમાં તો શુભજ પ્રાપ્ત થાય, માટે આપ ની પાસે અમે કલ્યાણની યાચના કરીએ છીએ. ” એમ કહીને ઉભા રહેલા તે રાજાઓની સાથે શ્રીનેમિ હરિ પાસે ગયા, એટલે રથથી ઉતરીને કૃષ્ણે સ્વામીને ગાઠ આલિંગન આપ્યું. પછી શ્રીનેમિના વચનથી તે સર્વ રાજાઓનો હરિએ સ્વીકાર કર્યો, તથા જરાસંધના પુત્ર સહદેવને સમુદ્રવિજય કાકાની આજ્ઞાથી મગધ દેશનો ચોથો ભાગ આપીને રાજવૃહનગરમાં તેના પિતાના પદપર ગોવિંદે બાણે પોતાનો કીર્તિસ્તંભ હોય તેમ સ્થાપન કર્યો, તેમજ સમુદ્રવિજયના પુત્ર મહાનેમિને ચૌર્યપુરમાં, હિરણ્યનાભના પુત્ર રૂકમનાભને કોશલા નગરીમાં, રાજ્ય ન લેતા ઉચ્ચસેનના પુત્ર ધરને મયુરા નગરીમાં-કૃષ્ણે સ્થાપન કર્યાં હવે સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યારે નેમિનાથે વિસર્જન કરેલ માતલિસારથિ સ્વર્ગમાં ગયો. કૃષ્ણ અને કૃષ્ણની આજ્ઞાથી બીજા પણ પોતપોતાના પડાવમાં ગયા, અને સમુદ્રવિજય વસુદેવના આગમનની રાહ જોતો રહ્યો.

હવે બીજો દિવસ સમુદ્રવિજય સહિત વામુદેવને ત્રણ વિદ્યાધરીઓએ આવીને કહ્યું કે—“હે પ્રભો! પ્રભુન્ન, શાંભ અને વિદ્યાધરો સહિત વમુદેવ અત્યારેજ આ આવે છે. તેનું ચેષ્ટિત સાંભળો—આ સ્થાનથી પ્રભુન્ન, શાંભ અને વિદ્યાધરો સાથે વમુદેવ વૈતાલ્યપર ગયો. ત્યાં શૂર્પક, નીલકંઠ, અંબારક, માનસવેગ વિગેરે બધા પૂર્વાના વૈરીઓએ મળી મળીને તેને લડાવ્યો. તે યુદ્ધમાં ગંધ કાઢે નહીંકના દેવતાએ કહ્યું—‘જરાસંધને મારીને કૃષ્ણ વામુદેવ થયો.’ તે સાંભળીને બધા વિદ્યાધરોએ સંભ્રમ તણને વિદ્યાધરના સ્વામી મંદરવેગને વિનંતિ કરી. તે સાંભળીને તેણે પણ તેમનેજ આદેશ કર્યો કે—‘અરે! તમે બધા ભેગા થઈ હાથમાં લેટણાં લઈ આવો. વમુદેવ મારફતે આપણે હરિના શરણે લઈશું.’ એમ કહી વમુદેવની પાસે જઈ તે વિદ્યાધરપતિએ પોતાની બહેન પ્રભુન્નને આપી. બીજા પચ્ચર્ધન રાત્રીએ પણ પોતાની પુત્રી તેનેજ આપી તથા દેવર્ષભ અને વામુપય રાત્રીએ પોતાની પુત્રીઓ પરમાર્દથી શાંભકુમારને આપી. તે બધા વિદ્યાધર રાત્રીએ વમુદેવની સાથે આજે આવે છે. અમાડથી તમને કહેવાને અમને મોકલી છે” એમ તે વૃદ્ધ વિદ્યાધરોએ કહે છે. તેવામાં તરત વિદ્યાધરો શાંભ અને પ્રભુન્ન સહિત સર્વને નયનના ઉત્સવરૂપ વમુદેવ ત્યાં આપ્યા. તે બધા વિદ્યાધરોએ મુવળું ગળ વિવિધ મુદ્રાક્રમ, હાથી, ઘોડા અને પદ્ધતિઓથી હરિના સત્કાર કર્યો. પછી કેશવેજ્યસેન વિગેરેનું પ્રેતકાર્ય કર્યું. સહદેવે જરાસંધ વિગેરેનું પ્રેતકાર્ય કર્યું. એ રીતે પતિ અને પિતાનો કુળ સહિત સંહાર ભેદને તેણે યશા શ્રવતી અગ્નિમાં પેડી અને પોતાની પ્રતિજ્ઞા તેણે પૂર્ણ કરી. જ્યાં ચાહવોએ આનંદ કર્યો, ત્યાં સેનપંશી ગામને ઠેકાણે જનાર્દને આનંદપુર કર્યું, તથા ઘેટે છેટે ત્યાં શંખપુર નામનું નવીન નગર વસાવ્યું અને ત્યાં પોતે કરાવેલ પ્રામાદમાં કૃષ્ણ મહારાજે શ્રીપાર્શ્વનાથનું ભિંબ સ્થાપન કર્યું. પછી તે સ્થાનથી વિદ્યાધરો અને મનુષ્યોથી પરવરેલ વિષ્ણુએ છમદિનામાં ભરતાર્ધને સાધ્યું અને પછી તે મગધ દેશમાં ગયો ત્યાં એક યોજન વિસ્તૃત અને એક યોજન લાંબી તથા ભરતાર્ધમાં રહેતી દેવ-દેવીઓથી અધિષ્ઠિત એવી કૌટિશિલા નામની મહાશિલાને કૃષ્ણ પોતાના હાજા હાથવતી પૃથ્વીથી ચાર અંજુલ ઉંચે ઉપાડી. તે મહાશિલાને પ્રથમ વામુદેવ ભુલના અમ્ભાગ મુખી ઉપાડે બીજે મસ્તક મુખી, ત્રીજે કંઠ મુખી, ચોથા છાતીમુખી, પાંચમે દૃઢ્ય મુખી, છઠ્ઠો કંઠ મુખી, સાતમે બે જંઘા મુખી, આઠમે જાતું (દંત્રી) મુખી અને નવમે વામુદેવ જૂમિથી ચાર અંજુલ ઉંચે ઉપાડી ચઢે છે. કારણ કે અવસર્પિણી કાગમાં અનુક્રમે તે કોણ બગવાગા ચતા ભય છે.

પછી કૃષ્ણ દારકાનગરીમાં આવ્યો ત્યાં સોગ હચર રાત્રીએ તથા દેવોએ ભક્તિપૂર્વક વામુદેવના પદપર તેનો અભિષેક કર્યો ત્યાર બાદ વિષ્ણુએ પાંદવોને કુરુદેશ તરફ, તથા બીજા મનુષ્યો અને વિદ્યાધરોને પોત પોતાના સ્થાન તરફ વિદાય કર્યા હવે સમુદ્રવિજયાદિક દય બલવંત

દશાહોં, બલદેવાદિક ખાંચ મહાવીર, ઉમસેનાદિક સોળહજાર રાજાઓ, પ્રયુગ્મ વિગેરે આડી ત્રણ કોટિ કુમારો, દુર્હાત શાંભાદિક સાઠહજાર કુમારો, વીર સેનાદિક એકત્રીસ હજાર વીરો, મહાસેન વિગેરે પચાસ હજાર મહાબલવંત એવા તાગેદાર મોટા મહાદિક, તથા બીજા પણ ચેડ સાહુકાર, સાર્થવાહ વિગેરે હજારો લોકો અંજલિ ભેડીને શ્રી કૃષ્ણની સેવા બળવતા હતા. સોળહજાર રાજાઓએ વાસુદેવને બધા પૂર્વક વિવિધ રત્નો તથા જે જે મુંદર કન્યા આપી. તે બત્રીસ હજાર કન્યાઓમાંથી સોળહજાર કન્યાઓને કૃષ્ણ પરણ્યા. આઠ હજારને બલદેવ તથા આઠ હજાર કન્યાઓને બીજા કુમારો પરણ્યા. પછી કૃષ્ણ, રામ તથા બધા કુમારો રમણીય રમણીઓથી પચ્ચરી કીડા-ઉઘાન તથા કીડાપર્વતાદિમાં આનંદથી રમતા હતા.

હવે તેમને કીડા કરતા ભેડીને સમુદવિજય રાજા તથા દિવાદેવીએ શ્રી નેમિકુમારને પ્રેમપૂર્વક મીડી વાળીથી કહ્યું—હે વરસ ! તને ભોળાં સદાય અમારા દોષનને આનંદ છે છતાં યોગ્ય કન્યાના પાછીમહણથી તે નયનોત્સવને અધિક બનવું ? ત્યારે જન્મથી સંસાર પર વૈરાગ્ય ધરનારા ત્રણ જ્ઞાનમહિત શ્રીનેમિકુમારે કહ્યું—‘ યોગ્ય કન્યાઓ મારા ભોલામાં ક્યારે આવતી નથી; આ તો દુખમાં નાખે તેથી છે નેમી એ શ્રીઓની અમારે જરૂર નથી. જ્યારે યોગ્ય કન્યાઓ મળી જશે, ત્યારે પરણીશ ’ એ રીતે શ્રી નેમિકે ગંભીર વાળીથી પ્રકૃતિએ સરસ એવા પેાતાન માન-પિતાને વિવાહ કરવાના આમંત્ર્યથી અટકાવ્યા.

હવે યશોભત્રીનો જીવ અપરાજિત વિમાનથી ચલીને ઉમસેનની ધારિણી માંડેના ઉદરે અવતર્યો. પૂર્ણ માસ થતાં પુત્રીનો જન્મ થયો. પિતાએ તેનું રાજાભત્રી એવું નામ પાડ્યું. અસાધારણ રૂપ અને સાવચપવંતી તે અનુક્રમે વધવા લાગી. હવે દારકાવાત્રી ધનસેન શ્રેષ્ઠીએ પેતાની કમલામેલા નામે પુત્રી ઉત્તરેનના પુત્ર નમસેનને આપી. એક વખતે નારદ ભ્રમ્મણે ભ્રમ્મણે નમસેન કુમારના પરે આવ્યા; પરંતુ વિવાહમાં વ્યથા મન હોવાથી તેણે તેને આનંદ ન આપ્યું તેથી તેને અનર્થમાં પાડવાની ઇચ્છાથી તે નારદ, રામપુત્ર નિવંધના પુત્ર-દાંત્ર વિગેરેને અતિ વલ્લભ એવા સામરચંદના ઘરે મયો. સામરચંદે દેવો ઘડે અન્ધાર કરીને તેને પુછ્યું કે—‘ હે દેવર્ષિ ! તે જામણ કરતા કાંઈ આશ્ચર્ય એવું ? કારણ કે તું કોતુક ભોલામાં પ્રેમી છે. ’ તે બોલ્યો—‘ જનનમાં આશ્ચર્યજન ધનસેનની કન્યા કમલામેલાને અર્ધજી મેં ભ્રમ છે. અને તે અન્ધારે જ નમસેનને આપવામાં આવી ! એમ કહી ઉઘીને નારદ અન્ય રથે બેસ્યો. ત્યારથી સામરચંદ તોળીમાં આસજા થયો, મનમાં તેનેજ ચિંતાવે અને મંત્રની જેમ કુખમાં તેનુંજ નામ જપતો હતો. પિતૃથી ઉન્મત્ત થયેલ જેમ સર્વત્ર કનકને બુદ્ધિ, તેમ તે સર્વત્ર તેનેજ ભોળો હતો. પછી તે નારદ કમલામેલાને ઘરે રહેતા ત્યાં સન્ધાર કરીને તેણીએ તેને આશ્ચર્યથી પુછ્યું, ત્યારે તે કૃતમનિ બોલ્યો

હે—હે જરે ! મેં જે આશ્ચર્ય દીધું તેમાં એક રૂપસંપદામાં સાચરચંદ્રમાર અને બીજાં રૂપમાં નબતેન ' તે સાંભળી તેની વચ્ચે નબતેનને મૂકીને સાચરચંદ્રમાં આસપાસ થઈ. એટલે તેણીનો રાગ જાણીને નારદે જાણ સાચરચંદ્રને કહ્યું. તેણીના વિરહસાચરમાં પડેલ સાચરચંદ્રને એકીને તેની માથા તથા બીજા કુમારો બહુ દુઃખ પામ્યા ત્યારે ત્યાં ચાંચકુમાર આવ્યો, અને તેની અવસ્થામાં ભેટલ સાચરચંદ્રની તેણે મરકરીમ દાસવતી બને આજ હાથી દીધી. ત્યારે સાચર બેસ્યો—' જરે ! તું શું કમલામેલા છે ? ' ચાંચ બોલ્યો—' આ હું કમલામેલા (લક્ષ્મીને) અંગમ કરાવનાર) છું. ' એટલે સાચરચંદ્ર ફરી બોલ્યો—' ત્યારે તો તું જ મને કમલા મેળવી આપીશ. માટે બીજે ઉપાય વિચારવાની શી જરૂર છે ? ' તે વચનેનો સ્વીકાર ન કરતા હતા ચાંચને જ્યાં કુમારોએ પ્રગટ મળ પીવડાવીને મનાવ્યો. પછી મદાવચાઈદિન થતાં તે વિચારવા લાગ્યો—' જરે ! આ કુમાર ક્યાં મેં કેમ કહ્યું હતું ? ' પણ હવે તો તેને બળવેજ છુટી. ' પછી પ્રદક્ષિ વિધાને થઈ ફરીને ચાંચકુમાર બીજા કુમારોની સાથે નબતેનના વિરહના દિવસે ઉદાનમાં ગયેલ ત્યાં મુરંજવાટે ધરકદી કમલામેલાને અંગનીને આસપાસ એવી તેણીને વિધિપૂર્વક સાચરચંદ્રની સાથે ગુમ પરણાવી દીધી. હવે ધરમાં તેને ન એવાથી તેણીના પીર અને અમુરપક્ષના માણસો આપતેમ બોલા તે ઉદાનમાં આવ્યા ત્યાં એમણે વિદ્યારણ રૂપ કહેલ છે એવા કારણોના અધ્યાત્મમાં મેટલી તે કમલામેલાને એકીને તે બધાએ વિષ્ણુને વિનવિ ફરી એટલે કૃષ્ણ ગાદ કિષ્કવમાન થતાં આવીને કમલામેલાને હરનાર એવા તેમને મારવાને માટે લગાવ્યા મારણ કે તે ફરી અન્યાયને સહન કરે એ નહિ ત્યારે નરગજ ચાંચ પિતાનું સ્વારૂ ફરી કમલામેલા કહિત સચરચંદ્રને કાને કૃષ્ણના પદે પડ્યો તે બધું એનાં કૃષ્ણ વિરહ થઈને બોલ્યો—' જરે ! આ તે શું કહ્યું ? ' કે મિત્રારા આશિષ આ નબતેનને તે આ પ્રમાણે ઉતર્યો ' ' હવે જાણે આ કાળને શું ફરીલે ? ' એમ નબતેનને કમલામેલા. પછી કેટલે કમલામેલા સાચરચંદ્રને જ આપી. એટલે જે વાગવાને બહુમર્થ નબતેન ત્યારથી સાચરચંદ્રના કદા છિદ્ર એવા લાગ્યો.

જ્યાં પ્રદક્ષિની વેદર્થ કાને અનિરૂદ્ધ નમે પુર થયો અને તે ધીવન પડેલ તે વખતે વેદર્થ પડેલ ૧૨ શુભંચરક નમ્યા નરરમ મદા બલવન, મદા માત્રી એસે જાણ નમે વિદ્યાર રાજ હોય તેની ઉપા નમ્યો કદા આ તંદ્રાવતી હતી તેણીને રેતને હવે વડન મેરવણ મેલા વિરહથી મેટી વિદાને આપી, તે સંતુષ્ટ થઈને બોલી—' કૃષ્ણ અમુરવને પેર દેવ કમલ અનિરૂદ્ધ તરી ૧૨ થઈ ' વડ બલે કૃષ્ણ મેટી વિદાને મિત્ર એવા શંકર નમ્યા દેવને આગેલે મેલે તેને રૂપકર્મમાં બજારાણ આપ્યું. એટલે

ગોરીએ શંકરને કહ્યું—‘ તમે જે સર્વત્ર અજ્ઞાનપણાનો વર આપ્યો ને યુક્ત ન કર્યું. કારણ કે મેં તેની પુત્રી ઉપાને પૂર્વે વર આપ્યો છે. ત્યારે શંકરે બાલુને કહ્યું—‘તું સ્ત્રીકાર્ય શિવાય બીજે અજ્ઞાન થઈશ. ’ તે વરથી પણ બાલુ સંતુષ્ટ થયો. રૂપની સંપત્તિને લીધે તે ઉપાને કયા કયા વિદ્યાધર અને મનુષ્યોએ બાલુ પાસે ન માગી ? પરંતુ તેણે રૂચિ વિના કોઈને તે આપી નહિ. હવે અનુરાગ યુક્ત ઉપાએ ચિત્રલેખા વિદ્યાધરીને મોકલીને અનિરૂદ્ધ કુમારને મનમાં ચિંતવ્યા પ્રમાણે પોતાના ઘરે તેડાવ્યો. તેને ગાંધર્વવિવાહથી પરણી તેડીને તે ચાલતો મગ્યો. ‘ ઉપાને હરીને હું આ અનિરૂદ્ધ બાઉ છું ’ એમ તે ઉંચી બોલ્યો. ત્યારે કોઈને ધનુર્ધારી એવા બાલુ વિદ્યાધર રાજાએ મહા સૈન્ય લઈને શિકારી ખુતરાઓને લઈ જેમ વરાહ (બુંડ)ને રોકે તેમ અનિરૂદ્ધ કુમારને અટકાવ્યો. એટલે ઉપાએ પાઠસિદ્ધ વિદ્યા પતિને આપી. તે વિદ્યાથી અગ્રિય થઈને તેણે બાલુની સાથે લાંબા વખત યુદ્ધ કર્યું. પછી બાલુ વિદ્યાધરે હાથેના બગ્યાંની જેમ અનિરૂદ્ધને નાગપાશથી બાંધી લીધો. ત્યારે પ્રજાસિ વિદ્યાથી તેણે વિપ્લવને કર્યું. એટલે તત્કાળ બલભદ્ર, પ્રદ્યુમ્ન અને શાંભસહિત હરિ ત્યાં આવ્યા. ગરૂડવ્યજના દર્શન માત્રથી તે નાગપાશ છુટી ગયા ત્યારે શંકરે આપેલ વર અને આત્મમગ્નથી અર્વિષ તથા મહોન્મત્ત થયેલ બાલુ કૃષ્ણને કહ્યું—‘ તું મારા બગને ગું બાલુતો નથી ? તેં સદા બીજા કન્યાઓનું હરણ કર્યું છે અને તેથી તારા પુત્ર વિગેરેને તે પરંપરાથી આવંતી આદત થઈ પડી. પરંતુ તેનું રૂગ હું આજે તને દેખાડું. ’ ત્યારે કૃષ્ણ બોલ્યો—‘ હે દુષ્ટાશ્રવ ! અરે વિદ્યાધરાધમ ! આ તારી વચનમુક્તિ કેવી ? કન્યા તો અવશ્ય ગમે તેને આપવાની જ હોય છે. તો તેના વરવામાં શો દોષ છે ? ’ એમ સાંભળી વિદ્યાધરાથી પરવરેલ, બ્રહ્મીથી જેનું મુખ ભીંધલું અને ધનુષ્યને જેણે ખેંચેલ છે એવા તે બાલુ કૃષ્ણ તરફ બાલો દેંકયા. છેલ્લે કરવામાં કુશળ એવા કેશવે તે બાલુને અધવચજ છેદી નાખ્યા. એ પ્રમાણે તે બને વીરોનું બાલુયુદ્ધ થયું. પછી કૃષ્ણ ભુજંગને ગરૂડની જેમ કૃષ્ણે તેને અત્રરહિત કરી, ખંડ ખંડ કાપીને ધમરાજના ઘરે મેમાનની જેમ મોકલી દીધો. ત્યારબાદ હરિ મન્મથના જેવા સ્વરૂપવાન ઉપાસાહત અનિરૂદ્ધને આનંદપૂર્વક તેડીને બલભદ્ર, શાંભ અને પ્રદ્યુમ્નસહિત એકદમ તે પોતાની નગરીમાં આવ્યો.

એ પ્રમાણે શ્રી ગુણવિજયગણિવિરચિત શ્રીમાન ચરિત્રનેમિના ચરિત્રમાં નવમો પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયો.

દશમ પાર્વણેદ.

—૧૭—

પ્રકરણ ૧૭ મું.

શ્રીનેમનાથ ભગવાનનું ચરિત્ર અનંત ભાગ પરિણા.

વે શ્રીનેમિકુમારે બીજા કુમારે સાથે કિંદા નિમિત્તે નમરીમા
ભમવા થક, ખડગ, શંખ મદા, ધનુષ્ય થટે યોજિત એવી જામુ
રેવળી આનુધયાગામ નિ શક્યે પ્રવેશ કર્યો ત્યાં પ્રભુએ સૂર્ય
ના બિજની જેમ અત્યંત ચગદનું ચકરવર્તીનું તથા શાંત ધનુષ્ય,
કોમુલીકીમદા, નદ ખડગને ભુજંગદશ્વની જેમ બીજવું રીડા તેમ

જ કુમારેની સાથે શ્રીનેમિએ ભલે કૃષ્ણના યશને ભોટા ખલ્લને હોય, તેવો અને
સુદૃઢ નાટકમાં મંગલાચરણના ચાલિત્ર સમાન એવો પાંચજન્ય શંખ એવે
હવે કુનુદલથી શંખ હેવાને દૃઢતા અસ્થિનેમિને ભલેને શસ્ત્રશાલાના રક્ષક ચાર
કૃષ્ણે પ્રણામ કરી કહ્યું કે— હે પ્રભો! એ કે તમે હરિના જાગરણ, અને મદાજ
લવાન છો, તથાપિ શંખ હેવાને પણ તમે સુમર્થ નથી, તો તેને પૂરવાનું સામર્થ્ય
તો કયલો હોય? આ શંખ હેવાને અને ધમવાને હરિ વિના કોઈ સામર્થ્ય નથી.
માટે વૃથા પરિશ્રમ ન કરો. 'ત્યારે શ્રીનેમિએ હસીને તે શંખને ઉપાડ્યો, અને
લીલાથી ધમ્યો, તે વખતે પ્રભુના હાત અને શંખની પ્રભા—એ તેત્રીય ચક્રની
પ્રભા જેવા યોજતા હતા દ્વારકાના મહા સાથે અથડાતા, ભરતી વખતના
સમુદ્ભવિ સમાન તે શંખ ચગે આકાશ અને ભૂમિને પૂરી ઘીથી તે વખતે
કિંદા, પર્વતના ચિખરો તથા પ્રસાદો ગચ્છર્ણની જેમ કંપવા લાગ્યા, રામ
કૃષ્ણ, દશાર્હો તથા અન્ય પણ મહામુલ્યો ફોલ પામ્યા. થલલાને ઉખેડી
અને સાંકળેને તોડાવીને હાથોએ ભાગવા લાગ્યા; અધોપલ સુખપ્રધનને
દર કરી ભાગી ગયા, ઉદવજના હોપની જેમ તેના અચાચથી નમરીના હોડોને
મૂરછાં આવી મડ, શસ્ત્રશાળાના રક્ષકો ભલે મરણ પામ્યા હોય તેમ પરી રક્ષા.
હવે ગાવિંદે મનમાં ચિંતણું કે— આ શંખ કેણે વચાડ્યો? શું કોઈ ચક્રવર્તિ
પેદા થયો? અથવા તો ઉદ પૃથ્વી ઉપર આવ્યો છે? હું શંખને પૂરું, ત્યારે

સામાન્ય વાજાઓને ફોબ હોય, પરંતુ એણે શંખ પૂર્યો, એટલે મને અને રામને પણ ફોબ થયો. 'એમ ચિંતવતા કેશવને શસ્ત્રરક્ષકોએ આવીને નિવેદન કર્યું કે- 'હે પ્રભો ! અરિષ્ટનેમિએ લોહા કરતાં ધાંચજન્મ શંખ પૂર્યો. ' તે સાંભળી વિરમય પામેલ કૃષ્ણ મનમાં આત્રી ન થતાં જંટલામાં ઉભો થયો, તેવામાં શ્રીનેમિ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. એટલે ઉચિતને ભણનાર કૃષ્ણે આદરપૂર્વક શ્રી નેમિને કૌમિતિ આસન ઉપર બેસારીને ગૌરવ સહિત કર્યું- ' હે જાત ! શું આજે તેં આ શંખ પૂર્યો કે જેના નાદથી સમસ્ત વસુધા હજી પણ ફોબમાં પડી છે ? ' શ્રી નેમિએ હા કહી, એટલે પોતે ભુજબલની પરીક્ષા કરવાના ધરાધાથી કૃષ્ણે તેને ગૌરવ આપવા સાથે કર્યું- ' એ ધાંચ જન્મને પૂરવાને મારા વિના બીજો કોઈ સમર્થ નથી, અને તમે એને પૂર્યો, તેથી હે જાત ! અત્યારે હું સતુષ્ટ થયો છું, પરંતુ હે માનક (માન આપનાર) મને વિશેષથી પ્રસન્ન કરા તારું ભુજબલ પત જનાય, હે ભાષવ ! મારી સાથેજ બાહુ યુદ્ધ કર. ' શ્રી નેમિએ ' ઠીક છે ' એમ કર્યું, એટલે કુમારોથી પરવરેલા બીરકુંજર તે નેમિ અને કેશવ બંને આયુધ શ્વગામાં મગાડી કહે સ્વભાવે ક્ષણે પ્રભુએ વિચાર કર્યો કે- ' મારા હૃદય, ભુજ કે પતથી ક્ષણેજ કેશવનું શું થશે ? મારે એ અનર્થ ન પામે, અને મારું ભુજબલ જાગી જાય, તેમ મારે કરવું. એમ ધારીને સ્વામીએ કૃષ્ણને કર્યું- ' હે જાત ! વારંવાર જમીનપર આબેટવાનું આ યુદ્ધ નો સામાન્ય લોકોનું છે, પણ આપણા બંનેનું તો પરસ્પર ભુજવાગવાથીજ યુદ્ધ થવાનું. ' તે વચન માનીને કૃષ્ણે વૃક્ષ ક્ષાણ્ણની જેમ પોતાની ભુજ લાંબી કરી, એટલે શ્રી નેમિએ તેને કમલનાભની જેમ હીલા માત્રમાં નખાવી દીધી. પછી તે પ્રમાણે સ્વામીએ પોતાની ડાબી ભુજ લાંબી કરી. તેનાપર અર્ધ બલથી કેશવ વૃક્ષપર વાંદરની જેમ લટકી રહ્યો. શ્રી નેમિને બાહુ સ્પર્શ કૃષ્ણ જરા પણ વાળી ન શક્યા. મદ્દા પર્વતની પાસે ભૂમિને શુ વનમજ વિદારી શકે ? પછી શ્રી નેમિના ભુજ સ્પર્શને મૂકીને પોતાની વિદ્યુત્કન્ધ (વજ્રમાય) ને હુણવતો અને શ્રી નેમિને આલિંગન આપતો. એવો વિષ્ણુ બેઠો- ' હે જાત ! મારા બલથી શમ જેમ જમનને તૃણવત્ અને છે, તેમ તારા બલથી હું વિષ્ણુને તૃણવત્ માનું છું. ' એમ કહીને તેણે શ્રી નેમિને વિશર્વન કર્યા. પછી ગમને કૃષ્ણે કર્યું- ' હે જાત ! ત્રિભુવનમાં શ્રેષ્ઠ એવું બાઈનું ભગ તેં એવું ? હું વામુરેવ છતાં વૃક્ષપર પડીની જેમ એની ભુજમાં લટકી રહ્યો, તેથી હું ધારું છું કે- આના જાડની બરાબરી કરે એવા ચક્રર્તિ કે મુરેક પણ નહિ હોય ? આજ ભગથી એ સમસ્ત ભસ્મકેતને પણ શું ન માપી શકે ? અપર્યાપ્ત એ ભાષવ શું એવાને એવેજ કહેશે ? ' ત્યારે રામ બોલ્યો- ' જેમ ભગથી એ ચક્રર્તિ કન્નડ પણ અધિક છે, તેમ શાંત મૂર્તિથી ગજામાં એ નિરઝૂલ અને નિર્દોષી હોવાય છે. ' એમ રામે કહ્યા છતાં શ્રી નેમિના બલથી શંકામાં

પટેલા કૃષ્ણને ભેળિને દેવી બોલી—“ અરે કેશવ ! તું ખેદ ન કર. જિનવચન સાંભળ—પૂર્વે શ્રીનમિજિને કહ્યું છે કે શ્રીનેમિ પરણ્યા પિતા કુમારજી તીર્થ કર ચેયે, તેથી સાંભળવડીની બેને જરૂર નથી. પોતાના અપર્યંતની સહ બેતા આ શ્રીનેમિ જન્મથી જાણવારી ચક્રને દીક્ષા લેયે. હે કૃષ્ણ ! તું અન્યથા ચિંતવ નહિ. ” એમ દેવીએ કહ્યું, એટલે પ્રસન્ન ચેયેલ કેશવે જલદેવને વિનંતરન કર્યા, પોતે અંતઃપુરમાં ગયા, અને તરતજ શ્રીનેમિને બોલાવ્યા. ત્યાં સ્વમય સ્નાનામ નપર બેઠેલા, તથા વારાઝના મારફતે જગકુલ મંગાવતા તે બંને નેમિ—બોલિતે તત્કાલ સ્નાન કર્યું, પછી દેવદમ્બ વસથી અંગને સાફ કરી, દિવ્ય ચંદનથી વિભિષ્ણ થઈને હરિ—નેમિએ ત્યાંજ સોજન કર્યું.

એક વખતે અંતઃપુરના સર્વ નોકર પુરૂષોને કૃષ્ણે કહ્યું કે—“ આ મારા બ્રાતા શ્રીનેમિ મને પોતાના કરતાં બહાર છે, માટે કેાઈએ અંતઃપુરમાં જતાં બેને અટકાવેા નહિ. બાઈઓની બધી સીઓળા મધ્યમાં રહીને નેમિકુમાર ભલે ઇચ્છાનુસાર રમ્યા કરે. તેમાં તમારે કોઈ દોષ ન સમજવેલ. ” પછી સ્વત્વભામા વિગેરે પત્નીઓને વિષ્ણુએ કહ્યું—“ મારા પ્રાણ સમાન આ તમારા દેવર નેમિને માન આપવું. અને નિઃશંકપણે બેને રમાડવેા. ” એમ ત્યાં અંતઃપુરમાં કૃષ્ણે કહ્યું. એટલે જાગ્યાની તે સર્વ સીઓળી સરકાર પામેલ, નિર્વિકાર અને સોગવિ લાસથી વિમુખ એવો નેમિકુમાર સંચરતો હતો. પ્રસન્ન ચેયેલ હરિ નેમિને પોતાની સમાન સમજીને અંતઃપુર સહિત કીડપર્વતાદિમાં તે તેની સાથે રમતો હતો.

એક દિવસે વસંતઋતુમાં દય દશાહ, કુમારે નચરજનો તથા અંતઃપુર સહિત કેશવ નેમિ સાથે રૈવત્યાચલના ઉવાનમાં ગયેલ ત્યાં નંદનવનમાં જેમ સુરા-સુરના કુમારો ખેલે, તેમ કુમારો અને નચરીના લોકો વિવિધ કીડ કરવા લાગ્યા. કેટલાકે જકુલવૃક્ષ નીચે જકુલની મુગધે મુગ્ધ અને મદનને જીવાદનર ઐશ્વર્ય સમાન એવી મદિરા પીવા લાગ્યા, કેટલાકે હાથમાં વીણા હાંધી તે વસંતમાં રાજ-રાજ ગાવા લાગ્યા, કેટલાકે મદોન્મત મુવાળા કિન્નરની જેમ સીઓ સહિત નાચવા લાગ્યા; કેટલાકે ચંપક, અયોક, જકુલપ્રમુખ વૃક્ષોપર સીઓ સહિત, પુષ્પ હરનારા વિપાવરોની જેમ પુષ્પો વીણવા લાગ્યા, કેટલાકે કુચર જનો માગી-ઓની જેમ પોતે પુષ્પાભરણેા ત્રુટીને પોતાની પ્રિયવમાઓના અંગપર મૂકવા હતા, કેટલાકે લગા જુદોમાં નવ પલ્લવોની પયારી પર પોતાની સીઓની સાથે કાંઈપેક દેવોની જેમ ખેલવા હતા, કેટલાકે ભેગી પુરૂષે અત્યંત ચમિત થતું જાગીકાના તટપર સર્પોની જેમ મલવાચલનો વાતુ (દવા) લેવા લાગ્યા, રતિ—મનમથને વિટંબના પમાડનાર કેટલાકે પોતાની રમટીર રમટીઓ સહિત કંકેલિવૃક્ષની શાખાઓમાં જાંધેલ હાંચીપર હાંચીતાનો કીડ કરવા લાગ્યા,

કેટલાક પોતાની પ્રિયાઓના ચરણ (પાદ) પ્રહારથી કંકેરિતવૃદ્ધોને, કેટલાક મધના કોગળાવતી જીવુલવૃદ્ધોને, કેટલાક સરામ દષ્ટિએ જોવાથી તિરકવૃદ્ધોને, કેટલાક ગાદ આલિંગન આપવાથી કુરૂણકવૃદ્ધોને, તથા બીજા કામીઓના બીજા વૃદ્ધોને બીજા દોહદવડે વિશેષ પુષ્પ અને ફલ સંયુક્ત કરતા હતા. હવે સત્યભામા વિગેરે સ્ત્રીઓથી પરવરેલ કૃષ્ણ શ્રીનેમિ સાથે ક્રીડા કરતો વનમાં અહીં તહીં વનગજની જેમ ભ્રમવા લાગ્યો. નેમિને જોતાં કૃષ્ણને વિચાર આવ્યો કે— ' જો નેમિનું મન લોગમા આસક્ત થાય, તો મારી લક્ષ્મી કૃતાર્થ અને બાંધવપણું સાર્થક થાય, માટે આલંબન અને ઉદ્દીપનરૂપ વિલાસથી મારે વારંવાર એને અનુકૂલ થવું. એમ કરતાં જો મારો મનોરથ સફળ થાય, તો રાડું. ' એમ ચિંતવી કૃષ્ણે માયા શુંથીને સુક્રતાહાર સમાન તે શ્રીનેમિના ગજામાં નાખી, વિચક્ષણ તથા પોતાના પતિના અભિપ્રાયને જાણનારી એવી સત્યભામા વિગેરે વિષ્ણુની બધી સ્ત્રીઓ વિચિત્ર પુષ્પાભરણો લઈને શ્રીનેમિ પાસે આવીને ઉભી રહી. તેમનામા કોઈ સુંદરી પીન અને ઉન્નત પોતાના સ્તનના અગ્રભાગવતી સ્પર્શ કરતી રેનેહથી તે પાછળ ઉભી રહીને શ્રી નેમિને મનોહર પુષ્પમાલાથી ધર્મિમત (પુષ્પ શુભ) બાધતી હતી. કોઈક આગળ આવીને જીજ્ઞાસા ઉચે કરવાથી પોતાના બાહુમૂલને પ્રગટ કરતી હરિવસ્ત્રભાએ શ્રી નેમિના સિરપર મુગટ રાખ્યો, કોઈક પોતાના હાથવતી કાન પકડીને મંદનના જ્યેષ્ઠજ સમાન કર્ણભરણુ રચવા લાગી, કોઈ શ્રીનેમિની સાથે ક્રીડાના કાલક્ષેપને કરવાની ઇચ્છાથી બાહુમાં નૂતન પુષ્પ—બાજુબંધ વારંવાર બાંધવા લાગી. એ પ્રમાણે તેઓ ઋતુને ઉચિત શ્રીનેમિને ઉપચાર કરવા લાગી, શ્રીનેમિએ પણ તે પ્રમાણે તેમની તરફ નિવિકાર ઉપચાર કર્યા. એ રીતે વિચિત્ર ક્રીડા કરતાં કૃષ્ણ રાત-દિવસ ત્યાં ઉદ્યાનમાં રહીને પછી પરિવાર સહિત દ્વારિકામાં આવ્યો. સંસુદ્રવિજય રાજા, અન્ય દર્યાહ, રામ, કેશવ અને બીજા બધા માદવો શ્રી નેમિના લગ્નોત્સવમા ઉત્સાહી અને ઉત્કંઠિત રહ્યા. અનુક્રમે નેમિ સહિત ક્રીડા કરતાં કૃષ્ણે વસંત સમય વ્યતીત કર્યો.

ત્યાર પછી મન્મથની જેમ સૂર્યને ઝાંઘ બનાવતી શ્રીમઋતુ આવી. તે વખતે બાલ-આતપ પણ કેશવના પ્રતાપની જેમ અસહ્ય થઈ પડ્યો. રાત્રે પણ પ્રાણીઓને કર્મની જેમ ગરમી ચાંત થતી નહિ, તે ઋતુમાં વિલાસી યુવાનો કંઠલીની અંદરની ત્વચા સમાન, તથા કરતૂરી, કર્પૂરાદિ મુગંધી દ્રવ્યથી મિશ્ર એવા જે જીવત વસ્ત્રને ધારણ કરતા હતા. રમણીઓ કુજરના કર્ણ સમાન ચંચલ પંખાને મન્મથના હુકમનો જેમ હાથથી જવા પણ અલગ કરતી ન હતી. વિચિત્ર કુસુમરસથી દ્વિગુણ મુગંધી કરેલ ચંદન જળથી યુવાનો પોતાને વારંવાર સિંચતા હતા. કામિનીઓએ ચારે બાજુ હૃદય પર નાખેલા કમળનાજ સુક્રતાહાર

રૂકિમળી વિગેરે જ્યાં બેઠી છે, ત્યાં તટ ભાગપર આવ્યા. એટલે રૂકિમળીએ પોતે ઉઠીને તેને સ્તનમય આશન આપ્યું, અને પોનાના ઉત્તરીય (ઉપરના) વસ્ત્રવતી શ્રી નેમીના અંગને લુછ્યું. ત્યારે સ્તનભાગાએ હાસ્ય અને વિનયપૂર્વક પ્રભુને કહ્યું—“હે દેવર ! તમે સહા અમારા વચન સહન કરો છે. તેથી ભગ વિના હું તમોને કહું છું—હે મુંઢર ! સોગ હજાર શ્રીઓના સ્વામી કેશવના બ્રાતા છતાં એક પણ કન્યાને કેમ પરણ્યા નથી ? તમારું રૂપ ત્રણે લોકમાં સર્વોત્કૃષ્ટ અને સારવણકક્ષાપથી પવિત્ર છે, તથા દૈવન પણ નવીન છે, તેમ છતાં આ તમારી કેવી યિત્તિ ? માત્ર પિતા, ભાઈઓ અને અમે બ્રાતા પત્નીઓ વિવાદને માટે તમોને વીનવીએ છીએ, તો હે દેવર ! એમનો મનોરથ પૂરો કરો, પત્નીના પરિમલ્લ વિના તમે માત્ર એક જ ગાંઠા રવીને કેટલો વખત કદાહરો ? અહો ! તમે પોતેજ તમ જ મનમાં વિચાર કરો. હે કુમાર ! તમે શું અજ્ઞ છે ? નીરસ (રસહીન) છો ? અથવા કટીંગ (નપુલક) છો. તે અમને કહેા સ્ત્રીના ભોગ વિના તમે અરણ્યના પુષ્પ મમાન છે. જેમ આદિદેવે પ્રથમ તીર્થ પ્રવતાંન્યુ, તેમ તેણેજ પાણિપદ્મજના પ્રમલ્લ ભગાવ્યા છે. ને કાળજી તમે એકવાર સ્ત્રી પરણો અને ભોગ સુખે ભોગવ. જાતી અવમરે વચારૂચિ પ્રજ્ઞમનને પણ સ્વીકારજો, પણ મુલ્લસ્થાવાસમાં પ્રજ્ઞમન ધનિત નથી મત્ર ભાગ શુ અશુચિ સ્થાને થાય ? ” કહે જાળવતી બોલી—“હે દેવર ! તમારા વચ્ચા મુનિચુલન-વિત્તહિત, પુરવાગા અને તીર્થ કર થયા. પૂર્વે પણ જિનશાનનમા પાણિપદ્મ કરીને મોકો મયા સંભળાય છે, તે તો તમે પણ જાણો છો ખરેખર ! તમે એક નવીન મુમુશુ ભાગ્યા છોકે મુક્ત થયેલાઓનો માર્ગ મૂકીને જન્મથી સ્ત્રી વિમુખ થઈ બેઠા. ’ એવામાં બાહ્ય કોષ ભગાવીને સ્તનભાગા બોલી—“જાણી ! જાને તમે નપુર વચનથી તો વૃષા સમજાયે છે. એ સામ સાધ્ય જ નથી. કાળજી કે પિતાએ, વૃદ્ધ જાતાએ તથા બીજાઓએ પણ વિવાદને માટે એમને બહુ આગ્રહથી કહ્યું—પરંતુ તેમને એણે માન્યા નહિ. માટે આપણે બધી શ્રીઓ મળીને એને દોરીએ, એ આપણું વચન ન માને તો એને કોઈ રીતે મૂકવા નહિ. ’ ન્યાગ્રાહ હવમણા વિનેરે બોલી—“આ દેવર તો આરાધવા યોગ્ય છે. એમ કોષ અદિત બાહ્ય ન એમને. એને શસ્ત્ર કરવા-એજ ઉપાય છે. ’ એમ કહેતાં રૂકિમળી વિનેરે દ્વિ વહુભાઓ પાણિપદ્મ માટે આગ્રહપૂર્વક પ્રાર્થના કરતી તે શ્રીનેમિના પતે જતી. તેમનાથી આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરતા નેમિને એમને કૃષ્ણે પણ વિવાદને માટે પ્રાર્થના કરી, અને બીજા યાદયોએ પણ બાવીને નેમિને ભિન્ની કરી—“હે નેમિ ! કાળજીનું વચન માત્ર શિવાદેવી સમુદવિજય તથા બીજા સ્વજનોને સંતુષ્ટ કર. ’ એ પ્રમાણે આગ્રહપૂર્વક તે બધાએ સમભાયેજ એવા થી નેમિએ વિચાર કર્યો—“અહો ! એમનું અજ્ઞન ! અને માત્ર આ દાક્ષિણ્યને પણ વિવાદ છે ! કેવલ એ વિનેજ અવમાનમાં પડતા નથી, પરંતુ બીજાઓને પણ

જાંધેલ સ્નેહરૂપ પાપાણી યિલાથી તેમાં ચાટે છે. હવે એમનું વચન અત્યારે વચનમારથી મનનું પડ્યે, પછી અવસરે તો અવરવ આત્મહિત કરવાનું જ છે. વત્રી પૂર્વે કવચરિત્તે જે વિવાહ કર્યો, તે તો તેવા એવાપણે કર્મને લીધે. કારણ કે કર્મની ગતિ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. 'એમ વિચારીને પ્રભુએ તેમનું' વચન કબુલ રાખ્યું. તે આંતરગીને સમુદ્વિવિજ્ઞાપિતે જાણ હર્ષ પામ્યા.

હવે શ્રીમદ્વત્સુ વીરગીતને પુનિવાર સહિત કેટલેક નેમિ યોગ્ય કન્યા એવાને ઉત્સુક થયા દ્વારકામાં આવ્યા. ત્યાં સત્વજામા બેઠી—'હે પ્રિયતમ ! મારી નાની બેન રાજામતી નેમિને લાગત કન્યા છે. 'ત્યારે કૃષ્ણે તેણીને કહ્યું—'હે સત્વ-જામા ! જરૂર ! તું મારી હિતકારિણી છે, કે નેમિને યોગ્ય કન્યાની ચિંતારૂપ સાગરમાં પડેલ એવા મારો તે ઉદાર કર્યો. 'પછી કૃષ્ણ પોતે હીને ચારવો, તથા આશ્ચર્ય પામેલા નરજન્યેથી એવાતો તે ઉપસેનના ઘરે ગયે. એટલે ઉપસેને પણ અર્ધાંકિકથી કૃષ્ણનો સત્કાર કરીને સિંહાસનપર બેસી તેને આજ્ઞાનું કર્યું પૂછ્યું. ત્યારે કૃષ્ણ બોલ્યા—'હે રાજા ! તમારી રાજામતી નેમિ જે કન્યા છે, તે મારા હૃદય જાતા કૃષ્ણે કરી મારાથી અધિક એવા નેમિને યોગ્ય છે. 'એટલે ઉપ-સેન બોલ્યો—'હે પ્રસાદ ! અમારું ભાગ્ય રાખ્યું, કે હરિ ઘરે આવ્યા. અને અમને કૃપાથી કર્યા આ પર, આ લક્ષ્મી. આ અમે, આ કન્યા તથા આ બીજું જણું તમારે સ્વાધીન છે. તો હે સ્વાધીન ! સ્વાધીન વસ્તુમાં પ્રાર્થના કેવી ? 'આવી વાણીથી પ્રસાદ પામેલ એવિરે તે જઈને સમુદ્વિવિજ્ઞાને કરી સંભળાવ્યું. ત્યારે સમુદ્વિવિજ્ઞ બોલ્યા—'હે વન્ધ ! વડીલોપર તારી ભક્તિ અને જાણબોધર શ્રદ્ધ વાત્સલ્ય છે કે અમેને આનંદકારી શ્રી નેમિને લોખની સન્નુખ કર્યો. આટલો વખત તો મારો મનોરથ મનમાં જ હતી તથા તથા હવે કે અરિદનેમિ કન્યા પાણિચ્છેડ કર્યું કર્યો. 'પછી કૌતુકિ નિમિત્તિવાને બેઠાણીને સમુદ્વિવિજ્ઞ રા-જાએ નેમિ રાજામતિના વિવાદનો મુલ દિવસ પૂછ્યો. ત્યારે કૌતુકિ બોલ્યો—'હે રાજા ! બીજા પણ મુલ આરોગ્ય વર્ધાનમાં યોગ્ય નથી, તે વિવાહની શી વત ? એટલે સમુદ્વિવિજ્ઞ બોલ્યા—'અહીં કાલસેષ કર્યો યોગ્ય નથી કૃષ્ણે મહા ક્રોડે અરિદનેમિને પરત્વવાને માટે નૈશ્વર કર્યો છે. હવે વિવાહમાં વિધિ ન પડે, માટે નજીકના દિવસ કહે. તારી આજ્ઞાથી અંધર્વ સમાન વિવહ થાય. 'ત્યારે વિચાર કરીને કૌતુકિ બોલ્યો—'હે રાજા ! એ એમ હોય તો માવજ મારની અજવાની છૂટા દિવસે કાર્ય કરવા એવું છે. 'તે આંતરગીને સમુદ્વિવિજ્ઞે તે કૌતુકિના સત્કાર કરીને તે દિવસ અનમાં ધારી લીધા, અને ઉપસેનને પણ જણાવી દીધું. તેથી અને તેવારી કરવા જાગ્યા. કૃષ્ણે પણ દ્વારકામાં પ્રવિહારે. દરેક દરજ્જા અને દરેક ઘરે આજ્ઞા સ્વના મંચડા નથા વગરનાં કરાવ્યા.

હવે વિવાહનો દિવસ નજીક આવતાં દશ દશાહો, રામનૃસિંહ, ઉંચા સ્વરે ગીતગાન કરનારો શિવાદેવી, રાહિણી અને દેવકી વિગેરે માતાઓ, દેવતી વિગેરે બલભદ્રની પત્નીઓ, સત્યભામા વિગેરે વિષ્ણુની સ્ત્રીઓ, તથા બીજી મોટી ધાત્રીઓ એમણે મળીને શ્રીનેમિનાથને પૂર્વાભિમુખ મોટા આસનપર બેસાડ્યાં એટલે બલભદ્ર તથા કેશવે પોતે પ્રેમથી તેને સ્નાન કરાવ્યું. પછી રાખડી બાંધી અને હાથમાં બાણ ધારણ કરાવોને ગોવિંદ ઉત્સેનના ઘરે ગયો. ત્યાં પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સમાન મુખવાળી રાણમતી બાળાને કેશવે પોતે તેજ વિધિથી સ્થાપન કરી, અને પોતે પોતાના ઘરે ગયો. રાત્રિ બતીત કરીને વૈષ્ણિક ઘરે જવાને શ્રીનેમિને અંગે મહન કરાવ્યું. પછી સ્વેત છત્ર, તથા મનોહર આમરોથી શોભતા, અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ અને કોર સહિત વસ્ત્રને ધારણ કરતા, મુકતાભરણાદિકથી વિભૂષિત, અત્યંત સુગંધિ ગોરીર્ષ ચંદનથી જેણે અંગે લેપન કર્યું છે—એવા શ્રીઅરિષ્ટ-નેમિ સ્વેત અશ્વવાળા સ્થપર બેઠા. નેમિકુમારની આગળ અવોના હેવારવના અવાજથી સર્વ દિશાઓને બધિર બનાવનાર એવા કોટિંગમે યદુ કુમારો આદ્યા. ખંને બાળુ હાથોપર બેઠેલા હલ્લારો રાજાઓ, અને પાછળ દશ દશાહો તથા રામ-કેશવ ચાલતા હતા. વળી મહા ક્રીંચતિ શિબિકાઓ ઉપર ચઢેલી અંતઃ-પુરની બધી વનિતાઓ તથા બીજી પક્ષ મુંદર મુંદરીઓ ગીત ગાતી ચાલી. એ પ્રમાણે શ્રીઅરિષ્ટનેમિએ આગળ મંગળ પાઠકો ઉચ્ચેથી મંગળ પદતાં રાજમાર્ગે પ્રયાણ કર્યું. રસ્તામાં ગૃહ, અને હાટની અગાસીપર બેઠેલી પૌરસ્ત્રીઓનો પ્રેમાર્દ્ર દષ્ટિએ મંગલાક્ષતની જેમ શ્રીનેમિ ઉપર પડી પૌરસ્ત્રીઓથી પરસ્પર દેખાડવાતા, તથા હર્ષપૂર્વક વખણાતા એવા શ્રીનેમિ ઉત્સેનના ગૃહ સમીપે આવ્યા. શ્રીનેમિના આગમનના તુમુલ સ્વરથી મેઘના ગર્જનથી જેમ મયુરી, તેમ કમલકોયના રાણમતી અત્યંત ઉત્કંઠિત થઇ. એટલે બાવને બાણી લેનાર સખીઓએ તેણીને કહ્યું—‘હે મુંદરી ! તું ધન્ય છે કે જેનો હાથ નેમિકુમાર ઘસણ કરશે. હે કમલકોયને ! જો કે નેમિ અહીં આવનાર છે, તોપણ ઉત્સુક થઇને ગવાક્ષમાં બેઠેલી અમે તેને આવતા ભેટીએ છીએ.’ સખીઓએ પોતાનો મનોગત ભાવ કહેવાથી હર્ષિત થયેલ અને સખીઓથી પરસ્પર તે બહાલથી એકદમ ગવાક્ષ આગળ આવી, અને ચંદ્ર સહિત મેઘની જેમ માલતી કુસુમ સહિત ધમ્મિલ(પુષ્પ મુચ્છક) ને ધારણ કરતી, કાનના અલંકારરૂપ બે કમળને પોતાના નેત્રથી પરા-ભવ પમાડતી, મુકતા (મોતી) ના કુંડલો સહિત કર્ણથી મુકિતપુટને જીતનારો, પાકેલ ફળવાળી બાણે બિંબિકા (લતા વિશેષ) હોય તેમ અગતામુકત અધર-વાળી, કંઠમાં હેમની મેખલાવાળા ચંખની જેમ સનિષ્ક (કંઠભૂષણ) ને ધારણ કરતી, ભિસતંતુને ઘસણ કરેલ ચક્રવાકની જેમ હારભૂષિત સ્તનને ધારણ કરતી, કમલખંડ વડે જેમ નહી, તેમ કરકમલથી શોભતી, બાણે મન્મથની ધનુર્વર્ત્તા

હોય તેવા મુદિદાસ (મુકમાં આવી ચકે તેવા) મધ્ય ભાગથી દીપતી, બહુ મોનાની ઘણ હોય તેવા નિવંભથી મનોહર લાગતી, કદલો સમાન જેના જંઘા-યુગલ છે એવી, રત્ન સમાન જેના નજની પડિત છે, ચંદ્ર સમાન શ્વેત તથા રૂપી (કોર) સદિત જેના વસ્ત્ર છે, ચેરીઈ ચંદનના વિલેપન યુક્ત, એવી તે રાજમતી વિમાનના મધ્યભાગમાં જેમ દેવગના તેમ તે ગચાક્ષમાં બેઠી. ત્યાં એકેલી રાજમતીએ પ્રત્યક્ષ કામદેવની જેન દૃઢયમાં મદનને ભક્ત કરનાર એવા ક્રીનેમિને દૂરથી બોલા દૃષ્ટિથી બોલાં તે મનમાં ચિંતવવા લાગી કે—‘ મનને પણ અગેયર એવો આ વર દર્શન છે. ત્રણ લોકના એક ભૂષણરૂપ એવો એ વર પણ એ મને પ્રાપ્ત થાય, તો મારા જન્મનું ફગ શું સંપૂર્ણ ન થયું ? એ કે આ મને પરણવાની ઇચ્છાથી પોતે આવેલ છે, તો પણ મને વિવાસ આવતો નથી, કારણ કે ક્યા પુરુષથી પ્રાપ્ત થાય ? ’ એમ ચિંતવતાં તે રાજમતીની જમણી આંખ ફરકી, અને જમણી જુલ પછુ ફરકી. ચરીર અને મનને સંતાપ થઈ પડયો. પછી કુવારાની પુતળી સમાન બને નેત્રમાંથી અશ્રુપૂરને વરસાવતી એવી તેણીએ સખી. એને તે લોચનાદિનું સુરણ મળદાહરથી કદી સંભગામ્યું. ત્યારે સખીએ બોલી કે—‘ હે મુભને ! હે સખી ! પાપ શાંત થાય ને અમંગલ દૂર બધ બધી કુગદે. વીએ તને કસવાણુદારી થાય. પીરજ ધર પાણિચદણને માટે ઉત્સુક એવો આ વાદ્ય વર આવ્યો, મહોન્તવ પ્રવર્તમાન છતાં આ અમંગલનું ચિંતન કેવું ? ’

હવે શ્રી નેમિએ આવતાં આવતાં અનેકવાર પ્રાણીઓનો કડ્ડ સ્વર સાંભળ્યો. પોતે બરાબર જણતાં છતાં પ્રશ્નને ‘ આ શું ? ’ એમ સારથિને પૂછ્યું. ત્યારે સારથિ બોલ્યો—‘ હે પ્રભો ! ॥ તમે જલુવા નથી ? આ નાના પ્રકારના પ્રાણી. એને તમારા વિવાદમાં ગૌરવ કરવાને ખોરાકને માટે લાવવામાં આવ્યા છે. તેમાં પેટા વિગેરે બૂચરો, લીતર વિગેરે ખેચરો, ગામ્વ તથા જટલીમાંના એ બધા મરણ પામશે. હે સ્વામિનું ! રખવાળોના હાથ નીચે રાખેલા એ પ્રાણીએ વાગમાં જતલ પાડી રહ્યા છે, કારણ કે સર્વ જીવને મોટામાં મોટો પ્રાણભવ છે. ’ એમ સારથિના મુખથી સાંભળીને ક્યા વીર શ્રી નેમિએ તેને કહ્યું—‘ બધાં આ જીવો બાંધ્યા (પૂર્ણ) છે, ત્યાં મારા રથને લઇ ચાલ. ’ તે સારથિએ તત્કાલ તેમજ કહ્યું. એટલે ત્યાં ભગવાને પ્રાણના અપહાર ભયથી ચકિત (ભયભીત) થયેલા વિવિધ પ્રાણીઓને બોલા તેમાં કેટલાક દોરડીવતી ટોકે બાંધેલ હતા, કેટલાક પંખે જાંપેલ હતા, કેટલાક પાંજરામાં પૂરેલા હતા, કેટલાક પાટમાં પાટેલા હતા, ઉંચે મુખ કરી રહેલા, દીન લોચનવાળા, ચરીરે કંપવા એવા તે, દર્શનથી પણ આનંદ પમાડનાર એવા શ્રી નેમિને બોલા લાગ્યા. પછી તે બધા ભગવંત પ્રત્યે પોત પોતાની ભાષામાં ‘ બચાવો, બચાવો ’ એમ બોલ્યા. ત્યારે સ્વામીએ પોતાના સારથિને દંરમાનોને તે બધાને છોડાવ્યા. હવે તે જીવો પોતપોતાના સ્થાને ગયા, એટલે

ભગવતે પોતાના મર જાણી રથને પાછો જગાવ્યો. ત્યારે સમુદ્રવિજય રાજા, રામ-કેશવ, શિવાદેવી, રૌદ્રિણી, દેવકી વિગેરે તથા બીજા પણ સ્વજનો પોતપોતાના વાહન મૂકીને પ્રભુ આગળ આવ્યા, સમુદ્રવિજય તથા શિવાદેવોએ નેત્રમાં આંસુ ભરીને કહ્યું—“ હે પુત્ર ! અકસ્માત આ યોગ્યજન થકી તું શા માટે પાછો ફર્યો ? ” એટલે શ્રી નેમિએ કહ્યું—“ આ પ્રાણીઓ જેમ બંધનથી બંધાયેલા હતા, તેમ આપણે પણ કર્મ-બંધનથી બંધાયેલા છીએ. જેમ એમને બંધનથી મોક્ષ થયો, તેમ પોતાના આત્માને પણ કર્મ બંધન રહિત કરવાને સર્વ મુખના અસાધારણ કારણરૂપ એવી દીક્ષાને હું અગ્રીકાર કરીશ. ” શ્રી નેમિનું તે વચન સાંભળીને તે શિવાદેવી અને સમુદ્રવિજય બંને મૂંઝાયા પડ્યા. અને સર્વ યાદયો પૂર્ણશ્રુ લેવાને રોગા લાગ્યા, ત્યારે જનાર્દને શિવાદેવી અને સમુદ્રવિજયને આધાસન આપી, રૂદત અટકાવીને શ્રી નેમિને કામગી વચનથી કહ્યું—“ હે માનદ ! મને, રામને અને તાતને તું મહા માન્ય છે. તારું અનુપમ આ રૂપ અને પૌત્રન નૂતન છે અને યશી તે કર્મજન્યા લોચનવાળી સજ્જમતી વધુ પણ દેવાંગના જેવી અનુપમ રૂપ વળી અને તને લાયક છે. માટે કહે, કે વૈરાગ્યનું કારણ શું છે ? જે એ જીવ તારા ભોવામાં આવ્યા, તેમને તે છુટા કરાવ્યા. માટે હવે વડીલો અને જાતાઓના મનો-રથને પૂરણ કર. શોક સામગ્રી નિમગ્ન એવા આ માત-પિતાની તારે ઉપદેશ કરવી યોગ્ય નથી. હે જ્ઞાન ! તેમના પર પણ સર્વ સાધારણ એવી કથા કર. જેમ દીન જીવોને તેં સતુષ્ઠ કર્યા, તેમ પોતાનો વિવાદ જતાવીને સમાધિ જાતાઓને પણ આનંદ પમાડ. ” ત્યારે શ્રી નેમિએ કહ્યું—“ હે બાંધવ ! માત-પિતા અને તમારા શોકનું કંઈ કાણ્ય મારા ભોવામાં આવતું નથી. મારા વૈરાગ્યનું કારણ તો ચાર મનિરૂપ આ સંસાર છે, કે જ્યાં ઉપજ થયેલા પ્રાણીઓ બેરોજગમાં દુઃખને જ અનુભવ કરે છે, જીવને બંધે ભવે માતા, પિતા, જાતા તથા બીજા પણ અનેક સંબંધ થયા, પરંતુ કર્મ ફળમાં કોઈ ભાગીદાર થતો નથી, પોતેજ પોતાનું કર્મ ભોગવે છે. હે દહે ! એ એક, બીજાના દુઃખને છેડી શકે, તો વિવેકી પુરૂષે માત-પિતાને માટે પાત્રન્ય પ્રાણ પણ આપી દેવા ભેઈએ, પરંતુ પુરાદિ છતાં પ્રાણી જન્મ, જરા અને મરણનાં દુઃખ પોતે ભોગવે છે. કોઈનું કોઈ રક્ષણ કરનાર નથી, એ પુત્રે પિતાની દૃષ્ટિને આનંદ પમાડનારા થાય છે, તો મારા વિના પણ મહાનેમિ વિગેરે મુખના કારણરૂપ તે છે, હું તો વૃદ્ધ મુલાકરની જેમ સંસાર-માર્ગન્ય ચમત્ક્રમનથી કંટાળી ગયો છું, માટે તેના દેતુરૂપ કર્મોને નાશ કરવા પ્રયત્ન કરીશ, અને દીક્ષા વિના કર્મોછેદ સધાતો નથી. માટે હું ને દીક્ષાનાજ સ્વીકાર કરીશ. હે દૃષ્ટ ! વૃક્ષ તું આવદ ન કર. ” યશી સમુદ્રવિજય રાજા એવે—“ હે વન ! તું મર્મથીજ કંઈકર છે, અને યશીરે અતિ મુકમાર છે, તેમ મનનું કંઈકર રીતે જલન કરીશ ? હે પુત્ર ! જોમકાગળ મહા ધિર આગળ

સહન કરવા તો દૂર રહો, પણ છત્ર વિના જન્ય કાગળો તડકો પણ સહન-
કરવો અતિ મુશ્કેલ છે. કુધા, પિપાસાદિ પરીરહો જન્ય પુરૂષોથી પણ
સહન ન થઈ શકે, તો હે વત્સ ! દેવભોજને લાલક આ મરીરથી તું
શી રીતે સહન કરીશ ?” ત્યારે શ્રીનેમિએ કહ્યું—“હે વાત ! ઉત્તરોત્તર
દુઃખોના સમૂહને ભોગવવા નારકે જીવોને લાલકા પુરૂષો શું આને દુઃખ
કહે ? તપના દુઃખથી તો અનંત મુખ કરનાર મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, અને
વિષય સુખોથી તો અનંત દુઃખથી નરક મળે છે. માટે તમે પોતેજ વિચાર કરીને
બોલો, માણસોને શું કરવું થોડું છે ? વિચાર કરતાં બધા લોકો બાળી શકેજ. પણ
વિચાર કરનારજ વિરહા દોષ છે. ” તે સાંભળતાં માત-પિતા રામ-કેશવાદિ
તથા બીજા પણ શ્રીનેમિનો દીપ્તિ લેવાનો નિશ્ચય બાળીને ઉઠે રૂરે દેવા લાખ્યા.
શ્રીનેમિજીવર તો સ્વજનના સ્નેહરૂપ સાંકળોને તોડતો સાત્ત્વિક દેવો આખ્યા,
રથથી પોતાના ઘરે ગયો. એવામાં અવસર બાળીને લોકાંતિક દેવો આખ્યા,
અને શ્રીનેમિને નમીને તે બોલ્યા—“હે નાથ ! તીર્થને પ્રવર્તાવો’ પછી ઈશ્વરી
આ દેશ પામેલા ભૂલક દેવોએ પૂરેલ દ્રવ્યથી સત્રવાન વાર્ષિક દાન દેવા લાખ્યા.

હવે પાછા વળેલ શ્રીનેમિને ભોઈ અને તેને મતાનિલાથી સાંભળીને વૃક્ષથી
જેવાયેલ વેલડીની જેમ સજીમતી જૃમ્મી ઉપર પડી. એટલે ભય પામેલી
મુખીઓએ તેને મુખપિ તથા શીતલ જલથી સિંચન કર્યું, તથા કદલી પત્રથી
બનાવેલા પંખારતી તે પવન નાખવા લાગી. પછી સાવધાન થતાં ઉડીને કપોલ મુ-
ખલપર ભેગા દેશ લટકી રહ્યા છે અને અશ્રુધારાથી કાંચળીને જેલું આડું કરેલ છે,
એવી તે સજીમતી અત્યંત વિલાપ કરવા લાગી—“એ મનોરથ પણ ન હતો
કે નેમિ મારા વર થયો. અરે દેવ ! તને કોલે પ્રાર્થના કરી કે નેમિને તે મારા વર
બનાવ્યા ? વગી વર કરીને ક્ષણતે દંડ પાતળી જેમ તે વિપરીત શા માટે
કર્યું ? નિશ્ચય તુંજ એક મહા કપટી અને દુર્જન વિશ્વાસઘાતી છે. અથવા તો
પોતાના ભાખ્યાના વિશ્વાસથી પૂર્વેજ મેં આ બાળી લીધું કે ત્રણે જન્મમા
ઉદ્દૃષ્ટ એવો આ નેમિ વર ક્યાં ? અને મંદભાવવાળી દુઃક્યાં ? હે નેમિ ! એ
તમે અને પોતાને અચેત્ત બાળી, તો માફ પાણિચ્છેડ સ્વીકારીને મનોરથ શા
માટે ઉપભવ્યો ? અને હે સ્વામિન ! ઉપત્ત કસવીને મારો મનોરથ કેમ ભાંગી
નાખ્યો ? કારણકે મહા પુરૂષોએ સ્વીકારેલ કાર્ત્ત્વ્ય જનનપર્યંત પણ નિશ્ચયજ
દોષ છે. હે પિલો ! એ તમે પણ પ્રતિજ્ઞાથી ચક્રાવમાન થયો, તો સંતુડા નહીં
મર્ષાદાને ભોગંજયો. અથવા તો તમારો પણ દોષ નથી. એ મારા હર્મનિજ દોષ
છે કે વચનથીજ હું આપણું પાણિચ્છેડ પાગી. આ મનોહર માતૃરૂઢ (માવરો)
આ રમણીય દિવ્ય મંદપ, આ રત્નવેદિકા, તથા પીત્તુ પણ આપણા વિવાહને

માટે જે ક્યું તે બધું વૃથા થયું. ‘ધવલમંગલથી જે ગવાય છે, તે બધું સત્ય હોતું નથી’ આ લોકોક્તિ સત્ય થઇ. કારણકે પ્રથમ તમે મારા પતિ કહેવાયા, પણ થયો નહિ. હે નાથ ! પૂર્વ ભવે મેં ‘દંપતી (યુગલો) નો વિયોગ કર્યો હશે ? કે પતિના કર સ્પર્શથી થતું સુખ પણ પામી નહિં. ” એ પ્રમાણે વિલાપ કરતી તે રાણમતી પોતાના હાથવતી છાતી કુટવા લાગી. હારને તેણે તોડી નાખ્યો અને કંકણો ભાંગી નાખ્યા.

આ વખતે સખીઓ તેને કહેવા લાગી કે—“ હે સખી ! ખેદ ન કર. તેની સાથે તારે સંબંધ થો ? અથવા તેની સાથે હવે તારે શું કામ છે ? તે તો સ્નેહ-રહિત, સૃષ્ટારહિત, લોકવ્યવહારથી વિરુદ્ધ, વસ્ત્રતિથી જેમ વનવાસી છવ, તેમ ઘરવાસથી સહાય ભીડ (બીકણ) એ કંઈપણ બાંધતો નથી. ઠાકિણ્યરહિત, નિષ્કુર મનવાળો, સ્વેચ્છાચારી એવો આ વૈરી નેમિ ગયો, તો ભલે જવા દે, સાડું થયું કે અત્યારમાંજ એ આવો ભેલામાં આવી ગયો. જો એ તને પરણીને એ રીતે મમતારહિત થયો હોત, તો તને કુવામાં નાખીને દોરડી કાપ્યા જેવું કરત. હવે તેને જવાદો. બીજા શાંખ, પ્રદ્યુમ્ન પ્રયુખ ઘણા રાજકુમારો છે, તેઓમાં તને રૂથે તે વર થશે. હે સુખ ! સંકરપમાત્રથી તું નેમિને અપાઇ હતી, પરંતુ હે સુખે ! તેણે સ્વીકાર ન કરવાથી તું હજી કન્યાજ છે. ” ત્યારે કૌપાયમાન થતી રાણમતી બોલી—“ હે સખીઓ ! અમારા કુલને કલંકના કારણરૂપ અને કુલટાના કુલસમાન આ તમે શું બોલો છો ? નેમિ તો ત્રણે જગતમાં ઉત્કૃષ્ટ છે, તેના સમાન બીજો વર કયો છે ? અથવા ભલે સ્વદય હોય, તો પણ મારે તેની સાથે શું કામ છે ? કારણકે કન્યાદાન એકજ વાર થાય, હું મન, વચનથી તે નેમિનેજ વરી હતી અને વડિલ જનોના ઉપદોષ (વધારે આમહ) થી તેણે પણ મને જહણી તરીકે સ્વીકારી હતી, છતાં પણ ત્રણ લોકમાં નરોત્તમ એવો નેમિ મને ન પરણ્યા, તો પ્રકૃતિએ અનર્થ ઉપજાવનાર એવા લોગોનુંજ મારે પ્રયોજન નથી. જો કે વિરાહ કર્મમાં તેણે મને હાથવતી સ્પર્શો નહિ, તથાપિ દીક્ષા આપતી વખતે તેનોજ હાથ મને સ્પર્શ કરશે. ” એ પ્રમાણે જેણે પ્રતિજ્ઞા કરેલ છે એવી તે રાણમતી, અન્ય વરની વાત બોલનાર સખીજનને નિરોધીને એક નેમિનુંજ ધ્યાન ધરતી સમય ગાળવા લાગી.

હવે શ્રી નેમિ દિવસે દિવસે જ્ઞાન આપવા લાગ્યા, અને વેદના પામતા સમુદ્રવિજય રાજ્ય વિગેરે બાળકોની જેમ રોવા લાગ્યા. પ્રમુખે લોકના મુખથી તથા ત્રણ જ્ઞાનથી રાણમતીની તે પ્રતિજ્ઞા બાળી, તો પણ પોતે નિર્મમ થઇનેજ રહ્યા. અનુક્રમે વાર્ષિક જ્ઞાન સંપૂર્ણ થતાં શક્યદે દેવેદોએ ભગવંતનો દીક્ષાભિષેક કર્યો. એટલે ઉત્તરકુડ નામની રત્ન ચિન્નિકાકે જેને દેવો અને મનુષ્યોએ ઉપાડી છે તેમાં પ્રમુખે જોડાં. ત્યાં પ્રભુની આગળ સૌધર્મોદ્ધ અને ઇશાનેદ્ધે જે આમર ધર્મા, સનતકુમારે

છત્ર, માહેદ્રે ખડખ, ક્રમેદ્રે દર્પણ. લાંતકેદ્રે પૂર્ણકુંભ. મહાશુક્રેદ્રે સ્વસ્તિક, સહસ્રારેદ્રે ધનુષ્ય, પ્રાણતેદ્રે ક્ષીવત્સ, અન્યુતેદ્રે નંદાવર્ત અને બાટીના ચમ રેંદ્ર વિગેરેએ શસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. હવે માત—પિતા, પત્ની, બહુભદ્ર, ગોવિંદ વિગેરે જાતાઓથી પરચદેલા, મહા મનવાગા ભગવતે સન્નિધિએ પ્રયાણ કર્યું અને બ્યારે પોતાના ઘર સમીપે આવેલા પ્રભુને રાજમલીએ દીકા, ત્યારે નવીન ઉત્તમ થયેલ શોડથી તેણીને પારંવાર મૂર્છા આવી ગઈ. અને ત્યાંથી રૈવતા-ચક્રના ચૂલકરૂપ, નંદનવન સમાન ઉપવન પ્રત્યે ખીલતા નવીન ફેતડી પુષ્પોને લીધે ભણે હસતું હોય. જગીને પછી ગયેલા ભાંજુઓથી ભણે ચોતરફ નીલરત્નથી ભાંધેલ ભૂમિવાળું હોય. કદબપુષ્પોની શય્યામાં શયન કરતાથી જેમાં મધુકદે ઉન્મત્ત બની ગયા છે. પીંછાસમૂહને ઉચ્ચ કરી રહેલા મધુરોના આરભેલ દેકા-સ્વ અને નાટકથી મનોહર, કમરેવના ચક્રના અંગારા સમાન જેમાં કુટલ પુષ્પોનો વનવિભાજ ખીલી રહ્યો છે, માલતી, લુપ્તના પરાગના આમોહ (મુગધ) ને લીધે પશ્ચિ જનોનો સમૂહ જેમાં ચોતરફ પડી રહ્યો છે,—જેવા સહસ્રાશ્ર-વનમાં ભગવતે પ્રવેશ કર્યો. પછી શિબિક્ષથી ઉતરીને પ્રભુએ આભરણાદિક જે ઉતાર્યા, તે દેદ્રે કૃષ્ણને આપ્યાં. જન્મથી ત્રણસો વરસ બ્યતીત થતાં ધાવણ માસની પેન છૂટના દિવસે ચંદ્રે પહેારે ચિત્રાનક્ષત્રનો ચંદ્રમાની સાથે યોગ થયે છતે તેણે છઠ્ઠ તપ કરેલ છે, જેવા ભગવતે પંચ મુદ્રિથી લોચ કર્યો. કેશ ચક્રેદ્રે લર્પ લીધા અને ભગવંતના સ્કંધપર દેવદમ્પ વચ મૂક્યું. તે કેશ ક્ષીર સાગરમાં નાખી આવીને ચક્રે લોકોનો કાલહલ વાર્યો એટલે: પ્રભુએ સર્વ સામયિક લીધું તેજ વખતે જગદ્ગુરૂને ચોથું મન:પરિવ્રજાન ઉપજ થયું, અને તે આવસરે નારક જીવોને પણ ક્ષણભર મુખ થયું. નેમિ કુમારની સાથે એક દબર રાજાએએ દીક્ષા લીધી, પછી ઈંદ્ર, તથા કેશવાદિક થી નેમિને નમીને પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

હવે બીજે દિવસે ભગવતે ગોષ્ઠ (ગાયો બંધાવી હોય તેવું સ્થાન) માં વરદત્ત વિપ્રના ઘરે પરમાત્મથી પારણ કર્યું. તે વખતે અંધોદગ્રહિ, પુષ્પવૃદ્ધિ, કુંદલીનાદ, વસવૃદ્ધિ, અને વસુધારા (ધનવૃદ્ધિ) એ પંચ દિવ્ય દેવોએ પ્રગટ કર્યાં. અને હર્ષ પામતા તે આકાશમાં ‘અહોહાન! અહોહાન!’ એમ વારંવાર કહેવા લાગ્યા. પછી કર્મબંધથી નિવૃત્ત થયેલા અને ધાનિકમનો ક્ષય કરવામાં ઉગ્રની જેવા થી નેમિએ અન્ધ સ્વયે વિહાર કર્યો.

હવે શ્રી નેમિના લપુષ્પાવા રથનેમિ સજ્જમતિને ભેતાં ઈંદ્રિયોને વણ બનીને ક્રમાતુર થયો. તે સારી સારી વસ્તુએ રોજ રાજમલીને મોહકતા હતો તેના ભાવને ન બદલતી સરલ આસયવાગી તે મુગ્ધએ તેના નિરોધ ન કર્યો. ‘ભાગ્ય: સ્નેહધી આ રોજ મારી ઉપાસના કરે છે’ એમ તેણીએ મનની લીધું. અને ‘આ મારો

અંદમામાં જેમ ચક્રોર, તેમ સ્વામીના મુખમાં પોતાની દૃષ્ટિ સ્થાપીને ભેડા. એવામાં તે ઉપવનમાં ભગવંત સમોચારના સમાચાર, ઉદ્યાનપાલકોએ જમીને દૃષ્ટિને સંભળાવ્યા ત્યારે સાડીબાર દોટી રૂપેણ તે વનપાલકોને બહીષ્કર્ષમાં આપી, ગજારૂઢ યર્ષથી નેમિનાથને બંદવામાં ઉત્ક્રિષ્ટિ એવો કૃષ્ણ ચાલ્યો અને દશ દશાહો, માતાએ ક્રોડિત્રુખારો સમસ્ત અંતઃપુર, તથા મોગદ્વર રાજ્યોથી પરવરેલ હરિ મહાજલ્દિ પૂર્વે સમવસરણ પાને આચ્યો ત્યાંદરથી હાથી પરથી ઉતરી, બધાં રાજા ગિન્હોને તજીને કેશવે ઉત્તરદારથી તે સમવસરણના પ્રાકારમાં પ્રવેશ કર્યો, અને શ્રી નેમિને તણ પ્રદક્ષિણા દમ્, વંદન કરીને સોધર્મેદનો પાછા ભેડા. ત્યાં બીજા પણ યથાસ્થાને ભેડા પાડી ઉદ્ધ અને ગોવિંદ પ્રભુને પુનઃ પ્રણામ કરીને ભારે ભક્તિગભિર્ત વચનથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા—“ હે જગન્નાથ ! સમસ્ત જગતના ઉપકારી. જન્મથી બ્રહ્મચારી, દરુણરૂપ લતાને જલધર સમાન, નથા ભવ્ય શુવેના રક્ષક એવા તમને નમસ્કાર હો. હે પ્રભો ! ભાગ્યથી ચોપન રિવસમાં શુક્લ ધ્યાનથી પાતિકર્મેને તમે ખપાવ્યાં હે નાથ ! કેવલ યદુકુળને તમે વિબૂધિત નથી કર્યું. પરંતુ કેવલજ્ઞાનના પ્રકાશમાં મૂર્ધરૂપ એવા તમે આ ત્રણે જગતને અલંકૃત કર્યાં છે. હે ચિનેદ્ર ! હે યદુકુળરૂપ જગનમાં દિવાકર ! આ ભવસાગર અમાધ છતાં આપના પાદપ્રસાદથી નિશ્ચય ગોખ્પદ (ગાયનો ખુરન્યાસ) માત્ર લાગે. હે તીર્થનાથ ! હે યદુવંશમંદન ! લજનાઓના લાલિત્યથી બધાનું ચિત્ત ભેદાય છે, પરંતુ વજ્ર સમાન દૃઢયવાળો અને અલેષ (ન ભેદાય તેવો) તો ત્રણે જગતમાં તું એકજ છે, બીજો કોઈ નથી, હે સ્વામીન્ ! તમારા પ્રત્યે મત બ્રહ્મ કરવાનો નિયેધ કરનારી બધુઓની વાણી, અત્યારે તમારી આ મુખેતિ ભેતાં અમને તે અત્યંત પચાતાપ કરાવે છે. આટું યશું કે તે વખતે દુરગંધી સ્વચ્છો તમેને સખલના કરનારન થયા હવે જગતના પુરુષોથી ઉત્પન્ન થયેલ અસ્ખલિત કેવલજ્ઞાનવાળા હે પ્રભો ! સંસાર-સાગરના પતનથી અમારું રક્ષણ કરો. ગમે ત્યાં રહેલ હોડ છતાં, અને ગમે તે કામ કરતો હોડ, છતાં મારા દૃઢયમાં તમે એક ઉપરિચિત રહેજો. બીજાનું શું પ્રયોજન હો ? ”

એમ સ્તુતિ કરીને તે શક્ર અને કૃષ્ણ વિરામ પામે છતે ભગવાન સર્વ ભાષાને અનુસરતી વાણીથી ધર્મદેશના દેવા લાગ્યા. “ સર્વ શુવેની સંપદાઓ વિવર્જીના વિલાસ કરતાં પણ વધારે અપગ છે, સમોચો સ્વપ્નમાં પ્રાપ્ત થયેલ પદાર્થ જેવા અને મહા વિચોગ લાવનારા છે, ચોવન નેધનો છાયા સમાન મમન સ્વભાવી છે, પ્રાણીઓનાં શરીર પણ પાણીના પરપોટા જેવાં છે, માટે અસાર આ સંસારમાં સાર કાંઈપણ નથી, એક દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રનું આચરણ—એ સાર છે નવે તરવોની મદા—તે સમ્યગ્દર્શન તણાવ, યથાવસ્થિત તે નસ્વેન્નો બોધ—તે જ્ઞાન અને સારચર્યોથી વિરમણ, અને

મોક્ષના કારણરૂપ તે ચારિત્ર કહેલ છે. તે ચારિત્ર સાધુઓનો સર્વથા અને જૂદ-
સ્યોને દેશ થકી હોય છે. જે દેશચારિત્રમાં વિરત હોય, વિરતિઓની સેવા કરનાર
અને સંસારના સ્વરૂપને જાણનાર હોય—તે આવક કહેવાય. આવકે મધ, માંસ,
માખણ, મધ, પાંચ ભાતનાં ઉદુંબર, અનંતકાય, અબલયા ફળ, રાત્રિભોજન
કાચા ગોરસ (ફુધ, ફદી કે છાચ) માં મેળવેલ કોઠાર, વામી ભાત, બે દિવસ
ઉપવાસનું ફદી, તથા કોદી મયેલ અન્ન—એ બધાનો ત્યાગ કરવો એ પ્રમાણે
દયાપ્રધાન આવક ભોજનમાં પણ વિચારી વર્તનાર તે અનુક્રમે સંસાર—સાગરનો
નિરનાર પામે છે. ” એ રીતે ભગવંતની દેશના સાંભળીને વરદત્તરાજ સંસારથી
પરમ વેગળ પામ્યો અને દીક્ષા લેવાને ઉત્સુક થયો.

હવે કૃષ્ણ પ્રભુને પ્રભુમ કરીને પૂછ્યું કે—“હે પ્રભો ! તમારા પર તો ભે કે
નથા રાગી છે, છતાં આ રાજમનીનો વિશેષ અનુગ્રાહ છે—તેનું કારણ શું ? ”
એટલે ભગવંતે ધન—ધનવતીના જવથી માંડીને આઠ જવ મુખીનો તેમની સાથે
થયેલ પાતાનો સંબંધ કહી સંભળાવ્યો. પછી વરદત્તરાજએ ઉમા થપ અંજલિ
લેડીને સ્વામીને વિનવિ કરી કે—“ હે નાથ ! તમારાથી આવકધર્મ પ્રાપ્ત થાય,
તે પશુ પ્રાણીઓને મહાફલ દાયક થાય. જેમ સ્વાતિનસત્રનું જળ હીપમાં
મુજાફલનું કાળુ થાય છે. પરંતુ તમે શુર થયા છતાં તેટલેથી હું સંતોષ પામતો
નથી કારણકે કષ્ટવૃક્ષ પ્રાપ્ત થતાં માત્ર પાતાના પાત્ર જેટલું ફોળ મેળવવા ઈચ્છે ?
તે કાળુથી હું તમારો પ્રથમ શિષ્ય થવાને ઇચ્છું છું. હે દયાનિધાન ! દયા લાવે,
અને સંસાર—સાગરથી તારનારી એવી દીક્ષા આપે. ” એમ કહેતા તે રાજને
પ્રભુએ પાને દીક્ષા આપી. ત્યાર પછી બે દહર ક્ષત્રિયોએ દીક્ષા લીધી. ધનબલમાં
ધનદાન અને ધનદેવ જે બાંધવ હતા, તથા અપરાધિતના જવમાં વિમળગ્રોધ જે
મંત્રી હતા તે ત્રણે સ્વામીની સાથે સંસારભમીને આ જવમાં રાજ થયા. તે ત્રણે ત્યાં
સમવસરમાં આવ્યા હતા. રાજમનીના પ્રવ્રંત્રથી પૂર્વ જવે સંભળતાં, જનિસમર
જુહાન થયાથી પરમ વેગળ પામતાં તેજ વખતે તેમણે ભગવંતનો પામે દીક્ષા લીધી.
જવવંતે તેમની સાથે વરદત્તારિકને યથાવિધિ અધ્યાર અજુધર સ્થાપ્યા. પ્રભુએ
તેમને ઉત્સાહ, પ્યવ અને ધોત્યરૂપ ત્રિપટી આપી. અને ત્રિપટીના અનુમારે તેમણે
હાટકાંગીની સ્થાપા કરી. પછી યાત્રી કન્યાઓથી પરવરેલ પશુભી ગજકન્યાએ
દીક્ષા લીધી, તેને સ્વામીએ પ્રવર્તિનીના પદે સ્થાપી. હજ દશાદો, ગમ—કેટલ
કેટલેનાથ, તથા પ્રભુ, સાંભાલિક—એ બધાએ સ્થાપપણું સ્વીકાર્યું. શિવા
દેવી, રેડકલ્લી દેવડી રૂડિમાડી વિનેરે મળીએએ તથા બીજી શ્રોત્રોએ જવવંત
જને સ્થાપધર્મ સ્વીકાર્યો એ રીતે તે સમવસરમાં પ્રભુને સંપ થયો. પ્રભાતે
પ્રથમ પાંડરીમાં પ્રભુએ દેખાડા આપી અને બીજી પાંડરીએ વરદત્તરાજપરે
દેખાડા આપી પછી જવવંતને નતોને સકાદિ દેવો તથા કૃષ્ણારિક રાજાઓ પાંડ

પોતાના સ્થાને ગયા હવે તેજ તીર્થમાં જન્મેલ ત્રણ મુળવાળે, વર્ણસ્થામ, પુરુષ
વાદનવાળે। જમણા ત્રણ હાથમાં બીજપૂર (બીજેડું) પરગુ અને ચક્રને ધરનાર,
ડાબા હાથે નકુલ, ત્રિશુલ અને ટક્કિને ધરનાર એવો ગૈરમેધ નામે ભગવંતો।
સામનદેવ થયે। તેજ તીર્થમાં જન્મેલ, મુવર્ણ સમાલ કૃતિષાળી, ત્રિંદના વાદન
વાળી, તે જમણા હાથે આંલાની લુખ અને પાસને ધરનારી તથા ડાબા હાથે
પુત્રને અંકુશને ધરનારી કુખમાંથી એવા બીજા નામને ધારણ કરનારી અભિષ
નામે પ્રભુની સામન દેવી થઈ

એ પ્રભાણે તે દેવ દેવીશી અધિષ્ઠિત એવા કીર્તિમિત્રાથ પ્રભુ બે ઝગુન્દ
ચાર માસ (વર્ષામાસ) શીતાલીને વિહાર કરવાને અન્વદેસમાં આવ્યા

ધૈત્યશી ગુણવિજયગણી વિરચિત શીમાન્ અરિહનેમિના
ચરિત્રમાં દશમે પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયે।

एकादश परिच्छेद.

प्रकरण १८ अं.

सती द्रौपदीનું दर्शन.

ये पांच पांडवा कृष्ण महाराजना प्रसादથી હર્ષિત થઈ રહેલા ને, પારથી દ્રૌપદીની સાથે ભોગવિલાસ કરતા હતા. એક વખતે નારદ ભગતો ભગતો દ્રૌપદીના ઘરે આગ્યો. પરંતુ આ 'અવિરત છે.' એમ ધારીને તેણીએ અબસુત્યાન કે આદર-સત્કાર તેને માન ન આપ્યું. તેથી 'આ દ્રૌપદી હુઃખભાજન કેમ થાય ?' એમ ચિંતવતો ક્રોધા-માન થયેલો નારદ વિરોધી ધર્મને તેણીના ઘરથી નીકળી ગયો, અને આ ભરતશેત્રમાં કૃષ્ણના ભયથી તેણીનું હરણ કરનાર એવામા ન આવવાથી તે પાતાદીખંડના ભરતશેત્રમાં ગયો. ત્યાં અંધા નગરીનો સ્વામી કપિલ વામુદેવનો સેવક, તથા અમરકંઠા નગરીનું રાજ્ય કરનાર એવા પદ્મનાભ પાસે ગયો. એટલે તે રાજાએ ઉભા થઈ, સત્કારી, તે નારદમુનિને અંતઃપુરમાં લાવી પાતાની સ્ત્રીઓ બતાવતાં કહ્યું—'હં નારદ ! આવી સ્ત્રીઓ તેં ક્યાં જોય છે ?' ત્યારે—'અહીં એનાથી મારો અર્થ સિદ્ધ થશે.' એમ ચિંતવતો નારદ બોલ્યો—'હં રાજન ! કુવાના દેહકાળી જેમ આ સ્ત્રીઓથી તું શું પ્રમેદ પામે છે ? જંબુદીપના ભરતશેત્રમાં હસ્તિનાપુરમાં પાંચ પાંડવોની મુખ્ય પટરાણી દ્રૌપદી અતિરૂપવતી છે. તેની આગળ આ તારી બધી સ્ત્રીઓ દાસી સમાન છે.' એમ કહી, ઉડીને નારદ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. હવે દ્રૌપદીના અભિલાષી પદ્મનાભે પૂર્વના સોગતી પાતાડવાસી દેવને તપથી આરાધ્યો. ત્યારે તે પ્રત્યક્ષ ધર્મને 'શું કંઈ ?' એમ બોલતા દેવને પૂછે કહ્યું—'અહીં દ્રૌપદીને લાગીને મને સોંપ.' તે બોલ્યો—'પાતાના પાંચ પતિને મૂકીને દ્રૌપદી અન્વ પુરૂષને વાંછતી નથી, પરંતુ તારા આમંદથી લઈ આવું છું.' એમ કહીને તે દેવ હસ્તિનાપુરમાં ગયો. ત્યાંથી

અવસ્થાપિની નિદા હર્ષ રાત્રે મુતેલી દૌપદીનું હરજી કરી લાવીને તેણે તે પદને આપી ત્યાં જાગત થયાં પોતાના સ્થાનને ન જોયાં બાકુલ થયેલી દૌપદી—‘ મું આ સ્વપ્ન કે દેહલજ ૭ ? ’ એમ અંતરમાં વિચારવા લાગી. ત્યારે પદે તેણીને ક્યું—‘ હે મુગલોચના ! તું હરીય નહિ. મેં તને અહીં તેડાવી છે. મારી સાથે તું ઇન્છાનુસાર ભોજ ભોગવ. આ અમરકંઠા નગરી છે’ અહીં હું પદનાત રાજા અત્યારે તારો પતિ થવાને હમ્મું છું. ’ એટલે વાતકાલિક બુદ્ધિથી તે સતી પેટા અધમ રાજાને કહેવા લાગી—‘ એ એક મહિનમાં મારો સંભધી કેાઈ અહીં નહિ આવે. તો તારું વચન માનીશ ’ ત્યારે—‘ જન્મદ્વીપવાસીઓનું આગમન અશક્ય છે. ’ એમ જિતવણ કપટમાં તત્પર છતાં પદે તેણીનું વચન માની લીધું પછી—‘ માસ પર્વતે પણ લતારો વિના હું ભોજન નહિ કરું. ’ એમ શીલમતકૃપ મહાધનવાગી એવી દૌપદીએ ઉત્કૃષ્ટ અભિમદ લીધો.

હવે પોતાના ઘરમાં દૌપદીને ન જોવાથી પાંડવોએ પણ જલ, સ્થલ, વન, પર્વત કે મુક્તિ વિગેરેમાં તેણીની જાદુ વપાસ કરાવી, પરંતુ તેણીના સમાચાર સ્વાંક્ર મળ્યા નહિ. ત્યારે તેમની માતા કુંતીએ આવીને કેશવને ક્યું. કારણ કે તેમનો આધાર તેજ હતો, કદમાં તેજ રહણ કરનાર અને બાંધવ હતો. એટલે હાથ અને ખેડ મુક્તિ એવા કૃષ્ણે કુંતીને ક્યું કે—‘ હે વાતસનિની ! અહો ! તારા પુત્રેનું મુલતપણું ? કે પોતાની સીનું રહણ કરવાને તે સમર્થ ન થયા. હવે હું વપાસ કરાવું છું, તને થઈ જાય. ’ એમ કૃષ્ણના કહેવાથી કુંતી પોતાને ઘરે ગઈ. હવે કૃષ્ણ કાર્યમૂક બનીને બેઠો છે, તેવામાં પોતે કરેલ અનર્થ જોવાને નારદ ત્યાં આગ્યો. ત્યારે કૃષ્ણે સત્કાર કરીને—‘ દૌપદી ક્યાં તમારા જોવામાં આવી ? ’ એમ પૂછતાં નારદ બોલ્યો—‘ હું ધાતકીખડે અમરકંઠાનગરીમાં ગયો હતો. ત્યાં પદનાલ રાજાના ભવનમાં દૌપદી સંધી એક સરિને મેં એક, બીજું કાંઈ જાણ્યું નથી. ’ એમ કહી ઉડીને તે અન્ય સ્થાને ચાલ્યો ગયો. ત્યારે કેશવે બોલ્યું કે—‘ આ કલિપ્રિય એવા એ નરહનું જ કામ લાગે છે. ’ પછી કૃષ્ણે પાંડવોને ક્યું—‘ હે બાંધવો ! તમારી મિથાને પદનાલ હતી ગયો છે, પરંતુ જગતપણ ખેડ કર્યો નહિ. હું તેણીને લઈ આવશે. ’ પછી પાંડવો સહિત કેશવ મહાદેવ્ય લઈને મત્રધન્યમે પૂર્વ સમુદ્રના તટપર ગયો, ત્યાં પાંડવોએ કૃષ્ણને ક્યું—‘ હે પ્રભો ! સંસારની જેમ મહાબીપણુ અને અગાધ-વજ્રપૂર્ણ આત્માનર ભુજો અહીં પર્વતો પણ પાપાલુની જેમ સ્થા નિમજ્જ થઈ ગયા છે, ક્યાંક જલચર એવો પર્વત એવા લાગે છે, ક્યાંક જગને રોષવાની પ્રતિજ્ઞા કરનાર વજ્રાનંબ અહીં છે. ’ મત્સ્યીમારેનો જેમ વેલંધર દેવો કયાક રહે છે. તથા અહીં મોટા કાલોલ કમંડલુનંદાય એવને પણ જોવાની જાણ છે,

તે કારણથી આ સમુદ્ર મનથી પણ કેમ જોળાંગાય ? ” ત્યારે કૃષ્ણે—‘ તમારે શી ચિંતા છે ? ’ એમ કહી કિનારાપર બેઠી અક્રમ તપથી નિર્ભજ મને સુસ્થિત દેવની આરાધના કરી, એટલે તત્કાલ તે દેવ પણ પ્રગટ થઈને ‘ હું શું કરું ? ’ એમ જોડ્યો, ત્યારે કેશવે કહ્યું—‘ અધમ પદ્મનાભ દ્રૌપદીને હરી ગયો છે, તેને ઘાતકીબંડ નામના ક્ષીપથી જંમ તસ્ત લાવી શકાય, તેમ કર. ’ દેવ જોડ્યો—‘ જેમ પદ્મના પૂર્વસોળતી દેવે તેને હરીને આપી, તેમ હું તમને લાવી આપું. અથવા એમ જો તમને પસંદ ન હોય, તો સૈન્ય અને વાહનસહિત પદ્મને સમુદ્રમાં નાખું, અને દ્રૌપદી તમને આપું. ’ કૃષ્ણે કહ્યું—‘ હે લવણ સમુદ્રના અધિષ્ઠાયક! હે મુરખુંચવ ! એમ કરતો નહિ, પરંતુ મારા અને પાંડવોના છ રથોને જળમાં નિર્વિખ માર્ગ આપ, કે જેથી અમે પોતે જય તે બિચારાને જીતીને દ્રૌપદીને લઈ આવીએ. એજ માર્ગ અમને યશસ્કર છે. ’ ત્યારે સુસ્થિતે તેમ કહ્યું. એટલે પાંડવો સહિત કૃષ્ણ રથગતી જેમ સાગરને જોળાંગીને અમરકંઠા રાજધાનીમાં ગયા. ત્યાં પોતે બહાર ઉઘાનમાં રહી હાડકે સારથિને શિખામણ આપીને કૃષ્ણે તેને દૂત બનાવીને મોકલ્યો. એટલે પદ્મરાજ પાસે જઈને ડાબા પગથી તેના પાદપીડને ઢબાવતા, બ્રહ્મરૂપી દેખાવમાં બધું કર, તથા લલાટપર જંબે ત્રિવલિ ચક્રવેલ છે એવા તે દૂતે બાલાના અશ્વભાગથી તે લેખ તેને આપ્યો. પછી તે હાડકે તેને કહ્યું કે—‘ અરે ! કૃષ્ણ વાસુદેવના બાંધવ એવા પાંડવોની પ્રિયા દ્રૌપદીને તું જન્મક્રીપના ભરતમાંથી લાભ્યો છે. તેથી પાંડવોની સાથે સમુદ્રે પણ જેને માર્ગ આપ્યો છે એવા તે કૃષ્ણ મહારાજ અર્ધો આવી પહોંચ્યા છે. માટે જો હવે જીવવાની બાંછા હોય, તો સત્વર તે સતી સોંપી દે. ’ એટલે પદ્મ પણ મનમાં ચમત્કાર પામી પોતે ક્રોધ લાવીને જોડ્યો—‘ તે કૃષ્ણ તો ત્યાં ભરતમાજ વાસુદેવ છે, અર્ધોતિ છઠ્ઠો મારી આગળ શું માત્ર છે ? માટે તું બા, અને તેને સંધામને માટે સજ્જ કર. ’ ત્યારે હાડકે આવીને તેનું કથન કૃષ્ણને કહી સંભળાવ્યું. એવામાં પદ્મ તત્કાલ સજ્જ થઈને મેના સાથે જોડ્યો. સૈન્ય આવતાં વિહસિત લોચનવાળા કેશવે પાંડવોને કહ્યું—‘ અર્ધો પદ્મની સાથે શું તમે બુદ્ધ કર્યો ? કે તમે રથમાંજ બેઠીને બુદ્ધ કરતા એવા મને જોવા કર્યો ? ’ એટલે પાંડવો જોડ્યા—‘ હે પ્રભો ! પદ્મની સાથે અમે—’ આ જે પદ્મના છે કે અમે રાજા છીએ. ’ એવી પ્રતિજ્ઞાથી બુદ્ધ કીર્ત્યું. ” પછી પાંડવોએ પદ્મની સાથે બુદ્ધ કહ્યું. એને તરતજ સગળ સૈન્યવાળા પદ્મનાએ પાંડવોને જીતી લીધા. ત્યારે તેમણે આવીને કૃષ્ણને કહ્યું કે—‘ હે સ્વામિન ! આ પદ્મ બલવાન છે અને બલવંત સૈન્યો સહિત છે, તેથી એ અમારાથી જીતાવ તેમ નથી. એને તમે જીતી શકીશો માટે હવે રૂથે તે કરો. ’ ત્યારે કેશવ હસીને જોડ્યો—‘ તમે નો ત્યારેજ જીતાવ કે જ્યારે—’ આજે પદ્મ ગજા કે અમે ? ’ એવું વચન

તમિલે કહ્યું. ત્યારે ' શબ્દ દુઃ, પદ નદિ. ' એમ કહીને કૃષ્ણ મુદ્દ કરવા ચાલ્યો. અને મેષ ભયે: શબ્દ કન્યાર એમ ધ્યાનન્ય શબ્દને તેણે વચાટ્યો. વિચાર પામતાં મિંદનારથી જેમ મૂનલાભો બાને, તેમ તે શબ્દનાથી પદનબના લક્ષ્યને. ત્રીજે બાજ બાત્રી ગયો. પછી તેણે શબ્દ મનુષ્યનો ટંકારવ કર્યો, તેના પાનિથી કહી તેના લક્ષ્યનો ત્રીજે બાજ અર્થ દોરવીનો જેમ ત્રીજી પાથે એટલે બાત્રી લક્ષ્યનો ત્રીજે બાજ ગ્રહેતાં તે પદ સ્વાંતર્યથી બાત્રીને એકદમ અમરકાંઠા પેટી ગયો, અને હોદની અર્થતા (આગતી) સ્થિત નગરીના દરવાજા બધા કહી ટીકા દવે કૃષ્ણ કોપથી બજાવેલ યોગ તે રચનીયે કન્યો. અને વૈકલ્ય સમુદાપાતથી નરસિંહરૂપને ધરણ કહ્યું. તથા વચની જેમ પસારેલ મુખ અને દાઢવટે અચંદ્ર, અનરજસ્વ અર્જના કરતા એવા તેણે પાદ-ધાન કર્યો, તેથી વૈરોચના દૃઢવની કાઠે પૂરવો કંપી, કિઠના કમરા (મેરઘા) પછી ગયા. દેવાલયો જમીન દોસ્ત થવા અને નરસિંહના પદાપાતથી મનિધી અપિલ લગીપાવાગા બજનો ખરવા લાગ્યા. નરસિંહના અવધી તે નગરીમાં કોષ આગમાં મૂકાઈ ગયા. કોઈ પાત્રીમાં પેટી ગયા અને કોઈ મૂર્છા આપ્ત નીચે પડ્યા. તે વખતે અષ્ટ પામેલ પદ રાજાએ કૌપથીને વિનવિ કરી કે—' હે દેવી ! મારો અપરાધ ક્ષમા કર. વચ ભંજ્ય આ કૃષ્ણથી અને બચાવ. ' એમ બોલતા અને પોતાના યરણે આવેલ એવા પદને ભેળેની કૌપથી બોલી—' હે પદ ! મને આગળ કરી અને પોતે તુ સીનો વેષ લખને કૃષ્ણના યરણે જા તો અહીં સપ્તીય બીજે ઉપાધ નહી. ' એમ કૌપથીના કહેવાથી તેણે તેમ કહ્યું અને કેટલના પચે પડ્યો. ત્યારે ' આ કોણ ' એમ કૃષ્ણે પૂછતાં કૌપથી બોલી—' જેણે તમારો અપરાધ કર્યો, તેજ આ પદ રાજા છે. ' ત્યારે અત્યંત કોપમાં આવી દ્વિ બોલ્યા—' જરે ! અધમ રાજા ! સંવેષ થયો છે, તેથી તને ઊઘી રડુછું, જરે હ પદ ! મારા કનુદથી ચાલ્યો જા, અને તારા કુટુંબને ભેટ. ' એટલે તે કેટલને નમી કૌપથી કૌંપીને પોતાના સ્થાને ગયો, અને કૃષ્ણ પણ કૌપથી અને પાંડવ સદિગ સત્વર રથમાં ભેટી તેજ મારે પાછા વળ્યા.

એવામાં સંધાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉલાનમાં મુનિમુવન વિન સમોસર્વા નેની પરખડામાં બેઠેલ કપિલે વામુદેવે કૃષ્ણે પૂરેલ શબ્દનો અચ્છ સાંભળીને ભગવંતને પૂછ્યું—' હે સ્વામિન ! મારા શબ્દનાની જેમ અત્યંત ચમત્કારી આ શબ્દનાદ કેનો ? ' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા—' જંબલીપના ભરવાર્ધના સ્વામી કૃષ્ણ વામુદેવનો આ શબ્દધ્વનિ છે. ' એમ ભગવંતે કહેતાં—' શું બે વિષ્ણુ એક સ્થલે દોષ ? ' એ રીતે કપિલે ફરી પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે ભગવંતે કૌપથી, પદ કૃષ્ણ અને પાંડવોનો વૃત્તંત કહી સંભળાવ્યો. એટલે કપિલે કહ્યું—' હે નય ! અહીં આવેલ મારા સાધર્મિક અભિધિયું શું હું સ્વાગત ન કરું ? ' ત્યારે

સ્વામી બોલ્યા—‘ એક સ્થાને બીજો તીર્થકર, ચક્રવર્તી, વામુદેવ, બલદેવ અને પ્રતિવામુદેવ એ કહી મંગતા નથી. તે કારણે કામને માટે આવેલ એ કૃષ્ણની સાથે તારો મેલાપ થશે નહિ. ’ એમ જિનવચન સાંભળ્યા છતાં અત્યંત ઉત્કંઠાથી કૃષ્ણને જોવાને કપિલ જે માગે કૃષ્ણના રથના ચીલા પડેલા છે એવા સમુદ્રતટપર ગયો. ત્યાં સમુદ્રમાં જતા કૃષ્ણના રૂપા અને સુવર્ણના પાત્ર સમાન એવી શ્વેત અને પીળી રથની શ્વજાએ જોવામાં આવી પછી તેણે—‘ હું કપિલ વામુદેવ તમોને જોવાને આવ્યો છું. માટે પાછા જાઓ. ’ એવા અક્ષરયુક્ત શબ્દ ધમ્યો. ત્યારે કૃષ્ણ પછુ—‘ અમે દૂર આવી ગયા છીએ, માટે હવે તમારે કંઈ કહેવા જવું નથી ’ એમ પ્રગટ અક્ષરે શબ્દ પૂર્યો. તેના શબ્દોને શ્વનિ સાંભળતાં સંપૂર્ણ ધમ્મજા થયા વિના તે કપિલ પાછો ફર્યો અને અમરકંકામાં આવીને ‘ આ શું ? ’ એમ પૂછને પૂછ્યું. એટલે તેણે પોતાનો અપરાધ કહી બતાવ્યો. અને કહ્યું કે—‘ હે પ્રભો ! તમે વિદ્યામાન છતાં જંબુદ્વીપના ભરતના સ્વામી કૃષ્ણ મારો પરાભવ કર્યો. ’ તે સાંભળીને કપિલ બોલ્યો—‘ અરે ! દુરાત્મન ! અસાધારણ બલવાન એવા તે કૃષ્ણ તારો જા અન્યાય શી રીતે સહન કરે ? હું પણ અન્યાયનો પક્ષપાતી નથી. ’ એમ કહી ક્રોધાવમાન થયેલા કપિલે પૂછને કાઢાડી મૂક્યો, અને તેના રાજ્યપર પૂછના પુત્રને સ્થાપ્યો.

હવે કૃષ્ણે સમુદ્ર ઉતરીને પાંડવોને કહ્યું—‘ હું સુસ્થિત દેવની રક્ષા હઉં, ત્યાંસુધી તમે ગંગા નદી ઉતરો. ’ એટલે નાવપર બેસીને જાસડ પોજન વિસ્તીર્ણ અને અતિભીષણ એવા ગંગાના પ્રવાહને ઉતરીને તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા—‘ આજે વિષ્ણુનું જાગ જોઇએ. નાવને અર્હાંજ મૂકો. નાવ વિના એ ગંગાપ્રવાહને શી રીતે ઉતરશે ? ’ એમ સંકેત કરીને તેઓ ગંગાના તટપરજીપાઇ રહ્યા. એવામાં કાર્ય કરી કૃષ્ણરાજ ગંગાપર આવ્યો. ત્યાં નાવને ન જોવાથી એક ભુજમાં અશ્વ-સહિત રથ લીધો અને બીજી ભુજથી તરવા લાગ્યો. ત્યારે ગંગાના મધ્યભાગમાં આવ્યો, ત્યારે અત્યંત ઘાડી જવાથી કેશવને વિચાર થયો કે—‘ અહો ! પાંડવો કેટલા બધા સમર્થ ? કે નાવ વિના ગંગા તરી ગયા. ત્યારે તેને ઘાડેલ જોઇને ગંગાએ ક્ષણવાર પોતાનું પાણી ઓછું કરીને રસ્તો આપ્યો. એટલે કેશવ મુજેથી તે ઉતરી ગયો. ત્યાં પાંડવોને તેણે કહ્યું—‘ તમે ગંગાનદી કેમ ઉતર્યા ? ’ ત્યારે—‘ અમે નાવથી ઉતર્યા ’ એમ તેઓએ કેશવને કહ્યું. એટલે—‘ નાવ પાછી વાગીને કેમ ન મોકલી ? ’ એમ કૃષ્ણે પૂછતાં તે બોલ્યા—‘ તમારા બલની પરીક્ષા કરવાને અમે નાવ ન મોકલી ’ ત્યારે કૃષ્ણ કુપીત થઇને બોલ્યા—‘ અરે ! અત્યારે તમે મરૂં બલ બાજવા ગેમ. સમુદ્ર તરવામાં અને અમરકંકામાં પૂછને જા કરતાં મારૂં બલ તમે ન બાજ્યું ? ’ એમ કહીને હરિએ લોહદંડથી તેમના રથ સાંગી નાંખ્યા.

ત્યાં રથમર્દન નામે નગર થયું. પછી વિષ્ણુએ પાંડવોને દેશરહિત કર્યા અને પોને સૈન્ય લખને દ્વારકામાં ગયા.

હવે પાંડવોએ પોતાના નગરમાં જઈને તે વાગ કુંતીને કહી તેણીએ દ્વારકામાં આવીને વાસુદેવને કહ્યું—‘તેં મારા પુત્રો કહાવી મૂક્યા તો હવે તે ક્યાં રહે ? કારણકે આ ભરતાર્ધમાં એવી ભૂમિ નથી કે જે તારી ન હોય.’ કૃષ્ણ પૂર્વે કોપાયમાન હોતા, છતાં તેણીના ઉપદેશથી તે બોલ્યા—‘હિંમલ સમુદ્રના તટ પર પાંડુ મધુરા નામે નવી નગરી વસાવીને તમારા પુત્રો ત્યાં રહે.’ એમ સાંભળીને કુંતીએ જઈને કૃષ્ણની આરા પોતાના પુત્રોને સંભળાવો. એટલે તેઓ સમુદ્રની ભરતીથી પવિત્ર એવા પાંડુ દેશમાં ગયા. કૃષ્ણે દક્ષિણાપુરમાં પોતાની બેઠન સુભદ્રાના પાવ, અભિમન્યુના પુત્ર ધર્મીસિંહને ગાંધ્યપર બેસાડ્યા.

હવે શ્રીનેમિનાથ પૃથ્વીપીઠને પાવન કરના અનુક્રમે બરિહપુરમાં આપ્યા. ત્યાં સુલભા અને નામના છ પુત્રો હતા જે દેવગ્રીના ઉદગથી જન્મેલા અને પૂર્વે દક્ષિણેમીથી દેવે આપ્યા હતા. તેઓ દરેક જત્રીય કન્યા પંચયા હતા, પણ શ્રીનેમિનાથથી શ્રેષ્ઠ પાત્રીને તે જથાએ દીક્ષા લીધી. જથા સ્વરમયરીરી, દ્વારયાંત્રીને ધરનાન, મહાતપ વપના એવા તે જગજનની સાથે વિચરતા હતા. એવામાં શ્રીનેમિસિંહ વિદ્યાર કરના દ્વારકાનગરીમાં આપ્યા, અને સહસ્રામ્રવણના ઉદાનમાં સમોદયમાં દેવગ્રીના તે છ પુત્રો છટ વપના પાંચે ગણભામે જે જે મુનિ યજ્ઞને દ્વારકામાં પેડા તેઓમાંથી અનિકષણ અને અનંતસેન અને દેવગ્રીના ધરે ગયા. તેમને કૃષ્ણ સંદેશ બોળીને બહુ પ્રમાદ પાત્રી સિદ્ધેશ્વરી મોહક બોલાવ્યા. ત્યાંથી તે ગયા. ત્યાર પછી બીજા અશ્વિત્તેન અને નિહથયયુ જે જાતા ગયા. તેમને પણ તેણીએ પરિણામવા ત્યારપછી બીજા દેવયથ અને શત્રુમેન આપ્યા. તેમને નમી અંબલિ બેઠીને દેવગ્રીએ પૂછ્યું—‘શું દિશાના મોહ (જાંતિ) થી તમે વારંવાર અહીં આપ્યા ? અથવા તો તમે ને નથી, આ અને અનિમોહ થયો ? અથવા તો સંપદથી સ્વર્ગતુલ્ય એવી આ નગરીમાં જીવિયોને દ્વિવિદ બ્રહ્મ—પાનાદિ નથી મળ્યાં ?’ ત્યારે તે બને બોલ્યા—‘અમને દિશામોહ નથી, આ નગરીમાં દ્વિવિદ અન્નપાનાદિકની અપ્રાપ્તિ પણ નથી અને હોડો પણ આવ વિનાના નથી, પરંતુ અમે છ ભાર્ગ્વ બરિહપુરના વાત્રી મુલસા અને નામના પુત્રો છીએ. શ્રી નેમિ પ્રભુ પાને ધર્મ સાંભળીને અમે જાએ દીક્ષા લીધી, અને ગણ બેરલા થઈને અનુક્રમે અમે તમારા ઘરે આપ્યા.’ તે સંભળીને દેવગ્રીને વિચાર થયો—‘આ છત્રે કૃષ્ણ સમાન કેમ હાલે છે ? એમ ને નહ પણ તદ્દ તેવા થતા નથી. પૂર્વે અતિનુબાકે મુનિએ સ્વયં આપુત્રવાત્રી અને કહી છે. તે કારણથી આ માના પુત્રો તો નહિ હોય ?’ એમ ધારીને બીજે દિવસે સંદેશ પૂછીને દેવગ્રી અમમમગ્ધમાં શ્રીનેમિનાથ પાને ગઈ. જગજને અસાધીજ

તેનો બાવ જાણીને કહ્યું—‘હે દેવકી ! આ તારા છ પુત્રો નૈમમી દેવે જીવતા મુક્તસાને આપ્યા હતા. ’ ભગવંતના મુખથી તે સાંભળીને જેના સ્તનમાંથી દુધ સળી રહ્યું છે એવી તે દેવકીએ તે છએ પુત્રોને વાંધા અને કહ્યું—‘હે પુત્રો ! મહાભાગ્યે તમે જોવામાં આવ્યા છે. મારા પુત્રોને ઉત્કૃષ્ટ રાજ્ય હોય અથવા દીક્ષા હોય પણ મને ખેદ એટલોજ છે કે તમારામાંથી એકને પણ મેં રમણ્યો નહિ. ’ ત્યારે ભગવંત બોલ્યા—‘હે દેવકી ! વૃથા ખેદ ન કર. એ પૂર્વજવના કર્મનું ફળ તને આણવે ઉદય આવ્યું છે. પૂર્વ ભવે તેં સપત્નીના સાન રત્નો દરી લીધા હતાં. તે રોજા લાગી ત્યારે એક રત્ન તેં તેને પાછું મોંઘ્યું. ’ ભગવંતના મુખથી પોતાનો પૂર્વજવ સાંભળીને પૂર્વ જન્મના પાપને નિંદતી તે દેવકી પોતાના ઘરે ગઈ, અને પુત્ર જન્મની અભિલાષથી ચિંતાતુર થઈ રહી. ત્યારે કેશવે પૂછ્યું—‘હે માત ! આવી દુઃખી કેમ છે ! ’ તો બોલો—તમારા નિષ્કલ જીવિતથી શું ? તું નંદના ગોકુલમાં ઉછર્યો અને તારા ■ બાઈએ સુલસા નામના ઘરે વધ્યા, કૌશલના પુત્ર (સંતાન) ની જેમ મેં સંતાન ઉછેરવાનો ઇલાવો ન લીધા, અને સ્તનપાન ન કરાવ્યું. હે કૃષ્ણ ! માટે બાઈને રમાડવાના કુતુહલથી હું પુત્રને મૂંઝવું છું. તે પશુઓ પણ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાના સગાનોને રમાડે છે. ’ પછી ‘હું’ તારી વાંછાને પૂર્ણ કરીશ. ’ એમ કહી દરિ ગયા અને અક્રમ તપથી ઇંદ્રના સેનાપતિ નૈમમી દેવને તેણે આરાધ્યો. તે પ્રત્યક્ષ થઈને બોલ્યો—‘તમારી માતાને આઠમો પુત્ર થયો, પરંતુ તે પુણ્યમાં દોષથી વૈરાગ્ય પામના દીક્ષા લેયો, ’ તે સાંભળી કેશવ હર્ષ પામ્યો. તેના વચન પછી તન્ત દેવકોકથી ચંપીને એક મહાદિક દેવ દેવકીના ઉદરે અવતર્યો, અવસરે પુત્ર થયો, અને તંતુ ગજમુકુમાલ એવું નામ પાડ્યું. રૂપમાં કૃષ્ણ સમાન અને દેવકુમાર જેવા તે પુત્રને દેવકીએ પોતે આનંદથી ખુબ રમાડ્યો. માતાને જાનાને પ્રાણ સમાન વહન અને તેમના નેત્રરૂપ ચક્રોને ચંદ્ર સમાન એવા તે અનુક્રમે યૌવન પામ્યો, ત્યારે ક્રૂમ રાજાની પ્રબાવની કન્યા અત્યંત આમદ્ધથી પિતાએ તેને પરણાવી તથા ક્ષત્રિપાણીથી જન્મેલ અને સોમચર્માની એામ નામે કન્યાને તે મુચ્છને ન દત્તો, છતાં માતા અને જાતાએ આજીજીથી તેને પરણાવી.

હવે એના અવસરે સદ્ગ્રામવજમાં શ્રી નેમિ પ્રભુ સમીપમાં તેમની પામે શ્રી સદિત સાવધન થઈને ગજમુમાલે હર્ષ સાંભળ્યો અને મહાવૈરાગ થતાં બને શ્રીએ સદિત તેણે માત-પિતા તથા જાતાઓને મહાકંઠે સમજાવીને પ્રભુ પામે દીક્ષા લીધી. એટલે તેના વિરોધથી વ્યાકુલ થયેલા માત પિતા તથા કેશવ વિગેરે જાતાએ જુદું રેવા લાગ્યા. પછી સર્વેશ્વરે ભગવંતને પૂછીને ગજમુકુમાલ રમણનામાં પ્રતિષ્ઠાએ રહ્યા. ત્યાં જદાર નીકળેલ મોમચર્માએ દીક્ષા, એટલે તેને

કોપ યના ચિંતવના લાગ્યો કે — ‘આ પાંચવી કુરાચય વિડંબનને માટે મારી પુત્રીને પરણ્યો’ એ રીતે બીજા બચના વૈરથી ક્રોધાશ્રમાન અને વિદ્વંસુદિ એવા તેણે ગજમુકુમાલના મસ્તક ઉપર બળતી ચિતાના અંગારથી પૂર્ણ એવા કુટેલ ઘટાનો કારો મઝ્યો તે તાપથી અત્યંત બળ્યા છતાં તેણે બધું સમાધિથી સદન થયું. પછી કર્મરૂપ ઉધનને જાણી કેવલજ્ઞાન પામીને તે મોક્ષે ગયા.

દ્વયે પ્રભાને પરિવાર સહિત અને ગજમુકુમાલને એવાને ઉત્કટિન એવા કૃષ્ણ રસપર ભેમીને બચવંતને વાંદવા આખ્યા દ્વારાથી નીકળતાં તેણે બહાર એક વૃદ્ધ વિપ્રને દેવમંદિર તરફ મધ્યે ઈટો ઉપાડતો જોયો. તેની અનુકંપાથી કેટલે પોતે તે ઈટની બહો આગળથી એક ઈટ તે રેલુકામાં લઈ ગયો. એટલે તેની પાછળના બીજા ઈટિસમેલોડો તે રીતે ઈટો લઈ ગયા એ રીતે તે બ્રાહ્મણને કૃતાર્થ કરીને હરિ કીર્તિમિયાસે આખ્યા અને બધે પોતે નિધાન મૂકેલ દેવ તેવા ગજમુકુમાલને ત્યાં તેણે રીડા નહિ. એટલે કેટલે પૂછ્યું — ‘મારો બાંધવ ગજ કયા છે ?’ ત્યારે બચવંતે સોમશર્મા આજ્ઞાથી લઈ મોક્ષજનન મુખી ગજમુકુમાલનો વૃત્તાંત કરી સંભળાવ્યો. ત્યારે એવિહને મૂંઝાં આવી ગઈ. અને સ્વભાવે સાવધાન થતાં ફરી એવિહ પ્રભુને પૂછ્યું — ‘બાઈના વધ કરનારને મારે શી રીતે યોગ્યવેલ ?’ બચવંતે બોલ્યા — ‘સોમશર્મા ઉપર ત્યારે કોપ ન કરવો. તે તો તારા ભાઈને તરત મોક્ષે પહોંચાડવામાં સદાચક્રી થયો, સિદ્ધ લાંબા વખત સાધ્ય છતાં સદાચ યોગે તરત પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ તો આજે તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને ઈટો આપવાથી તેની કાર્કસિદ્ધિ સત્વર થય. એ સોમશર્માએ તારા જાતને જામ ન કરત. તો તે કલસેપ પુત્રિયા સિદ્ધિ કેમ થાય ? અત્યંત બચવંતે થઈ, નગરીમાં પેસતા તને એકને જે મરણ પામે, તે તારા ભાઈના વધ કરનાર સમજાવે. ત્યારે બચવંતે નમીને કેટલે ફરી પૂછ્યું — ‘હે પ્રસો મારા ભાઈ ઉપર મોમશર્માનું આ ભવસંબંધી વૈર હતું કે પરભવસંબંધી ?’ બચવંતે બોલ્યા — ‘હે કૃષ્ણ ! પૂર્વભવમાં સ્ત્રીપણમાં તારા ભાઈના પાસે કોઈકે અને માટે બહાર ગયેલ તેની સપત્નીએ પોતાનો પુત્ર મૂક્યો. તે સ્ત્રીએ સપત્નીની કંપાથી તે બાલકના મસ્તક ઉપર તરતના પડાવેલ ગરમ રોટલો મૂક્યો. તેના તાપથી કુમુદ સમાન તે બાલક મરણ પામ્યો, શરે આવતાં તેની મતાવેલે જોયો ત્યારે તેને બહુ દુઃખ થયું. પછી તે બને સ્ત્રીએ આજુ સ્થાય થતાં મરણ પામી નરક, નિઃશ્વે, અને તિલકંચના બધો બનીને અગમનિર્જનના યોગે કેટલાકે કર્મ અપાવતું તે બને મનુષ્ય પણમાં આવી ત્યાંથી પુણ્યયોગે બને દેવ દેવપણને પામી અને ત્યાંથી બને દેવ સચીને સોમશર્મા અને ગજમુકુમાલ યવા બાલકને છવ સોમા થઈ અહીં પણ પૂર્વ જન્મના વૈરથી — ‘આ ફોટે મારી પુત્રીને પરણીને ફાળી કરી’ એવા મિલે એવા આગથી કોપી બનીને સોમશર્માએ તારા ભાઈને

માર્યા પૂર્વ ભવે ઉપાર્જિત કર્મ અન્યથા થતા (ટળતા) નથી. ” એ રીતે પ્રભુના મુખથી પોતાના ભાઈનો પૂર્વભવનો સંબંધ સાંભળતા ભવ સ્વરૂપ બલુતાં છતાં મહાભોદયી મોહિત થયેલ અને અતિ રૂદ્ધ કરતા કેશવે પોતે ભાઈને સંસ્કારાદિ કર્યા પછી પોતાની નગરીમાં પેસતાં તેણે સોમશર્માને મુવેલો દીઠો તેને પગે દોરડી બાંધીને માણસો પાસે ચોરાશી ચડુટામાં લમાવ્યો અને પછી નગરીની બહાર ગીધ વિગેરે ને તે નતન બલિદાન આપી દીધું.

ગજસુકુમાલના ચોકથી ઘણા યાદવો અને વસુદેવ વિના નવ દશાહોએ સ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. ભગવંતની શિષ્યદેવી માતા, સાત બાંધવ, અને બીજા પણ કૃષ્ણના કુમારોએ પ્રભુ પાસે દીક્ષા સ્વીકારી રાત્રીભત્તીએ પણ પૈરાગ્યથી સ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. એક નાસાપુટવાળી નંદકન્યા તથા બીજી ઘણી યદુત્રીઓએ શ્રીનેમિ પાસે દીક્ષા લીધી. કૃષ્ણે પોતાની કન્યાઓને ન પરણાવવાનો અભિમત લીધો તેથી તેના બધી કન્યાઓએ પ્રભુ પાસે ચારિત્ર લીધું. કનકવતી, શેહિણી અને દેવકી વિના વસુદેવની બધી સ્ત્રીઓએ સંયમ લીધો. પોતાના ઘરે ભવસ્થિતિને ચિંતવતાં કનકવતીને સકલ કર્મ તુટી જવાથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. એટલે ભગવંતે દુરભાવેલ દેવોએ તેણીનો મહિમા કરતાં તે પોતે દીક્ષા લઈને પ્રભુ પાસે આવી ત્યાં પ્રભુના દર્શન કરી, વનમાં જઈ ત્રીસ દિવસનું અનશન કરી મરણ પામીને તે કનકવતી મોક્ષે ગયું.

હવે રામના પૌત્ર અને નિપથના પુત્ર સ્થાગરચંદ્ર કુમારે અમાઉથીજ વિરક્ત ભાવે હતો, તેણે અણુમત લીધાં અને તે વખતે તેણે પ્રતિમાને ધારણ કરી, તથા બહાર સ્મશાનમાં જઈને તેણે કાયોત્સર્ગ લીધો, ત્યાં નિરંતર તેના છિદ્રને જોનાર એવા નભસેને તેને દીઠો. અને કહ્યું—‘આરે પાખંડી ! આ શું કરે છે ? અત્યારે કમલમેષાને હરણ કરવાના કપટનું રૂળ મેળવો લે’ એમ કહી કુપ્તાસય તે નભસેને તેના શિરધર ઘડાનો કાંઠલો મૂકીને તે ચિતાના અંગારાથી ભર્યો. મુખ્યદિ. એવા સાગરચંદ્રે તે બધું શાંતિથી સહન કરી પંચ પરમેષ્ઠીના સ્મરણ પૂર્વક મરણ પામીને તે દેવલોકે ગયો.

એક વખતે ઇંદ્રે પોતાની સભામાં કહ્યું કે—‘ભરત ક્ષેત્રમાં કૃષ્ણ દોષોને તણીને સદા શુભ કીર્તન જ કરે છે, અને અધમ મુદ્ધથી કદી લડતો નથી.’ તેના વચનને સત્ય ન માનતો એક દેવ દ્વારકામાં આવ્યો તે વખતે તે રથપર બેસીને ઇચ્છાનુસાર કીડા કરવા નીકળ્યો હતો. તે દેવે રસ્તામાં ચરીરે સ્વામ, અતિ-દુરથી પણ દુર્ગંધથી બધા લોકોને બાધતો એવા એક મુવેલ કુતરો ચિકુર્યો તેને જોઈને કેશવ બોલ્યો—‘અહો ! આ સ્થામાં કુતરાના દાંત મરકત રતનના યાગમાં જેમ મોતી હાથ તેમ અત્યંત ચોલે છે.’ પછી અશ્વને હરનાર બનીને દેવે કૃષ્ણ અન્ધ-રત્ન રૂપું અને પાછળ દોડી આવના ઐનિકોને તેણે જીતી લીધા. ત્યારે કૃષ્ણ પોતે

હોજ્યા અને નજીકમાં આવીને તેણે જીવી દેવને કહ્યું—‘અરે ! આશા અશ્વરત્નને કેમ દૂરી બધ છે ? હવે મૂંઝી દે. ક્યાં જવાનો છે ? ત્યારે તે દેવ બોલ્યો—‘અરે ! યુદ્ધમાં મને જીવીને વારા અશ્વને લઈ લે. કૃષ્ણે કહ્યું—‘તો તું રથને લે કારણ કે હું રથી છું, ત્યારે દેવ બોલ્યો—‘આરે રથ કે ગભાઠિકની જરૂર નથી. અને બાહુ યુદ્ધ વિગેરે યુદ્ધો પણ નથી કરવા પણ આપણે જાને પીઠથી યુદ્ધ કરીએ’ ત્યારે કૈશવે કહ્યું—‘તે’ મને જીવી લીધો, અશ્વને લઈ જા કારણકે જાધાનો નાશ થતો હોય તો પણ નીચ યુદ્ધથી હું કદી લડતો નથી.’ એટલે તે દેવે સંતુષ્ટ થઈ ઈશની પ્રશંસાનો વૃત્તાત કહેવા પૂર્વક કૈશવને કહ્યું—‘હિ મહાભાગ ! વર માગ. કૃષ્ણે દેવને કહ્યું—‘અત્યારે દ્વારકા રાજના ઉપસર્ગથી બ્યકુલ છે તેની શાંતિને માટે કંઈક આપ.’ ત્યારે દેવે કૃષ્ણને ભેરી આપી અને કહ્યું—‘છા ॥ મહિનાને અંતે જાને તમારે નગરીમાં વચ્ચડથી. એનો શબ્દ સાંભળવાથી પૂર્વના રાજ નાશ પામશે અને છ માસ સુધી નવા રાજ ઉત્પન્ન થશે નહીં, એમ કદીને તે દેવ જાણ્યો ગયો. પછી કૈશવે તે ભેરીને તેવીજ રીતે વચ્ચડથી અને નગરીમાં રાજો શાંત થયા એવામાં ભેરીની જ્યાંતિ સાંભળીને દાહજવરથી પીઠિત કોમળ ધનાઢ્ય દેશાંતરથી આવ્યો અને ભેરીના રક્ષકને તેણે કહ્યું—‘હે ભદ્ર ! આ લક્ષ દબ્ય છે અને પલમાત્ર ભેરીનો કટકો મને આપ, એટલો ઉપકાર કર.’ દબ્યના લોભમાં પડીને ભેરીપાલે તે ભેરીનો એક કટકો તેને આપ્યો અને જાંઠના કટકાથી તે બે સાંધા પૂરી દીધા એ રીતે દબ્યલોભી એવા ભેરીપાલે બીજાએને પણ ખંડ ખંડ આપવાં તે ભેરી મૂલથી અંતના છેદ (કટકા) સુજા બોદી જેવી થઈ ગઈ. હવે એક વખતે નગરીમાં ઉપદ્રવ થતાં કૈશવે તેને વગાડી. પણ તેનો નાદ ઉદરના જંબો થયો કે જે સજા સુધી પણ પહોંચી ન શક્યો. ત્યારે દરિએ પૂછ્યું—‘આ શું ?’ એટલે વિશ્વામુ પુરોએ કહ્યું—‘જનકોષ્ઠી રક્ષકે તે ભેરીને બોદી જેવી કરી છે.’ તેથી કોપાવમાન થયેલ કૃષ્ણે તે ભેરીપાલને મારી નાંખ્યો અને અનુમ તપ કરી દેવ પદેથી તેણે બીજા ભેરી મેળવી. કારણકે મહા પુરોએ શું કહ્યું છે ? પછી કૈશવ રાજશાંતિને માટે તે ભેરીને વગાડેલ, અને ધન્યંતરિ અને વૈતરણિ નામના બે વૈદોને બ્યાધિની ચિકિત્સાને માટે તેણે આદેશ કર્યો તેમાં વૈતરણિ જબ્બ દોવાથી જેને જે યોગ્ય ઉપચાર હોય, તે કદીને તેનો પ્રતીકાર કરતો અને પોતે પણ એવધ આપતો તથા ધન્યંતરિ પદ્ય-સદિત ચિકિત્સા કરતો હતો. તેને મુનિએએ કહ્યું—‘અમને આ ઉચિત નથી.’ ત્યારે પાપી અધ્યવસાય સુજા તે સારો બોલેલો કે—‘સપ્તએને યોગ્ય કોઈ આયુ-ર્વેદ હું જણ્યો નથી માટે મારું વચન ન માને,’ એ રીતે જાને વૈદો તે નગરીમાં ચિકિત્સા કરતા હતા.

એક વખતે કૃષ્ણે શ્રીનેમિને પૂછ્યું—‘ આ જે વૈવોની રી ગતિ યનાની ? ’
 ભગવત બોલ્યા—‘ ધન્વંતરિવૈદ સાતમી નરકના અપતિશ્ચન નામના પાપકામાં
 જયે અને વૈનરળીવૈષ વિખ્યાચલમાં વાનરો થયે, અને ત્યાંજ યૌવન પામતાં તે
 યુધપતિ થયે. તે વનમાં એક વખત સાર્થનીસાથે ઘણા સાધુઓ આવયે, તેમાં
 એક સાધુના પગમાં કાંટો ભાંગયે. તેની શહ જોતા અન્ય સાધુઓને તે કહેયે
 કે—‘ મને અહીં મૂકીને તમે જાઓ. નહિં તો બધા સાર્થજથ્થા ધર્મ મરણ પામયો. ’
 એટલે પગમાંથી કાંટો કઢાડવાને અસમર્થ અને દીન મનવાળા જોવા અન્ય
 સાધુઓ તેને નિહાળી ભૂમિપર મૂકીને જયે. પછી તે યુધપતિ વાંદર ત્યાં આવયે.
 આગળના વાંદરાઓ તે મુનિને જોઈને કિલકિલાટ કરી મૂકયે. તેમના કોણા
 દત્તથી રૂદ્ધ થયેલ યુધપતિ આગળ આવયે અને તે સાધુને જોઈને—‘ આવા
 જનને પૂર્વે ને ક્યાંક જોયો છે ’ એમ વાંદર ચિંતવન કરયે. એમ તર્કવિર્તક
 કન્યા તે પોતાના વૈષ સંબંધી પૂર્વભાને યાદ કરયે. પછી પર્વતમાંથી વિશ્વકમા
 અને રોહિણી જે જે ઔષધી તે લાવયે અને વિશ્વકમા ઔષધીને હાંતથી
 યાત્રેને સાધુના પગપર મૂકયે, એટલે શસ્ત્ર (કંટક) રહિત થયેલ તે પત્રને
 મળને રૂદ્ધતાનારી રોહિણી ઔષધિથી તે રૂભાયે. પછી—‘ હું પૂર્વભાવે
 દ્વારકામાં વૈનરળિ વૈષ હતા ’ એવા અક્ષરો તે સાધુની આગળ લખયે.
 તેના ચરિત્રને સંભળતા તે મુનિ તેને ધર્મ સંભળાવયે, એટલે વ્રજ રિષગનું અન-
 શ્ન કરીને તે વાનર સહસાર દેવલોકમાં જયે. અને અવધિયાનથી તે અનશ્નમાં
 રહેલ પોતાના શબની પામે ઉભા રહી નમસ્કાર આપતા તે મુનિને જોયે. ત્યારે
 તેજ વખતે આવી ભાષાથી મુનિને નમીને તે જે રીતે કહેયે—‘ પદોપકારી
 મુનીંદ્ર ! તમારા પ્રભાદથી આ જાનરજ્જન દેવ અમુદિ મને પ્રાપ્ત થઈ. ’ એમ કરી
 તે દેવ તે મુનિને લઈને આગળ ગયેલા સાધુઓ સાથે મેળવયે. ત્યાં તે સાધુ અન્ય
 સાધુઓને વાનરની કથા કહેયે. ” એ પ્રભાણે શ્રીનેમિના મુખથી સાંભળીને વિશે-
 વથી ધર્મ ભાવને ધારણ કરેતા કૃષ્ણ સ્વામીનઃપ્રજ્ઞામ કરીને સ્વસ્થાને ગયે અને
 ભજન વિદ્યાર કરીને અન્ય સ્થાને ગયા.

એકદા મેઘની શંભ જગત્તને તૂમ કરનારા નેમિનાથ પ્રમુ વર્ષાકાવના પ્રારંભે
 દ્વારકામાં આવીને સમૈસર્વા ત્યારે મેલા કરતા કૃષ્ણે કહ્યું—‘ દે ભગવન ! તમે
 અને બ્રહ્મા મુનિઓ વર્ષાપ્રદામાં કેમ વિદ્યાર કરતા નથી ? ’ સ્વામી બોલ્યા—
 ‘ સ્વર્ગકામાં પૃથ્વી નાનાપ્રકારના જીવોથી વ્યાપ દેવા છે ને કારણે જીવોને અમલ
 ‘આવના’ મુનિઓ ત્યાં સંચરતા નથી. ’ કૃષ્ણ બોલ્યા—‘ જે એમ દેવા તેા પરિ-
 વર સહિત વર્ષાવન જતાં આવતાં પ્રારંભી ઘણા જીવોને નાશ થયે હરે. માટે
 વર્ષાપ્રદામાં ઘરથી બહાર હું નીકળીશ નહિ. ’ એવે અભિપ્રદા હઈ હર્ષિ પોતાના

ધરે ગયા, અને દારપાલોને તેણે હુકમ કર્યો કે—‘વર્ષાકાલ સુધી કોઈને મારા ધરે આવવા ન દેવું.’

હવે તે નગરીમાં વીરો નામે યાગવી (વણકર) કેશવનો પૂર્ણ ભક્ત હતો. કેશવને જોઈ પૂછને તે જામતો હતો, અન્યથા નહિ. તે વખતે હરિના ઘરે પ્રવેશ ન પામતાં દારપર રહેલ તે વીરો કૃષ્ણને હૃદયીને દિવસે દિવસે પૂજા કરતો, પરંતુ કૃષ્ણના દર્શન ન પામવાથી તે કદિ જામતો નહિ. હવે વર્ષાકાલ બ્યતીન થતાં હરિ ઘરથી બહાર નીકળ્યા, જોટલે બીજા લઘા રાખ્યો અને વીરો તેની સેવા કરવા આવ્યા. ત્યાં વાસુદેવે વીરાને પૂછ્યું—‘કેમ હજળો પડી ગયો છે ?’ ત્યારે દારપાલોએ કૌર્ણધ્યના કારણરૂપ તેનો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સંભળાને કૃષ્ણે હથા હાવીને પોતાના ઘરે આવવાનો તેનો પ્રતિબંધ દૂર કર્યો.

જેક વખતે પરિવાર સહિત કૃષ્ણ શ્રીનેમિને વંદન કરવા ગયા. ત્યાં ભગવંતે કહેલ યતિધર્મ સંભળીને તેણે પ્રભુને કહ્યું—‘હે ભગવન ! સાધુપણમાં હું સમર્થ નથી, તથાપિ બીજાઓને દીક્ષા આપવાના તથા અનુભવવાના હું નિયમ લઉં છું. જે કોઈ દીક્ષા લેશે, તેને હું અટકાવીશ નહિ અને પોતાના પુત્રની જેમ તેનો દીક્ષા મહોત્સવ કરીશ.’ એવો પ્રભુ પાસે અભિમદ્ય લઈને વિપ્લવ ચાલ્યા ગયા. અન્યદા વિવાહ યોગ્ય કન્યાઓ કૃષ્ણને નમવા આવી, તેમને હરિએ કહ્યું—‘તમે સ્વામિની (રાણી) થયો કે દાસી થયો ?’ ત્યારે—‘અમે રાણીઓ થઈશું.’ એમ જાલવી તેમને કૃષ્ણ કહેતો કે—‘હે ભક્તો ! તો શ્રીનેમિ પાસે દીક્ષા લઈ લ્યો.’ એમ અનુક્રમે વિવાહ યોગ્ય કન્યાઓને તે દીક્ષા લેવરાવતો હતો. જેક વખતે કોઈ રાણીએ પોતાની કેતુભંજરી પુત્રીને કહ્યું—‘હે વત્સ ! તને તારો પિતા પૂછે, ત્યારે નિઃશંક થઈને કહેજે કે—‘હે પ્રભો ! મારે દાસી થવું છે, સ્વામિની નથી થવું.’ એ રીતે તે વિવાહ યોગ્ય કન્યાને ચિખામણ આપીને માતાએ તેને પિતા પાસે મોકલી. ત્યાં પિતાએ પૂર્વવત્ પૂછતાં તેણીએ માતાનું વચન કહ્યું. તે સંભળીને કૃષ્ણને વિચાર થયો કે—‘મારી પુત્રીએ ભવાટવીમાં ભટકશે અને અપમાન પામશે, તે તો કોઈ રીતે યુક્તજ નથી. માટે હવે માતાની ચિખામણ પ્રમાણે બીજી કોઈ ન બોલે તેમ કરું.’ એમ ધારી તર્ક દેહાવીને હરિએ વીરા યાગવીને પૂછ્યું—‘તેં કંઈ ઉદ્દેશ કામ કર્યું છે ?’ તે બોલ્યો—‘ઉદ્દેશ કામ તો મેં કંઈજ નથી કર્યું.’ એમ જાલતાં તેને ફરી કૃષ્ણે કહ્યું—‘તો પણ તું પરતો વિચાર કરીને બોલ.’ ત્યારે વીરા યાગવીએ હર્ષ પામીને કહ્યું—‘જદરી (બેરંડી) પર રહેલ કાકિટા પૂર્વે પાપાણુ મારીને પૃથ્વી પર પાડી નાંખ્યો, અને તે મરણ પામ્યો. તથા ચક્રથી પડેલ રેખામાં વહેતું માર્ગનું પાણી મેં ટાળા પગથી દબાવીને અટકાવો દીધું અને તે દૂરથીજ ચાલ્યું ગયું. તેમજ વજ્રપર રહેલા ઘડામાં પેડેલ અને ત્રિશુભ્રિશ્વાટ કરતી માખીને મેં

તેના મુખપર ડાબો હાથ દબને લાંબો વખત પકડી રાખી. ” એમ સાંભળીને કૃષ્ણ રાજ થયો, પછી બીજે દિવસે સભામાં આવીને કેશવે રાજાઓની આગળ કહ્યું— ‘ અરે ! પોતાના કુળને અનુચિત એવું આ વીરા શાળવીનું ચરિત્ર છે. ’ એટલે તે બધા સાવધાન મનથી સ્વામિનું ! દીર્ઘાયુષી થાઓ ’ એમ બોલતા સાંભળવા લાગ્યા. ત્યારે કૃષ્ણ ફરીથી બોલ્યા—“ જેણે જદરીવનમાં વસતા રક્ષાકુળના આટો પવાળા નાગને ભૂમિશયથી મારી નાંખ્યો, તે આ શાળવી ક્ષત્રિય, જેણે ચક્રથી ખળુચેલ અને કુલુષ જળને વહેતી એવી ગંજાને ડાબા પગથી અટકાવી રાખી, તે આ વણકર ક્ષત્રિય, અને જેણે કલશીપુરમાં વસતી તથા ઘોષ કરતી એવી સેનાને ડાબા હાથથી અટકાવી દીધી, તેજ આ ક્ષત્રિય માટે હે ક્ષત્રિયો ! પુરુષાર્થમાં સારી રોતે પ્રગટ થયેલ આ જમાઈ મને યોગ્યજ છે. ” એમ કહીને હરિએ વીરાને કહ્યું—‘ મારી આ કેતુમંજરી પુત્રીને તમે મદલુ કરો. ’ તે તેમ કરવાને ઇચ્છતો ન હતો છતાં કૃષ્ણે બકુટી બીપણ થઈને કહ્યું. એટલે વીરા કેતુમંજરીને પરણીને પોતાના ઘરે લઇ ગયો. તેના ઘરે તેણી તો માત્ર પથારીપરજ પડી રહેતી, અને વીરો નિરંતર તેના ફાસ થઈને રહેતો. એક વખતે કેશવે પૂછ્યું—‘ હે વીર ! કેતુમંજરી તારો હુકમ બરાબર બજાવે છે ? ’ તે બોલ્યો—‘ હે પ્રભો ! કિંકરની જેમ હું તેની આજ્ઞા બરાબર ઉઠાવું છું. ’ ત્યારે કૃષ્ણે તેને કહ્યું—‘ હવે પોતાનું કામ. એ તું તેની પાસે જબરાઈથી નહિ કરાવે, તો હું તને કેદખાનામાં નાખીશ. ’ એટલે કૃષ્ણના અભિપ્રાયને બાળી વીરાએ પોતાના ઘરે આવોને કેતુમંજરીને કહ્યું—‘ વચને માટે પાલુ કર, નિશ્ચિંત થઈને કેમ બેસી છે ? ’ ત્યારે—‘ કોણી જેવો તું થું મને બાલુતો નથી ? ’ એમ બોલતી તેણીને વીરાએ ક્રોધ લાવીને ડોરડીવતી નિઃશંકપણે મારી, એટલે રાતી રાતી કેતુમંજરીએ પિતા પાસે જઈને પોતાનો તે પરાભવ કહી બતાવ્યો.

ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું—હે પુત્રી ! સ્વામિની પલાને મૂકીને તે પોતેજ ફાસીપણ માગી લીધું. ’ તે બોલી—‘ તો તમે મને હજી પણ સ્વામિનીપણ આપો. ’ કેશવે બોલ્યો—‘ અત્યારે તો તું વીરાના તાબામાં છે. માફ તાબામાં નથી. ’ પછી અત્યંત આજીજીથી તેણીએ કહ્યું, ત્યારે કૃષ્ણે વીરાને વારીને બગવંત પાસે તેણીને દીક્ષા અપાવી.

એક વખતે કૃષ્ણે સમસ્ત મુનિઓને દ્વાદશાવર્ત વાંદણે વાંધા, ત્યારે બીજા રાજાઓ નિર્જળ અને ખિન્ન થઈને બેસી રહ્યા. પણ વામુદેવના અનુસારે કેશવની ભક્તિથી તેની પાછળ વીરાએ પણ બધા સાધુઓને દ્વાદશ વાંદણે વાંધા. પછી કૃષ્ણે સ્વામીને કહ્યું—‘ હે બગવાન ! ત્રણસો સાડ સંઘામ કરવાથી મને તેવો થાક ન લાગ્યો કે જેવો થાક આ વાંદણથી લાગ્યો. ’ ત્યારે સર્વજ્ઞ બોલ્યા—હે કેશવ ! તે આજ પણ પુણ્ય ક્રિપાજન કર્યું. દ્વાયિક અગ્નિજવ અને તીર્થકર નામ કર્મને તે આજે

તેના મુખપર ડાબો હાથ દઈને લાંબો વખત પકડી રાખી. ” એમ સાંભળીને કૃષ્ણ રાજ થયો, પછી બીજે દિવસે સભામાં આવીને કેશવે રાજાઓની આગળ કહ્યું— ‘ અરે ! પોતાના કુળને અનુચિત એવું આ વીરા શાળવીનું ચરિત્ર છે. ’ એટલે તે બધા સાવધાન મનથી સ્વામિનું ! દીર્ઘાયુષી થાઓ ’ એમ બોલતા સાંભળવા લાગ્યા. ત્યારે કૃષ્ણ ફરીથી બોલ્યા—“ જેણે જદરીવનમાં વસતા રક્ષાકુળના આટો પવાળા નાગને ભૂમિશયથી મારી નાંખ્યો, તે આ શાળવી ક્ષત્રિય, જેણે ચક્રથી ખજાણેલ અને કલુષ જળને વહેતી એવી ગંગાને ડાબા પગથી અટકાવી રાખી, તે આ વણકર ક્ષત્રિય, અને જેણે કલરીપુરમાં વસતી તથા યોગ કરતી એવી સેનાને ડાબા હાથથી અટકાવી દીધી, તેજ આ ક્ષત્રિય માટે હે ક્ષત્રિયો ! પુરુષાર્થમાં સારી રીતે પ્રગટ થયેલ એ જન્માર્ધ મને યોગ્યજ છે. ” એમ કહીને હરિએ વીરાને કહ્યું—‘ મારી આ કેતુમંજરી પુત્રીને તમે ઋણુ કરો. ’ તે તેમ કરવાને ઇચ્છતો ન હતો છતાં કૃષ્ણે જકડી લીધણુ થઈને કહ્યું. એટલે વીરે કેતુમંજરીને પરણીને પોતાના ઘરે લઈ ગયો. તેના ઘરે તેણી તો માત્ર પધારીપરજ પડી રહેતી, અને વીરો નિરંતર તેનો હાસ થઈને રહેતો. એક વખતે કેશવે પૂછ્યું—‘ હે વીર ! કેતુમંજરી તારો હુકમ બરાબર બજાવે છે ? ’ તે બોલ્યો—‘ હે પ્રતો ! કિંકરની જેમ હું તેની આજ્ઞા બરાબર ઉઠાવું છું. ’ ત્યારે કૃષ્ણે તેને કહ્યું— ‘ હવે પોતાનું કામ : જો તું તેની પાસે જળરાધથી નહિં કરાવે, તો હું તને કેદખાનામાં નાખીશ. ’ એટલે કૃષ્ણના અભિપ્રાયને બાળી વીરાએ પોતાના ઘરે આવોને કેતુમંજરીને કહ્યું—‘ વસને માટે પાણુ કર, નિશ્ચિંત થઈને કેમ બેસી છે ? ’ ત્યારે—‘ કોણી જેવો તું શું મને બલુતો નથી ? ’ એમ બોલતી તેણીને વીરાએ કોપ લાવીને દોરડીવતી નિઃશંકપણે મારી, એટલે રાત્રી રાત્રી કેતુમંજરીએ પિતા પાસે જઈને પોતાનો તે પરાભવ કહી બતાવ્યો.

ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું—હે પુત્રી ! સ્વામિની પળાને મૂકીને તેં, પોતેજ દાસીપણું માગી લીધું. ’ તે બોલી—‘ તો તમે મને હજી પણ સ્વામિનીપણું આપો. ’ કેશવે બોલ્યો—‘ અત્યારે તો તું વીરાના તાબામાં છે. મારા તાબામાં નથી. ’ પછી અત્યંત આજીજીથી તેણીએ કહ્યું, ત્યારે કૃષ્ણે વીરાને વારીને ભગવંત પાસે તેણીને દીક્ષા અપાવી.

એક વખતે કૃષ્ણે સમસ્ત મુનિઓને દ્વાદશાવર્ત વાંદણે વાંધા, ત્યારે બીજા રાજાઓ નિર્જાન અને ખિન્ન થઈને બેસી રહ્યા. પણ વાસુદેવના અનુસારે કેશવની ભક્તિથી તેની પાછળ વીરાએ પણ બધા સાધુઓને દ્વાદશ વંદણે વાંધા. પછી કૃષ્ણે સ્વામીને કહ્યું—‘ હે ભગવાન ! ત્રણસો સાઠ સંભ્રામ કરવાથી મને તેવો થાક ન લાગ્યો કે જેવો થાક આ વાંદણાથી લાગ્યો. ’ ત્યારે સર્વજ્ઞ બોલ્યા—હે કેશવ ! તેં આજ ધણું પુણ્ય ક્રિયાજન કર્યું. દ્વાયિક સમ્બક્ત અને તીર્થંકર નામ કર્મને તેં આજે

શુદ્ધમાં પેઠા. પૂર્વે પેઠેલ રથનેમિને અધકારને લીધે ન ભેટી અને ઉપર રહેલ એરી તે રાજમતીએ વસો સૂકવવાને મૂક્યા. તેને વચ્ચેરહિત ભેટને કામપીડિત રથનેમિ બોલ્યા—‘હે સુંદરી ! મેં પૂર્વે પણ તારી પ્રાર્થના કરી છે, અત્યારે સંભોગનો અવસર છે. તેના સ્વરથી તેને રથનેમિ ભણીને તરત પોતાના અંગો-પાંગ ગોપવીને તે બોલી કુદીન પુરુષોને આવું કદી ન છાએ ! સર્વજ્ઞ ભગવંતનો તું લપુખાતા અને શિષ્ય છે. તો બને લોકથી વિરુદ્ધ એવી આ ભુદ્ધિ તને કેમ મુજી ? હું સર્વજ્ઞની શિષ્યા હોવાથી તારું વાંછિત પૂરીય નહિ. આવી માત્ર વાંછાથી પણ તું ભવસાગરમાં પડીશ. શાસ્ત્રમાં એવું કહ્યું છે—‘ચૈત્યદ્યવ્યનો વિનાશ કરતાં, સાધ્વીનો શીલભંગ કરતા, અધિનો ઘાત કરતાં અને જિનશાસનની હીલણ કરતાં પ્રાણી સમ્યક્ત્વરૂપ વૃક્ષના મૂલમાં અગ્નિ નાખે છે.’ અગ્રધકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા સર્પો બળતા અગ્નિમાં પેસવાનું કળુલ કરશે, પણ પોતે વમેલ વિષ ભોગવવાને તે કદી નહિ ઈચ્છે. અરે અપયચના કામી ! તનેધિહાર છે કે તું જીવિ-તના કારણથી વમેલનું પાન કરવાને ઈચ્છે છે. તે કારણથી તને મરણજ કયાણરૂપ છે. હું ઉત્તરેન રામની પુત્રી અને તું સમુદ્રવિજય રાખનો પુત્ર, તો અગ્રધકુળના નાગની જેમ આપણે વમેલ વિષ ભોગવવું ન ભેટીએ જેથી તું નિશ્ચિંત થઈને નિર્ભય ચારિત્રને આચર. મનમયથી પીડિત ચર્મ ભેટું સૂતું વાંછા કરીશ, તો વાયુથી હજાએલા વૃક્ષની જેમ અસ્થિર બની જઈશ. ’ એ પ્રમાણે રાજ-મતીએ પ્રતિબોધેલ તે વારંવાર પશ્ચાત્તાપમાં તત્પર થઈ, સર્વ ભોગેજીછાને તણને વીર મત પાગવા લાગ્યો અને તે દુર્લભિત્ર પ્રભુ પાસે આલોચી, એક વરસ ઉપવ્રત રહી શુદ્ધમતિ એવા તે રથનેમિ મુનિશ્રી કેવલતાન પામ્યા.

હવે ભવ્યરૂપ કમલને સૂર્યસમાન ભગવાન અન્યત્ર વિચરીને પુનઃ એકદા શિરનાર પર્વતના સહસ્રામ્રવનમાં સમોસર્પા. ત્યારે કેશવે પાલક, શાંખ વિગેરે પુત્રોને કહ્યું—‘અરે ! પ્રભાતે ભગવંતને જે પ્રથમ વાંદ્યો, તેને હું મન માનતો અશ્વ સોંપીશ. ’ તે સાંભળી પ્રભાતે શય્યાથી ઉઠીને ઘરે રહ્યા છતાં શાંખકુમારે અત્યંત ભાવથી શ્રીનેમિને વાંધા, અને પાલકે મોટી રાત્રે ઉઠી, સારા અશ્વથી ત્યાં જઈ અભવ્ય પછાથી હૃદયમાં આકેશ પામતા તેણે પ્રભુને દ્રવ્યવંદનથી વાંધા. એટલે પાલકે કર્પક-અશ્વ માગતાં હરિએ કહ્યું—‘સ્વામી જેને પ્રથમ વંદનાર કહેશે, તેને હું અશ્વ આપીશ. ’ પછી તરત જઈને કેશવે પ્રભુને પૂછ્યું—‘પ્રથમ તમને કોણે વાંધા ? ’ પ્રભુ બોલ્યા—‘પાલકે મને દ્રવ્યથી અને શાંખે ભાવથી પ્રથમ વંદન કર્યું. ’ ‘એટલે શુ ? ’ એમ કૃષ્ણે પૂછતાં ભગવંત બોલ્યા—‘આ પાલક અભવ્ય છે, અને ભજવતીનો પુત્ર શાંખ તો ભવ્ય ધર્માત્મા છે. ’ તે સાંભળીને કોપાયમાન થયેલા કંસરિપુ કૃષ્ણે ભાવહીન એવા તે પાલક પુત્રને ઠહાડી મૂક્યો અને શાંખને મન માનતો અશ્વ આપીને મહામંદલિક બનાવ્યો.

એ પ્રમાણે શ્રી ગુણવિજય ગણી વિરચિત શ્રી અરિહનેમિના

ચરિત્રમાં અગ્યારમા પરિચ્છેદ સમાપ્ત.

કેશવે કહ્યા છતાં તે ત્રિદંડી શાંત ન થયો, અને બોલ્યો કે—‘ હે કૃષ્ણ ! તારા આ શામ (ઠંડા) વચનથી સર્વું, તારા પુત્રોએ મને મારતાં લોકો સહિત દાર-કાને બાળવાનું મેં નિચાલું ક્યું છે. અહીં તમે બે વિના બીજે કોઈ છુટી શકે તેમ નથી. પછી રામે કેશવને અટકાવ્યો—‘ હે બાંધવ ! આ પરિત્રાજકને હવે વૃથા મનાવો નહિ. આ અધર્મશિરોમણિ લાગે છે. હાથ, પગ અને નાક—એ ત્રણ જેના પાંકા હોય, હોક, દાંત અને નાક—એ ત્રણ જેના સ્થૂલ હોય, લોચન જેના પિલક્ષણ હોય, અને અંગાપાંગ જેના હીન હોય એવા પુરૂષો કદી પણ શાંત થતા નથી. માટે હે જ્ઞાત ! જેને સુકુમાલ વચન કહ્યા છતાં પણ જે બનવાનું છે, તે કોઈ રીતે ટળનાર નથી. સર્વશત્રુ બોલવું અન્યથા કદી થતું નથી. ’ પછી શોકાતુર કેશવ પોતાના ઘરે ગયો, અને દ્વેષાયનનું નિચાલું નગરીમાં પ્રગટ થયું. બીજે દિવસે પટલ વગડાવતાં તેમાં લોકોને એવું જણાવી દીધું કે—‘ હે લોકો ! તમે વિશેષથી ધર્મમાં તત્સર થાઓ. ’ ત્યારે બધા લોકો તે પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. હવે જગવાનું પણ દેવતાચલપર સમોચાર્ય. ત્યાં જઈ, વંદન કરી કૃષ્ણે જગતને મહા મોહરૂપ નિદ્રાના અંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્યની પ્રભા સમાન દેશના સાંભળી. તે ધર્મ—દેશના સાંભળીને પ્રહુમ્ન, શાંભ, નિષધ, ઉંડુક, સારણ વિગેરે કેટલાક યદુકુમારોએ દીક્ષા લીધી. તથા સત્યમામા, રૂકિમણી, બંબવતી વિગેરે યાદવોની ઘણી સ્ત્રીઓએ વૈરાગ્ય પામી સ્વામી પાસે દીક્ષા સ્વીકારી. પછી કૃષ્ણે પૂછતાં પ્રભુ બોલ્યા—‘ દ્વેષાયન બારમે વરસે આ દ્વારકાને બાળશે. ’ ત્યારે કેશવે વિચાર્યું કે—‘ સમુદ્રવિજ્યાદિ ધન્ય છે કે જેમણે અગાઉથી દીક્ષા લઈ લીધી. રાત્ર્યમાં લુપ્થ અને દીક્ષારહિત એવા મને પિષ્કાર હો. ’ તેનો આશય જાણીને જગવંત બોલ્યા—‘ હે કેશવ ! વાસુદેવો કદી દીક્ષા લેતા નથી. લીધી નથી અને લેશે પણ નહિ. કારણ કે તેઓ નિદ્રાનથી વજ્રની અર્ગલા જેવા બનેલ હોવાથી અવશ્ય અધોગતિમાં જ જાય છે. તું ત્રીજી વાણકાપ્રભા નરકે જવાનો છે. ’ તે સાંભળીને કેશવ અત્યંત બચકલ થઈ ગયો. એટલે સર્વરા પ્રભુ ફરી બોલ્યા—‘ હે હરે ! તું ખેદ ન કર. કારણ કે ત્યાંથી નીકળીને મનુષ્ય સંપ્રથ, ત્યાંથી મરણ પામીને વૈમાનિક દેવ યદ્યથ, અને ત્યાંથી ઉત્સર્પિણી કાલ આવતાં વૈતાલ્યપર્વતની પાસે પુદા નામે દેશમાં ગંગાદ્વાર નગરમાં ક્ષિત્યત્રુ રાજાનો પુત્ર અમમ નામે બારંમે તીર્થંકર યદ્યથ અને બલદેવ જ્ઞકદેવલોકો જાયે, ત્યાંથી ચવીને મનુષ્ય થયે, ત્યાંથી દેવગતિમાં જાયે, ત્યાંથી ચવોને આ ભરતદેવમાં પુરૂષ થયે. હે કેશવ ! અમમ તીર્થંકર એવા તારા તીર્થમાં તે જોશે જયે. ’ એમ કહીને શ્રીનેમિ વિદાર કરતા અન્યત્ર ચાલ્યા ગયા; અને તીર્થંકર પદની પ્રાપ્તિને સાંભળવાથી હર્ષ પામેલ કૃષ્ણ પણ પ્રભુને નથીને દ્વારકામાં ગયો ત્યાં દરિએ ફરીને નગરીમાં તેજ પ્રમાણે યોગજ્ઞ કરાવી અને તેથી બધા લોકો વિશેષે ધર્મમાં તત્સર થયા.

હવે દ્વૈપાયન મરણ પામીને અગ્નિપ્રભારમાં ઉત્પન્ન થયો, તે પૂર્વ વેરને સંભારીને દારકામાં આવ્યો, પરંતુ ત્યાં તે અમુરે બધા લોકોને ચતુર્થ (એક ઉપવાસ), પદ્મ, અને અષ્ટમાદિ તપમાં રક્ત અને દેવપૂજામાં તમર થયેલા દીકા તેથી ધર્મના પ્રભાવથી ઉપદ્રવ કરવાને અસમર્થ એવો તે દુષ્ટમતિ છિદ્રોને ભેલો અચ્ચાર વરસ ત્યાં રહ્યો. હવે બારમું વરસ બેસતાં લોકો વિચારવા લાગ્યા કે—‘આ તપથી દ્વૈપાયન જાદુ થયો અને છતાંયે માટે આપણે મુખે કીકા કરીએ.’ એટલે તે ઈન્દ્રાનુસાર રમવા લાગ્યા, મદપાન સહિત માંસ ખાવા લાગ્યા. ત્યારે છિદ્ર ભોનાર દ્વૈપાયનને વખત મળ્યો, પછી દારકામાં કપ્યાંન કાઢના ઉમાન સમાન અને યમમંદિરને દેખાડનારા ઉમાત પ્રગટ થયા, ઉદકાપાત પડ્યા, નિર્ધાન (ગડ-ગડાટ) થયા, પૃથ્વી કંપવા લાગી, મહો ધૂમકેતુ કંટાં પાતુ અધિક ધૂમ છાંડવા લાગ્યા, છિદ્ર સહિત સૂર્યમંડળ અંગારાની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યું, ચંદ્ર-સૂર્યને અક-સ્માત્ મહલુ થયું, મકાનોમાં રહેલી બનાવટી પૂતળીઓ ઉંચી દાસ્ય કરવા લાગી, ચિત્રમાં બાજેબેલા દેવો અચુટી ચડાવીને હસવા લાગ્યા, તે નગરીમાં શીયાળ પ્રમુખ વિકાગ માંસાદારી પશુઓ ફરવા લાગ્યા, અને તે દ્વૈપાયન અમુર શકિતી, બૂલ, પ્રેન, વૈતાલ વિગેરે સહિત ભમવા લાગ્યો. તથા નગરજનોએ સ્વ-પ્રભમાં પોતાને રક્ત વસ્ત્રથી ઢાંકેલ, શાલમાં મગ તથા દક્ષિણ તન્દ્ર ખેંચાના ભેયા, બજારેવ અને વામુરેવના દહલ, ચક્રદિક રત્નો બધા નાશ પામ્યા. પછી દ્વૈપાયન અમુરે સંવર્તક વાયુવિક્રુઓ તે વાયુ ચોતરથી તૂલુ-કાષ્ટદિકને નગરીમાં ઉપાડી આવ્યો, તથા ચારે દિશામાં ભાગના લોકોને પણ લાવી લાવીને નગરીમાં નાખ્યા. તે વાયુથી આઠે દિશામાં ઉખડી ગયેલા વૃક્ષો અને તૂલુ-કાષ્ટદિકથી સમ-સ્ત દારકા પૂરાઈ ગઈ. પછી સાઠ કુલકોટિ બહારના અને બહોનેર કુલકોટિ અંદરના, એમ બધાને દારકામાં ભેગા કરીને તે અમુરે આગ લગાડી. કપ્યાંનકાઢના વાયુથી ઉછળેલ અગ્નિ સમાન, અત્યંત નિભિડ ધૂમસમૂદથી જગનને પણ અંધ બનાવતો તે અગ્નિ ધમધમતો બજાર લાગ્યો. ત્યારે એક પગલું પણ જવાને અસમર્થ, બાગકથી વૃદ્ધ મુખી બધા પોર લોકો બંધે પરસ્પર બંધાવા દોષ તેમ એક બીજાને મળીને ચીંટી રહ્યા એટલે તામ સહિત દેવવિદે વમુરેવ, દેવડી, અને શોદિણીને અગ્નિથી બચાવવાને રથમાં બેસારી, પરંતુ મંચવાડીએ કંબેલા સર્પોની જેમ ત્યાં તે અમુરે થંભેલા તે અગ્નિ અને બજારો એક પગલું પણ આગળ ચાલી ન શક્યા. ત્યારે વામુરેવ અને બજારેવ પોતે તે રથને ખેંચવા લાગ્યા, પરંતુ વાતલ તે રથના બે પેડાં જલની ઘડીની જેમ નાનડાટ દહીને ભંગી પડ્યા ન શકી તે બને—‘હા રામ ! હા કેટલ ! અમને બચાવ બચાવ’ એવા વમુરેવા-દિકના આક્રોહો સંભળતાં મનમાં ટીન થતા તે રથને પોતાના સામર્થ્યથી નગરીના દાર મુખી લઈ ગયા એટલે તે અમુરે હાન્યા કષ્ટાટ નગરજનો બંધ કરી દીધા.

તેથી રામે પોતાના પગની એડીના પ્રહારથી માટીના ઠીંકરાની જેમ તે બને કપા-
ટને ભાંગી નાખ્યા, તોપણ બાણે પૃથ્વીએ ગળ્યો હોય તેમ તે રથ જહાર ન
નીકળ્યો. પછી તે દ્રૌપદ્યન દેવે રામ-કેશવને કહ્યું—‘અરે ! આ તમારો મોહ
કેવો ? અહો ! મેં તમને પ્રથમથીજ કહ્યું છે કે તમારા બે સિવાય અહીંથી કોઈ
છુટી શકશે નહીં, કારણકે મેં તપતું વેચાણ કર્યું.’ પછી તે બંનેને વડિલો કહેવા
લાગ્યા—‘હે વત્સો ! તમે બંને ચાત્યા બાણો, તમે બંને જીવતા હોયો, તો બધા
યાદયો જીવતાજ છે. અમારા માટે તમે સંપૂર્ણ બળ વાપર્યું, પણ બલવતી
આ ભવિત્યતાજ હુલ્લંધ છે. નિર્ભાંગી અમે શ્રીનેમિ પાસે દીક્ષા ન લીધી, એ-
ટલે હવે આજે સ્વકર્મનું ફલ લોગવીશું.’ એમ કહ્યા છતાં પણ જ્યારે બલભદ્ર
અને કેશવ ગયા નહિ, ત્યારે વસુદેવ, દેવકી અને રોહિણી કહેવા લાગ્યા—‘હવે
પછી અમારે ત્રિજાતના ગુરુ એવા શ્રીનેમિનાથ એજ શરણ છે. અત્યારે અમે
ચતુર્વિધ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું. અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને આહંત ધર્મ-શર-
ણાભિલાષી એવા અમે એ ચારેના શરણે પ્રાપ્ત થયા છીએ. અમે કોઈના નથી
અને અમારો કોઈ નથી.’ એ રીતે પોતે આરાધના કરીને નમસ્કારમાં તત્પર થયા.
પછી તેમના પર પણ દ્રૌપદ્યન મુદ્રે મેઘની જેમ અગ્નિ વરસાગ્યો, એટલે વસુદેવ-
દિ ત્રણે મરણ પામીને સ્વર્ગે ગયા.

હવે મહાકુઃખાતુર એવા રામ અને કેશવ નગરની જહાર જીલ્લોધાનમાં
ગયા. તે બંને ત્યાં રહેતાં બગતી પોતાની નગરીને એવા લાગ્યા. માલિક્યની
ભીતિ પાપાણના કટકાની જેમ ચૂર્ણ થવા લાગી, ગેશીર્વચ્ચંદનના મનોહર થાંભલા
પલાલની જેમ ભસ્મ થવા લાગ્યા, કિલ્લાના કાંગરા તણકે ચઠ્ઠ કરતા તુટવા લાગ્યા,
મકાનોના મજલા અવાજ સાથે પડવા લાગ્યા, સમુદ્રમાં જેમ જળ તેમ ત્યાં
જવાળાઓનો અંતર ન રહ્યો, કલ્યાંતકાલના એક સાગરની જેમ બધું એકાનલરૂપ
થઈ ગયું, જ્વાળારૂપ હાથવતી બાણે અગ્નિ નાચતો હોય, ચન્દ્રોથી બાણે જાજતો
હોય, તથા ધૂમના મિથથી ધીવર (મચ્છીમાર) ની જેમ પૌરૂષ મત્સ્યો ઉપર
તેણે બાજ નાખી.

હવે હરિ રામને કહેવા લાગ્યા—‘અરે ! ધિકાર છે ! કે નપુંસકની જેમ
અત્યારે તટસ્થ રહીને હું બગતી પોતાની નગરીને એઈ રહ્યો છું. જેમ અત્યારે
નગરીનું રક્ષણ કરવાને હું સમર્થ નથી, તેમ એવાને પણ સમર્થ નથી. માટે
હે આર્ય ! કહે, આપણે કયાં જઈએ ? અત્યારે તો બધું આપણાથી વિરૂદ્ધ છે.’
ત્યારે બલભદ્ર બોલ્યા—‘આપણા મિત્રો સંજયથી અને ભાઈ એવા પાંડવો છે.
માટે આપણે બંને તેમના ઘરે જઈએ.’ કૃષ્ણ બોલ્યો—‘તે વખતે મેં તેમને
દેશપાર કર્યા હતા, તો પોતે કદેલ અપકારથી લલિજલ એવા આપણે તેમના ઘરે
કેમ જઈશું ?’ રામ બોલ્યા—‘સંતજનો પોતાના મનમાં સદા ઉપકારને ધારણ

કરે છે, પરંતુ કુસ્વમની જેમ અપકારને દલી સંભારતા પણ નથી અનેક પ્રકારે સંકાર પામેલા તે પદ્ધતિ દૃઢ છે, તેઓ આપણા સંકાર જરૂર કરશે. માટે બાંધવ ! બીજો વિચાર ન કર. ' જેમ રામે કહેતાં કેશવ પાંડવોની પાંડુ મયુગ નગરી તરફ અગ્નિપુલે ચાલ્યો.

હવે નગરી બગલો દલી, ત્યારે રામનો પુત્ર, ચરમ ચરીરી એવો કુળજવા-રક ધરપર ચીને હાથ ઉઠે કરીને બોલ્યા- ' અત્યારે હું શ્રી નેમિનાથને શિષ્ય છું. પૂર્વે બચતો અને ચરમ ચરીરી અને મોક્ષગતી કહેવ છે. બે જિનાના પ્રભાવ હોય, તો અગ્નિ અને કેમ બાળે છે ? ' જેમ કહેતાં જ બાંધકરે તેને ઉપાધીને પ્રભુ પાસે લઈ ગયા. તે જગતે શ્રી નેમિ પદ્મ દેશમાં સુમેસર્વા, ત્યાં પુણ્યવાત્મા કુળજવારકે દીક્ષા લીધી. પૂર્વે દીક્ષા ન લીધેલ એવી રામ અને કેશવ-દિની શ્રીઓ શ્રીનેમિને સંભારતો જનચનપૂર્વક મરણ પામી, અને શ્રાક તથા બહેતેર કુલકોટિ બગી ગયા. બે રીતે તે નગરી છ મહિના સુધી બગી અને પછી સમુદ્ર તેને પલાળી.

હવે રસ્તે ચાલતાં કેશવ અનુક્રમે હસ્તિકાપ નગરમાં આવ્યા. ત્યાં સુધાની પીઠા થતાં તેણે રામને કહ્યું એટલે બલભદ્રે તેને કહ્યું- ' હે જાત ! તારી ખાતર દોષન લેવાને હું આ નગરમાં જઈ છું. તું અહીં સારવાન થકનિ રહેજે. બે અહીં મને કોઈ રીતે કદ થયે, તો હું સિંહનાદ કરીશ તે સંભરીને તું આવજે. ' જેમ કહીને રામ તે નગરમાં પેદા. ' આ દેવતા એવો કેશવ છે ? ' જેમ આશ્ચર્યથી નગરજનોએ તેને એવો. પછી- ' દારકા અગ્નિથી બગી ગઈ, ત્યાંથી નીકળીને આ રામ અહીં આવ્યા છે. ' બે રીતે વિચારજન્ય વાત લોકોમાં પ્રચટ થઈ. રામે પોતાની સુદિક્ષને બદલે કદોઈ પાસેથી વિવિધ પદ્ધતિ અને મઘ વેચનાર પાસેથી કદા (કટક) ને બદલે મઘ લીધું. તે કદને બલભદ્ર દરવાજા પાસે આવ્યા, તેવામાં તેને એકને વિરમવ પામેલા સીપાઈએ રાખ પાસે ગયા. તે નગરમાં કુવલપૂનો પુત્ર, કે જેને કુણ્ડા સેવક પાંડવોએ પૂર્વે માવ હજારા વિના મૂકેલ એવો અચ્છદંત નામે રાખ હતો. તે આરક્ષકોએ તેને કહ્યું- ' હે સ્વામિન ! તમારા નગરમાં કોઈ પુત્રને મહા કીમતિ સુદિક્ષા અને કટક (કડુ) આપીને ક્યારની જેમ અત્યારે મહાસોજન લીધું છે, સ્વરૂપમાં તે રામ સમાન છે અને અત્યારેજ તે નગર બહાર નીકળે છે. તે ચાર હોય કે બલદેવ હોય, પણ હવે અમે કહેનારાનો અપરાધ નથી. ' જેમ સંભળી પોતાના મનુષ્ય પદ્મપાન કરનાર તે બલભદ્રને હાથવાને તે અચ્છદંત રાખ તત્કાલ કટકસંહિત આવ્યો અને દરવાજાના ને કપાટને બંધ કરીને આગળી (અર્જલા) લઈ લીધી. એટલે બલદેવ પણ ભદ્રા-પાન મૂકીને મજસ્તબ ઉભેલી સિંહનાદ કરીને સર્વ તે મનુષ્યને હણવા લાગ્યો. સિંહનાદ સંભળીને કેશવ પણ દોડ્યો, અને પગની એડીના પ્રહારથી દરવાજાના

જાને કપાટ 'ભાંગીને' સમુદ્રમાં જેમ વડ વાનલ તેમ કૃષ્ણ તે નગરમાં પેઠા, અને તે અર્ગલાને લેતાં દરિએ તે વણા સેન્યોને માર્યા. પછી વથ થયેલ અચ્છંદને તેણે કહ્યું—“ હજી પણ અમારું બુદ્ધભવ ક્યાં ગયું નથી, પુરૂષના શરીરના મત સમાન એવી લક્ષ્મી માત્ર ગર્ભ છે, તો પણ શું થઈ ગયું ? માટે અરે નૃપાધમ ! તે શું કયું ? હવે અમારા પ્રસાદથી પોતાનું રાત્ર્ય ચિરકાલ નિશ્ચયરીતે ભોગવ, અપરાધી છતાં તને અમે મુક્ત કરીએ છીએ. ” એમ કહી પગે પટલ તેને છોડી મૂકી નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં જઈને તે જાનેએ લોજન કર્યું.

પછી દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલતાં તં જાને કૌસાંજ વનમાં આવ્યા, અને ત્યાં મદ્યપાનથી, લવણ સંહિતના ભોજનથી, ઉષ્ણ કાલના વશથી, શાક લાગવાથી, શોકથી, અથવા તો વધારે શું કહેવું ? પુણ્ય ક્ષીણ થવાથી કેશવને તીવ્ર તૃષ્ણા લાગી. ત્યારે કૃષ્ણે જલભદ્રને કહ્યું—“ જાત ! તરસથી તાળવું મુકાય છે. તેથી વૃક્ષોની છાયાથી વ્યાપ્ત છતાં આ વનમાં ચાલવાને હું સમર્થ નથી. ’ જલભદ્ર જોડ્યા—“ હે બાંધવ ! પાણી લાવવાને હું જઈશ, પણ આ વૃક્ષ નીચે વિસામે ખાતાં તું સાવધાન થઈને રહેજે. ’ ત્યારે દીપ્તજ ઉપર પોતાનો પગ મૂકી અને પીત (પીળા) વસ્ત્રથી શરીર ઢાંકીને માર્ગના વૃક્ષ નીચે હરિ મુતા અને તેને નિદ્રા આવી ગઈ. જળ લાવવા જતાં રામે ફરી તેને કહ્યું—“ હે પ્રાણવંદલ ! જ્યાં સુધી હું પાણી લાવું, ત્યાં સુધી તું કષણતર સાવધાન રહેજે. ’ પછી ઉંચે મુખ કરીને ફરી જલદેવ જોડ્યા—“ હે વનદેવ તાઓ ! શુભે વૃદ્ધ મારો લઘુ ખાતા તમારા શરણે છે. માટે વિશ્વવંદલ એવા એતું તમારેજ રક્ષણ કરવું. ’ એમ કહીને તે પાણી લાવવાને ચાલ્યો. એવામાં તે વખતે ધનુષ્યને ધારણ કરનાર, વ્યાઘ્રચર્મના વસ્ત્રને પહેરનાર, લાંબા કેશવાળો અને કર્મથી જેંચાયેલો એવો જરા કુમાર શિકારી ત્યાં આવ્યો ત્યાં શિકાર પાછળ લમતાં તેણે તે પ્રમાણે સુતેલ કૃષ્ણને જોયા, અને મુગની બુદ્ધિથી તેને પગમાં તીક્ષ્ણ બાણ માર્યું, ત્યારે કેશવ એકદમ ઉડીને જોડ્યા—“ અરે ! અપરાધવિના છગથી જોલાવ્યા વિના મને પગમાં બાણ કોણે માર્યું ? ક્યાંક પણ મેં જ્ઞાતિ અને નામ જાણ્યા સિવાય કોઈને માર્યો નથી, તો તમે પણ તમારું જોત્ર અને નામ કહો. ’ એટલે વૃક્ષના આંતરે રહેલ તે ચક્રિત થઈને જોડ્યો—“ યદુવંશરૂપ સમુદ્રમાં ચંદ્રમા સમાન, એવા વસુદેવ રાજાની જરા સળીથી ઉત્તમ થયેલ જરા કુમાર નામે હું રામ—કેશવનો મોટો ભાઈ છું. શ્રીનેમિતું વચન સાંભળીને કૃષ્ણની રક્ષાને માટે હું અહીં આવ્યો છું. આ સ્થાને રહેતાં મને આજ વાર વરસ વીતી ગયા, પરંતુ અહીં કોઈવાર મેં મનુષ્યને જોયો નથી, અને તું જે પ્રમાણે બોલે છે, તો તું કોણ છે ? ’ કૃષ્ણ જોડ્યા—“ હે પુરૂષ વ્યાઘ્ર ! આવ, હું તેજ તારો ખાતા કૃષ્ણ છું, કે જેને માટે તું વનવાસી થયો. હે બાંધવ ! માર

વરસનો તારો પ્રવાસ થયા થયો. દિગ્મહતાથી લાગે જોગજિલ માર્ગ જેમ મુસા-
ફરને વૃથા થાય છે તેમ. "તે સંભળતાં—" શુ અહીં આ કુખ્ય ? " એમ જોલેતો
જરા કુમાર જોઈકદમ ત્યાં આવ્યો, અને કુખ્યને જોતાં મૂંઝા ખાખને જમીનપર
પડ્યો. મદાકાળે સજા પામતા કુખ્ય સ્થરે રૂઢન કરતાં તેણે દરિને પૂછ્યું—
હા ! હા ! જાત ' આ શુ ? અહીં તારું આગમન કેવું ? શું દારકા જગી
મધ ? શુ યાદવોને નાશ થયો ? તારી આ અવસ્થાથી શીનેમિની બધી વાણી
સન્ધ થઈ લાગે છે. ' ત્યારે કુખ્યે બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. એટલે જરા
કુમાર ફરી અત્યંત રૂઢન કરતા જોઈયો— " હા ! અહીં આવેલ જાતાને શું મેં આ
ઉચિત કયું ? " ફરિયામા મળ, જાતાઓનું વાત્સલ્ય કરનાર એવા તને હણતા
મને નરક—પૃથ્વીમા પણ કયા સ્થાન મળશે ? તારા રક્ષણની ભુદિથી મેં વન-
વાસ સ્વીકાર્યો, પરંતુ હું જાણતો નથી કે વિધાતાએ તારી સમક્ષ આ સ્થાનમાં
પણ મને યમસદાય બનાવી રાખ્યો છે. પૃથ્વી ! માર્ગ આપ કે જ્યાં હું આવ
શરીરે આજે તે નરક—પૃથ્વીમા જાઉં હવે પછી અહીં રહેવું, તે નરક કરતાં
પણ વધારે દુઃખદાયી છે. કારણ કે સર્વ દુઃખો કરતાં મોટામા મોટું જાનુહત્યાનું
દુઃખ મને પ્રાપ્ત થયું. હું વસુદેવનો પુત્ર અને તારો જાતા થા માટે થયો ? અથવા
તો હું મનુષ્ય પણ થા માટે થયો ? કે જો મેં આનું કર્મ કયું. ' શીનેમિનું' વચન
સંભળીને તેજ વખતે હું મરણ કેમ ન પામ્યો ? હે હરે ! તું હયાત હોય તો
મારા જેવા સામાન્ય માણસના મરણથી શું જોણું થયાનું હતું ? " ત્યારે ગોવિંદ
જોઈયા— " હે જાત ! હવે ચોક્કસ કહેવાથી તને શુ વળવાનું છે ? તું કે હું ભવિ-
તલ્યવાને જોગંગી ચક્રતા નથી. યાદવોમાંથી તુંજ એક બાકી છે, માટે ચિરંજીવ
હવે તું અહીંથી જોઈકદમ ચાલ્યો જા. તહિ તો મારા વધના કોપથી રામ તને
મારી નાખશે. મારા કૌસ્તુભ રતનની નિશાની લઈને તું પાંડવો પાસે જા ત્યાં બધો
વૃત્તાંત કહે જો તે તને સહાય આપશે. વગી ત્યારે એવી રીતે વિપરીત પડે જવું
કે તારા પત્ર પાછળ આવનાર રામને તું તરત મગી ન શકે. પૂર્વે ઐશ્વર્યયુક્ત મેં
જોઈકલવા વિગેદેથી જોઈ પમાટેલા તે પાંડવોને તથા બીજા બધાને મારા વચનથી
તું ખમાવજો. " એ પ્રમાણે કુખ્યે વારંવાર કહેતા તે જરાકુમાર કૌસ્તુભ લઈ અને
કુખ્યના પગમાંથી બાણ ખેંચીને ચાલ્યો ગયો.

હવે તે જરાકુમાર ગયે છતે પગની વેદનાથી પીડાયેલ ગોવિંદ ઉત્તર દિશાની
સન્મુખ જાગસિ જોડીને કહેવા લાગ્યો કે— " અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય
અને સાધુ—એ સર્વને મારા ત્રિવિધ નમસ્કાર હો. જ્યંથના સ્વામી ભગવંતથી
અરિષ્ટનેમિને નમસ્કાર ચાલ્યો, કે જો જિનેદ્રે અમ પાપીઓને તણને પોતે પૃથ્વી-
પર લીધું પ્રવર્તાવ્યું. ' એમ કહી ઘાસના સંઘાસપર રહી, લીંચણ ઉપર પગ
મૂકી અને તેને વચ્ચથી ઢાંકીને કેશવ પાછો ચિંતવવા લાગ્યો— " તે નેમિનાથ

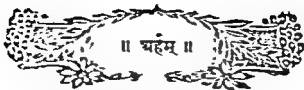
ભગવાન ધન્ય છે, વરદત્તાદિ તે ગણધરો ધન્ય છે, પ્રદુમ્ન, શાંભ પ્રમુખ કુમારો ધન્ય છે, અને સત્યભામા, રૂકિમણી વિગેરે મારી સ્ત્રીઓ ધન્ય છે, કે જેમણે સંસાર-વાસના કારણરૂપ ઘરવાસનો ત્યાગ કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. વિડંબનાને પામનાર એવા મને ધિક્કાર છે. ”

એ પ્રભાણે વિચારતા એવા તે કૃષ્ણના અંગે જાણી જાણી લાગ્યા. જાણે યમનો જાતા હોય એવા પ્રગલ્ભ વાયુનો કોપ થયો. હવે તૃષ્ણા, શોક, વાયુ અને માતથી પીડિત થયેલ અને તાકાલ વિવેકથી વ્રજ થતા કૃષ્ણે ફરી ચિંતનનું કે પૂર્વે કેાઈ મનુષ્યો કે દેવોએ જન્મથી મને કદી પસંદ નથી કર્યો. હોતો, તો મને દ્વેષાપન અમુકે પ્રથમ કેવી રીતે કર્યો. એટલું થયા છતાં જો હું તેને જોવા પામું, તો હું પાંતે ઊડીને તેનો અંત લાવું. તે મારી આગળ શું માત્ર છે ! તેનું રક્ષણ કરવાને કેાણ સમર્થ છે ! ’ એમ હાજુવાર રોદધ્યાન પામી, એક હજાર વરસનું આયુ પૂર્ણ કરી, મરણ પામીને કૃષ્ણ નિઃકાચિત કર્મયોગે પૂર્વે ઉપાર્જીત ત્રીણ નરક પૃથ્વીને પામ્યા. સોળ વરસ કુમારવસ્થામાં, છપન વરસ મંડલિકપદે, આઠ વરસ દ્વિજિજ્ઞયમાં, અને નવસો વીશ (૯૨૦) વરસ વાસુદેવના પદે—એ રીતે કેશવના હજાર વરસના આયુષ્યનું પ્રમાણ સમજવું.

જે આ ભરતકેતવમાં અનાગત ચૌવીસીમાં અમમ નામે તીર્થંકર થશે. જેને ઈંદો નમ્યા છે એવા તે કૃષ્ણના જીવને મારા નિત્ય નમસ્કાર થાયો.

એ પ્રભાણે શ્રી ગુણવિજય ગણિ વિરચિત શ્રી અરિષ્ટ
નેમિના ચરિત્રમાં ભારભો પરિચ્છેદ
સમાપ્ત થયો.

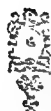

॥ ग्रहम् ॥

त्रयोदश परिच्छेદ.

—ॐ—

મહારાજ ૨૦ મું.

અગદેવજીનું ચાલિત મહાલક્ષ્મી નેમિનાથ પ્રમુખ મેલનમન.

વે જલજા કમલપત્ન્યા દત્તીવામ પાણી લઈને અપમુખ્યેથી સ્વલ્પના
પ્રમને: લગ્ન કેટલે પડે જાણ્યા ત્યારે— 'આ મુખે મુખે છે' એમ
પ્રાર્થને સમુદય નેમી રહ્યા, પણ કુલુના સરીરપર માખીએ ભેડને
તેના મુખપરથી તેણે વસ જાણેલી લીધું અને ચરણ (પર)માં પ્રદાર
જેણે: કંઈકે જાણને મારણ પડેલ ભેડને મૂલથી ઉઠાવેલ વૃક્ષની
ચંમ તે તરન મૂળમાં જાળને જાળીતપર પડેલ મહાકાંઈ સંજ્ઞા પડવા તેણે
સિંહના કથે તે સિંહનાથી જાણી પ્રણામી બધા ગ્રામ પામ્યા અને જન
કંઈ લીધું. પછી તે ગમે આ પ્રમાણે કયું— 'અહીં મુખે મુખે, જનમમાં એક
દીર જોઈ આ મારા લગ્ન જાણને ચંમ મહાપાણીએ મારે હોય, તે પોતાને પ્રદાર
કરી, જો તે કુલુ હોય, તો મારી સમજા આવે, મુખે, પ્રમાણ જાણ, જાણ અને
જો—એમને પ્રદાર કોણ કરે?' એ રીતે ઉચ્ચે રાજ કરતાં ગામ તે જનમાં
જાણ, અને પછી કેટલે પડે જાણ્ય તેને જાણિતન દઈને જાણવ કુલુ કરે
પાણ જાણ્યા— 'હા જાણ! વધુ પ્રમાણ એક વીર! હા મારા ઉચ્ચે જાણ સમજાર!
હા જોઈ કિંટા છતાં કુલુ જાણે! જાણમાં એક કોઈ! હા મારા હાથ-કમલના
સુધે! તું જાણ્યો છે! હે કુલુ! 'તમારા વિના હું કોઈને સમજા નહો.'
એમ તું પ્રથમ જાણ્યો હતો, પણ જાણ્યો તે તું પોતાનું વચન માર પણ
જાણ્યો નથી હે કેટલે! તે તારી પ્રીતિ ક્યાં ગઈ! અથવા તો પૂર્વે મેં તારો કંઈ
અપરાધ કર્યો હતો, તેથી તું મોલ પાડીને ગોઠો છે, પણ અને કશું શર નહો તું
તે: કાનર સમજા સંજીર છે મારું જાણ અપરાધને સમજા કરું અથવા તો પછી
લગ્નમાં અને જે વિદલ થયો. તે પ્રણામી તું કુલુ થયો હોય તું કુલુ
કરું કે તેં તો પાણ જાણ્યો કર્યો છે. તથાપિ હે વીર-ધીર! હા, મુખે જાણ

થાય છે. મહાત્માઓનો આ સુવાનો વખત નથી.” એ પ્રમાણે વિલાપ કરતાં રામે તે રાત્રિ બ્યતીત કરી અને પ્રભાતે પછુ—‘હે બ્રાત ! તું શાથી ડૂંઠા છે ? હવે ઉઠ, ઉઠ, મારાપર પ્રસાદ કર.’ એમ તે વારંવાર કહેવા લાગ્યા. હવે કૃષ્ણ ઉઠ્યા નહીં, એટલે મોહથી મોહિત રામ ઉઠી, તેને પોતાના ખભે ઉપાડીને ગિરિગુફા તથા વનાદિકમાં તે ભ્રમવા લાગ્યા. ભાષના સ્નેહથી વિમોહિત થયેલ જલદેવે કૃષ્ણના કહેવરને ઉપાડતાં અને પુષ્પાદિકથી નિરંતર તેને પૂજતાં છ મહિના વીતાવ્યા.

એ પ્રમાણે રામ ત્યાંજ ભ્રમતે છતે વર્ષાકાલ આવ્યો. ત્યારે દેવપણને પામેલ તે સિદ્ધાર્થે અવધિજ્ઞાનથી ભ્રેષ્ઠ, અને વિચારુ કું—‘અહો ! બ્રાતૃવત્સવ મારો ભાઈ મૃત કેથવને ઉપાડી ફરે છે. માટે એને પ્રતિબોધ આપું. એણે મને પૂર્વે પ્રાર્થ્યો છે કે આપણા વખતે મને બોધ આપજો.’ એમ ધારીને તેણે પર્વતથી ઉતરતો પાપાણુમય રથ વિકુચ્યો. વિવશ પર્વતથી ઉતરીને તે રથ સમ (સરખા) સ્થાનમાં ભાંગી ગયો. ત્યારે તે દેવ કણુબીરૂપે આવીને તે રથને સાંધવા લાગ્યો. એટલે જલલદ્રે તેને કહ્યું—‘અરે સુગ્ધ ! રથને સાંધવાને શું વાંછે છે ? કે જે વિવશ પર્વતથી ઉતરીને સમ સ્થાને ભાંગી ગયો.’ દેવ બોલ્યો—‘હજારે યુદ્ધોમાં જે ન હણ્યો, તે સુદ્ધ વિના અત્યારે મરણ પામ્યો. જો એ જીવે, તો મારો રથ પણ સજ થાય.’ પછી તે દેવ પાપાણુમાં કમળ રૂપવા લાગ્યો. ત્યારે રામ બોલ્યા—‘અરે પાપાણુમાં કમલ શું ઉગે ? દેવ બોલ્યો—‘જો આ તારો હપ્પુ બ્રાતા મરેલ જીવતો થયો, તો આ કમળો પણ ઉમરો. કમ્પક આગળ જઈને પાછો તે દેવ બળેલા વૃક્ષને જળ સિંચવા લાગ્યા ત્યારે રામે કહ્યું—‘અરે બગી ગયેલ વૃક્ષ, રંધ્યાનો જેમ સિંચતા પણ શું પક્ષવિત થાય ? દેવે તેને જવાબ આપ્યો—‘જો તારાખભે રહેલ થળ જીવતો થયો, તો આ પણ ઉમરો.’ પાછો તે દેવ યંત્ર વિકુચીને વેણુ પીળવા લાગ્યો. એટલે જલલદ્રે કહ્યું—‘શું આમાંથી તેલ નીકળયો ? તેણે કહ્યું—‘જો તારો મૃત બાંધવ જીવતો થયો, તો આમાંથી પણ તેલની પ્રાપ્તિથી મારી વાંછા પૂર્ણ થયો.’ ફરી તે દેવ આગળપર ગોવાળ બની ગાયોના કહેવરોના સુખોમાં જીવતી ગાયોના સુખોમાં જેમ નવીન દર્વા (ઘાસ) નાખવા લાગ્યો. તે જોઈને જલલદ્રે બોલ્યા—‘અરે મૂઠ માનસ ! હાડકારૂપ થયેલી આ ગાયો શું કદિ કંઈ ખાય ખરી ?’ એટલે દેવ બોલ્યો—‘જો તારો બ્રાતા સજીવન થયો, તો આ ગાયો પણ ઘાસ ચરશે.’ હવે જલદેવ મનમાં ચિંતવવા લાગ્યા—‘શું મારો બ્રાતા મરણ પામ્યો તે સત્ય હશે ? કે આ બધા અલગ અલગ એજ એક વાત બજાવે છે.’ ત્યારે તેનું ચિંતિત બાણીને તે દેવ પણ તરત તેની આગળ સિદ્ધાર્થનું સ્વરૂપ ધારીને બોલ્યો—‘આ હું તારો સિદ્ધાર્થ સારથિ છું. તે વખતે દીક્ષા લેતાં મરણ પામીને હું દેવપણને પામ્યો અને તને પ્રતિબોધવાને અર્હા આવેલ છું. કારણ કે તે પ્રથમ તેવી માંગણી કરેલ હતી.

શ્રીનેમિએ કૃષ્ણનું મરણ જ્ઞાપના દાણે કહ્યું હતું, તે તેમજ થયું. સર્વજનું કથન શું અન્યથા થાય ? દેશવે પોતાનું કૌતુહલ નિશાની તરીકે આપીને જ્ઞાપનાને પાંડેરા પાને મોકલતાં તે ગયો.” તે સાંભળીને જલભદ્ર સત્ય માનતો બેઠો—‘રે દેવોનમ ! તેં મને દીક્ર પ્રતિજ્ઞા પમાડ્યો, પરંતુ દમણા જાતાના મરણકે દુઃખસાગરમાં મગ્ન હતું શું ?’ ત્યારે સિદ્ધાર્થ બોલ્યો—‘હવે પછી શ્રીનેમિના જાતા અને વિવેદી એવા તને દીક્ષા વિના બીજું કંઈ ઉચિત નથી.’ એટલે જલદેવે દા કદી, તે દેવની સાથે સિંધુ સંમગ્ધર કૃષ્ણના દેહને અંદનાદિક કાલથી અભિષેક કર્યો. હવે શમને દીક્ષાનો અભિલાષી બનીને અસાધારણ કૃપાથી એવા શ્રીનેમિપ્રભુએ તરત એક વિદ્યાધરશ્રુતિને મોકલ્યો, તેની પાસે રામે દીક્ષા લીધી, અને તુમિકર્પવતના ચિખરપર રહીને તે લીલ તપ કરતો અને સિદ્ધાર્થ નિરંતર તેના રક્ષણ (રખણ) થયો.

એક વખતે તે શમ રાજર્ષિને માસખમણના પારણે કૌર્મ નગરમાં પ્રવેશ કરતાં, બાલકશક્તિ કુવાના કાંદે રહેલી કૌર્મ સીએ બોલ્યો. તેના રૂપને જોતાં અમ થયેલા મનવાગી તેણીએ ઘડાને બદલે પુત્રના ગળે દોરવી બાંધી, અને જેટલામાં તે કુવામાં નાખવા લાગી, તેટલામાં જલભદ્ર મુનિએ દીડી, અને વિચાર કર્યો કે—‘આ અનર્થને કરનાર એવા મારા રૂપને શિક્ષાર થાઓ. હવે પછી હું આ ગામ, નગરશિક્ષકમાં પ્રવેશ કરીશ નહિ, પરંતુ વનમાં કાષ્ઠાદિ લેનારા લોકો પાસે મિત્રા લઈને પારણ કરીશ,’ પછી તે શ્રીને પ્રતિજ્ઞાથી તેજ વખતે જલભદ્રમુનિ વનમાં ગયા, અને માસખમણાદિક દુસ્તત્વ તપવા લાગ્યા. પારણામાં તૃણ-કાષ્ઠાદિ લેનારા માણસોએ લાવેલ પ્રામુક બજા-પાનાદિ જે તેઓ આપે, તે લઈને મુનિ આહાર કરતા. હવે તે તૃણ-કાષ્ઠાદિ લેનારા લોકોએ જઈને પોતપોતાના રાત્રાને કહ્યું કે—‘કૌર્મક દેવરૂપ પુરૂષ વનમાં તપ તપે છે.’ તે સાંભળતાં તેમને શંકા થઈ—‘શું આ પણું રાત્ર્ય લેવાની ઇચ્છાથી એ આવું તપ તપે છે ? કે કંઈ મંત્ર સાધે છે ? માટે આપણે જઈને તેને મારી નાખીએ.’ એમ ચિંતીને તેઓ એકી વખતે સર્વ સૈન્ય લઈને શમમુનિ પાસે આવ્યા. એટલે નિરંતર તેના સહાયકારી સિદ્ધાર્થે દેવે જન્મ તને બધંકર એવા અનેક સિંહો વિદ્યુર્બા, ત્યારે ચક્રિત થયેલા તે રાજાએ તે મહા મુનિને પ્રણામ કરી પોતાનો અપરાધ ખમાવીને ચાલ્યા ગયા. ત્યારથી જલદેવ નરસિંહ એવા નામથી વિખ્યાત થયા. પછી તે વનમાં રહીને તપ તપતા જલભદ્ર ની ક્રેષ્ઠ ધર્મદેશનાથી વાધ, સિંહાદિ ઘણા જીવો વાસિત થઈને અત્યંત ઉપશમ રસને પામ્યા. તેમાં કેટલાક યાવક થયા, કેટલાક બદક થયા, કેટલાક કાચોત્સર્ગ રહ્યા, તથા કેટલાકે અનશન કર્યું. તે બધા માંસાહારથી નિવૃત્ત થયા અને બાલે તિયંચરૂપ ધારી ચિંમ્યો દેાય તેમ રામ મહામુનિના પારિપાશ્વક (પડખે રહેનાર) થયા.

હવે રામનો પૂર્વજવનો સંજથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી અતિ મંદેગ પામેલ એવો કોઈ એક મૃગ, રામનો સદા સદચારી થયેલ રામર્ષિની ઉપાસના કરી કરીને તે હરિણ વનમાં જામતો, અને અન્ન સહિત કાષ્ઠ-તૃણાદિ લેનારા માણસોને શોધતો. જ્યારે તે જોવામાં આવતા, ત્યારે તરતજ આવી ધ્યાનસ્થ રામર્ષિને પગે મસ્તક અડાડીને તે ભિક્ષાદાયકોની સૂચના આપતો હતો. એટલે રામર્ષિ પણ તેના ઉપદેશથી હાજર ધ્યાન મૂકી અગ્રગામી તે મૃગ સાથે ત્યાં ભિક્ષાને માટે જતા હતા. એક વખતે તે વન વિભાગમાં સારા કાઠને માટે રથકારો આવ્યા, અને શ્રેષ્ઠ તથા સરલ એવા ધણા વૃક્ષોને તેમણે કાપ્યા. એવામાં ત્યાં જામતા તે મૃગલાએ તેમને જોઈને તરત રામર્ષિને નિવેદન કર્યું. તેના ઉપદેશથી તે મહામુનિએ પણ ધ્યાન પાળ્યું. પછી તે રથકારો જમવા બેઠા, ત્યારે અગ્રગામી તે મૃગ સાથે માસ ખમણના પારણે રામર્ષિ ત્યાં આવ્યા. એટલે વૃદ્ધ રથકર રામમુનિને જોતાં પ્રસન્ન થઈને ચિંતવવા લાગ્યો—‘ અહો ! આ મહારણ્યમાં પણ જંગમ કષ્ટવલ્લ સમાન એવા આ સાધુ મને પ્રાપ્ત થયા, અહો ! એવું રૂપ ! અહો સૂર્યસમાન એવું તેજ ! અહો મહાન ઉપશમ કેવો ! આ અતિથિ મુનિએ સર્વથા મને કૃતાર્થ કર્યો. ’ એમ ચિંતવી પંચાંગ પ્રજ્ઞામયી ભૂષીકને સ્પર્શી તે રથકારે નમન કરીને બલભદ્ર મુનિને અન્ન-પાનાદિ બેઠારાખ્યા ત્યારે રામર્ષિએ ચિંતવ્યું કે—‘ આ કોઈ શુદ્ધમતિ શ્રાવક સ્વર્ગદૂતરૂપ કર્મ ઉપાર્જન કરવાને મને ભિક્ષા આપવા તૈયાર થયો છે. જો આ ભિક્ષા હું ગ્રહણ ન કરું તો એની સદ્ગતિને અંતરાય કરનાર થાઉં. તે કારણથી આ આહારને હું ગ્રહણ કરું. ’ એમ ચિંતવી કર્ણારસના ક્ષીરસાગર તથા પોતાના શરીરની અપેક્ષા સહિત છતાં રામર્ષિએ તેની પાસેથી આહાર લીધો. એવામાં ઉંચે મુખ કરી રહેલ, અને અધુષતના જગથી જેણે પોતાના નેત્ર યુગલને બીજાં બંધ્યા છે એવા તે મૃગ, મુનિ અને રથકારને જોતાં ચિંતવવા લાગ્યો કે—‘ અહો ! કૃપા નિધાન, પોતાના શરીરમાં પણ નિરપેક્ષ તથા તપના એક સ્થાન એવા આ મુનિએ રથકાર પર અનુગ્રહ કર્યો. અહો ! આ રથકાર ધન્ય છે અને એનો અવતાર સફલ થયો કે જેણે આ જમવાનું મહામુનિને અન્ન-પાનાદિ બેઠારાખ્યા. હું તો મહામંદભાગી, તપ કરવાને તથા વહેરાવવાને અસમર્થ છું, તેથી તિર્યચના ભવથી દૂષિત એવા મને ધિક્કાર થાઓ. ’ એરીતે મુનિ, રથકાર અને મૃગ એ ત્રણે જેટલામાં કર્મ જ્ઞાનમાં તપર થયા, તેવામાં મહાવાયુથી હણાયેલ એવું અર્ધ કાપેલ વૃક્ષ તત્કાલ પડી ગયું, એટલે પડતા તે વૃક્ષથી ત્રણે હણાયા. અને મરણ પામીને જલદેવલોકમાં પચોત્તર નામના વિમાનમાં દેવતા થયા. સાઠ મામખમણ, સાઠ પક્ષખમણ, તથા ચાર આતુર્માસિક વિગેરે દસ્તપ તપી સો વરસ મત પાળી, બારસો વરસનું આયુષ્ય લોગવી પાંચમાં દેવલોકમાં ગયેલ તે બલભદ્ર દેવે અવધિજ્ઞાનથી ત્રીજા નરકમાં રહેલ આતાને જોયો. એટલે આતાના

મોહથી મોહિત થયેલ ત્રામ વૈકિય શરીર કરીને ગોવિંદની પાસે ગયો, અને પરમ પ્રીતિથી તેને આલિંગન આપીને બોલ્યો—“હું ત્રામ તારો વૃદ્ધ બાંધવ. તારું રક્ત-
 વૃક્ષવાને પ્રહારે વલોકમાંથી બહી આવ્યો છું. માટે કહે, તને પ્રસન્ન કરવા શું
 કરું ?” એમ કહીને તેણે કૃષ્ણને હાથવટી ઉપાડ્યો. પરંતુ હાથમાંથી તે પાદાની
 જેમ ચીર્ણ થઇને (વીજસઇને) જમીન પર પડી ગયો, અને ફરી મગી ગયો.
 પ્રથમ આલિંગનથી, ત્યારબાદ પૂર્વભવ કહેવાથી અને પછી ઉપાડવાથી બહુવામાં
 આવેલ શમને કેશવે અતિ હર્ષથી હારીને નમસ્કાર કર્યો. પછી જલભરે તેને કહ્યું
 કે—“હે જાત ! શ્રી નેમિએ તે વખતે વિષવજ્રમ સુખને ધરિવામે દુઃખરૂપ કહ્યું,
 અત્યારે તને પ્રત્યક્ષ થયું. કર્મથી જકડાયેલ તને દેવલોકમાં ભર્ય જવાને હું સમ-
 ર્થ નથી. માટે હે હરે ! તારા મનની પ્રીતિને માટે હું તારી પામે રહું.” ત્યારે
 ગોવિંદ બોલ્યો—“હે જાત ! તારે બહી રહેલાં પલ્લુ શું થઇ શકે ? તું
 બહી હોય છતાં પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલ આ નરકસુ તો મારજ બોગવવાનું
 છે. નરક કરવાં પલ્લુ મને અધિક દુઃખ તો તે થયું. કે આ મારી અવ-
 સ્થાથી શત્રુઓને હર્ષ થયો અને મિત્રોને ખેદ થયો, માટે તું ભરતસેત્રમાં જા
 અને ચક્ર, ચાંમંધનુષ્ય અને મદાધારી. પીતવસ, ગરુડાવજ અને વિમાનપર બેડો.
 હોડ તેવી રીતે મારું સ્વરૂપ લોકોને બતાવ. તથા નીલવસ, તાલધ્વજ, દલ-મુથ
 લયછને ધરનાર તથા વિમાનપર રહેલ જોવા તારા પોતાના સ્વરૂપને તું સર્વત્ર
 પગલે પગલે દર્શાવ, કે જેથી ‘શામ-કેશવ મહા જલવંત, અવિનશ્વર અને સ્વેચ્છા
 વિહારી’ જેમ પૂર્વના તિરસ્કારને અટકાવાનાર પ્રયોગ લોકમાં બહેર થાય.”
 એ પ્રમાણે સાંભળી અને કબુલ કરીને શામ ભરતસેત્રમાં આવ્યો, અને તેજ દીતે
 તે બે રૂપ બનાવીને તેણે સર્વત્ર દેખાડ્યા અને કહ્યું કે—“અરે લોકો ! તમે
 અમારી મુંઢર પ્રતિમાઓ કરીને સર્વેદ્રુષ્ટ દેવ બુદ્ધિથી સ્વીકારો અને પૂજો. કાલ-
 ભૂકે અમેજ અદિ, સિદ્ધિ અને સંહાર કરનારા છીએ. અમે દેવલોકથી બહી
 આવ્યા છીએ, અને સ્વેચ્છાએ દેવલોકમાં જઇએ છીએ. હારકાને અમે બનાવી
 હતી અને જવાની ઈચ્છા થતું અમાએજ વેળા સંહાર કર્યો, બીજે કોઇ કર્યા
 (દરનાર) નથી. સ્વર્ગ આપનારા પલ્લુ અમેજ છીએ.” એ પ્રમાણે નેની
 વાણીથી બધા લોકો શામ-નમરાદિકમાં શામ-કેશવની પ્રતિમાઓ કરી કરીને
 પૂજવા લાગ્યા. તે દેવે પ્રતિમાને પૂજનારા લોકોની જાદુ ઉન્નતિ કરી. તેથી બધા
 લોકો તેમના બક્ષા થયા. એ પ્રમાણે ત્રામદેવ જાગ્રતું વચન ભગ્નસેત્રમાં બધા
 વીને બાઇના દુઃખથી મનમાં ફાટાતો તે પાછો દેવલોકમાં ગયો.

હવે જરાકુમારે આવીને પાંડવોને કોસ્તુભગ્ન આપ્યું અને દારકાના દાદ
 વિરેદેની વાત કરી, તે સંભગત્યં શોકમાં નિમગ્ન થયેલા બંધવેની જેમ એક વરસ
 મુખી રૂદન કરતા તેમણે કેશવના ચિરેવથી મૃત્યુર્યો કર્યાં તેમને દીલા દેવને

६. नमोः वरसु—येन शीनेभिप्रज्जनु दब्ध वरसनु आयुष्यदनु. श्री नमिनायना
निर्वाणुर्द. पांच ताप वरसु श्रीना. नारीशमः दीर्घ ३२ श्रीनेमिनायनु निर्वाण धनु.

હવે સૌધર્મોની અજ્ઞાતી ધનદે શિવિજ્ઞા વિદ્યુર્વો. પાત્રી શકે વિધિપૂર્વક
 ભજવવાના અર્ચને પૂજાને પાતે ત્યાં સ્થાપન કર્યું. દેવોએ નૈઋત દિશામાં નાના
 મંદિરના સ્વર્ણ શિલાપત્ર મેારીર્ષચક્રન સમાન દિધનની ચિત્રા કરી, ત્યાં સૌધર્મો
 સ્વાર્મીની શિવિજ્ઞા ઉપાધીને લાગ્યો, અને ચિત્રા ઉપર પ્રભુનું ચરિત્ર રાખ્યું. ત્યાં
 રખાઈ શકના આદેશથી અભિજ્ઞાપણ દેવોએ ચિત્રામાં અભિ સગનાગ્યો, અને
 શય્યુકાદેએ તરત તેને ભગતો દર્શો પાત્રી મેષુકાદેએ સ્તીરસમુદના અગ્રથી
 ચિત્રા અભિને દર્શો. 'શક-ક'શાનાદિ દેવોએ ભજવતી રાદાઓ લીધી, બીજા
 દેવોએ રૂપ દાદા, તેની દેવીઓએ પુષ્પો, શાભાઓ વગેરે, અને હોડોએ શો
 નેમિષકુની ભસ્મલીધી ત્યાં સ્થ મી ચરિત્રના સંરક્ષણમા વેદુર્ષ શિલાતલપર ઉઠી
 ભજવતના લસણો તથા નામ વગેરે કોગર્થા એમ કરીને સૌધર્મોદ્ધારિ દેવો પાત્ર-
 પાત્રના સ્થાને ગયા

દવે પાંદવો તે વખતે દુરિયોધન નગરમાં હતો. આ સ્થાનથી મિત્રનાર પર્વતનાર યોજન છે. આટલે પ્રભાતે શ્રી નેમિપ્રભુને જોઈને અગ્નિ માસખમણનું પારણું કરીયું. એમ પદસ્પર પ્રીતિથી બાલ્ય તેમજ તે નગરમાં સાંભળ્યું કે— 'શ્રી નેમિપ્રભુ તે તે સાધુએથી જન્મીને મોરો ગયા.' તે સાંભળીને પાંચે પાંદવો અત્યંત દોઝાનુર અને મદપૈસા અવળ થઈ શ્રી વિમલાચળ પર ગયા ત્યાં એક મહિનાનું અનંતન કરી, કેવલરાન પામીને મોરો ગયા. અને કોપથી જહારેવલેતે ગઈ.

સમસ્ત દેવો, દેવો, ચક્ર, અને મનુષ્યો જાને નમ્યા છે એવા જાણીયમા
લીલોદ્ધર શ્રીનેમિનાય, કૃષ્ણ, જલદેવ અને અસદાતેજસ્વી તેમનો યાત્રુ જરાસંઘ-
વિચાર કુજોશી પ્રસિદ્ધ, મનુષ્યોમા કથા પામેલા, પૃથ્વીતલમ. પ્રખ્યાત અને અત્યંત
શ્રીર્તિનો નિધાનરૂપ એવા એ ચારેને આ મંચમાં વર્ણવ્યા છે.

એ પ્રમાણે અત્યંત પ્રમોદ પનાડનાર, નવ ભવેશી વિસ્તીર્ણ, મુદ્દવિત એક મદનભેષુજા, વમુદાવજ્ઞ એવા કસારિ-કૃષ્ણ, જગદેવ, જ્વાલંબ-એમની સત્કથાથી પ્રનોદર જોવું શીમાન અરિદનેમિત્ર આ ચરિત્ર કાને સાંભળતાં મુખપ્રારી થાય છે.

એ પ્રમાણે ધીગુણવિષયગણિ વિરચિત ધીમાન્ અરિદ્દનેમિના

ચરિત્રમાં તેરમે પરિચ્છેદ સમાપ્ત થયો.

संपूर्ण.

॥ પ્રશસ્તિ ॥

શ્રીદીરના પદ્મરૂપ કમળને સૂર્ય સમાન એવી જ્ઞાનરૂપ કલ્પની એક વર્તિ (વાર્તા) જેને પ્રાપ્ત થઈ એવા મુદ્ધર્મસ્વામી નામે ભગવંતના પાંચમા મહાધર પૃથ્વીપર ગચ્છધારી થયા, તેમના યાદાનુપાટે આવેલા આચાર્યોમાં સિંહ સમાન એવા જગન્નંદસૂરિ પ્રખ્યાત થયા. કે જેણે મુનિઓના એક શ્રેષ્ઠ આધારરૂપ મનર કિયાને ઉદ્ધાર કર્યો (૧૨૮૫) મા વરસે અફમુત તપથી પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ એવું નામ નામે જેણે મિત્ર હાસ્ય કર્યું. ત્યાર પછી પૃથ્વીના સ્વામી એવા ધણા આચાર્યો વ્યતીત થયે છતાં અનુક્રમે આનંદવિભક્ત નામે આચાર્ય થયા, તપાગચ રૂપ રૂપને જેપ સમાન એવા જે આચાર્ય સતસાધુઓને મુખકારી એવો સત્કિયાનો ઉદ્ધાર કર્યો. તેમના પાટે ગુણના રચનરૂપ, પોતાના રૂપથી ઈંદ્રને જીતનાર તથા પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત એવા શ્રીવિજયદાન સૂરિ થયા. તેમના પદ્મરૂપ ગગનમાં સૂર્ય સમાન એવા શ્રીદીરવિજયસૂરિ થયા, જેમણે અત્યંત પાપરૂપ અંધકારને દૂર કર્યો અને શ્રેષ્ઠ ભૂપતિ અકબરને જંતુ પ્રત્યે હવાળું બનાવ્યો. તેમના પાટે ભટ્ટારક શ્રીવિજયસેન સૂરિ વિરાજમાન થયા કે જેમણે શ્રીમાન્ અકબરશાહની સજામાં જયવાહ મેળવ્યો હતો. શ્રીવિજયદેવસૂરિ પ્રમુખ સાધુઓની શ્રેણીથી સદા વિરાજિત તથા ભવિરૂપ કમળને સૂર્યસમાન એવા તે ગુરૂવર્યો જગતમાં જયવંત રહે. તેમના શિષ્યોમાં ગરિષ્ઠ, ગુપ્તજનોમાં મોટા તથા પોતાની વાણીના સરસપણથી અમૃતને જીતનાર એવા, કનકવિજય પડિત થયા. તેમના પરપંકજમાં રાજહંસ સમાન, તથા શ્રીવાયકવર્ષ વિવેકહર્ષના પ્રસાદથી વિશુદ્ધ વિદ્યાને મેળવનાર એવા શ્રીગુરુવિજય મણિ ભણવા. તેમણે શ્રીદેમચંદ્ર ગુરૂએ રચેલ ચરિતાનુસાર અતિમુગ્ધ એવું આ ચરિત્ર દ્વિત બુદ્ધિથી ગદ્યમાં રચ્યું. શ્રીમાન્ સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં મુગ્ધપતનની પાને આવેલ દ્રમ્યદરમાં સમુદ્રકિનારે તે આરંભ્યું અને ત્યાંજ સંપૂર્ણ કર્યું. સંવત (૧૬૬૮) ના વરસે અવાડનો પંચમીએ કરવા માંડ્યું અને આવણની છઠ્ઠે તે પૂર્ણ કર્યું. વ્યાકરણ, પ્રમાણ, સાહિત્ય કે ગણિતશાસ્ત્રને હું ભણતું નથી. માટે બુદ્ધિમત લોકોએ આ ભાવ આપણને સદન કરી લેવું. મૂર્ખ શિરોમણિ એવા હું જે કઈ પ્રગટ બાલું છું, તે આત્ર અને કોપલના ન્યાયથી સુગુરુનું મહાત્મ્ય છે. મેહને લીધે મારાથી કઈ અસંમત કે દૂર લખાઈ ગયું હોય, તો માનસર્વ સદિત બુદ્ધ બળોએ કૃપા કરીને તે બધું સંશોધી લેવું. જીવિજય ગણિતો પ્રાર્થનાથી મેં એ રચ્યું. પ્રથમ આદર્શમાં સ્વપૂત્યને માટે તેમણેજ આ લખ્યું. આ મધ્યમાં માટે રચ્યું ? એમ કહીને કોઈએ નિંદાનું નહિ. સ્વસ્થમતિરાગને દુર્ધમ કવિ આ અતિમુગ્ધ થયો (૧૨૮૫) શ્રેષ્ઠ ગણિત મેં યથામૂલ કહેલ છે.

જ્યાં મુખી એરૂ પર્વત, રિગ્વેદો, સાત સમુદ્ર જ્યાંમુખી ચંદ્ર, સૂર્યને મદો સમસ્ત પૃથ્વી ધર્મ મહાનરેદ્રથી પાવણ પામેલ રાજ્ય અને જ્યાં મુખી જગત વિરમાન છે ત્યાં મુખી સદા મુગ્ધનોથી ગંધર્વ આ મનોહર ચરિત્ર જયવંત રહે.

